

Sankarten jälkeen – marien historiaa näytelminä

Alkusanat

[Arto Moisiö: *Alkusanat*](#)

Prologi

[Vasili Juksern: *Tšotkar*](#)

Näytelmät

[Sergei Nikolajev: *Akpars*](#)

[Gennadi Gordejev: *Boltuš*](#)

[Aleksandr Konakov: *Iku*](#)

[Sergei Tšavain: *Akpatyr*](#)

[Georgi Jefruš: *Hämähäkinverkko*](#)

ALKUSANAT

Marien historia on täynnä selviytymistarinoita. Pienenä kansana marit ovat aina olleet jostakin kaukaa naapuriksi tulleen suuremman kansan ahdistamana.

Ennen turkkilaiskansojen tuloa Volgan seudulla asusti vain suomalais-ugrilaisia kansoja, mutta bolgaarien ja tataarien tultua marien maille alkoi kamppailu selviytymisestä. Tuolloin suuret sankarit johtivat mareja. Lyhyt tarina **Tšotkar** kertoo ajasta, jolloin marien oli taivuttava tataarien valtaan. Vuosi 1552 oli käännteentekevä marien historiassa. Venäläiset olivat jo pitkään pyrkineet kohti itää, jossa oli vastassa mahtava Kasanin kaanikunta. Marien oli aika alistua uusien valtioiden edessä ja yhtyä valloittajien armeijaan. **Akpars**-näytelmä kertoo, kuinka lännempänä asuvat vuorimarit ensin siirtyivät venäläisten puolelle. **Boltuš**-näytelmä puolestaan näyttää, että niittymarien alistuminen uusien valloittajien edessä ei ollut itsestään selvä valinta.

Venäläiset valloittivat Kasanin ja liittivät marien maat valtakuntaansa. Venäjän valta vakiintui, ja sen armeija tarvitsi sotilaita. **Iku**-näytelmä kertoo yhden tarinan siitä, mitä pakkovärväys saattoi aiheuttaa nuorelle miehelle. Vapaudenkaipuu ei kuitenkaan sammunut, ja marit olivat edelleen valmiit taistelemaan. Vuonna 1774 Pugatšovin kapina ulottui myös marien maille. **Akpatyr**-näytelmä kertoo, kuinka marit osallistuivat taisteluun vapaampien olojen puolesta. Pugatšovin johtama kumous kuitenkin epäonnistui, mutta seuraavan kerran valtaa oltiin kumoamassa vuonna 1917. **Hämähäkinverkko**-näytelmä sijoittuu vuoteen 1918, jolloin marien piti jälleen valita puolensa. Jälleen kamppailtiin valoisan tulevaisuuden puolesta.

Tämän kokoelman käännökset noudattavat pitkälti alkuperäisiä tekstejä. Tavoitteena on ollut samalla esittää myös marilaisen kirjallisuuden tyyliä ja sananvalintoja, mikä sovitettuna jäisi välittymättä. Myös näytelmien ilmestymisajankohtien ja aiheiden yhdistäminen kertoo jotakin marien kulttuurielämän historiasta. **Iku** ilmestyi 1920, jolloin Venäjän verinen sisällissota oli päättymässä, ja **Akpatyr** ilmestyi 1935; molemmat kertovat tsaarin vallan vastaisesta taistelusta. **Hämähäkinverkko** ilmestyi 1939 Stalinin suurimpien vainojen jälkeen, jolloin piti valita aatteellisesti korrekti sisältö. **Akpars** ilmestyi maailmansodan jälkeen 1946; jälleen oli taisteltu venäläisten rinnalla vainoajaa vastaan. Samasta historiallisesta tapahtumasta on voitu esittää kuitenkin toisenlainen näkemys näytelmässä **Boltuš** vuonna 1995, jolloin Neuvostoliiton aika oli päättynyt.

Svetlana Hämäläinen on tarkistanut tekemäni käännökset. Esitän hänelle lämpimät kiitokseni avusta.

Arto Moisio

Kirjailijat

Gennadi Filimonovitš Gordejev, synt. 5. heinäkuuta 1960, Ondropsola, Paraňgan rajoni, Mari.

- **Boltuš** ilmestyi 1995.

Georgi Jefruš (oik. Georgi Zaharovitš Jefremov), synt. 10. huhtikuuta 1916, Makarsola, Morkon rajoni, Mari, kaatui Kuolajärvellä 7. heinäkuuta 1941.

- **Hämähäkinverkko** ilmestyi 1939.

Vasili Juksern (oik. Vasili Stepanovitš Stoljarov), synt. 13. tammikuuta 1918, Kugasola (Bolšoje Tšigaševo), Medvedevin rajoni, Mari, kuoli 28. elokuuta 1998.

- **Tšotkar** ilmestyi 1949.

Aleksandr Fjodorovitš Konakov, synt. 8. helmikuuta 1887, Kupsola, Sernurin rajoni, Mari, kuoli 1922.

- **Iku** ilmestyi 1920.

Sergei Nikolajevitš Nikolajev, synt. 10. maaliskuuta 1908, Abdajevo, Morkon rajoni, Mari.

- **Akpars** ilmestyi 1946.

Sergei Grigorjevitš Tšavain, synt. 6. lokakuuta 1888, Izi Koramas (Malyje Karamasy), Morkon rajoni, Mari, ammuttiin vainoissa 11. marraskuuta 1937.

- **Akpatyr** ilmestyi 1935.

Vasili Juksern

TŠOTKAR

Eräässä kylässä eli Šumat-niminen köyhä metsästäjä. Hänelle syntyi poika, jolle annettiin nimeksi Tšotkar. Hän kasvoi päivästä päivään, tunnista tuntiin. Tultuaan viiden vuoden ikään hän lähti isänsä kanssa metsästämään lintuja ja jahtaamaan eläimiä. Kerran hän painoi karhun alleen painissa. Vuodesta toiseen hän yhä vain voimistui ja tuli urheammaksi. Aikojen myötä hänen kaltaistaan voimakasta miestä ei ollut ainuttakaan Volgan rannoilla. Siksi häntä kutsuttiin Tšotkar-urhoksi. Köyhän miehen poika, Tšotkar-urho, oli kansansa ylväs puolustaja.

Muoin, hyvin ammoisina aikoina, venäläiset eivät vielä olleet rakentaneet Volgan rannoille kaupunkeja. Silloin näillä mailla eli paimentolaisia. Heidän johtajansa – kaani – kävi usein marien mailla.

Kerran Tšotkar-urho keräsi yhteen metsän koko kansan ja ryhtyi sotaan kaania vastaan. Hän vapautti maansa kaanilta ja ajoi kaanin ja tämän sotilaat kauas autiolle arolle. Sen jälkeen tuo hallitsija ei enää käynyt marien maiden kimppuun. Marit hengittivät kevyesti ja alkoivat elää vapaata elämää.

Näin kului lukuisia vuosia. Tšotkar-urho vanheni ja hänen ruumiinsa heikkeni. Tultuaan kovin kivulloseksi hän kutsui luokseen metsämaiden koko väen.

– Kalliit rakkaani, Tšotkar sanoi, minä olen elänyt pitkään. Nyt on kaikesti tullut aika kuolla. Kun henkeni on lähtenyt, haudatkaa minut rakkaan Volgan rantaan korkealle kukkulalle.

Kansa suri ja itki. Sen oli raskasta jäädä ilman rakastamaansa urhoollista johtajaa. Tšotkar huomasi sen ja siksi sanoi näin:

– Älkää surko, lapseni! Jos teidän on sietämättömän vaikeaa, tulkaa minun hautani ääreen ja huutakaa kovasti: «Tšotkar, Tšotkar, vihollinen ahdistaa meitä!» Silloin minä nousen. Autan teitä... Älkää unohtako, että minut saa herättää vain äärimmäisen hädän aikaan. Kun vihollinen pakottaa teidät peräytymään ja teidän voimanne hiipuvat sitä vastaan nousemiseen, silloin kutsukaa minua. Pankaa minun vierelleni hopeasapeli ja kilpi.

Tšotkar-urho kuoli. Hänet haudattiin Volgan rantaan Pellonpään ja Metsäkylän väliseen kukkulaan, suuren metsän laitaan...

Aikaa kului. Kukkulan ympärille kasvoi vihreä tiheikkö. Lähellä aaltoili aukion silkkinen heinikko. Jyrkkärantaisen Volgan vesi hyväili Tšotkarin maata.

Näin kului vuosi, toinen... Tieto Tšotkarin neuvosta ehti paimentolaisten hallitsijan korviin. Hän käski omaa murzaansa¹ etsimään metsämailta vikuroivan marin. Murza etsi ja etsi sellaista maria, kulki kylästä toiseen. Tarkkaili ja kyseli mutta ei löytänyt ketään. Lähti takaisin kotiin. Kulki ja kulki ja tapasi metsätiellä Ešpoldo-nimisen marin. Ešpoldo oli jo pitkään kulkenut metsiä. Hänellä ei ollut

perhettä eikä taloa. Eli kuin kanto metsässä. Siksi kai myi itsensä saman tien ilkeän hallitsijan murzalle ja lupautui petkuttaen nostamaan Tšotkarin.

Ešpoldo meni Tšotkarin haudalle. Asettui seisomaan selkä auringolle käännettynä ja alkoi huutaa kaikin voimin:

– Tšotkar, Tšotkar, vihollinen ahdistaa meitä!

Ei kulu hetkeäkään, kun salama näyttää lyövän ja ukkonen jyrähtävän – Tšotkarin kumpare avautuu. Tuuli puhaltaa puuskina, kallistelee puiden latvoja ja jatkaa matkoihinsa. Ihana aurinko piiloutuu ujustellen pilven taakse. Tammiarkku murtuu ja pöllähtää hajalle kuin höyhenet. Tšotkar-urho nousee haudasta. Hän on yhä samanlainen terve, salskea ja leveäharteinen mies. Hänen harmaat hiuksensa hulmuavat tuulessa, ja hänen pitkä, tuuhea ja valkea partansa iskee leveään rintaan. Raskas sapeli kimmeltää hänen kädessään.

– Missä on vihollinen?, karjahtaa, ja hänen silmänsä palavat kipunoiden vihan tulta.

– Ei ole ketään!, Ešpoldo sanoo pelosta tutisten. – Minä ajattelin vain ottaa selvää, puhutaanko sinusta totta vai... valhetta.

– Mitä sinä teit, vähäjärkinen ihminen!, Tšotkar suree ja hiljaksiin alkaa asettua hautaansa...

Ešpoldon perässä tarkkaillen kulkeva murza näkee tämän kaiken omin silmin ja kuulee omin korvin ja menee sitten kertomaan omalle hallitsijalleen. «No, Allahin kiitos!», paimentolaisten kaani iloitsee. «Marikansa ei voi nyt odottaa apua mistään.»

Seuraavana päivänä vihainen hallitsija lähetti sotavoimansa marien maahan. Pöly ja savu leijui sen matkan varrella. Päivästä päivään marien elämä vaikeutui. Silloin eräs mari meni Tšotkarin kummulle, asettui polvilleen sen eteen ja sanoi mieli raskaana:

– Tšotkar, Tšotkar! Vihollinen ahdistaa meitä! Auta meitä!

Tšotkar ei noussut haudastaan. Vain hänen kumea äänensä kuului hiljaksiin maan alta:

– Eräs vähäjärkinen mari petkutti minut hiljakkoin nousemaan. Mutta toista kertaa minä en voi nousta... Te kunniakkaat rakkaani, älkää polvistuko murehtien kaanihallitsija eteen. Olkaa lujina! Päästäkää teidän luotettava miehenne Volgalle. Pankaa hänet lehtiveneeseen ja saattakaa venäläisten luokse. Pyytäkää apua...

Mies palaa Tšotkarin kummulta, kokoaa omat ystävänsä ja kertoo heille Tšotkarin neuvon. Marit tekevät Tšotkarin sanojen mukaisesti ja lähettävät miehen venäläisten luokse. Heidän avullaan taas vapauttavat maansa pahasta kaanista...

Tämän jälkeen Tšotkar-urho siirtyy vuosisadasta toiseen ja elää rinta rinnan marikansan perheessä sukupolvelta toiselle. Katsokaa, kuinka vihreä metsä päätään kumartaen muistuttaa häntä. Kuunnelkaa, kuin vanha kanteleensoittaja laulaa hänelle ylistyslaulun.

¹ tataaripäällikkö

Sergei Nikolajevič Nikolajev

AKPARS

Henkilöt

Ivan Vasiljevits – venäläinen tsaari¹.

Aleksei Adašev – sotapäällikkö, tsaarin läheinen neuvonantaja.

Semjon Mikulinski – venäläinen ruhtinas, Svijagan linnoituksen sotapäällikkö.

Grigori Bulgakov – sotapäällikkö.

Vilkov – käsityöläinen, ensin Mikulinskin, sitten tsaarin tulkki.

Akpars Togajev – vuorimarlainen päällikkö.

Elavi – Akparsin vaimo.

Janygan – Akparsin apulainen.

Kovaž – Janyganin nuorempi veli, osaa venäjää.

Mamits Berdei – niittymarlainen upseeri.

Altyš – niittymarlainen vanhin.

Salambi – Altyšin tytär.

Kunavi – Salambin ystävä.

Penaltše – Kunavin äiti.

Paškan – rohkea nuori mies.

Orsai – tšuvassilainen päällikkö.

Jediger Muhamet – tataarien kaani.

Karimbai – tataarilainen päällikkö, kaanin läheinen.

Japantša – tataarilainen ruhtinas, kaanin sotapäällikkö.

Šigavat – pikkutavaroita kauppava tataarilainen kulkukauppias.

Grigori Skuratov – kaivausten johtaja.

Jerjoma – tykkimies.

Sotapäällikkö, satureita, vanha mies sekä neitokaisia ja nuorukaisia.

Tapahtuu vuosina 1551–1552 marien mailla, Kasanissa ja Moskovassa.

Ensimmäinen osa

Tämä tapahtui vuonna 1551 Volgan varrella niittymarien parissa.

Ympärillä on suuri metsä. Aukealla on maatila, jolla elää niittymari Altyš. Näkyy Altyšin talo, joka on jäleistä hirsistä tehty suuri savupiirtti. Talossa on pärekatto. Ikkuna on pieni, rakkokalvolla peitetty. Piha on leveä ja vihanta, ja pihan keskellä kasvaa suuri tammi. Tammen oksasta riippuu keinu. On keväinen keskipäivä. Altyšin maatilan tytöt ovat kokoontuneet Altyšin tyttären Salambin luokse. He istuvat penkeillä kirjailemassa vaatteita ja laulavat lehteä soitellen². Salambi istuu keinussa, keinahtelee hiljaksiin ja laulaa. Pihaan tulee vauhdikkaasti yksi mies pitäen kovaa meteliä. Hänen selässään roikkuu iso niinikontti. Tulija on Šigavat, joka kulkee kauppamassa pikkutavaroita.

Šigavat: Tavaroita, tavaroita! Pikkutavaroita! Nauhoja, helmiä, kaurikotiloita!

Kunavi (peloissaan): Oi, kuka tuo tuollainen on!?

Salambi: Älä pelkää, se on Šigavat.

Šigavat: Älä pelkää, se olen minä, Šigavat!

Tytöt: Šigavat!

Šigavat: Voi voi *kylzar*³, pelkäätte kuin jänikset! Ajattelitteko, että tulee murza⁴? Mutta murzan sijaan tulikin Šigavat... Pikkutavaroita toin.

Kunavi: Tosiaan se on Šigavat, ja me ajattelimme, että joku murza.

Salambi: Sinä, Šigavat, pelotit niin kovasti, että sielu oli lähteä.

Šigavat: Voi, puhut, siskoni... jos sielusi lähtee, ei se tietenkään ole jänis, ei se metsään juokse. Vaikka lähtisikin, tulee takaisin. Mutta miksi pelätä: en minä ole paha ihminen. Minä toin sinulle Kasanin kaupungista kaukaisia tavaroita. Ostakaa, *kyzlar*.

Kunavi: Ei meillä ole rahaa!

Šigavat: Jos ei ole rahaa, kaikki kelpaa: kaikenlaiset nahat, hevosen hännät, oravannahat.

Kunavi: Voi! Minua puistattaa taas aivan luita myöten.

Šigavat: Mutta miksi te murzaa pelkätte?

Kunavi: Lyö ruoskalla.

Šigavat: Eikä ainoastaan lyö vaan vie vankeuteen maata kyntämään.

Kunavi: Meillä on oma upseeri Mamitš Berdei. Hän ei anna murzalle piinattavaksi. Eikö niin, Salambi?

Salambi: Varmaankin niin, Kunavi!

Šigavat: Hei, sinäpä puhut, kultainen tyttö. Herra ei pane herralle vastaan... Oli tataari tai mari. Kun ovat herroja, kaikki on yhtä! Korppi ei korpin silmää noki. Rikas auttaa rikasta.

Kunavi: Älä sinä vaan pilkkaa meidän Mamitš Berdeitä, hän on hyvä ihminen.

Šigavat: Älkää kehuko Mamitš Berdeitä... Hänkin on meidän murzamme kaltainen. Hiljan Otarin tilalla teidän Mamitš Berdeinne lähetti kolmekymmentä naista vankeuteen Kasaniin kaanille. Volgaa pitkin laivalla veivät. Itkivät... Parkuivat...

Yksi tyttö: Voi, jumala varjelkoon... Mitä tekivät!?

Salambi: Voi, taivaan jumala! (Tulee pois keinusta.) Suojele meitä pahalta viholliselta... Kerro Šigavat, miksi veivät niin paljon tyttöjä.

Šigavat: Koska veroja ei ollut maksettu... Älkää enää puhuko... niin mareille, tšuvasseille kuin tataareillekin on vaikeaa.

Yksi tyttö: Vain ruhtinaat ja murzat elävät makeasti, mutta me...

Salambi: Mutta mepä aina elämme tutisten...

Šigavat: Hei, mitä tuosta puhumaan... Tytöt, onko Altyšin ukko kotona?

Salambi: Hei, odotapas, Šigavat, mitä sinulla on kontissasi? Näytä!

Šigavat: Sisilisko ja sammakko! Pöks! (Tökkää.)

Salambi: Sinulla on aina noita kujeita. Näytä!

Šigavat: Minulla on enää vain kotiloita ja silkkinauhoja.

Salambi: Olkoon mitä vaan, näytä. Jos ovat upeita, ostamme, mutta muuten heitämme jokeen.

Šigavat avaa konttinsa, ja tytöt katsovat.

Kunavi: Voi, vain joutavaa pikku roinaa... Ei tuollaista kannata ostaa.

Šigavat: Volgan toisen puolen vuorimarilaiset tytöt ostivat järeämmät tavarat.

Salambi: Sinä olet aivan pötkö, Šigavat. Aina teet näin: myyt kaiken paremman Volgan rannalla ja kannat pikkutavarat tänne. Tytöt, latokaa ne takaisin. (Kaikin paiskovat.)

Kunavi: Salambi, jätä yksi kimppu kotiloita, koska sinun on pian häät.

Šigavat: Salambi, onko sinulla pian häät, menetkö naimisiin? (Otaa taskustaan kiiltävän hopeaketjun ja ripustaa sen Salambin kaulaan.) Jos niin on, tässä on sinulle ketju! Tällaista ketjua yksikään marityttö ei vielä ole kantanut.

Salambi: Voi, jumala, kuinka kiiltelee... Šigavat-setä, mitä maksaa?

Šigavat: Puhutaan hinnasta toiste... Maksakoon sulhasesi! Kenelle sinä menet?

Salambi: Nyt en sano.

Yksi tyttö: Paškanille!

Šigavat (ihmeissään): Paškanille?

Salambi: Miksi hän ei kelpaisi sinulle?

Šigavat: Kelpaa, mutta hän on kovin paha!

Salambi: Kenelle muka? Jos minusta puhutaan, hän on oikein hyvä...

Kunavi: Minä tiedän, miksi sinä olet suutuksissa hänelle. Paškanille tuomasi tavarat myit muille, ja hän pieksi sinut suden nahalla. Hah hah!

Tytöt (nauravat kaikin): Hah hah!

Tällöin Paškan tulee ja seisahtuu kuuntelemaan.

Šigavat (näkee Paškanin): Paškan! *Bik jahše*⁵, Paškan... Aa, Paškan!

Paškan: Aa, sinä tulit taas, Šigavat!?! (Šigavat juoksee peloissaan taloon konttiaan laahaten. Kaikki nauraa.) Yhden kerran petti ja nyt pelkää kovasti.

Salambi: Älä sinä kuitenkaan turhaan pelottele. Hän on hyvä ihminen...

Paškan: Tiedän, Salambi rakkaani. (Menee ja syleilee.)

Salambi: Paškan, miksi hän pelkää sinua?

Paškan: Kerran tuo saatana petkutti minua: toi hopeakoristeisen puukon tupen sijaan vain pellillä koristellun. Myi sen toiselle... Salambi, miten voit?

Salambi: Tänään me olemme kaikki surullisia.

Paškan: Miksi?

Salambi: Kuulitko, että Otarin tilalta on viety kolmekymmentä marinaista laivalla Kasaniin vankeuteen?

Paškan: Kuulin, Salambi. Meidän herramme, Mamitš Berdei, tekee semmoista. Hän lähettää naisparat matkaan sen sijaan, että suojelisi heitä. Hän pilkkaa köyhiä ihmisiä. Ah!

Salambi (syleilee): Paškan, mitä teet, jos minua ruvetaan viemään kaanille?

Paškan: Älä puhu tuollaisesta kauheudesta, Salambi. Minä en anna sinua kenellekään, rakas.

Vanha nainen tulee juosten ja kirkuen; tämä on Kunavin äiti Penaltše.

Penaltše (kirkuu): Pelastakaa nahkanne! Murzia! (Menee Paškanin luo.) Paškan-veli, auttakaa!

Kunavi: Mitä tämä nyt on, äiti?

Penaltše: Murzat ottivat kaiken omaisuuteni. Etsivät Kunavi-tyttöä. (Itkee.) Veisivät verojen sijasta.

Kunavi: Paškan, mitä pitää tehdä, kerro!

Paškan: Pakene, Kunavi, pakene metsään äläkä näyttäydy.

Altyš tulee talosta. Hän on harmaaparta valkoisessa paidassa. Jalassa hänellä on mustat rätit virsujen alla.

Altyš: Mitä tämä on, kuka taas on sekoittanut maailman?

Penaltše: Altyš-veli, auttakaa. Jos et auta, tappavat, hävittävät, eivät jätä mitään!

Altyš: Mitä on tapahtunut, Penaltše? Älä itke noin kovasti.

Paškan: Altyš-setä, murzat ovat tulleet taas. Verojen kanssa hoputtavat...

Altyš: Pitää valittaa upseerille, Mamitš Berdeille.

Penaltše: Mamitš Berdei itsekin on tullut, kulkee murzien kanssa. Hän haluaisi antaa minun tyttäreni murzalle.

Altyš: Miten Berdei niin tekee? Mitä hän luulee?

Paškan: Piru hänet on muuttanut ehkä, hän on aivan toinen mies... Nuolee kaanin kantapäitä.

Penaltše: Kunhan jotenkin saatte jätettyä tyttäreni rauhaan. Altyš-veli, sinä olet suurempi...

Altyš: Totta puhut... Terveytteni on huono eikä tee mieli mennä, mutta ei voi olla yrittämättä. Mennään, Penaltše, mehän olemme jo sukua.

Paškan: Setä hyvä, lepää vähän... Älä hätäile, minä koetan päästä heistä eroon. Sinä, Kunavi, pakene metsään. Älä näyttäydy hetkeen. Minä sanon niin, morsiameni, jumalan määräämä! Jos sekään ei auta, käyn kimppuun.

Salambi: Paškan, suojele itseäsikin. Kun teet hyvää kärsivälle ihmiselle, jumala tekee sinullekin hyvää.

Paškan: Mennään, anoppi! Ja, sinä, Kunavi, metsään! (Menevät.)

Tytöt tulevat etäämpää.

Altyš: Tyttäreni, tänään minun on jostakin syystä vaikeaa. Auta nousemaan portaat. (Salambi saattaa Altyšin, kääntyy seisomaan, pihaan tulee valkopukuinen mies.)

Salambi: Voi, jumala varjele, kuka tuo on? (Seisoo ihmeissään hiljaa.)

Pihaan tulee mies, jonka olan poikki on nahkalaukku, olalla riippuu jousi ja kainalossa on kannel. Nyökäyttää päätään tytölle. Tämä on vuorimarilynainen Janygan.

Janygan: Hyvää päivää, tyttö!

Salambi: Päivää, setä!

Janygan: Eikö Altyš olekaan paikalla?

Salambi: On. Talohan on Altyšin.

Janygan: Siinä tapauksessa, hienoa!

Salambi: Entä mistäs sinä olet, kuka sinä olet?

Janygan: Olen matkamies. Tulin lepäämään. Jos vainkin mahdollista, ei olisi pahasta huuhdella suuta kylmällä vedellä.

Salambi: Matkamiehiä on nykypäivinä paljon. Ehkä ajattelet mielessäsi pahoja, ehkä hyviä, vaikea tietää.

Janygan: Sinä olet varmaankin Altyšin tytär Salambi.

Salambi: Minä! Tiedätkö sinä minut?

Janygan: Tiedän.

Salambi: Miten voit tietää?

Janygan: Kuulin hyviltä ihmisiltä.

Salambi (itseksensä): Paškan on varmaan kulkenut kehuskelemassa. (Janyganille:) Oletko kaukaa, setä?

Janygan: Kaukaa, tyttöni. Volgan tuolta puolen. Minä olen matkalainen. Tulin kulauttaakseni kylmää vettä.

Salambi: Sopii, hyvä mies. Kerron isälleni. Otan lähdevettä... (Menee sisälle.)

Yksi tyttö: Arvon matkamies! Soitapa levätessäsi kannelta.

Tytöt: Soita, soita, setä!

Janygan: Kukankauniiden tyttöjen pyyntöä ei voi olla täyttämättä.

Janygan istuu tukin päälle, asettaa kanteleen polvilleen ja soittaa verkkaisen laulun. Kaikki kuuntelevat lumoutuneena. Salambi tulee talosta hiljaksiin kaljasaavi käsissään; perässä tulee Altyš. Kaksin kuuntelevat lumoutuneena.

Janygan (laulaa):

Aamuaurinko nousee, tulen lailla punertaa,

Tulen lailla koko maailma syttyy uuteen päivään.

Ilta-aurinko laskee, hiilen lailla hiipuu,

Hiilten lailla elämämme hiipuilee.

Yksi tyttö: Voi, hyvänen aika, kuin kaunis laulu!

Salambi (iloiten): Setä, luoja ei ole antanut sinulle turhaan tuollaisia mestarin käsiä ja kirkasta mieltä. Kerropa meille, mikä laulu se oli.

Janygan: Vuorimarien, Akpars-päällikön...

Altyš (menee likelle): Kenen sanot, vieras mies?

Janygan: Ak-par-sin!

Altyš (ihmetellen): Akparsin? Entä kuka sinä olet?

Janygan: Akparsin miehiä, Janygan! Tekö olette Altyš?

Altyš: Olen! (Otaa kädestä kiinni.) Ole meillä vieraana!

Janygan: Kiitos! Ehkä tekin tunnette Akparsin?

Altyš: En tunne, mutta olen kuullut.

Salambi: Hyvä mies, kerro, mikä Akpars on miehiään? Missä hän asuu?

Janygan: Volgan tuolla puolen, tyttöni, Volgan tuolla puolen. (Kertoo laulaen:)

Volgan takana elää, Akpars elää,

Hän teille hyvän viestin lähettää.

Kansa kovia kokee, siitä hän suuttuu,

Kaanilta meitä suojella haluaa.

Moskovan kaupungissa elää, livana-tsaari elää,

Marikansaamme hän aina muistaa.

Kansa voimansa kokoaa, yhteen liittyy,

Suuren maan tekoon voimansa kokoaa.

Altyš: Sanasi ovat kauniit, veljeni! Sinun sanasi käyvät sydämeen. Sopiiko kysyä, millä asioilla sinä kuljet näin kaukana kotoasi?

Janygan: Ei tee minun mieleni istuksia eikä seisoksia. Kuljen paikasta toiseen. Tutkin kansan elämää, miten pitää elää eteenpäin, se ei jää mielestäni.

Salambi: Sinä varmaan osaat povata? Kerro, mikä minua odottaa tulevaisuudessa.

Janygan: En minä ole sinulle mestari, tyttöni. Tulevaisuutta minä en osaa nyt sanoa. Menneitä aikojamme ajatellen... Kerro, Altyš hyvä, miten niittymarilaiset voivat.

Altyš: Miten voivat! Hiki virtaa. Metsämarit⁶ ovat aina vieraan käsissä. Ennen bolgaarit paahtoivat, nykyään meidän voimamme menevät kaania rikastaessa. Teillä on varmaan samalla tolalla?

Janygan: Totta puhut, Altyš-veli... Ei meilläkään elämä ole hyvin. Nykyään murzat tulevat kyliin, ryöstävät ihmisiltä ja sytyttävät talot tuleen. Tänä vuonna venäläisten tsaari käskee rakentaa linnoituksen meidän maille Svijagan varrelle. Ehkä murzat sitten alkaisivat vähän pelätä.

Altyš: Kerro, veli, haluavatko teikäläiset marit liittyä Moskovaan, onko niin?

Janygan: Totta, Altyš-veli. Me emme voi elää näin. Me kumarramme uudestaan Moskovan tsaarille. Ajatteleimme liittyä venäläisten tsaariin. Niin olisi hyvä. Miten te ajattelette?

Altyš: Ehkä, ehkä, tulevaa on vaikea sanoa.

Janygan: Jos niittymaritkin alkavat auttaa tässä suuressa suunnitelmassa, sitten kauheudet jäävät pois.

Altyš: Kansa on laaja kuin meri, eri ihmisillä on eri ajatuksia. Suuri voima tulisi, jos kansa liittyisi yhteen.

Janygan: Teidän ajatuksenne ovat meille tärkeitä. Niitä ymmärtämään Akpars lähetti teidän luoksenne.

Altyš: Akpars lähetti. Jos niin on, nyt minä en osaa sanoa mitään. En osaa erottaa hyvää ja paha tulevaa.

Janygan: Kaanin piina ei ole näköjään saanut teidän mittaanne täyteen.

Altyš: Mitä teet, jotta täytyisi? Minun järkeni ei riitä sanomaan neuvoa tällaisessa suuressa asiassa. Meillä on upseerimme Mamiš Berdei – niin tapahtuu kuin hän sanoo.

Janygan: Mamiš Berdei! Ehkäpä, Altyš-veli. Ehkäpä Mamiš Berdein kanssa tästä asiasta ei pitäisi keskustellakaan?

Altyš: Miksi? Häntä suurempaahan ei voi olla.

Janygan: Mamiš Berdei olisi tätä asiaa vastaan. Ei hän turhaan pidä tiivistä yhteyttä kaanin kanssa. Kaani antaa hänelle kovasti rikkauksia...

Altyš: Me tiedämme sen, että puolet veroistamme jää Mamiš Berdein arkkuun.

Kaukaa alkaa kuulua kirkunaa. Tytöt hajaantuvat peloissaan.

Yksi tyttö: Mihin menemme piiloon?

Altyš: Pysähtykää, tytöt, eivät ne teille tee mitään.

Murza Karimbai ja Mamiš Berdei tulevat. Karimbain kaksi sotilasta tuovat Paškania. Paškanin kädet ovat sidotut. Tytöt, Janygan ja Altyš näkevät sen ja ihmettelevät.

Mamiš Berdei: Vieläkö elät ja puhut, Altyš-ukko?

Karimbai: Miten voit, Altyš?

Altyš: Luojan kiitos. Altyšin tilan nimissä sanon tervehdykseni Mamitš Berdeille ja murza Karimbaille. (Kumartaa.)

Karimbai: *Bik jahše*. Antakoon Allah sinulle yhä terveyttä... Mutta tämä mies sitokaa puuhun.

Altyš (ihmetellen): Miksi te olette sitoneet Paškanin?

Mamitš Berdei: Puhutaan siitä myöhemmin. Nyt on toisia asioita.

Altyš: Haluan tietää, koska Paškan on minun tilaltani.

Karimbai: Syyllinen hän on, syyllinen, Altyš! Sen syyn takia viemme hänet kaanin luokse.

Altyš: En ymmärrä mitään, mikä on hänen syynsä?

Mamitš Berdei: Hän ivasi suurta kaania meidän murzamme Karimbain edessä. Hän kävi murza Karimbain kimppuun nuijan kanssa.

Paškan: En minä kaania kironnut vaan Karimbaita. Hän tulee marien maahan ja pilkkaa naisia.

Karimbai: Ole hiljaa, sälli. Itse et ole veroja maksanut, kansaa sekoittelet... Nostat kaania vastaan.

Paškan: Minä olen maksanut veroni.

Karimbai: Valehtelet!

Mamitš Berdei: Kaikki, jotka vastaisuudessa eivät maksa verojaan ennalta, saavat tällaisen kohtelun.

Paškan: Aa, tuollaiseen sinä pystyt, sinä veisit marilaisen viimeisenkin vaateparren. Elät kansan hiellä... Altyš-setä, miksi seisot hiljaa, sano jotakin.

Altyš: Berdei, miksi teet näin omille ihmisille? Miksi pilkkaat?

Mamitš Berdei: Ei minulla syytä pilkata. Me toteutamme kaanin lakia. Meidän käy samalla tavalla, jos me käymme lakia vastaan.

Paškan: Ei teille näin tehdä... Te olette kaanin kanssa samanmielisiä. Sinä nuolet kaanin jalkapohjia.

Karimbai: Se, joka sanoo yhdenkin sanan kaanin lakia vastaan, saa kymmenen koivunraippaa. Se, joka sanoo pari kolme sanaa, saa sata koivunraippaa! (Menee Paškanin luo ja iskee raipalla.)

Salambi: Voi! (Juoksee eteenpäin.) Isä, miksi et kiellä?

Karimbai: Pitääkö sinulle antaa!? Voi tyttö! (Nostaa raippansa.)

Salambi: Lopeta! (Nappaa kiinni.) Minun lyömiseeni sinun kätesi on yhä liian likainen!

Karimbai: Voi perhana, tuollainen pieni tyttö eikä pelkää minua. Väisty! (Tuuppaa.)

Salambi: Päästäkää Paškan... Jos ette päästä, minä menen ja valitan kaanille!

Karimbai nostaa jälleen raippansa.

Altyš: Murza Karimbai, ei saa! Hän on minun tyttäreni.

Karimbai: Sinun!?! Onko Altyšilla näin ilkeä tytär?

Altyš: Minulla on vain yksi tytär, älä pilkkaa häntä!

Karimbai: Emme katso, kuka milloinkin nousee meitä vastaan... Me viemme yhdessä vankeuteen, jos alkaa kovinkin karjua.

Mamitš Berdei: Mutta mitä me ulkona seisoskelemme? Kerro, Altyš, kuka vielä ei ole maksanut teillä veroaan.

Altyš: Minulla on merkintäni talossa. Mennään sisään. Jos pitää syödä, niin minulla on vain jäniksen lihaa ja hapanta leipää.

Mamitš Berdei: Ehkä sinulla on olutta?

Altyš: Ehkä vähän löytyy...

Mamitš Berdei: Mennään, Karimbai!

Karimbai: Mennään! (Mennessään káskee vartijaa:) Sinä vahdit tätä juippia hyvin.

Vartija nyökkää kuin olisi kieleton. Karimbai, Mamitš Berdei ja vartijat menevät sisään.

Altyš: Sinä, kanteleensoittaja, soita, älä ujostele. Minun tilallani ei ole matkalaisista pahaa ajattelevia ihmisiä.

Janygan: Kiitos, Altyš-ystävä.

Altyš (Salambille): Tarjoile matkamiehelle hunajasimaa. (Menee taloon.)

Salambi: Hyvä on. (Menee pikaisesti ja tulee takaisin suuri kaljasaavi mukanaan. Juo ensin itse ja sitten tarjoaa Janyganille. Pyrkii tarjoamaan Paškanille, mutta vahti tyrkkii pois.) Paškan, särkeekö sinun käsiäsi?

Paškan: Ei, Salambi.

Salambi: Pyydä, jos hän vähän löysäisi.

Paškan: Ei ole syytä tuolta pyydellä, minä kestäen kaiken.

Salambi (menee likelle vahtia): Päästä hänen kätensä. (Vahti puistaa päätään.) Olet jännä, sinulla ei tosiaan ole kieltä. Löysää, kun sanon. (Menee taas Paškanin lähelle, jolloin vahti ojentaa keihään Salambia vastaan.) Voi voi, sinä olet näköjään paha. No, hyvä on, minä käännän sinun mielesi. (Menee taloon.)

Paškan: Ukko, miksi istut hiljaa, soita kanneltasi.

Janygan: Miten niin!? Sinulla on murhetta, veli, ja minun pitäisi soittaa sinulle kannelta!

Paškan: Ei se mitään, kanteleen ääni panee unohtamaan murheenkin. Soita!

Janygan: Soitan urhean miehen laulun urhealle Paškan-veljelle.

Janygan soittaa Akparsin marssin.

Paškan: Mikä laulu se oli, ensimmäisen kerran kuulin?

Janygan: Akparsin laulu.

Paškan: Akparsin? Tunnetko sinä hänet?

Janygan: Tunnen, veli... oikein hyvin tunnen!

Paškan: Kuinka hänet voisi tavata? Missä hän elää?

Janygan: Volgan takana elää, Volgan takana. (Laulaa puhuen:)

Volgan takana elää, Akpars elää,

Hän teille hyvää toivottaen tervehtii.

Kansa kovia kokee, siitä suuttuu,

Pahalta kaanilta meitä suojelee.

Salambi lähtee saavi käsissään.

Janygan: Annapa, tyttöni. (Ottaa saavin, siemaa ensin itse ja sitten tarjoaa vartijalle.) No, kaveri, kippaa.

Vartija (katsahtaa sivuilleen ja juo): Ah, *bik jahše, bik jahše!*

Janygan: Juo vielä!

Samanaikaisesti Šigavat tulee ulos.

Šigavat: Aii, Paškan, miksi sinut on sidottu kuin ori? Pelkäävätkö, että laukkaat tiehesi? (Menee liki.)

Salambi: Älä naura, Šigavat! Murza on hänet sitonut.

Šigavat: Turhaan sitoi... Paškan ei juoksisi, vaikka ei sitoisikaan.

Paškan: Vaikene, Šigavat!

Šigavat: Eikö ole totta? On! Karkaaminen ei olisi sinulle kovinkaan sopivaa. Tuohon puun oksaan pääsi osuisi, tuohon kantoon jalkasi kompastuisi, makaisit pitkin pituuttasi. Pitkän miehen nousemiseen tarvitaan ainakin puoli tuntia. Kissa tekee poikaset ennen kuin Paškan nousee. Sen sijaan minä olen kuin lankakerä.

Kaikki nauravat.

Salambi: Ehkäpä sinä oletkin kuin silkkilankakerä?

Šigavat: Allahin edessä kuin silkkilankakerä. Jos minä lähden juoksuun, yksikään ei saa kiinni! (Vartijasotilaille:) Eikö niin, kaveri? (Vartija pysyy vaiti.)

Salambi: Hän on kioletön. Paškan sanoi kaania vastaan pahan sanan ja kävi Karimbain kimppuun. Siksi he haluavat viedä hänet kaanin luo.

Šigavat: Selvä se! Minuakin taannoin olisivat seisottaneet tuolla tavalla. Mitä pitää tehdä? Silloin minä pelastuin omien jalkojeni avulla.

Salambi: Miten?

Šigavat: Että mitenkö! Minunkin käteni olivat tuolla lailla taakse sidottuina. (Näyttää.) Mutta minun jalkani eivät ole tuollaiset kuin Paškanilla on, minun ovat lyhyet. Näin istuin alas, sain kädet eteeni ja järsin narun hampaillani. Paškanin jalat ovat pitkät eikä hän pysty tekemään niin, jalatkin ovat sidotut. Siksi naru pitää leikata poikki. Älkää pelätkö, leikatkaa! (Osoittaa Salambin tupessa olevaa puukkoa. Janygan antaa vartijalla uudestaan olutta.) Leikatkaa, älkää pelätkö. Vaikka Paškan ei olekaan lankakerän kaltainen, hän osaa juosta... Terve, minä menen toiseen kylään. (Menee.)

Salambi: Terve, Šigavat! (Kävelee epäröiden edes takaisin.) Mitä nyt pitää tehdä?

Hetken päästä Salambi ottaa puukon tupesta ja leikkaa pikaisesti narun, jolla Paškan on sidottu. Paškan pinkaisee metsään, ja Salambi menee hiljaksiin hänen perässään. Vartija katsahtaa ja ihmettelee, koska Paškania ei ole.

Vartija: Voi, Allah! Mitä teen nyt!? (Juoksee Salambin perään.)

Mamitš Berdei ja Karimbai tulevat juosten talosta.

Karimbai: Mitä tämä tämmöinen on? Missä Paškan on?

Janygan: Karkasi!

Karimbai: Kuka päästi?

Janygan: Itse pääsi!

Karimbai: Miten niin itse? (Menee katsomaan narua.) Leikattu! Kuka leikkasi? Sinäkö, kanteleensoittaja? Sitokaa hänet! (Karimbain vartijat pyörittävät narun Janyganin ympärille. Paškania vartioinut tataari raahaa Salambia takaisin.)

Karimbai: Ja mitä sinä näit? (Lyö raipalla vartijaa.)

Vartija: Tämä se leikkasi...

Karimbai: Sitokaa kanteleensoittaja! (Potkaisee kannelta.)

Salambi: Ei, ei häntä, sitokaa minut. Älä turhaan kiusaa vanhusta. Minä päästin Paškanin.

Karimbai: Voi, Allah, mitä tämä tyttö puhuu?

Janygan: Ei, tuo tyttö valehtelee. Minä päästin!

Karimbai (menee Janyganin luo ja katsoo joka puolelta. Sitten menee Salambin luo, näkee hänen kupeellaan puukon tupen ja kiskaisee sen vihaisena.) Aa! Sinäkö niin teit?

Salambi: Minä!

Mamitš Berdei: Altyš, sinun tyttäresi teki suuren virheen... Tästä ei seuraa hyvää sinulle eikä tyttärellesi.

Karimbai: Sinut me asetimme vahtimaan kaanin lakia, mutta sinä itse nouset kaania vastaan. Kuka tuollaisen pahan tytön on tehnyt? Sinä! Me viemme sinun tyttäresi nyt Paškanin sijasta. Ottakaa! (Kaksi vartijaa asettuu Salambin ympärille.)

Altyš: Murza Karimbai, sääli minua. Minulla on vain tämä yksi tytär... Älkää viekö!

Karimbai: Sitokaa!

Altyš: Mamitš Berdei, sano sinä edes jotakin.

Mamitš Berdei: Murza Karimbai, ei tarvitse, älä ryhdy pikkujuttuun.

Karimbai (vihaisena): Oletko sinäkin hänen puolellaan? Aiotko sinä sääliä suurta kaania vastaan noussutta ihmistä? (Vihaisena:) Paškan karkasi! Voi, tšeremissipoikaa!

Mamitš Berdei (Altyšille): Tuo Paškan, vasta sitten murza päästää tyttäresi.

Altyš: Mistä minä hänet löydän, mistä? Rukoillen anon, Berdei, älä anna Salambiani kaanille kiusattavaksi.

Mamitš Berdei: Älä minulta pyydä, Altyš! Rukoile tuota murzaa!

Karimbai: Altyšin takia minä en koskaan päästä tätä. Me näköjään annoimme hänelle turhaan päällikön arvonimen, meidän auttamisen sijaan tekee vain pahaa meille.

Altyš: Karimbai! Sääli tytärtäni!

Salambi: Älä anele, isä, älä häpäise itseäsi. Älä murehdi minun takiani. Minä hoidan itseni niin kuin pitää. Kerro Paškanille, että minä palaan tai sitten menetän pääni. Muuta he eivät pysty minulle tekemään.

Karimbai: Viekää! (Vartijat vievät Salambin.) Ja sinä, Altyš, syytä vain itseäsi. Lähdetään!

Mamitš Berdei ja Karimbai menevät.

Altyš: Tyttäreni, Salambi! (Haluaisi lähteä perään mutta kaatuu maahan.) Tyttäreni! Kuinka minä nyt voin elää ilman sinua? Tyttäreni! Missä olet, tyttäreni!

Janygan: Altyš-veli, tyttäresi vietiin.

Altyš: Vietiin! Jättivät minut harmaapäin yksin! Janygan-veli, mitä nyt pitää tehdä, kerro?

Janygan: Kysytkö, mitä pitää tehdä!? Ymmärrän, että sinun on vaikeaa! Johan minä sanoin, että pitää mennä Volgalle, Akparsin luokse. Vain sieltä löydät hyvän neuvon. Piakkoin meillä on suuri kokous. Kerromme uutiset. Mutta nyt, lepää. Suuri jumala sinun henkeäsi varjeltoon.

Altyš: Henkeäni, niinkö? Minun henkeni ei lähde vielä aikoihin. Minä haluan elää vielä. Menen Akparsin luo. Menen kysymään neuvoa. Enempää en kestä. Menen! Akparsin luokse! Missä on Akpars!?

Toinen osa

Ensimmäinen näytös

Tämä tapahtui samana kesänä. Paikka on vuorimarilaisen päällikön Akparsin tila, ja näytäntöpaikkana on piha. Toisella laidalla on iso metsä. Näkyy järeistä hirsistä tehty, päreillä katettu iso talo, jonka ympärillä on riu'uista tehty korkea aita. Aidan vieressä on iso kasa hirssiä, tammitukista tehty leveä pöytä ja penkkejä. Akparsin luona järjestetään suuri kokous, johon kokoontuvat vanhimmat. Paikalla on myös nuoria. Akparsin vaimo Elavi tarjoaa kokoontuville saavista olutta. Penkillä istuu Paigyl-ukko kannel sylissänsä. Toisinaan soi torvi. Kaikki kuuntelevat Janygania.

Janygan: Rakkaat ystävät, näin omin silmin. Metsämaritkin ovat kovasti huolissaan. Altyšin tilalla väki suunnitteli puolestaan kapinaa.

Paigyl: Taasko ikävyyksiä?

Janygan: Taas vietiin kolmekymmentä marilaista naista kaanille Volgaa pitkin! Sen jälkeen sillä tilalla oli yötä päivää kyyneliä.

Elavi: Miksi piinaavat kansaa sillä tavalla?

Janygan: Ei kaani ahdistaa ainoastaan meitä vaan myös udmurtteja ja tšuvasseja. Ja nyt hän haluaisi ottaa valtaansa myös venäläiset.

Paigyl: Mikä paha voima heitä auttaa? Eikö taivaan suuri jumalakaan aja tuollaista iljetystä maan päältä?

Janygan: Voi! (Riiputtaa päätään, lyö kanneltaan, josta kuuluu kumea ääni, ja nousee.)

Elavi: Janygan, miksi et ole iloinen? Mitä sinä pidät sydämelläsi? Kerro, veli.

Janygan: Kuljin niittymarien parissa, ja sydämeni on vieläkin kovin sekaisin.

Paigyl: Miten he voivat erota meistä ja haluta kaanin vallan alle?

Janygan: Ovat kahta mieltä. Se niittymarilainen upseeri Mamitš Berdei tuli Akparsin luokse – mitähän mieltä hän nyt on?

Elavi: Ei, sinun sydäntäsi jäytää jokin muu asia.

Janygan: Altyšin suru... Hänellä on yksi tytär, Salambi, jonka murza Karimbai vei vankeuteen. Siksi Altyš jäi itkemään. Ja me, miehet, jäimme vain seisomaan.

Elavi: Eikö ollut mitään keinoa pelastaa?

Janygan: Ei... Mitä teet, kun niittymarien keskuudessa kaanin laki on vielä luja?

Elavi: Eikö kaaniakaan koskaan vaihdeta?

Janygan: On vaihdettu. Nyt on toinen kaani, Jediger. Hän ei paahda ainoastaan mareja ja tšuvasseja vaan myös omaa kansaansa! Hänen murzansa pilkkaavat monella tavalla elämää synkillä töillä.

Elavi: Voi, jumala varjelkoon. Koskahan tälle tulee loppu?

Nuori Kovaž nousee.

Kovaž: Aloitetaan kokous. Akpars on päättänyt keskustelunsa Mamitš Berdein ja tšuvassiupseeri Orsain kanssa.

Kodasta tulevat Akpars, Mamitš Berdei ja Orsai. Akpars on suurikokoinen, ja hänellä on yllään helmoistaan nauhuksilla koristeltu takki. Hänen kupeellaan on miekka. Mamitš Berdei on

pisamanaamainen, pienikokoinen, pitkätukkainen ja punapartainen. Hänellä on yllään valkoinen takki ja nauhuskoristeinen lierihattu.

Akpars: Hyvää päivää, sukulaiset!

Kaikki: Terve sinulle! Hyvää päivää!

Akpars: Ovatko kaikki kutsutut tulleet?

Janygan: Vain niittymari Altyš puuttuu.

Mamitš Berdei: Miksi hänenkin pitäisi tulla? Akpars, me voimme pitää neuvoa ilman häntäkin.

Paigyl: Totta! Odotettua asiaa ei voi lykätä.

Akpars: On tullut aika pitää neuvoa. Kunhan hänkin on tullut, voimme kertoa, mitä olemme pohtineet. Sukulaiset! Me olemme kutsuneet teidät lämpimin sydämin tähän suureen kokoukseen.

Äänet: Me kuuntelemme, Akpars-johtaja! Kertokaa hyvä uutinen.

Akpars: Sukulaiset, me emme voi aina elää näin. Kaikelle on jotenkin löydettävä loppu. Päivääkään ei mene, etteikö oli tuskaa ja kyyneliä! Neljä vuotta sitten me vannoimme venäläiselle tsaarille. Kaani suuttui siitä ja on monin tavoin piinannut. Murzat milloin polttavat kyliä, milloin vievät naisiamme vankeuteen. Me itse elämme pelossa omalla maallamme. Jediger-kaanilta ei voi odottaa meille helppoa elämää. Pitää taas kumartaa venäläiselle tsaarille ja vannoa liittyvämmä venäläisiin ikiajoiksi.

Paigyl: Akpars-veli ajattelee hyvin, mutta tataarienkaan valtakunta ei ole pieni.

Akpars: Vaikka niin onkin, kaani ei ole luotettava. Tämä Kovaž kävi Kasanin kaupungissa. Kerro, Kovaž, mitä kuulit ja näit.

Kovaž: Sukulaiset! Kasanissa ei ole minkäänlaista järjestystä, laki ei ole arvossa, kaaniakin vaihtavat tuon tuosta. Nyt ovat asettaneet kaaniksi nuoren Jedigerin. Hän ajattelee tehdä Volgan rantojen kaikki pienet kansat itselleen orjiksi. Me tuhoudumme, jos jäämme kaanin käsiin. Mitä metsämarit ajattelevat?

Kovaž istuu. Hetken kaikki ovat vaiti.

Akpars: Mamitš Berdei, miksi sinä olet vaiti? Kerro, mitä ajattelet. Pitääkö niittymarit jättää kaanin käsiin vai liittää venäläiseen tsaariin?

Mamitš Berdei: Minä mietin vielä ja kuuntelen ensin muita. Puhukoot muut. Tältä Orsailta pitäisi kuulla, mitä mieltä tšuvassit ovat. Hehän eivät ole Kasanin valtaan jäämistä vastaan.

Orsai suuttuu ja nousee seisomaan.

Orsai: Berdei-ystävä, minä itse kerron, mitä kansani ajattelee. Me tšuvassit olemme eläneet kaanin vallassa emmekä ole nähneet hyvää.

Mamitš Berdei: Mitä sinä puhut!?

Orsai: Kaani vetää aina Kasaniin, ryöstää kansaa ja haluaa tehdä valtakunnastansa suuren ja rikkaan...

Mamitš Berdei (suuttuneena): Hänellähän on jo rikas ja suuri valtakuntansa!

Orsai: Ei vainkaan! Ihmisiä ryöstämällä ei rikastu. Lisäksi Kasanin valtakunnassa ei ole järjestystä... Vaihtavat aina kaania, sen sijaan sanotaan, että Moskova on suuri ja valtion kassa on suuri. Minä olen Akparsin kanssa samaa mieltä... Minäkin neuvon liittymään Venäjän valtakuntaan. (Istuutuu.)

Mamitš Berdei: Turhaa, Orsai! Ajattele paremmin.

Akpars: Nyt, Berdei, odotamme sinun sanaasi...

Mamitš Berdei: Näen, että täällä on kahta mieltä. Yksi on Kasanin suuntaan, toinen Moskovan suuntaan. Kun ollaan kahteen suuntaan, kolmannen on vaikea puhua. Minä, Akpars-johtaja, en epäröi, sanon suoraan. Minä ajattelen niin, että mitä suurempi perhe, sitä enemmän tulee puhetta. Siksi on elettävä pienessä perheessä... Jäätävä kaanin valtaan.

Akpars (ihmettelee ja suuttuu): Pilailletko vai puhutko tosissasi?

Mamitš Berdei: Totta puhun! Venäläisen tsaarin ajatus on kovin hyvä, hän on vahva ja haluaa tehdä suuren valtakunnan. Hän ei kuitenkaan tule tänne johtamaan vaan hän lähettää venäläisiä pajareita. Jos he asettuvat tänne, he rupeavat kaaniakin pahemmin ahdistamaan. Lopulta nylkevät nahkasi... Minun ei tee mieli joutua pajarien orjaksi.

Akpars: Etkö sinä sitten ole nyt kaanin orja?

Mamitš Berdei: Miten niin orja? Minä olen marilainen ruhtinas, ja kaani on antanut minulle murzan arvonimen. Minulla on kaikkea.

Akpars: Entä mitä on kansallasi?

Mamitš Berdei: Me olemme rikkaat metsistä.

Akpars: Ja jäniksistä ja närhistä! Tehän keräisitte marien viimeisenkin jäniksennahan kaanin kasaan!

Mamitš Berdei: Siitä huolimatta me emme eroa kaanista.

Akpars: Ei, Berdei! Meidän ei pidä hajota kuin hiekan vaan kokoontua kuin jyvien. Liittymällä Venäjän valtakuntaan ja elämällä venäläisten kanssa veljinä ajamme pois vierailta mailta tulleet pahat mongolijoukkioit. Me emme voi suojella marien maata ja mainetta kahden tulen välissä. Meidän täytyy liittyä ikiajoiksi Venäjän suureen valtakuntaan. Jos elämme venäläisten kanssa

sovussa, voimme ostaa heiltä tarpeelliset rautatarvikkeet ja muut tavarat. Heille on mahdollista myydä viljaa, hunajaa ja turkiksia.

Mamitš Berdei: Niittymareille tämä ei kelpaa.

Akpars: Miksi?

Mamitš Berdei: He elävät metsissä rauhassa.

Janygan: Anna puheenvuoro, Akpars-johtaja, anna!

Akpars: Puhu!

Janygan: Valehtelet, Berdei! Minä olen omin silmin nähnyt, mikä on niittymarien ”rauha”. Ei ole kauaakaan siitä, kun murza Karimbai piti hauskaa Altyšin tilalla. Oletko unohtanut sen?

Mamitš Berdei: Ei ole syytä muistella menneitä.

Janygan: Altyšin tytärtä, Salambia et halua muistaa. Jos olet unohtanut, muistele... (Torvi soi.)

Akpars: Kuka nyt tulee?

Kovaž: Siinä paha, missä mainitaan.

Janygan: Kaukaiset vieraat tulevat, Altyš ja Paškan!

Altyš ja Paškan tulevat.

Altyš: Voikaan hyvin!

Akpars: Tulkaa, tulkaa, olkaa kuin kotonanne.

Altyš: Me olemme tulleet Akpars-johtajan luokse kuulemaan suureen neuvonpitoon.

Akpars: Kiitos, kun tulitte.

Altyš: Akparsin nimi tiedetään niittymarien metsissäkin. Kuka täällä on Akpars?

Akpars (nousee seisomaan): Minä olen! Keitä te olette?

Altyš: Niittymareja, Altyš ja Paškan!

Akpars: Altyš, istu joukkoomme. Sinäkin, nuori mies, istu!

Altyš: Kiitos!

Akpars: Me olemme odottaneet teitä. Olette tulleet pitkän tien: haluatteko ensin levätä?

Altyš: Kiitos, Akpars-johtaja. Aikaa jää lepäämiseenkin. Puhutaan ensin asiat halki.

Akpars: Elavi, kaada olutta. (Elavi täyttää kupit ja antaa tulleille.)

Altyš: Kiitos, on hyvä juoda – kunhan ei mene jalkoihin. (Juovat.)

Akpars: Puhukaa kaikki, me kuuntelemme!

Altyš ja Paškan istuutuvat.

Altyš: Akpars-johtaja, olemme tulleet Volgan takaa pyytämään.

Paškan: Kerro, setä, kerro järjestyksessä.

Altyš: Sielussani on niin paljon tuskaa, että en osaa lopettaa puhumistani. Yötä päivää elämme pelossa. Milloin murzat lakkaavat kiusaamasta meidän perheitämme ja lapsiamme?

Akpars: Ettekö te ole puhuneet oman upseerinne kanssa?

Altyš: Olemme. Mamitš Berdei ei pidä meidän puolta...

Paškan: Hänellä ei ole enää omaatuntoa!

Mamitš Berdei: Altyš, turhaan sinä minusta valitat. Minä olen itsekkin tullut kertomaan teidän elämästänne Akparsin luokse.

Altyš (katsoo vastentahtoisesti): Sinä! En usko! Akpars-johtaja, jos Mamitš Berdeillä olisi edes jonkin verran hyviä ajatuksia, hän ei antaisi meitä kaanille pilkattavaksi. Minun silmieni edessä sitoi Salambi-tyttäreni murzalle.

Mamitš Berdei: Minä en ole tässä syyllinen. Murza vei tyttäresi pantiksi tämän turjakkeen sijasta. (Osoittaa Paškania.)

Akpars: Mamitš Berdei, Altyšin tytär pitää pelastaa, näin ei ole hyvä.

Mamitš Berdei: Minä en pysty pelastamaan.

Paškan: Kuinka niin et pysty? Jos sinua ei olisi ollut, ehkä Salambia ei olisi viety.

Mamitš Berdei: Minä en ole siinä syyllinen.

Janygan: Valehtelet! Akpars-johtaja, älä luota häneen.

Mamitš Berdei: Miten valehtelen? Ottakaa minun miekkani, jos ette luota. Teen valani teille ja annan miekkani. (Vetää miekan tupesta, suutelee sitä ja antaa.)

Akpars: Älä ylvästele miekkalasi vaan kerro suoraan: jos me vuorimarit liitymme venäläisiin, oletteko te meidän puolellamme vai meitä vastaan?

Mamitš Berdei: Miksi vastaan?

Akpars: Millä te vakuutatte?

Mamitš Berdei: Kaikella...

Akpars: Annatteko sananne, että lähetätte Venäjän tsaarin sotajoukkoon rivimiehiä?

Mamitš Berdei (ihmeissään): Tuskin! Sitä minä itse en voi sanoa. Sitä pitää kysyä kansalta. Jos kansa suostuu, voidaan antaa.

Akpars: Altyš, mitä sinä ajattelet?

Paškan: Akpars-johtaja, Mamitš pilaa mielen. Minä tiedän, että hän ajattelee nostattaa niittymarit venäläistä tsaaria vastaan, mutta täällä hän esittää auttavansa sinua.

Akpars (ihmetellen): En ajatellut, että olisit tullut tuollaisin pahoin aikein. Kuule, Mamitš Berdei, me liitymme venäläiseen tsaariin, ja sinä et nostata niittymareja meitä vastaan. Eikö niin?

Mamitš Berdei: Pelkäisit jumalaa, Akpars! Varjelkoon jumala synniltä, sydämemme ei käske tekemään näin.

Paškan: Valheita laskettelet. Akpars-johtaja, hän vain esittää täällä auttavansa sinua. Berdei iskee puukon vuorimarien selkään heti, jos ryhdytte toimiin.

Altyš: Paškan puhuu totta. Akpars-johtaja, älkää luottako Mamitš Berdeihin.

Akpars: Niin, näen itsekin sen.

Mamitš Berdei (suuttuu): Akpars, oletko sinäkin heidän suuntaansa?

Akpars: Minun sydämeni tuntee. He ovat minun suuntaani, ja siksi minä olen heidän suuntaansa.

Mamitš Berdei: Olenko minä täällä turha? Sinä et luota upseereihin vaan yksinkertaisiin vanhuksiin. Sen takia minä en voi enää olla teidän kokouksessanne. Hyvästi!

Akpars (vihaisena): Haudotko koston?

Mamitš Berdei: Kyllä, Akpars, hyvästi! (Menee kahden vartijansa kanssa.)

Akpars: Hyvästi! Oli näköjään pahasieluinen ihminen.

Janygan: Berdei itse pilaa oman mielensä. Ei itsekään tiedä, mitä ajattelee.

Altyš: Hänen ajatuksensa tiedetään: hän haluaa elää ikänsä kaanin kanssa.

Šigavat tulee kontti kädessään.

Šigavat: *Salam aleikum!*

Janygan: Šigavat! Mistä sinä tupsahdat? Kuka sinut tänne päästi?

Kovaž: Minä käsinkin päästää!

Akpars (Kovažille hiljaa): Eikä kai pilaa meidän asiaamme?

Kovaž: On tarkistettu, voi luottaa.

Janygan: Olisiko tuo Jedigerin silmät ja korvat? Viime aikoina Šigavat on aina pyörinyt täällä. Vai olisiko Mamitš Berdei jättänyt hänet itsensä sijaan.

Šigavat: Voi, jumala varjelkoon, Janygan-veli! Mitä hyötyä minulle siitä olisi?

Akpars: No, tulehan tänne! (Šigavat menee ja Akpars katsoo hänen konttiaan.) Mitä siinä on?

Šigavat: Katso, mitä on! (Nostaa esiin kotiloita.)

Akpars: Aina vainko sinä kuljet kaupustellen marien parissa?

Šigavat: Hei, Akpars, se miellyttää, siksi kuljen... Kauas emme uskalla mennä.

Akpars: Minkä takia?

Šigavat: Tataarilaiset murzat pilkkaavat venäläistä väkeä eri tavoin. Siksi venäläiset eivät kunnioita meitä. Ja meidän, kauppamiesten, ei ole mahdollista elää sillä lailla. Venäläisten kanssa pitää olla suhteissa. Sanotaan, että heillä on paljon uusia tavaroita. Meidän pitää suunnata kauppahommat heidän puoleen.

Akpars (ilahtuneena): Totta, Šigavat! (Elaville:) Elavi, vie Šigavat taloon ja tarjoile olutta!

Elavi: Mennään, Šigavat!

Menevät sisälle.

Akpars: Tehdään päätös... Ystävät, älkää ihmetelkö niittymarilaisen upseerin Mamitš Berdein lähtöä: hän ei halua erota kaanista. Nyt me keskenämme päätämme.

Janygan: Minun mielestäni, Akpars-johtaja, täytyy taas kumartaa tsaari livanaa; hän ottaisi meidät valtansa alle.

Akpars: Totta puhut, Janygan! Minäkin suostun sinun käsitykseesi. Meidän omat voimamme eivät riitä ottamaan omaa vapautta, siksi meidän suurin luottamuksemme on Venäjän kansassa. Ottakoon perheeseensä jumalan lähettämä enkeli, suuri venäläinen tsaari livana. Veljet, mitä te ajattelette?

Kovaž (nousee seisomaan): Olemme suosiollisia ajatuksillesi! Todempaakin totta ovat sinun sanasi.

Orsai: Kovaž puhuu totta. Tšuvassikansankin pitää liittyä Venäjän valtakuntaan.

Janygan: Kuinka sanoo Akpars-johtaja, niin mekin! Tervehdimme Akpars-johtajaa!

Kaikki nousevat seisomaan.

Akpars (kiittää kaikkia): Kiitos, kannattajani, kiitos! Vielä sanon nyt teille, sukulaiset, muutaman sanan. Moskovaan pitää lähettää ihmisiä kumartamaan livana-tsaaria. Kokoustajat, mitä sanotte?

Janygan: Lähetetään! Minun mielestäni, Akpars-johtajan itse pitää käydä.

Kaikki: Akpars pitää lähettää! Akpars! Sovitaan!

Akpars: Kiitän koko sydämeistäni tällaisesta suuresta luottamuksestanne! (Tervehtii.)

Vartija tulee juosten.

Vartija: Vieraita! Rivimiehiä, sotilaita!

Akpars: Keitä, tataarejako?

Vartija: Venäläisiä!

Akpars: Onko heitä paljon?

Vartija: Kolme.

Akpars: Mitä pyytävät?

Vartija: Sinua.

Akpars: Päästä sisään. (Vartija menee.) Mitä miehiä sieltä tulee?

Vilkov tulee. Hän on Svijagan linnoituksen sotapäällikön Mikulinskin tulkki. Hän on isokokoinen, leveäpartainen käsityöläinen. Kädessään hänellä on rullalle käärittö paperi. Vierellään hänellä on kaksi streltsiä.

Vilkov: *Zdrastuite*... Olkoon kokouksenne menestykseks!...

Akpars: Istukaa, olkaa kuin kotonanne...

Vilkov: Kiitos. Minä etsin marilaista upseeria Akparsia.

Akpars: Minä olen Akpars. Missä asioissa? Kuka sinä olet?

Vilkov: Minä olen Svijagan linnoituksen työmaalta. Minä tuon teille venäläiseltä sotapäälliköltä Mikulinskilta kirjeen. (Antaa Akparsille.) Minä olen hänen tulkkinsa.

Janygan: Hyvin osaat maria!

Vilkov: Hieman olen opetellut. Lukekaa, tämä kirje on kirjoitettu suuren tsaarin käskyn mukaisesti.

Akpars ottaa paperin ilomielin, katsoo, ja kaikki ovat hiljaa. Akparsin kasvoilla kareilee hymy.

Akpars: Sukulaiset, kuunnelkaa, mitä tähän on kirjoitettu. ”Vuorimareille ja heidän upseerilleen Akparsille. Kasanin kaani, Šig-Alei on ajettu tiehensä ja Kasanissa on asetettu kaaniksi astrakanilainen kruununperillinen Jediger. Tämä kaani ahdistelee monin tavoin Volgan rantojen pikkukansoja ja aikoo nostaa voimansa Venäjän valtakuntaa vastaan. Tähän ilkeään työhön hän kerää muitakin kansoja. Te, vuorimarit vannoitte neljä vuotta sitten suurelle tsaarille Ivan Vasiljevitšille olevanne venäläisten puolella. Suuri tsaari luottaa siihen, että te olette järkeviä, liitytte kokonaan venäläiseen valtakuntaan, annatte tarpeen vaatiessa rivimiehiä ja rupeatte auttamaan. Nyt me pyydämme Svijagan linnoituksen rakentamiseen noin sataa taitavaa miestä. Moskovalainen ruhtinas, sotapäällikkö Mikulinski.” (Hetken on hiljaista.)

Janygan (ei kestä olla hiljaa pitempään): Kuulkaa, sukulaiset, venäläinen tsaari ei ole unohtanut meidän valaamme!

Kovaž: Meidän pitää auttaa venäläisen tsaarin pyynnön mukaan.

Akpars: Mitä mieltä olette, lähetämmekö me miehiä rakentamaan linnoitusta?

Kaikki: Lähetetään!

Akpars: Vilkov-ystävä! Kertokaa sotapäälliköille. Me vannoilimme neljä vuotta sitten venäläiselle tsaarille olevamme ikuisesti yhdessä. Olemme taas tehneet sellaisen päätöksen. Me ryhdymme auttamaan Svijagan linnoituksen rakentamisessa. Mutta nyt, Vilkov-ystävä, kutsumme sinut pöytään.

Vilkov: Kiitos! Minä sanon sotapäällikölle sen. Milloin te lähetätte miehiä tekemään linnoitusta?

Akpars: Lähetämme sinun mukasi. Tytöt, olutta!

Naiset kantavat olutta puusaavilla. Akpars ottaa ja tarjoaa Vilkoville.

Akpars (Vilkoville): Juo terveyttä antavalle marilaiselle hunajaoluelle ja päällikkö Mikulinsilta tuomillesi uutisille. (Altyšille:) Marikansan Venäjään liittymiselle! (Antaa Šigavatille ja Orsaille.) Tataari- ja tšuvassikansan onnelle ja rauhalliselle elämälle rinta rinnan!

Kaikki nostavat olutsaavia.

Vilkov: Volgan rantain kansojen ja venäläisen suuren kansan yhdessäelämisen puolesta!

Kaikki juovat saavista olutta.

Šigavat: Rahmat, Akpars-veli! Mutta nyt soitapa kanneltasi.

Kaikki: Soita, soita.

Akpars ottaa Paigylilta kanteleen ja alkaa soittaa. Neljä tyttöä lähtee tanssimaan kanteleen soiton mukaan.

Toinen näytös

Ollaan Moskovassa, tsaari livanan vastaanottopalatsissa. Joka puolella on matoin peitettyjä raheja. Keskellä on valtaistuini ja seinissä on ikoneja. Ennen esiripun avautumista kumahtaa kello. Esiripun avauduttua yhdeltä puolelta tulee Aleksei Adašev, toiselta sotapäällikkö Grigori Bulgakov.

Bulgakov (kumartaa): Tsaarin neuvonantaja sotapäällikkö Aleksei Adaševille paljon terveisiä!

Adašev (kumartaa takaisin): Terve sinullekin, sotapäällikkö Grigori Bulgakov! (Kumartaa.)

Bulgakov: Eikö mahtava hallitsija Ivan Vasiljevitš ole vielä tullut?

Adašev: Ei. Illallinen on päättynyt: tulee pian.

Bulgakov: Aleksei Fjodorovitš, onko tsaari kutsuttanut sinutkin?

Adašev: Tsaaripa hyvinkin!

Bulgakov: Miksi?

Adašev: Volgan rannalta on tullut marien lähettiläät. Meidän nuori tsaarimme haluaa toteuttaa isänsä neuvoa ja keskustella taas Kasanin valtakunnasta.

Bulgakov: Minäkin ajattelen niin, että Ivan Vasiljevitš ei jätä Kasanin valtakunnan liittämistä Venäjän valtakuntaan. Aleksei Fjodorovitš, teidän olette käynyt Kasanissa? Miten ruhtinas Mikulinski elää siellä?

Adašev: Hyvin elää... Narraa Volgasta kaloja... Tekee Volgan korkealle rannalle Svijagan kaupunkia ja linnoitusta. Se linnoitus on meille tarpeen... Ymmärrät varmaan, Grigori Petrovitš?

Bulgakov: Ymmärrän...

Kaksi tsaarin vartijaa tulee ja asettuu oven kummallekin puolelle. Bulgakov ja Adašev nousevat. Ivan Vasiljevitš tulee sisään; hän on vielä nuori, vasta kaksikymmenvuotias. Hänellä on yllään pitkä, nauhuksin koristeltu takin tapainen vaate, jossa kimaltelee timantista tehty nappi. Bulgakov ja Adašev kumartavat.

Adašev: Tervehdys suurelle tsaarille! (Kumartaa.)

Bulgakov (kumartaa): Ivan Vasiljevitšille!

Iivana: Istukaa! No, Aleksei Fjodorovitš, miten pitkä matkasi sujui? Mitä uutisia sinulla on Kasanista? Kerro, älä pimitä mitään.

Adašev: Kasanissa on jälleen hämminkiä!

livana (hätkähtää): Millaista hämminkiä? Eikö kaani taaskaan kelpaa?

Adašev: Tataarit ovat häätäneet pois Kasanin kaupungista Kasimovin kaupungista lähetetyn tataariruhtinaan Šig-Alein. Sanovat, että he eivät tarvitse Moskovasta lähetettyä miestä vaan asettavat itse mieluisen kaanin.

livana (suuttuu): Eikö Šig-Alei kelpaa? Miksi?

Adašev: Šig-Alein piti paeta Kasanista. Hän kuitenkin huiputti mukaansa muutamia murzia ja ruhtinaita, toi heidät Svijagaan ja antoi Svijagan sotapäällikölle vangeiksi.

livana (leppyneempänä): Entä miten on Svijagassa?

Adašev: Me menimme sitten Svijagan ruhtinaan Mikulinskin kanssa Kasaniin, mutta emme voineet tehdä mitään tataariherrojen kanssa. Ruhtinas Mikulinski oli ennalta lähettänyt Šig-Alein tuomat murzat Kasaniin, mutta he olivat suuttaneet kaikki tataarit venäläistä tsaaria vastaan jo ennen kuin pääsimme perille.

livana: Miten?

Adašev: Ne ruhtinaat ja murzat olivat huutaneet, että halutaan pilkata Allahia ja tuoda Muhametin tilalle Kristus. Pelottelivat, että jos venäläiset sotajoukot päästetään Kasaniin, kaikki tataarit hakataan palasiksi.

livana: Ruhtinas Mikulinski teki virheen.

Adašev: Sitten Kasanissa alkoi olla yhä levottomampaa. Sulkivat tiukasti kaupungin portit ja linnoituksen. Alkoivat paiskoa venäläisten joukkojen päälle tervaa, kekäleitä ja kiviä.

livana: Ja nytkö heillä on toinen kaani?

Adašev: On toinen, astrakanilainen kruununperillinen Jediger. Hän on tosin vielä keltanokka, mutta tuntee sota-asiat oikein hyvin. Sanotaan, että hän valmistelee sota meitä vastaan. Kaani on aiheuttanut levottomuutta Volgan pikkukansojen, tšuvassien ja marien parissa ja aikoo nostaa heidätkin meitä vastaan.

livana (ponnahtaa suuttuneena pystyyn): Meitä vastaan?

Adašev: Meitä vastaan!

livana: Suuri jumala, anna sinä minulle keino ajaa tuo paha pois. Meillä on vain yksi tie: kukistaa Kasanin valtakunta ja avata Volga Kaspianmerelle... On tehtävä suuri ja vahva valtakunta liittämällä Volgan rantojen pikkukansat meihin. Mitä ajattelet, sotapäällikkö Grigori Bulgakov?

Bulgakov: Totta puhut, hallitsija!

livana: Toisin ei ole mahdollista. Lännen puolella on saksalaisia... Idän puolelta meidän kimppuun pyrkivät mongolit. Venäjän kansa eli yli kaksisataa vuotta mongolien vallassa. Se riittää! Meidän on aika ryhtyä toimiin! Mitä ajattelet, sotapäällikkö Bulgakov?

Bulgakov: Totta, Ivan Vasiljevitš! Meidän on tullut aika lähteä Kasanin valtakuntaa ja kaania vastaan.

livana: Totta! Minun mielestäni heitä ei pidä kukistaa suostuttelemalla vaan voimalla... Sotajoukkojen pitää mennä uudestaan Kasaniin.

Adašev: Voidaan mennä, mutta siitä ei saa tulla samanlaista turhaa matkaa kuin kaksi vuotta sitten.

livana: Älkää muistelko sitä, Aleksei Fjodorovitš! Minun mielestäni täytyy ottaa ensin selkoa, mitä mieltä ovat Volgan rantojen pikkukansat: ovatko he meidän retkeämme vastaan vai alkavatko he auttaa?

Bulgakov: Totta puhut, tsaari!

Adašev: Hallitsija, oletteko te puhunut pajarien kanssa?

livana: Puhutaan, jos pitää, kutsumme koolle pajarien duuman... Meidän ei sovi näin istua hiljaa.

Adašev: Siis meidän pitää lähteä sotaan heti.

livana: Älä hätäile, Aleksei! Minun mielestäni ensin pitää rakentaa Svijagan linnoitus valmiiksi ja lujittaa se. Ruhtinas Mikulinskille on annettava apua.

Bulgakov: Totta puhut, suuri tsaari.

Adašev: Suuri tsaari, kaukaa Volgan rannoilta sinun luoksesi tulleet lähettiläät odottavat.

livana: Kuulin... Minkä kansan parista he ovat, tiedättekö?

Adašev: He ovat vuorimareja. Ovat tulleet Svijagan sotapäällikkö ruhtinas Mikulinskin kirje mukanaan.

livana: Siinä tapauksessa päästäkää sisään. Ehkä tuovat uutisia Kasanin valtakunnasta.

Adašev: Käskystä. (Menee.)

livana (itseksensä): Idästä peittää koko suuren Venäjän tumma pilvi. Tataarien kaani saartaa meiltä Volgan vesitien ja pitää käsissään monia pikkukansoja. Jumalan avulla minä panen tuon kaanin polvilleen eteeni ja liitän Kasanin valtakunnan Venäjään.

Akpars ja Kovaž tulevat ihmeissään, ja Adašev saattaa heitä.

Adašev: Hallitsija, sinun luoksesi on tullut kaukaa Volgan rannalta vuorimarien lähettiläs Akpars Togajev.

Iivana: Tulkaa, tulkaa, marilaiset lähettiläät!

Akpars ja Kovaž kumartavat.

Akpars: Tervehdys mareilta Venäjän suurelle hallitsijalle Ivan Vasiljevitšille, Moskovan, Kiovan ja Novgorodin tsaarille!

Iivana: Minkälaisia uutisia lähettää kaukainen marien kansa minulle, kertokaa!

Akpars: Marien kansa lähetti meidät kertomaan raskaasta elämästään. Me olimme sata vuotta mongolien käsissä. Murzat elävät meidän hiellämme. Heidän aikanaan emme ole nähneet minkäänlaista elämää.

Iivana: Minä olen käsenyt sotapäällikkö Mikulinskia yhtyä teihin ja pelastaa teidät kaanilta ja murzilta. Ettekö te ole sopineet hänen kanssaan?

Akpars: Suuri tsaari, me olemme alistuneet ruhtinas Mikulinskille ja vannoneet elävämme Venäjän kansan kanssa sovussa. Kaani Jediger paahtaa meitä jatkuvasti. Vaikka paperiin on kirjoitettu, että me olemme liittyneet Venäjän valtakuntaan, he keräävät rattaisiin meidän viljamme, omaisuutemme, vaatteemme ja vievät karjamme. He ajavat parhaat tyttäremme Kasaniin vankeuteen ja antavat tavaran sijasta muihin maihin. Me olemme nyt kahden hallitsijan vallassa.

Iivana: Mutta te olette itse syyppäitä. Muistakaa, kuinka olette tähän asti olleet meitä vastaan.

Adašev: Eikä vain vastaan... Olette lyöneet venäläisen sotajoukonkin. Kaksikymmentäviisi vuotta sitten kulki venäläinen ruhtinas Paletski sotajoukkonsa kanssa pitkin Volgaa, mutta te marit piirititte sen joukon ja löitte hajalle.

Iivana: Ehkä teette sillä tavalla taas? Sanokaa suoraan!

Kovaž: Siitä on kulunut jo pitkä aika, suuri tsaari. Kyynärpää on tässä vieressä, mutta sitä ei voi purra, sanovat marit. Sitä suurta virhettä me emme unohda.

Iivana: Ja nytkö olette meidän puolella?

Kovaž: Niin, suuri tsaari!

Iivana: Te rakastatte vanhoa valoja ja sitten unohdatte. Teille ei koskaan kelpaa. Näyttää siltä, että olette oikukkaita.

Bulgakov: He elävät metsässä ja ovat tottuneet petkuttamaan.

Akpars: Auringon ja jumalan nimeen vannomme. Marikansa tahtoo olla nyt vain teidän puolellanne. Me kunnioitamme teitä, sinä loistat kauas kuin tähti, sinun maineesi on kovasti levinnyt marien keskuudessa.

livana: Kauniisti puhut, marien lähettiläs! Ehkä otatte venäläisten tsaarilta upean näätäturkin lahjaksi? Ylistyksesi oli kuin satakieleltä. Ehkäpä teidän mielenne on tosiaan muuttunut...

Akpars: Jumala suojelkoon, livana-tsaari. Marikansa lähetti meidät suosiollisesti kysymään. Meilläkin on rikkauksiamme. Marien metsät ovat rikkaat monenlaisista eläimistä ja linnuista. Tarpeen vaatiessa meillä on kettuja, näätiä, oravia, hirviä. Puet minkälaisen turkin haluat.

livana: Onko totta, Aleksei Fjodorovitš?

Adašev: Totta on. Marien metsissä on kaikkea. He kaikki ovat taitavia taistelemaan.

livana: Mutta osaatteko ampua?

Kovaž: Meidän vyötäisiltämme jousi ei jää pois.

Bulgakov: He nukkuvatkin jousi vierellään.

Kovaž: Meillä ei ole ainuttakaan, joka ei osaisi ampua jousella: niin aikuiset kuin lapsetkin jahtaavat eläimiä.

Adašev: Totta, Ivan Vasiljevitš, totta... Ja miesten lisäksi naisetkin ampuvat hyvin tarkasti.

livana: Jos asian laita on sellainen, teidät pitää ottaa venäläisiin sotajoukkoihin... Olemme lähdössä Kasaniin sotajoukkojen kanssa; pystyttekö te auttamaan antamalla väkeä?

Akpars: Emme rakasta kehuskelua. Haluaisin kuitenkin vakuuttaa... Vuorimarit antavat apua, jos sota alkaa Kasania vastaan.

livana: No, hyvä on, hyvä on. Kertokaa, onko teillä vielä jotakin pyydettyä minulta.

Akpars: Suuri tsaari, marikansa on monta vuotta kitunut ja kärsinyt vieraan vallassa. Sille ei ole jäänyt enää muuta kuin metsä. Auta meidän kansojamme elämään sovussa. Te voitte tuoda tavaroitanne marien markkinoille, ja me rupeamme myymään teille metsien aarteita. Anna meille, mitä elämässä tarvitaan. Me luotamme sinuun, suuri tsaari, sinä lämmität meitä kuin auringon valo.

livana (Adaševille): Aleksei Fjodorovitš, kerro kirjurille, että kirjoittaa heti ukaasin sotapäällikkö ruhtinas Mikulinskille. Sen vuoksi, että vuorimarit ovat vannoneet auttavansa meitä, vuorimarit pitää merkitä Svijagan kaupungin kirjoihin ja heiltä ei saa kolmeen vuoteen ottaa lainkaan veroa. Lisäksi Volgan varren maat ja metsät on annettava ilmaiseksi.

Adašev: Käskystä.

livana: Kerro vielä tulkille, sitten tarjottakoon vieraille ulkomaista viinaa ja keitettyä peuran kieltä. (Adašev menee.) Ja te, vuorimarit, kun kerran olette tulleet Moskovaan, katsetkaa kunnolla, minkälaiset ovat Venäjän tsaarin varat...

Akpars: Kiitos, suuri tsaari... Olemme nähneet kaiken.

livana: Menkää kotiinne ja kertokaa omalle kansallenne, että Moskovan tsaarin varat ovat suuret, järjestys ja laki on vahva, sotajoukot taitavat! Sanokaa, että liitytte Venäjän valtakuntaan ja pelastutte sen pahan vihollisen, kaanin käsistä.

Akpars: Suuri tsaari, antakoon hyvä ja suuri taivaan jumala sinulle terveyttä.

Aleksei Adašev tulee sisään. Kädessään hänellä on paperi ja hanhensulka. Hän menee tsaari livanan luokse.

Adašev: Ukaasi on kirjoitettu!

livana (ottaa ja katsoo): Tämän kirjan mukaan te olette Venäjän valtakuntaa. (Allekirjoittaa hanhensulalla ja antaa Adaševille.) Lähettäkää Svijagan sotapäällikölle Mikulinskille!

Kovaž: Marilaiskansalta teille auringon lämpimät kiitokset! (Ottaa paperin.)

livana (Bulgakoville): Grigori Petrovitš, menkää Aleksei Adaševin kanssa kaksin Svijagaan. Teidän päätehtävänne on kääntää Volgan eri kansat, tšuvassit, marit, udmurtit ja mordvat meidän puolellemme.

Bulgakov: Suuri tsaari, ilomielin ryhdymme täyttämään käskyäsi.

livana: Ensi sijassa sovitte marien ja tšuvassien kanssa. Ottakaa selvää, mitä he ajattelevat ja kuinka paljon rivimiehiä he pystyvät antamaan?

Bulgakov: Ymmärrän. (Kumartaa.)

Adašev: Täytämme käskyäsi, hallitsija! (Kumartaa.)

livana: Tästä päivästä alkaen on valmistauduttava sotaretkeen! Uljaat päälliköt, on tullut aika toimia. Suuren ja yhtenäisen Venäjän valtakunnan tekemisen vuoksi ei ole mitään syytä antaa armoa! (Kääntyy ja menee toiseen huoneeseen. Kaikki kumartavat.)

Kolmas osa

Ensimmäinen näytös

Näytöspaikka on sama kuin toisen osan ensimmäisessä, Akparsin talo. On kesä. Akparsin asunnon takana on metsä, ja siellä laulaa lintu. Pihassa Elavi istuu lehmuksen alla. Hän ompelee koristeita ja laulaa hiljaksiin.

Elavi:

Pieni liekki palaa,

Mistä savu tulee?

Pieni puro virtaa,

Mistä kuoha tulee?

Kesäaamun kaste laskeutuu,

Mistä vesi tulee?

Meidän sielumme on veden kirkas,

Mistä suru tulee?

Janygan tulee verkkaisesti portista. Hänellä on kädessään uusi jousi ja viini täynnä nuolia.

Janygan: Elavi-siskoni!

Elavi (säikähtäen kirkaisee): Oi! Janygan-veli, sinäkö se olet?

Janygan: Minä! Mitä pelkäät?...

Elavi: Voi, veli, suru ei lähde sydämestäni!

Janygan: Sisko, taasko sinä murehdit?

Elavi: Sydäntäni jäytää...

Janygan: Ei vain sinun vaan myös minun...

Elavi: Janygan-veli, milloin Akparsini palaa?

Janygan: Minäkin odotan häntä niin kuin sinä, ihmisetkin odottavat.

Elavi: Voi, sieluni! Aina minä ajattelen häntä... Yölläkään en saa nukutuksi.

Janygan: Älä murehdi, Elavi! Pian he tulevat.

Elavi: Ei haluttaisi odottaa!

Janygan: Mene metsään ja hengitä raitista ilmaa. Tuossa lähellä, talon takana on paljon mansikoita, käy maistamassa. Minä en lähde talostanne ennen kuin Akpars on tullut.

Elavi: Kiitos, veli!

Lähtee puutarhan suuntaan. Kadulta tulee vauhdikkaasti vanha Paigyl.

Paigyl: Onko sinulla Akparsin matkalaisista mitään tietoa?

Janygan: Ei ole. En keksi mitään, mitä nyt pitäisi tehdä.

Paigyl: Minunkin päähäni tunkee erilaisia ajatuksia. Eikö ole se ja sama, kenen kanssa eletään: joko venäläisten tsaarin tai tataarilaisten kaanin vallassa? Yhtä lailla ottavat paljon veroa, vaikka liittyisimmekin venäläisiin.

Janygan: Odotetaan, niin nähdään, ehkä Akpars ehtii tänne näinä päivinä.

Paigyl: Tulevien pitäisi tulla. Nyt on kulunut jo kolme kuukautta. Akpars ja Kovaž ovat kadonneet kuin tuhka tuuleen.

Janygan: Moskovan-matka ei ole lyhyt. Ehkä tsaari tarvitsee heitä johonkin.

Paigyl: Sinä, Janygan-veli, mietipä tarkasti. Muistele, mitä silloin niittymarien upseeri Mamiš Berdei sanoi. Me olemme kahden tien haarassa, ja kumpikaan tie ei ole meille helppo. Mitä, jos jäämme vielä kaanin valtaan ja sillä hyvä.

Janygan: Ei, Paigyl-veli, sitä tietä emme pääse pitkälle. Meidän olisi häpeä rikkoa venäläiselle tsaarille tehty vala! Ehkä Svijagan päällikkö Mikulinski osaa kertoa meille jonkin uutisen, kun tulee tänne.

Kadulta kuuluu torven ääni ja huudahdus. Paigyl ja Janygan ihmettelevät.

Janygan: Mikä se oli, Paigyl?

Paigyl: Kuka tahansa, ilmoittavat vieraasta ihmisestä!

Elavi tulee juosten ja huutaa.

Elavi: Janygan-veli! Tataareja!

Janygan (ihmetellen): Mitä tataareja?

Elavi: Tataarien kuormasto. Ryöstävät naapureita. Sanovat, että rosvoavat meiltä.

Paigyl: Janygan, pitää koota väki, puhaltaa torveen!

Janygan juoksee portille. Karimbai ja tataarit tulevat kiljhdellen. He ovat sitoneet neljä marilaista naista ohjaksilla jonoon. Heidät ajetaan pihaan ja tyrkitään hirsikasan päälle. Tytöt parkuvat peloissaan.

Janygan: Mitä te teette?

Karimbai (karjuu): Aa, aa! Vuoritšeremissi, te pilkkaatte meidän Allahiamme ja käytte Moskovassa! Onko tämä Akbarsin talo?

Janygan: On Akbarsin!

Karimbai: Missä on Akbars?

Janygan: En tiedä!

Karimbai: Sanon, missä on Akbars, perhana!

Janygan: Meni metsään!

Karimbai: Valehtelet! Te olette lähettäneet hänet Moskovaan venäläisen tsaarin luokse! Hei, pirulauma! Kerro, kuinka monta miestä Akbars on lähettänyt rakentamaan Svijagan linnoitusta!

Janygan: Kaksisataa!

Karimbai: Ai ai! Oletteko te tšeremissit meidän Jedigeriä vastaan? Autatte venäläisiä? Missä on Akbars?

Janygan: Moskovassa!

Karimbai (vihaisena): Aa, Moskovassa! Tässä paikassa me kostamme teille. (Elaville:) Sinä, kuka? Oletko Akbarsin vaimo?

Elavi: Olen Akparsin!

Karimbai (tataareille): Sitokaa tuokin nainen.

Kaksi tataaria käy käsiksi Elaviin.

Janygan (vetää miekkansa tupesta ja menee Karimbai luo): Murza Karimbai!

Karimbai (ihmettelee): Tunnetko minut?

Janygan: Tunnen. Minä näin sinut niittymari Altyšin luona.

Karimbai: *Bik jahše!*

Janygan: Älä pilaa Akparsin nimeä!

Karimbai: Sitokaa!

Janygan: Lopeta, Karimbai! Jos et, isken paljaan pääsi! (Nostaa miekkansa. Kaksi tataaria juoksee paikalle, riistävät Janyganilta miekan ja kukistavat maahan.)

Karimbai: Sitokaa! (Vievät Elavin tyttöjen luokse ja sitovat.) Viekää!

Lähtevät viemään. Huuto kovenee kadulla. Äänet: "Akpars! Venäläiset!" Yksi tataari tulee juosten.

Tataari: Akpars on tullut! Venäläiset tulevat! Murza Karimbai, juokse!

Tataarit juoksevat pakoon puutarhaan ja metsään. Kadulta kuuluu taas hälinää, torvi soi.

Janygan (nousee): Jumalan kiitos! Tulivat! Elavi, Akpars tuli!

Elavi (lähtee liikkeelle iloiten): Akpars, oma kultani!

Akpars tulee pihaan, ja hänen takanaan ihmiset laskeutuvat polvilleen.

Akpars: Tervehdys, kaikki rakkaani! (Menee juosten Elavin luo.) Elavi! (Suutelee.) Kuka näin on tehnyt?

Elavi: Tataarien murzat!

Janygan: Olisivat halunneet viedä Kasaniin. Kiitos suurelle jumalalle, että tulitte juuri oikeaan aikaan.

Elavi: Akpars, me olemme odottaneet sinua. Kuinka paljon olemmekaan saaneet kärsiä!

Akpars (näkee tytöt): Mitä tämä tällainen on, Janygan?

Janygan: On kauhea puhuakin... Kaani on kovin vihainen meille. Varta vasten lähetti kuormastoryhmän meitä ryöväämään. Koko talon tyhjensivät ja nämä neljä tyttöä sitoivat viedäkseen vankeuteen.

Akpars: Avatkaa siteet!

Tytöt vapautetaan siteistä.

Äänet: Akpars-johtaja, kerro uutiset. Miten elämme tästä lähin?

Akpars: Tästä lähin me olemme Venäjän valtakuntaa. Tänään tulee Svijagan sotapäällikkö Mikulinski, hän kertoo meille kaiken.

Kadulta kuuluu laukkaavan hevosen ääni. Vahti tulee juosten.

Vahti: Niittymarien ruhtinas Mamitš Berdei!

Akpars (ihmeissään): Mamitš Berdei!? Mikä hänet tänne taas tuo?

Vahti: Sanoo, että tulee tärkeissä asioissa.

Paigyl: Päästä tulemaan, Akpars, kuunnellaan, mitä uutisia hän tuo?

Akpars: Päästäkää! (Vahti menee.) Minulle samantekevää, tuoko hyviä vai huonoja uutisia... Meidän suuntamme ei ole hänen kanssaan sama.

Mamitš Berdei tulee.

Mamitš Berdei: Akpars-sukulaiselle, paljon terveisiä! (Kumartaa.)

Akpars: Terve, Mamitš Berdei!

Mamitš Berdei: Akpars-johtaja, mekin odotamme sinua. Minkälaisen uutisen tuot Moskovasta?

Akpars: Meidän uutisemme on hyvä! Me olemme uudestaan kumartaneet venäläiselle tsaarille. Me vuorimarit rupeamme elämään sovussa venäläisten kanssa!

Mamitš Berdei: Nyt te joudutte tyystin venäläisten pajarien käsiin... Tukahduttavat teidät!

Akpars: Joutavia puhut, Berdei!

Mamitš Berdei: Ei mitään joutavaa. Niin kuin livana-tsaari vihoittelee Jedigerille, niin hän vihoittelee mareillekin.

Akpars: Ei ole syytä vihoitella meille. Me olemme vannoneet tsaarille.

Mamitš Berdei: Sinä olet vannonut, mutta Sundyrin vuorimarit ajoivat sotapäällikön tiehensä. Löivät kahta venäläistä sotilasta. Siksi tsaari ei rupea säälimään edes sataa vuorimarilaista päätä.

Akpars: Sundyr, Sundyr! Kuka siellä on ryhtynyt tuollaiseen pahantekoon?

Mamitš Berdei: Sanotaan, että venäläinen sotapäällikkö Mikulinski ahdistelee Svijagan lähellä olevia tšuvasseja. Hän kokoaa ihmisiä väkisin linnoituksen töihin. Sanotaan, että Sundyristakin on haettu sata ihmistä. Te sen sijaan näköjään ette ole vielä nähneet hänen hyvyttään...

Akpars: Meikin olemme lähettäneet kaksisataa miestä rakentamaan linnoitusta. Mitä sinä muista puhut?

Mamitš Berdei: Me emme elä huonosti nyt kaanin käsissä. Minäkin ajattelin siirtyä venäläisten puolelle... Nyt en. Hekin alkavat ahdistaa marilaisia samalla tavalla. Murzatkin ovat hyviä, jos tottelet heitä. Tänä vuonna kaani ei ota meiltä veroa.

Akpars: Mitä sitten käsket tehdä?

Mamitš Berdei: Liittykää takaisin kaanin puolelle. Kaanin kanssa on elettävä sovussa. Marien maahan ei saa päästää Moskovon sotajoukkoja.

Akpars: Lopeta, Berdei! Älä sekoittele mieltä. Tiedät, että meillä on päätös. Minä olen antanut sanani tsaarin edessä ja jumalan edessä. Sitä sanaa minä en voi rikkoa.

Janygan: Meidän luoksemme tulee nyt Svijagan linnoituksesta itse Mikulinski. Jutellaan, kun hän on tullut.

Mamitš Berdei: Mikulinski itse? Milloin?

Janygan: Tänä. Lähetti toi meille tiedon ennalta.

Mamitš Berdei: Tänne, miksi?

Janygan: Tulee kutsumaan nimenomaan Akpars-johtajan. Tärkeissä asioissa... Tulee joukkueen kanssa.

Mamitš Berdei (peloissaan): Sotapäällikkö Mikulinski tulee... Siinä tapauksessa minulla ei ole täällä mitään tekoa. Minä menen, Akpars-veli!

Akpars: Ei, Berdei-ystävä! Minä en päästä sinua ennen venäläisen ruhtinaan tuloa.

Mamitš Berdei: Teet pilkkaa minusta, Akpars-ystävä. Mihin minä olen tarpeen?

Akpars: Sinä olet tarpeen keskusteluissa.

Mamitš Berdei: Ajatteletko sinä tosiaan asettaa minut venäläisten vastaan? Minä sitä... Täytyy ottaa selvää, mitä sinä suunnittelet. Mitä sinä ajattelet?

Akpars: Ei ole mitään aihetta selvittää minun ajatuksiani. Näen, että meidän tiemme ei ole yhteinen. Ottakaa! Pitäkää aitassa ruhtinaan tuloon asti, ettei karkaa. (Vartijat vievät Mamitš Berdein.) Paigyl-veli, puhalla torveesi ja kokoa ihmiset. On mentävä vastaan venäläistä ruhtinasta. Elavi! (Elavi tulee juosten.) Tiedät, että venäläinen ruhtinas on tulossa, valmista leipä ja suola... (Elavi menee. Paigyl alkaa puhaltaa torveensa. Ihmiset kokoontuvat.)

Ihmiset (iloiten): Akpars on tullut! Kovaž on tullut! (Menevät antamaan kättä, muutamat syleilevät.)

Akpars (kumartaa): Tervehdys kaikille!

Ihmiset: Terve, Kovaž!

Akpars: Meidän luoksemme tulee venäläinen ruhtinas moskovalainen sotapäällikkö Mikulinski. Laulakaa!

Kaikki (laulavat):

Aamuaurinko nousee tulen lailla punertaen,

Auringon lämmössä paistatellen elämme.

Pieni kansa, yhteen liittyen,

Veli veljen kanssa elämään alamme.

Laulun jälkeen kolme sotilasta asettuu pihaan seisomaan. Akpars ja Elavi, leipä käsillään, menevät Mikulinskia vastaan. Pihaan tulevat Mikulinski ja hänen tulkkinsa Vilkov.

Vilkov: Miten voitte?

Kaikki (kumartavat): Hyvin eläköön Venäjän kansa!

Vilkov: Suuren tsaarin sotapäällikkö ruhtinas Mikulinski tervehtii teitä syvästi ja tuo teille tsaarilta suuren lahjan.

Mikulinski kumartaa.

Akpars: Voi hyvin, ruhtinas Mikulinski!

Mikulinski: Kiitos! (Kumartaa.) Toin sinulle lahjoituskirjan! (Ojentaa paperin ja Akpars ottaa.)

Akpars: Kirjan? (Iloiten:) Sukulaiset, itse tsaari livana on lähettänyt marien kansalle kirjan.

Vilkov: Akpars-johtaja, tällä kirjalla te siirrytte ikiajoiksi Venäjän tsaarin valtaan, teiltä ei oteta veroa kolmeen vuoteen. Lisäksi teille annetaan Volgan rannan maat ja metsät.

Kansa iloitsee.

Akpars: Kiitos livana-tsaarille! Kiitos Venäjän kansalle!

Kaikki (huutavat): Kiitos! Kiitos!

Akpars: Istukaa pöytään, olkaa vierainamme, pöytään.

Mikulinski menee pöydän luokse ja katselee ympärilleen.

Mikulinski: Akpars Togajev ja marit, minä olen tullut tänne Venäjän tsaarin Ivan Vasiljevitšin käskyn mukaan. Meidän tsaarimme Ivan Vasiljevitš istuu valtaistuimellaan tukevasti, hänen sotavoimansa ovat suuret, kassa on rikas, ja koko Venäjä tuntee hänet. Hän lähettää minun mukana teille paljon terveisiä ja käskää sanomaan näin: ”Moskovan ja Kasanin välillä alkaa pian raju sota, jossa valtaamme Kasanin valtakunnan ja teemme yhden suuren venäläisen valtakunnan. Siihen sotaan tekin, marit, osallistutte auttamalla meidän sotavoimiamme!”

Kaikki seisovat hetken ajan vaiti.

Vilkov: No, marit, miksi olette hiljaa? Ettekö luota venäläiseen tsaariin?

Kaikki katsovat Akparsia.

Paigyl: Akparsin sanat ovat kalliit!

Janygan: Akpars-veli, kerro, mitä ajattelet?

Kaikki (huutavat): Mitä Akpars sanoo, se tapahtuu! Odotamme sinun sanojasi!

Akpars (nousee seisomaan): Ruhtinas, me vuorimarit olemme vannoneet venäläiselle tsaarille, että autamme kaikin voimin ja taidoin.

Janygan: Autammeko, sukulaiset!?

Kaikki (huutavat): Autamme!

Mikulinski: Entä mitä niittymarit aikovat tehdä? Ovatko he taas meitä vastaan?

Akpars: Siitä sinun pitää kysyä heiltä itseltään. Minun luonani on niittymarilainen upseeri Mamitš Berdei. Hän olisi karannut kuultuaan, että te tulette, mutta minä en päästänyt.

Mikulinski: Missä hän on nyt?

Akpars: Talossani.

Mikulinski: Tuokaa tänne.

Akpars: Tuokaa Mamitš Berdei.

Vartijat menevät.

Vilkov: Mutta minkä takia hän olisi karannut?

Akpars: Ennen teidän saapumistanne hän tuli kutsumaan meitä Kasanin kaanin luo. Nyt hän saa selittää teidän edessänne, mitä tietä hän ajattelee viedä omaa kansaansa.

Mamitš Berdei tuodaan.

Mamitš Berdei (kumartaa): Suurelle ruhtinaalle niittymareilta erittäin lämpimät terveiset. (Polvistuu.) Minä olen teidän käsissänne, tehkää, mitä haluatte. (Kumartaa jälleen.)

Mikulinski: Nouse, seiso edessämme kuin rivimies seisoo!

Mamitš Berdei (nousee seisomaan): Suuri ruhtinas, sinun neuvoasi on kuultava, toteutan sinun käskysi ilomielin. Minä kuulin, että liitätte niittymaritkin Venäjän valtakuntaan. Minä sanon koko sydämestäni sinun edessäsi, suuri ruhtinas: me ajattelemme samalla tavalla kuin vuorimarit.

Mikulinski: Sinun sanasi, upseeri, eivät ole totta.

Akpars: Aivan hiljattain sinä lauloit toista laulua.

Mamitš Berdei: Me elämme pelossa. Ajattelemme, että alkaako venäläinen tsaari ahdistaa meitä yhtä kovasti.

Mikulinski: Me emme ajattele kovistella kansaa, mutta käskemme tottelemaan meidän lakiamme. Sinä olet upseeri, ja sen vuoksi mene niittymarien luokse selittämään, mitä me ajattelemme.

Mamitš Berdei: Käskystä, ruhtinas!

Mikulinski: Minä kysyn sinulta kuitenkin vastausta: kun Venäjän tsaari lähtee Kasania vastaan, oletteko te meitä vastaan vai autatteko meitä?

Mamitš Berdei: Autamme, suuri ruhtinas, jos tarvitaan.

Mikulinski: Millä sinä pääset omasta syyllisyydestäsi?

Mamitš Berdei: Olen valmis tekemään sitä, mitä käsket.

Mikulinski: Me tarvitsemme rivimiehiä. Kuinka monta miestä pystyt lähettämään?

Mamitš Berdei: Rivimiehiä? Se on vaikea tehtävä, suuri ruhtinas!

Mikulinski: Minkä takia?

Mamitš Berdei: Meidän väkemme elää hajallaan pitkin metsiä. Heitä on vaikea taivutella ja koota yhteen!

Mikulinski: Osaavatko he ampua jousella?

Akpars: Osaavat, ruhtinas, osaavat!

Mikulinski: Jos kerran osaavat, valmista noin viisi tuhatta rivimiestä.

Mamitš Berdei: Katsotaan, katsotaan, valmistelemme, jos on mahdollista.

Mikulinski: Saat mennä! Mutta käännäkin niittymarit meidän puoleen. Me emme ajattele teille muuta kuin hyvää.

Mamitš Berdei: Mekin odotamme vain hyvää. Kiitos!

Mamitš Berdei saatetaan pois.

Mikulinski: Nyt minä kerron teille suuren uutisen. Tsaari livana on lähtenyt Moskovasta 16. heinäkuuta sotajoukkojensa kanssa. Volgaa pitkin tulee paljon sotajoukkoja, varastoja, ammuksia, tykkejä ja muuta tavaraa. livana itse tulee peltoja ja metsiä Kolomnan ja Muromin kautta Svijagaan. Nyt tsaari on lähtenyt Muromista ja tulee pian Surajoelle. Jos autatte tsaaria, neuvon menemään tsaaria vastaan Alatyriin.

Akpars: Sopiiko, sukulaiset?

Kovaž: Sopii, Akpars-johtaja, menemme vastaan.

Mikulinski: Tsaari tarvitsee rivimiehiä... Tarvitsee leipää ja voita.

Akpars: Kun kerran olemme vannoneet, emme pahoittele. Kunhan te ette unohda omaa siunaustanne. Mennään, ystävät, tapaamaan venäläistä tsaaria!

Kaikki: Mennään!

Akpars: Kaatakaa olutta ruhtinaalle. (Kaatavat olutta.) Juo, ruhtinas, juo, juo livana-tsaarin terveydeksi!

Mikulinski: Venäläisten ja marilaisten yhteiselon puolesta! Eikö niin, Akpars!? (Ottaa olutsaavin. Kaikki kumartavat.)

Toinen näytös

On vuoden 1552 elokuu. – Tšivlajoen rannalla on lepäämiseen pystytetty livana Julman kenttäleiri. Sivussa on ajorattaat. Rattaiden vieressä on tsaarin telttä. Teltan vieressä seisoo kolme rivimiestä. Samassa paikassa istuu laatikon päällä sotapäällikkö, joka kirjoittaa hanhensulalla kirjaan.

Bulgakov (kirjoittaa): Kymmenes elokuuta. Moskovasta lähdistämme on pian kaksi kuukautta. Viikon kuluttua tulee Svijaga... Sitten Kasanin kaupunki. Alatyrin luona kansa otti meidät hyvin vastaan. Edempänä on pikkukansoja, mordvalaisia, marilaisia, tšuvassilaisia. Mitä sitten tulee, siitä kirjoitamme sitten Svijagassa. (Nousee, katsoo etäälle.) Pitääkö meidän vai eikö pidä tavata täällä ruhtinas Mikulinski? Turhaan huolettaa tsaaria.

livana tulee.

Bulgakov: Ivan Vasiljevitš, kuinka lepäsitte?

livana: Hyvin! Eikö päällikkö Mikulinski ole vielääkään tullut?

Bulgakov: Ei ole!

livana: Jos ei ole, lähdemme tänään. Jos hän ei tänään saavuta meitä, minä alennan hänet rivimieheksi. Se, joka ei toteuta minun käskyäni, ei saa sääliä. (Tauko.) Ruokitaanko hevosia?

Bulgakov: Kauraa ja ohraa on riittämiin. On annettu käsky syöttää kylläisiksi.

livana: Ruokkikoot hyvin. Hevosista täytyy huolehtia... Ne ovat tuoneet meidät tänne asti.

Bulgakov: Totta, Ivan Vasiljevitš!

livana: Ja rivimiesten täytyy käyttäytyä kunnolla. Me emme ole mongolilauma. Yksikään ei saa varastaa eikä ryöstää mitään. Se, joka pilaa venäläisen tsaarin nimeä, vie sotajoukon häpeään. Sellainen on tuotava minun eteeni!

Bulgakov: Selvä on.

livana: Ah, Grigori Petrovitš, yhtä minä aina vain ajattelen. (Tauko.)

Bulgakov: Ehkä ajattelette nuorikkoa?

Iivana: Nuorikon minä hyvästelin. Hänestä minä en enempää murehdi. Hän rukoilee jumalaa puolestani yötä päivää. Ajattelen, että toki suuri jumala auttaa meitä. Kaikesta huolimatta minun sydäntäni huolettaa.

Bulgakov: Mikä on huolenne, Ivan Vasiljevitš?

Iivana: Grigori Petrovitš, minun sydäntäni korventaa vain yksi: olemmeko me taas lähteneet turhaan tällaiselle pitkälle matkalle?

Bulgakov: Sen tietää jumala, tulevaisuutta on vaikea tietää.

Iivana (vihaisena): Mitä, etkö sisimmässäsi luota? Pohdiskelletko sinäkin näin?

Bulgakov: Voittoon meillä on kaikki mahdollisuudet. Sotajoukkomme on valtava. Täkäläinen väki on suostunut auttamaan meitä... Tärkeintä on teidän nimenne... Kun te olette mukana, rivimiesten mieli on hyvin korkealla.

Iivana: No no! Ehkä sinä, sotapäällikkö, luovutat...

Bulgakov: Anna anteeksi minulle, Ivan Vasiljevitš.

Iivana: Eivätkö rivimiehet ole vielä syöneet iltaruokaa?

Bulgakov: Eivät.

Iivana: Käske, että antaisivat ruokaa.

Bulgakov (antaa muille eteenpäin): Hei, iltaruoka täytyy laittaa!

Iivana: Kaikille kuppi viinaa.

Bulgakov (toistaa): Kaikille kuppi viinaa!

Iivana: Tykkimiehille kaksi.

Bulgakov: Tykkimiehille kaksi! (Alkaa kuulua torven ääntä.)

Iivana: Mitä tuo tuollainen on, mikä on meteli?

Bulgakov: Kapteeni on taas jotakuta vastassa.

Tulkki tulee.

Tulkki: Suuri hallitsija, teitä on tullut tapaamaan Svijagan päällikkö Mikulinski.

Iivana (iloiten): Mikulinski? No, päästäkää sisään!

Tulkki: Hän ei ole yksin. Hän tuo marilaisen ja tšuvassilaisen lähettilään.

Iivana: Keitä he ovat?

Tulkki: Upseereita! Ovat tulleet tervehtimään teitä.

Iivana: Päästäkää heidätkin sisään. Ensin ruhtinas Mikulinski yksin.

Tulkki: Käskystä. (Menee.)

Iivana: Hah hah! Ruhtinas Mikulinskin sydän näköjään aavisteli. Siksi kiiruhti. Valmistakaa valtaistuini. Lähettiläät täytyy ottaa vastaa hyvin, me olemme heidän maillaan. (Menee teltaan.)

Kolme rivimiestä tuovat suuren maton, levittävät sen maahan ja asettavat valtaistuimen paikalleen. Yksi rivimies puhaltaa torveen. Kaikkialla kovenee torvien ja patarumpujen ääni. Mikulinski ja tulkki tulevat kaksin. Heidä vastapäätä asettuu tsaari.

Mikulinski: Mahtava hallitsija, minä tulini tapaamaan teitä kahden tuhannen miehen joukon kanssa.

Iivana: Kiitos, Semjon Borisovitš! Sanovat, että et ole yksin.

Mikulinski: Ei, en ole yksin. Toin marilaisen ja tšuvassilaisen lähettilään. Marien lähettiläs Akpars on vaimonsa kanssa...

Iivana: Erittäin hyvä... (Miettii.) "Akpars!" Aivan kuin olisi tuttu nimi. Missähän olen kuullut...

Mikulinski: Moskovassa kuulit, suuri tsaari. Viime vuonna vuorimarien nimissä Akpars Togajev tuli sinun luoksesi varta vasten kumartamaan.

Iivana: Muistan, muistan! Metsää heillä on paljon. Näätiä... kettuja... Ovat tulleet minun luokseni, oikein hyvä.

Mikulinski: Mielihyvin tulevat teitä kumartamaan.

Iivana: Mielihyvin kumartavat! Onko heidät peloteltu vai lumottu?

Mikulinski: Käänsin heidän mielensä.

Iivana: Ehkä tiedät joitakin taikoja?

Mikulinski: Ei, sinun nimesi, Ivan Vasiljevitš, pani kansan liikkeelle tähän tosi suureen työhön. Marit, tšuvassit, mordvat, kaikki Volgan rantain kansat ovat suostuneet tähän sotaan kaani Jedigeriä vastaan.

Iivana: Entä mitä tekee Volgan vastarannan ihmiset?

Mikulinski: Niittymaritko? Heistä on vaikea sanoa mitään, mutta metsämareja Jediger on kovasti houkutellut. Minä näin niittymarien upseerin, Mamitš Berdein. Hän vakuuttelee oikein kovasti, mutta kiemurrellen kieltäytyy tulemastakin tänne.

livana (pohdiskellen): Mamitš Berdei! Onko hän mongoli?

Mikulinski: Ei, niittymari.

livana: Entä millä tolalla ovat asiat Volgan rannalla? Ovatko Volgalle ja Okalle lähetetyt sotajoukot ja varastot päässeet perille?

Mikulinski: Matkassa ei ole ollut minkäänlaisia tappioita. Kaikki on päässyt perille vapaasti. Volgallakin kansat ovat ottaneet vastaan meidän sotajoukkomme leivän ja suolan kanssa.

livana: No niin, laskekaa lähettiläät sisään. Katsotaan, mitä he ovat miehiään.

Mikulinski (tulkille): Päästäkää lähettiläät sisään! (Tulkki menee.)

livana: Sinä, Semjon Borisovitš, olet näköjään hyvinkin sovussa Volgan kansojen kanssa. Yhdessä vain kuljet. Vai kuljetteletko heitä väkisin?

Mikulinski: Ei, Ivan Vasiljevitš, he tulivat itse. Vanhan virheensä sovittamaan.

Akpars, Elavi ja Orsai tulevat.

livana: No, tulkaa, tulkaa, miksi pelkätte? Me odotamme teitä.

Akpars: Suuri tsaari, vuorimarit kumartavat teitä ilomielin ja pyytävät teille taivaan jumalalta auringon säteen kaltaista pitkää ikää. (Kumartaa.)

Orsai: Tšuvassikansa tervehtii sinua, suuri tsaari, lämpimästi kuin aurinko! (Nyökkää päällään.)

livana: Oikein hyvä, tulitte juuri sopivasti! (Menee Akparsin luokse ja katsoo kannelta.) Mitä varten tämä on?

Akpars: Lepoa varten, kun väsyttää.

livana: Kantele!... Mielenkiintoista. (Katsoo Elavia.) Kenen tämä on? Sinun?

Akpars: Minun, suuri tsaari. Poikaa minulla ei ole... Vain vaimo. Hänkin olisi soturi.

livana: Soturi? Osaako hän ampua?

Akpars: Osaa, suuri tsaari! Me olemme tulleet tapaamaan teitä sadan virstan takaa... Meidän kansamme lähetti, kansa odottaa sinua.

livana: Mutta miksi?

Akpars: Sanotaan, että mitta on tullut täyteen kaanin vallassa elettyessä. Murzat yhä elävät kansaa rosvoiten! Uskomme, että jos rupeamme elämään Venäjän kansan kanssa, niin ette rupea rosvoamaan kansaa.

Iivana: Uskotteko?

Akpars: Uskomme!

Iivana: Mutta ajatteletteko te kaikki samoin, eikö ole vastaanpanijoita?

Akpars: On... Niittymarit eivät vielä ole suostuneet. Mamiš Berdei hämmentää kansaa.

Iivana: Mamiš Berdei! (Menee vihapäissään syrjemmälle.) Mikä mies se on, Mamiš Berdei?

Mikulinski: Niittymarilainen upseeri. Kaanin luottomies!

Iivana: Ja hekö ovat meitä vastaan?

Mikulinski: Ovat! Minä tapasin Mamiš Berdein Akparsin luona. Tuolloin Mamiš Berdei vakuutteli perin pohjin, että olisi venäläisen tsaarin avuksi. Mutta vaikenin sitten, ei tullut eikä lähettänyt sanaa. Mitä ilmeisimmin hän on kaanin puolta.

Iivana: Kun olen tullut Svijagaan, kutsun Mamiš Berdein luokseni. Jos hän tulee ja ryhtyy auttamaan, hänet täytyy armahtaa! Jos aikoo auttaa kaania, minä kerron sitten, mitä hänelle on tehtävä.

Mikulinski: Hyvä on.

Iivana: Mitä hyvää vielä haluatte sanoa?

Akpars: Suuri tsaari, me vahvistamme valamme teidän edessänne ja lähetämme kymmenen tuhatta rivimiestä...

Iivana: Erittäin hyvä! (Mikulinsille:) Semjon Borisovitš, sinä otat omaan rykmenttiisi marilaiset rivimiehet. Annat Akparsille upseerin arvon.

Mikulinski: Hyvä on.

Orsai: Myös tšuvassikansa kumartaa teille... Me annamme venäläisiin joukkoihin viisitoista tuhatta rivimiestä.

Iivana: Kiitos rivimiehistänne! (Bulgakoville:) Grigori Petrovitš, liität tšuvassien rivimiehet kolmanteen rykmenttiin.

Bulgakov: Arvoisat lähettiläät! Me olemme nyt teidän maillanne. En unohda teidän valaanne. Lausun suurkiitoksen siitä, että näin haluatte suopein mielin auttaa valtaamaan Kasanin kaupunki. Minä lähdän tästä liikkeelle oman sotajoukkoni kanssa. Ottakoon teidän väkenne meidät hyvin vastaan missä tahansa. Älköön olko ainuttakaan estettä meidän matkassamme. Olkoon rivimiehille tarpeeksi syötävää ja juotavaa. Avattakoon tie meille joka paikassa, jotta saavuttaisimme Svijagan pian.

Akpars: Meidän kansamme on avannut tien teille. Me odotamme teitä.

livana: Oletteko te siinä tapauksessa meidän liittolaisiamme?

Akpars ja Orsai: Ikuisesti... Olkoon jumalan armoa, suuri tsaari!

livana: Siinä tapauksessa eteenpäin! Sotapäälliköt, venäläiset sotajoukot, eteenpäin, suuren Venäjän puolesta!

Bulgakov (huudahtaa): Matkaan! Eteenpäin!

Laulua ja torvensoittoa.

Neljäs osa

Ensimmäinen näytös

Kasanin kaupungin laitaman niityllä on livana Julman leiri. Etäällä näkyy Kasanin linnoitus. Adašev ja Mikulinski johtavat sotatoimia. Kuuluu tykinlaukauksia. Telttaa vartioi kolme soturia. Teltan katolla liehuu tsaarin lippu. Mikulinski, Adašev, Bulgakov ja muut sotapäälliköt tulevat. Teltasta tulee livana Julma.

livana (Bulgakoville): Sotapäällikkö Bulgakov, kerro, miten asiat ovat?

Bulgakov: Me olemme piirittäneet Kasanin, mutta kaanin joukot eivät kumarra meille. Kaani ei ole vastannut mitään kirjeeseen, jossa pyydämme antamaan Kasanin rauhallisesti...

livana (kovin suuttuneena): Siinä tapauksessa syyttäköön itseään. Tataarit ovat vuosisadan ajan kärventäneet eri kansoja, polkeneet Venäjän kansan mainetta lokaan, kironneet kristinuskoa, piinannut ihmisiä. Riittää – hajotamme Kasanin linnoituksen ja menemme väkisin, jos kaani Jediger ei taaskaan sovi meidän kanssamme.

Bulgakov: Totta, niin on tehtävä, hallitsija!

livana: Grigori Petrovitš, miten olet jakanut joukot?

Bulgakov: Ruhtinas Štšenjatev ja Kurbski ovat yön turvin piirittäneet Kasanin; heillä on kaikkiaan 12 tuhatta hevost miestä ja kuusi tuhatta jalkamiestä. Lännen puolella Bulakjoen rannalla on ruhtinas Serebrjannin rykmentti. Idän puolella Arskin murroksella on ruhtinas Mstislavskin ja Vorotynskin rykmentit. Kasania piirittävien venäläisten joukkojen linjojen pituus on seitsemän virstaa. Yhteensä noin 100 tuhatta miestä.

Vilkov tulee.

Vilkov: Suuri tsaari, kaani on vastannut teidän kirjeeseen. (Menee.)

livana (iloiten): Vastannut? No, annapa äkkiä! (Ottaa, lukee ja suuttuu.) Kirottu kaani! Sinä et näköjään sääli omaa kansaasi lainkaan. Me suokein mielin pyysimme sinua sopimaan ilman verenvuodatusta, mutta sinä ylensit itsesi taivasiin ja pilkkaat meidän kristillistä uskoamme... Pilkkaat minua. Ja miten lopetatkaan kirjeesi: "... Kaikki on valmiina, odotamme Teitä kemuihin.

Kaani Jediger Muhamed.” Erittäin hienoa, kaani Jediger! Kun et tee sopimusta meidän kanssamme, me emme sääli sinua emmekä sinun joukkojasi. Kaiken hajotamme, kaiken hävitämme!

Vilkov ja Adašev tuovat Šigavatia.

Adašev: Hallitsija, Kasanista on tullut loikkareita. Eivät puhu mitään, aina vain sinua ja Akparsia kysyvät.

livana: Minua kysyvät? Mitä he venäläisiltä joukoilta haluavat?

Šigavat: Minä tiedän kaiken, mahtava hallitsija, minä tiedän kaiken.

livana: Mitä tuo haluaa sanoa, mitä hän tietää, kysykää!

Šigavat: Akpars on minun tuntemani toveri! Kysykää häneltä, minä olen teidän puolellanne. Minä tunnen Akparsin, Akpars tuntee minut... Kerron kaiken.

livana: Kerro kaikki selvästi. Jos et, itseäsi saat syyttää. Onko kaani lähettänyt sinut?

Šigavat: Me olemme salaa paenneet Kasanista. Nimenomaan teidän luoksenne, venäläisen tsaarin luokse piti ylittää joki.

livana: Entä miksi olette tulleet tänne?

Šigavat: Tuomme tietoja, kuinka Kasanissa eletään... Missä Akpars on?

livana (vihaisena): Pitää lopettaa Akparsista puhuminen. (Šigavatille:) Miten on Kasanissa, kertokaa!

Šigavat: Jediger ja suuri mulla Muzafar ovat syvästi suuttuneet teille, venäläinen tsaari. Sanovat, että kuolevat, tuhoutuvat, mutta teidän käsiinne eivät joudu. Kaupungissa on siinä 30 tuhatta kaupunkilaista ja 30 tuhatta nogaita. Arskin pellolla on suuri hevospiesosasto, ja siellä ovat myös niittymarit. Osastoa johtaa ruhtinas Japantša. He kyttäävät iskeäkseen venäläisiin joukkoihin takaapäin...

livana (Šigavatille): Ja kuka sinä itse olet: ruhtinas vai murza?

Šigavat: Minä olen Šigavat! (Ottaa kaljulta päältäään patalakin ja pyyhkii valkealla liinalla hikeä.) Minä toin kaksisataa miestä...

Adašev: Saatanan sukua olet, mutta hyvin teit!

livana: Jos tulit hyvin aikein, en unohda sitä. No, Šigavat, juttelepa, mitä teidän kaaninne ajattelee?

Šigavat: Hän ei aio lyödä Kasanissa pimeitä töitä tekeviä. Mutta sitä, joka puhuu kaupungissa sotaa ja kaania vastaan, pistetään kylkeen tikarilla. Ja mullat petkuttavat kansaa sanomalla, että he valmistavat musulmaaniuskossa oleville tuonpuoleiseen maailmaan paratiisipuutarhan.

Iivana: Onko kaanin voimat suuret?

Šigavat: Suuret, hallitsija! Kaani on valmistanut monta tervatynnyriä, tykkiä ja pyssyä. Vielä yhden kerran sanon... Ivan Vasiljevitš, suojele sotavoimiasi! Hän haluaa lyödä sinut metsästä, takaa...

Iivana: Kiitos tuomistasi uutisista.

Bulgakov: Mitä hänelle pitää tehdä?

Iivana: Jos loikkari puhuu totta, hänelle pitää antaa hyvä palkinto, mutta jos ei puhu, pitää tappaa! Viekää! (Šigavat viedään.) Ruhtinas Mikulinski, ota yksi rykmentti jo tänään Japantšan joukon hajottamiseen. Ota mukaasi marit, he tuntevat tien. On lähetettävä marien parista joku Lazuttšikille tien näyttämiseen. Akpars on kutsuttava tänne!

Adašev (huutaa sivummalle): Kutsukaa marilainen upseeri Akpars tänne!

Iivana: Meidän täytyy lähettää vielä kaanin luokse mies.

Adašev: Miksi?

Iivana: On sanottava viimeisen kerran, että on sovittava verta vuodattamatta. Jos sopivat meidän kanssamme, jokainen täytyy armahtaa. Jos eivät, pitää aloittaa rynnäkkö!

Adašev: Kenet haluat lähettää kaanin luokse?

Iivana: Volgan rannan kansoista täytyy löytää yksi luotettava mies.

Adašev: Siinä tapauksessa ehkä täytyy lähettää Akpars?

Iivana: Ei. Akparsia ei tarvitse lähettää. Kaani on suuttunut hänelle kovasti. Sitten häntä ei tarvitsisi odottaa takaisin.

Vilkov tulee.

Vilkov: Akpars tulee omine miehineen.

Iivana: Päästäkää hänet itse.

Vilkov: Selvä. (Menee.)

Hetken kuluttua Akpars tulee.

Akpars: Suuri tsaari, tulin teidän käskynne mukaisesti.

Iivana: Arskin pellolla on murza Japantšan johtama osasto, joka aikoo hyökätä meidän selustamme. Minä lähetin ruhtinas Mikulinskin hajottamaan ne. Kuitenkin täytyy lähettää marien tai tšuvassien parista ovelia miehiä auttamaan häntä ja näyttämään tietä metsässä.

Akpars: Sinne pitää lähettää niittymareja, he tuntevat sikäläiset paikat hyvin.

Adašev: Pilailet, Akpars! Teidän niittymarinne ovat Japantšan joukoissa ja taistelevat meitä vastaan.

livana (huutaa): Haluatko sinä pettää meidät!

Akpars: Suuri tsaari, tähän asti niittymarit ovat todella olleet meitä vastaan, mutta nyt ovat kääntymässä meidän puolelle. Tänään tänne on tullut suuri joukko.

livana: Valehteletko?

Akpars: Minun tuttuni Altyš ja Paškan ovat tuoneet sellaisen joukon ja pyytävät kumartaa teille.

livana: Tuokaa heidät tänne! (Adašev menee.) Entä keitä he ovat?

Akpars: Altyš on niittymarien päällikkö, ja Paškan on nuorimies.

livana (ihmetellen): Voiko heihin luottaa?

Akpars: Voi. He ovat tänään tuoneet tänne liki kuusi tuhatta niittymaria.

Altyš, Paškan, Bulgakov tulevat, Altyš ja Paškan kumartavat tsaarille.

Altyš: Volgan rannan niittymareilta suuri tervehdys suurelle tsaarille!

livana: Terve! Suostutteko tekin auttamaan?

Altyš: Meillä on kostettavaa kaanille. Mitta on täysi murzien vallassa kärsimisestä. Me niittymarit ajattelimme liittyä venäläiseen tsaariin ja kumartaa hänelle. (Kumartaa.)

livana: Teidän ajatuksenne ei ole huono! Minullakin on kostettavaa teille. Te olette aiheuttaneet paljon vaivaa venäläisille joukoille.

Altyš: Teimme suuren virheen, suuri tsaari, älkää tuomitko meitä enää syypäiksi. Meidän upseerimme Mamitš Berdei petti.

livana: Jumala teidät tuomitsee, minä armahdan. Missä Mamitš Berdei on nyt?

Altyš: Keräsi Uržumin mareja ja liittyi kaanin joukkoihin.

livana (suuttuu): Sekoittakoon paholainen hänen päänsä. Kuinka monta miestä toit?

Altyš: Liki kuusi tuhatta rivimiestä.

livana: Oikein hyvä. (Mikulinskille:) Semjon Borisovitš, otat niittyjen kansan mukaasi. (Akparsille:) Upseeri Akpars, kenet lähetät näyttämään tietä Japantšan joukkojen luokse.

Akpars: Tämän Altyšin. Parta hänellä on valkoinen, mutta sielu nuori... Hän tuntee tarkasti Kasanin likeisten metsien tiet.

Iivana: Sano, Akpars, että veisi hyvää tietä!

Akpars: Altyš-ystävä, noudata venäläisen tsaarin käskyä!

Altyš: Noudatamme, Akpars-johtaja.

Mikulinski: Mentiin! (Menee Altyšin luo.)

Iivana menee Akparsin luo.

Iivana: Vielä on yksi asia. Kaanin luokse pitää lähettää mies kirje mukanaan, viimeisen kerran... Ehkä löydät marien parista luotettavan miehen?

Akpars: Tämän Paškanin. Hän on nuori, vahva ja terve. Vaikka hänen kielensä ei olekaan lipevä, ehkä hän tekee sopimuksen ja palaa.

Iivana: Ei yksin. Vielä toinen.

Akpars: Minulla on tähän työhön sopiva mies. Minä lähetän sinne Kovažin.

Iivana: Hyvä... Me kutsumme heidät, jos heitä tarvitaan. Voit mennä. (Akpars menee.) Kuule, Aleksei, me lähetämme sinne vielä loikkari Šigavatin. Kokeilkoon hänkin puhua kaanin kanssa.

Adašev: Milloin pitää lähettää rauhanneuvottelijat?

Iivana: Odotellaan hieman... Aleksei Fjodorovitš, kerro heille selvästi, mitä asiaa me lähetämme heidät hoitamaan kaanin luokse. Sinä olet taitava diplomaatti ja neuvoja. (Menee Ivan Bulgakovin luo.) No, miten on sotapäällikkö, onko Kasanin valloitus yhä vaikeaa?

Bulgakov: On vaikeaa, Ivan Vasiljevitš! Mutta täytyy voittaa, muuten on hävettävää vetäytyä takaisin!

Iivana: Nyt ei voi palata takaisin... Täytyy voittaa... Täytyy panna kaikki voima peliin ja tunkeutua Kasaniin! (Kulkee edestakaisin jotakin miettien.) Mitä pitää tehdä!? En halua turhaan vuodattaa omien venäläisten sotureiden verta, lupaan pitää huolen siitä suuren jumalan nimeen. Eikä ole järkeä tuhota tataareja tarpeettomasti. (Menee Bulgakovin luokse.) Grigori Petrovitš, etsi jo tänään sellainen mestari, joka osaa kaivaa maata kuin hamsteri.

Bulgakov (ihmeissään): Mitä varten?

Iivana: Kasanin linnoitusta on vaikea valloittaa maan päältä, siksi pitää kaivaa linnoituksen alta. Pannaan sitten sinne seitsemänkymmentä ruutitynnyriä, räjäytetään Kasanin linnoitus ja tehdään siitä tomua! Sitä varten me olemme tänne tulleet, sen me teemme!

Toinen näytös

Ollaan kaani Jedigerin valtaistuinsalin sisäänkäynnin eteishuoneessa. Kaksi palvelijatarta on lakaisemassa tomua pois. Oven luona lattialla istuu Salambi musta plyysiliina käsissään. Hän pyyhkii pölyt kaanin luokse menevien ruhtinaiden, mullien ja murzien kengistä. Huoneeseen tulee äkkiä murza Karimbai, ja Salambi alkaa pyyhkiä Karimbain kenkiä. Sivulta kuuluu tykin kumina.

Karimbai (vihaisena): Nopeammin! Typerys! (Potkaisee, ja Salambi kaatuu. Tykki jyrähtää. Karimbai huutaa takaovelle:) Älkää päästäkö ketään kaanin luokse! (Menee toiseen huoneeseen. Kaukaa kuuluu ampumista.)

Salambi: Nyt ovat ampuneet kaksi viikkoa! Mikä sitten tapahtuu? Milloin minä pääsen tästä pirunpesästä? Tulee jo vuosi, kun en ole nähnyt ainuttakaan omaa ihmistä. Kukaan ei sääli minua, ei pelasta. Voi, Paškan, oletko sinäkin unohtanut minut? (Laulaa hiljalleen:)

Iso veden rannalla vesimylly pyörii,

Mitähän niin kärsien pyörii.

Meidän kyönelemme ovat kai saapuneet,

Siksi varmaankin kärsien pyörii.

Puun latvassa harmaa käki kukkuu,

Mitähän niin kärsien kukkuu.

Meidän kyönelemme ovat kai saapuneet,

Siksi varmaankin kärsien kukkuu.

Karimbai tulee.

Karimbai: Mitä ulvot? Onko sinulla hauskaa?

Salambi: Ei ole syytä iloon... (Tykin jyrähdys. Karimbai kulkee edestakaisin ihmeissään.) Voi, suuri jumala, milloin sinä pelastat minut tästä helvetistä? Isä, Paškan, missä te nyt olette?

Karimbai: Vaikene! (Läimäyttää ruoskalla.)

Salambi! Voi! Te ette pidä minua edes koiran arvoisena. Mihin minä olen niin syyllinen? Päästäkää minut vapaaksi.

Karimbai: Sinua ei pidä päästää vapaaksi vaan hirttää tai tylsällä puukolla katkaista kurkku. Sanotaan, että sinun isäsi ja Paškan ovat liittyneet venäläisiin. Nyt sinä et selviä. Sen takia sinua on alettu kiusata yhä enemmän.

Salambi (itseksensä): Ovat liittyneet venäläisiin! Luojan kiitos. Siinä tapauksessa minä näen heidät pian...

Karimbai: Ei, nyt sinä et näe heitä koskaan.

Tykki jyrähtää.

Salambi: Oi, taivaan suuri jumala, päästä minut vapaaksi.

Vartija tulee.

Vartija: Venäläisten miehet pyytävät päästä sisään.

Karimbai: Keitä he ovat?

Vartija: Šigavat ja kaksi tšeremissiä.

Karimbai (kovin ihmetellen): Onko Šigavat palannut!? Voi saakeli! Onko hän myynyt itsensä venäläisille? Päästäkää sisään! (Vartija menee.) Ja sinä, mene, sinulla ei ole täällä enää mitään tekemistä!

Salambi: En mene mihinkään. Katson heitä vaikka toisella silmällä...

Karimbai: Toisessa maailmassa näet! (Häätää pois. Menee ovelle.) Laskekaa sisään!

Kovaž, Paškan ja Šigavat tulevat.

Karimbai: Aa, Šigavat, juoksit venäläisten luo.

Šigavat: Niin, murza Karimbai!

Karimbai: Tuletteko te venäläisten luota?

Kovaž: Venäjän tsaarin luota, murza Karimbai!

Karimbai: Te, tšeremissit, miksi olette myyneet itsenne venäläisille? Miksi kuljette sekoittamassa niittymareja!? (On kovin vihainen ja haluaisi iskeä piiskalla. Šigavat ottaa kiinni.)

Šigavat: Älä koske! Me emme ole tulleet sinun luoksesi tappelemaan. Suuri venäläinen tsaari Ivan Vasiljevitš lähetti meidät, me olemme hänen lähettiläitään.

Karimbai: Ai, Šigavat on lähettiläs, tšeremissi on lähettiläs. Mitä te haluatte?

Kovaž: Olemme tulleet kaanin luokse.

Karimbai: Kaanin luokse minä en teitä päästä. Pika pikaa vien, pistän tyrnään. Te olette nyt vankeja.

Paškan: Emme ole, te olette pian...

Karimbai: Sinäkö, Paškan, karkasit meiltä viime vuonna? Muistan, muistan... Nytkö olet tullut katsomaan Salambiasi?

Paškan: Hänen hengestään teidän päänne on panttina. Kerro, missä hän on?

Karimbai: Älä murehdi, ei hänelle ole sattunut mitään, olemme pitäneet hyvin. Saat ansaita hänet. Tulit, *bik jahše*, me juttelemme vielä...

Paškan: Kaanin luokse meidän täytyy, päästä kaanin luo!

Šigavat: Me olemme venäläisen tsaarin lähettiläitä ja meidän pitää tavata kaani.

Karimbai: Ai, Šigavat, oletko sinäkin venäläisten lähettiläs!? Tulit kaanin luokse? No, hyvä on, päästän heti... Menkää ja polvistukaa saman tien! Suuri Allah on lähettänyt hänet meille.

Paškan: Ei meillä ole asiaa Allahin kanssa. Polvistua! Me emme ole teidän orjianne.

Kovaž: Me olemme tulleet kertomaan kaanille, mitä venäläisten tsaari sanoo.

Paškan: Päästä heti!

Seuraavaksi tapahtumat siirtyvät kaanin valtaistuinsaliin. Kaani Jediger istuu tyynyjen päällä. Kaanilla on raidallinen paljetein koristeltu halatti ja päässä valkoinen turbaani. Kaanin luokse menee ensimmäisenä Karimbai. Sitten tulevat sisään Kovaž, Paškan ja Šigavat.

Karimbai: Suuri kaani, leijonan kaltainen kaani, sinun luoksesi on tullut neuvoa kysymään venäläisen tsaarin omia miehiä.

Šigavat: Ei neuvoa kysymään, vaan me olemme tulleet kertomaan venäläisen tsaarin viimeisen sanan. Me olemme tsaarin lähettiläitä.

Kaani (näkee Šigavatin ja ihmettelee): Venäläisiä!? Mitä ihmeen venäläisiä? Tämähän on tataari! Miksi hän on tullut noiden kanssa? Kuka tuo on?

Karimbai: Tataari, kauphuri Šigavat!

Kaani (vihaisena): Ai, perhana, tataari olet, mutta juoksit venäläisten luo... Myitkö meidät!?

Šigavat: Suuri kaani, minut lähetti tsaari livana...

Kaani: Mitä hän vielä haluaa minulta? Haluaisiko hän tulla tänne linnoitukseen istumaan?

Kovaž: Suuri kaani, tsaari livana ei tarvitse sinun linnoitustasi. Hänen oma valtaistuimensa on suuri, hänen maineensa on levinnyt koko maailmaan.

Kaani: Jos kerran on niin levinnyt, miksi hän pyytelee minulta?

Kovaž: Ei hän ole lähettänyt meitä pyytelemään vaan hän on käskenyt sanomaan viimeisen kerran. Jos säälitte kansaanne ja sotavoimianne ja jos rakastatte kaupunkejanne, avatkaa porttinne ja päästäkää venäläiset joukot kaupunkiinne ilman sotaa. Silloin venäläinen tsaari armahtaa teidät kaikki. Kaikki olette vapaat, kaikki.

Kaani: Ei, moskoviitteja emme päästä Kasaniin isännöimään.

Karimbai: Venäläiset ovat monesti tulleet meidän luoksemme ja aina ovat palanneet Moskovaan tyhjin käsin.

Šigavat: Ovat menneet, kun on pitänyt mennä, mutta aina vain rakentelevat kaupunkejaan meidän maille. Aiemmin tekivät Suran varteen Vasilin kaupungin, sitten Svijagan varteen linnoituksen... Nyt Venäjän joukot ovat piirittäneet Kasanin.

Karimbai: Vaikka ovatkin piirittäneet, perääntyvät!

Šigavat: Vaikka perääntyvätkin, perääntyessään hävittävät meidän voimamme.

Kaani (vihaisena): Älä sinä pelottele! Oletko sinä Moskovan puolesta?

Šigavat: Moskovan puolesta! Haluan pelastaa itseni ja teidät tältä suurelta vahingolta. Turkkilainen sulttaani ja Krimin kaani pettävät teidät... Te tuhoatte tataarikansan seuraamalla heitä... Suuri kaani, antakaa oma kaupunkimme moskoviiteille ilman sotaa, älkää turhaan vuodattako kansan verta.

Karimbai: Sinä olet myynyt Allahin!

Kaani: Meidät sinä olet myynyt! Tästä hyvästä pääsi pitäisi hakata irti, mutta te olette tulleet lähetettyinä, joten niin emme tee vaan lähetämme teidät takaisin. Mene ja sano näin: "Vaikka Venäjän tsaarin sotajoukot ovatkin suuret, meidänkin voimamme riittää. Venäjän tsaarin edessä me emme kumarra. Jos venäläinen kiipeää meidän kaupunkimme muurille, me teemme toisen muurin. Joko voitamme tai kuolemme kaikki." Näin sanokaa.

Karimbai: Ai, *bik jahše*, suuri kaani!

Vartija tulee juosten.

Vartija: Murza Japantša on tullut.

Kaani: Sisään.

Vartija menee. Hetken päästä Japantša ja Mamitš Berdei tulevat. Kovaž ja Paškan näkevät Mamitš Berdein ja ihmettelevät.

Japantša (kumartaa): Olet kaani kirkas kuin aurinko, vahva kuin ukkonen!

Paškan (itseksensä): Kas, Mamitš Berdei, missä kulkeekaan!

Mamitš Berdei: Suurelle kaanille tervehdys niittymareilta!

Kaani: Aa, Mamitš Berdei... Terve! No, miten on asianne? Japantša, kerro, mikä on asiasi?

Japantša: Venäläisten joukkojen vahvuus kasvaa koko ajan. Volgan rantojen kansat, tšuvassit, mordvalaiset, tšeremissit, auttavat heitä. Hiljattain minun osastostani karkasi niittytšeremissejä, ja he liittyivät venäläisiin.

Kaani (Karimbaille): Miksi?

Karimbai: En osaa sanoa mitään!

Japantša: Tšeremissit pettävät meitä!

Kaani: Ai tšeremissit! Miten?

Japantša: Hiljattain tšeremissit Altyš ja Paškan veivät venäläisen tsaarin sotaleiriin liki kuusi tuhatta miestä.

Kaani (ihmeissään): Mamitš Berdei, mitä sinä vahdit? Oletko jäänyt ilman sotajoukkoa?

Mamitš Berdei: Salaa karkasivat!

Japantša: He sanoivat meidän miehillemme, että kaani Jedigerillä on suuri viha. Ja vanha Altyš kostaa tyttärensä Salambin takia.

Kaani: Mikä ihmeen Salambi?

Karimbai: Altyšin tytär! Hän on ollut täällä vuoden verran vankina. Paškanille pitää sanoa, että jos annamme tytön, kääntyisikö hän meidän puoleen.

Paškan (karjaisee silmittömästi): Minäkö?

Karimbai: Sinä, Paškan!

Japantša: Aa, oletko sinä täällä, sälli? Sinäkö minut petit?

Karimbai: Voi, Allah! Tämäkö sälli petti Japantšan?

Kaani (Japantšalle ja Mamitš Berdeille): Te voitte mennä! (Japantša ja Mamitš Berdei lähtevät.) (Paškanille:) Kerro, olitko sinä Japantšan ja Mamitš Berdein joukoissa.

Paškan: Olin...

Kaani: Miksi sitten karkasit sieltä? Miksi nousit meitä vastaan?

Paškan: Niin pitää, kaani!

Karimbai: Kerro, kostatko sinä tytön vuoksi.

Paškan: Oman kansani ja Salambin vuoksi. Siitä minä en ole nyt tullut puhumaan.

Kovaž: Suuri kaani, meidän venäläinen tsaari odottaa vastausta.

Kaani: Vastauksen annan... Voitte mennä. (Käskee vartijan saattaa.) Saattakaa!

Paškan, Šigavat ja Kovaž tekevät lähtöä.

Karimbai: Jättäkää Paškan.

Vartijat jättävät Paškanin, ja muut menevät.

Paškan: Miksi minun piti jäädä?

Karimbai: Älä sinä pelkää, poika! Me emme tee sinulle mitään. Näytämme vain Salambin.

Paškan: Päästäkää hänet!

Kaani: Oi, millainen poika! Mitä sinä vielä tarvitset? (Karimbai menee kaanin luo ja kuiskaa korvaan jotakin.) *Bik jahše!* (Karimbai lähtee.)

Paškan (kärsimättömänä): Mitä te teette? Päästäkää, minua odotetaan!

Kaani: Ei mitään, odottelet hieman. Me näytämme sinulle yhden hyvän tytön.

Karimbai tuo Salambin. Salambi ja Paškan katsovat ensin toisiaan, sitten pyrkivät lähemmäs.

Paškan: Salambi?

Salambi: Voi, jumalani! Paškan, mistä sinä tulet? (Pyrkii menemään lähemmäs.)

Karimbai: Ei, ei saa mennä lähelle! Katsokaa kaukaa, ja se riittää!

Paškan: Kuinka sinä oletkaan lopussa, Salambi, rakkaani!

Kaani: Hänelle tulee vielä kurjempaa, jos te ette tästä osoita arvostusta.

Paškan: Miksi ette anna häntä minulle?

Kaani: Kaikki aikanaan, emme pidättele.

Salambi: Päästäkää minut, kaani, päästäkää isäni luo, minun isäni on vanha! Hän kärsii yksin!

Paškan: Salambi, älä alenna itseäsi, älä rukoile heitä!

Kaani: Ai, sinä poika, et vieläkään halua pyydellä! Tätä tyttöä me emme anna sinulle ilmaiseksi.

Karimbai: Voi, tšeremissityttö, tajua se, että isäsi ja Paškan voivat saada lunastettua sinut vain suurella työllä!

Salambi: Teettekö te minusta palkinnon? Miten?

Karimbai: Isäsi ja Paškan ovat tehneet kaanin edessä suuren virheen. He veivät venäläisille kuusi tuhatta niittymaria. Nyt he taistelevat meitä vastaan! Ja nyt me palautamme sinut heti, kun he palaavat.

Salambi: Paškan, kuinka sinä voisit haluta loata marikansan nimen minun vuokseni!?

Paškan: Ei, Salambi-rakkaani, minä kuulen tästä vasta nyt enkä tee niin! En myy maatani!

Kaani (suuttuu erittäin kovin): Voi, perhana! Sinäkin käännyt venäläisten puolelle! Etkö sinä rakastakaan valitsemaasi tyttöäsi? Todella rakastava mies ei tee noin! Paškan, jos teet, kuten käsketään, me annamme sinulle Salambin ja pidämme suuret häät!

Paškan: Älä pilkkaa, kaani!

Kaani: Ei se ole pilkkaa. Kuuntele... Minä todellakin annan Salambin sinulle. Sinä, poika, ryhdy vain auttamaan meitä.

Paškan: Venäläisiä sotajoukkojako vastaan!?

Kaani: Niin, poika. Venäläisiä vastaan!

Paškan: Ei koskaan. Me emme eroa venäläisistä.

Karimbai: Voi, poika, etkö sääli Salambiasi? Kuinka Altyš iloitseekaan, kun tuot hänen tyttärensä! Me emme tee tätä turhaan, jos kokoat niittymarit ja tuot heidät meidän joukkoihimme!

Salambi: Hillitse itsesi, älä murehdi minun takiani!

Kaani: Minä teen sinusta marien ruhtinaan. Annan paljon maata ja metsää... Sinusta tulee marien joukossa ruhtinas!

Karimbai: Jos haluat tulla murzaksi, saat murzan nimen; jos haluat tulla ruhtinaaksi, teemme sinusta ruhtinaan!

Paškan: En minä kaipaa mitään. Lopettakaa! Mieluummin kuolen tähän sotaan kuin myyn itseni.

Karimbai: Ei venäläinen tsaari kuitenkaan voita, turhaan liitytte häneen. Paškan, ajattele tyttöäsi, Salambiasi!

Paškan (vihaisena): Päästäkää hänet!

Kaani: Vaihtakaa meidän puolelle ja vannokaa! Sitten saat hänet heti rinnallesi!

Paškan: Ei koskaan!

Kaani: Siis et?

Paškan: En!

Kaani: Oletko meitä vastaan?

Paškan: Teitä vastaan!

Kaani: Karimbai!

Karimbai: Mitä, suuri kaani?

Kaani: Pankaa tämä tyttö heti kahleisiin ja maan alle tyrmään.

Karimbai: Heti!

Paškan: Suuri kaani, älkää piinatko häntä! Sääli!

Kaani: Sanotko, että pitää sääliä? Miksi me häntä rupeaisimme säälimään? Sinä olet meitä vastaan, ja mekö häntä säälimään? Ei, ei! Loikkaatte takaisin, ja Salambi on sinun. Jos et, kahlitsemme ja paiskaamme kuoppaan.

Karimbai: Pitääkö kahlita, kaani Jediger!?

Salambi: Kahlitkaa!

Kaani (Paškanille): No, mites on, kahlitaanko? (Paškan seisoo vai.) No, minä tiedän, hän säälii tyttöään! Hän ei sääli mitään pelastaakseen tyttänsä, ei pelkää ketään. No?

Paškan seisoo puhumattomana. Karimbai ja kaani puhuvat jotakin hiljaa.

Kaani: No, poika... Ennen kuin kahlitsemme, juttele oman tyttäsi kanssa. Ehkä sovitte sitten?

Salambi: Paškan! (Menee itkien syleilemään.)

Kaani: No niin, kaunis tyttö, sinä itket, mutta sinun sulhosi ei sittenkään ajattele sinua. Sinä olet nyt hänen käsissään. Hän pelastaa, jos vainkin ajattelee. Jos ei, me panemme sinut tyrmään. Kuhertakaa rauhassa! (Kaani ja Karimbai lähtevät.)

Salambi: Paškan, mihin sinä olet joutunut?

Paškan: Meidän venäläinen tsaari lähetti kaanin luokse kertomaan ajatuksensa. Tsaarin joukot eivät ole enää kaukana Kasanista. Ne tulevat pian Kasanin kaupunkiin.

Salambi: Missä minun isäni on?

Paškan: Hänkin on siellä, me olemme venäläisten joukoissa.

Salambi: Paškan, kuinka kauan minun pitää olla vankeudessa?

Paškan: Kuulit, että kaani suostuu päästämään sinut...

Salambi: Kuulin...

Paškan: Kunhan me isäsi kanssa kaksin tuomme kaanin luokse niittymarien keskuudesta kootut joukot. Kaani sanoi myös, että jos loikkaamme takaisin ja tuomme marien joukot tänne, sinä olet minun, jos ei, sinut kahlitaan ja toimitetaan kuoppaan.

Salambi: Voi, jumalani... Haluatko lunastaa minut sellaiseen hintaan?

Paškan: Siitä kaani suostuu tekemään minut murzaksi.

Salambi: Haluatko sopia?

Paškan: En koskaan, Salambi!

Salambi: Älä myy minun takiani omaa kansaamme, Paškan! Elän tai kuolen, mutta niin älä tee.

Paškan: Totta, Salambi! Me pelastamme sinut kuitenkin! Rynnäkkö alkaa näinä päivinä. (Kaani ja Karimbai tulevat.)

Kaani: No, miten on? Sovimmeko?

Paškan: Sovimme!

Kaani: Sepä jahše! Milloin palaatte joukkoihin?

Paškan: Emme koskaan, kaani!

Salambi: Emme koskaan!

Kaani (hyvin vihaisena): Voi saakeli, häipykää täältä, häipykää!

Paškan: Näkemiin, Salambi! (Menee.)

Viides osa

Kasanin kaupungissa olevan Bulakin notkosta on tehty pari viikkoa kiivaasti kaivantoa linnoituksen alle. Kaivamista johtaa Grigori Skuratov. Maankaivajien joukossa on venäläisiä sotilaita sekä marilaisia ja tšuvassilaisia rivimiehiä. Marien ja tšuvassien johtoon on asetettu Akpars ja Orsai. Kaivajien käsissä on tapparit ja kuokat. Notkossa makaa kantolaitteita, kärryjä ja tynnyreitä. Kaivajat kantavat pareittain maata kaivannon aukosta. Aukosta tulee Grigori Skuratov. Hän on isokokoinen, ja hänellä on pitkä punainen tukka ja leveä parta. Hän on kääriänyt hihansa ja hän on yltä päältä mullassa. Samassa paikassa on tykkimies Jerjoma, joka on pienikokoinen ja tukeva mies.

Jerjoma (huutaa Skuratoville): Grigori! Hei, Skuratov! Katso, Akpars Togajev palaa. Katso, katso!

Grigori (kääntyy): Mikä hätänä!? (Nousee korkealle paikalle katsomaan.) Totta! Aika poika tuo Akpars! (Huutaa maankantajalle:) Pian, pian, kaivakaa loppuun asti!

Jerjoma: Ehkä Akpars on tataarien sukua ja siksi ei pelkää heitä. Kävi aivan linnoituksen muurin juurella.

Grigori: Ole hiljaa, Jerjoma!... Akpars on taitava musiikkimies. Tataarit liestyvät kuuntelemaan hänen kanneltaan.

Kuuluu kanteleen ääni.

Jerjoma: Mitä hyötyä on kuunnella hänen musiikkiaan?

Grigori: Sinä olet mestari tykkien kanssa, siksi korvasi on kovettunut tykkien äänestä. Et ymmärrä musiikkia. (Musiikki tulee lähemmäs.) Tämä on marilainen marssi!

Akpars tulee ja hänen rinnallaan riippuu kannel. Akpars soittaa kanteleellaan marssia.

Grigori: No, mitä mies, marilainen sadanpäämies. Huijasit tataareja hyvin!

Akpars: Hyvin... Yksikään ei arvannut, ja minä pääsin kaupungin aidalle asti.

Jerjoma: Näitkö Jedigerin vaimoa? Oliko ihana? Hah hah haa! (Nauraa.)

Akpars: Kaani on vielä nuori, hän on naimaton! Mustaviiksinen ja suorajalkainen.

Jerjoma (nauraa): Hah hah haa! Sinä, Akpars, olet täysi komeljanttari!

Grigori: Ole hiljaa, Jerjoma... (Akparsille:) No, mittasitko hyvin?

Akpars: Hyvin! Sinne asti, mihin maata on kaivettu, on kaksisataa viisikymmentä askelta!

Grigori: Hienoa, Akpars! No, soita nyt meille tanssilaulu! Venäjäksi! (Akpars soittaa.) Jerjoma, tanssi sinä! Työ on tehty. Luolaan pitää viedä tervatynnyrit ja sitten vain räjäyttää.

Akpars soittaa kannelta ja Jerjoma alkaa tanssia. Tällöin tulevat tsaari livana ja sotapäälliköt. Livana on pukenut rautapaidan ja kypärän. Kaikki koolla olevat hämmästyvät. Tsaari katselee heitä, ja kaikki odottavat hänen sanojaan.

livana: No, Skuratov, mitä juhlitte?

Grigori: Täytimme käskysi, hallitsija! On kaivettu linnoituksen alle yhteensä 250 askelen verran.

livana: Oletteko laskeneet oikein?

Grigori: Oikein on!

Iivana: Mistä voitte tietää?

Grigori: Tämä Akpars on mitannut.

Iivana: Akpars! Miten?

Grigori: Huijasi kantelensoitollaan tataareja.

Akpars: Minä menin kannelta soitellen kaupungin muurille asti. Mennen tullen mittasin kaksisataa viisikymmentä askelta.

Iivana: Entä onko räjäytysruuti valmiina?

Grigori: Valmiina on! Noin viisikymmentä tynnyriä on pantu, sopii räjäyttää. Jos käsket, heti sytytämme kynttilät tynnyreitten päälle.

Iivana (Bulgakoville): Grigori Petrovitš, ovatko joukot valmiina rynnäkköön?

Bulgakov: Kaikki on valmiina!

Iivana: No, siinä tapauksessa, sotapäälliköt, valmistautukaa! Aloitamme rynnäkönn pian. (Kaikki hajaantuu, vain Adašev ja Iivana jäävät.) Mitä uutisia on Japantšan osastosta?

Bulgakov: Hänen osastonsa on hajotettu, mitään ei ole jäljellä!

Iivana (iloiten): Puhutko totta vai näenkö unta?

Bulgakov: Totta puhun... Ruhtinas Mikulinski palasi viime yönä retkeltään.

Iivana: Missä hän on nyt?

Bulgakov: Tuossahan hän itse tulee.

Iivana: Kutsu tänne, vauhtia!

Bulgakov (huutaa sivulle): Sotapäällikkö Mikulinski tsaarin luokse!

Mikulinski tulee.

Iivana: No, sotapäällikkö Mikulinski, minkälaisia voittoja saavutit, kerro!

Mikulinski: Suuri voittoja, tsaari! Enää ei ole meidän takanamme kauheuksia. Japantša ja hänen osastonsa on hajotettu, yli kolmesataa miestä on otettu kiinni ja viety vankeuteen. Heidän joukossaan on marilainen päällikkö Mamitš Berdei.

Iivana: Entä ovatko loput paenneet metsiin?

Mikulinski: Luulen, että ei. Haravoimme kaikki paikat. Siinä voitossa niittymarilainen kyläpäällikkö Altyš auttoi kovin paljon. Ivan Vasiljevitš, taistelu oli kovin kiivas... Hyvin moni venäläinenkin kaatui.

Iivana: Se, joka erottui taistelussa, pitää palkita. Menkää ja sanokaa kiitokset kaikille minun nimissäni.

Mikulinski: Käskystä, Ivan Vasiljevitš! (Menee.)

Bulgakov: Ivan Vasiljevitš, milloin aloitamme rynnäkön?

Iivana: Odottakaa vielä hieman! Ehkäpä kaani suostuu meidän ehdotukseemme ja päästää meidät ilman sotaa taloonsa? (Adaševille:) Eivätkö lähettiläät ole vielääkään palanneet?

Adašev: Eivät ole.

Iivana: Mikä heitä pidättelee?

Adašev: Minä lähetin heidät vasta eilen.

Iivana: Vuorokausi on kulunut eikä heitä vielääkään näy.

Adašev: Ei!

Iivana: Ehkä he pettivät meidät!? Luotimme Akparsiin ja lähetimme heidät turhaan. Akparsin on pidettävä sanansa; kutsukaa hänet tänne!

Adašev (huutaa sivulle): Akpars tänne!

Iivana (menee Adaševin luo): No, miten on Aleksei Fjodorovitš, voitammeko?

Adašev: Vaikeaa on, Ivan Vasiljevitš, vaikeaa, tuntuu helvetilliseltä.

Iivana: Miksi sinä noin ajattelet, ruhtinas?

Adašev: Yli kaksi kuukautta olemme telmineet täällä. Aivan kuin paha piru olisi meidät tänne kahlinnut. Meillä on edessämme aina vain tumma sumu. Meidän vihollisemme on tehnyt pesän linnoitukseensa ja pilkkaa meitä. Semmoinen helvetti, aivan kuin hampailla purisi. Voi, suuri jumala, ehkä sinun avullasi nyt voitamme.

Iivana: Niin on! Jumalaa pitää rukoilla. Me kunnioitamme häntä vähän. Mutta meidän voimamme ovat suuret... Ehkä sotkemme tätä syksyn rapaa viimeistä kertaa. Meidän täytyy voittaa! Minä luotan siihen, että venäläiseen kronikkaan kirjoitetaan näin: "toisena lokakuuta, sunnuntaina venäläinen hallitsija Ivan Vasiljevitš valloitti Kasanin kaupungin rynnäköllä".

Adašev: Toteutukoon toiveesi, suuri tsaari.

Iivana: Eivätkö lähettiläät ole vieläkään palanneet! Enempää ei sovi odottaa. (Bulgakoville:) Grigori Petrovitš, sytyttäkää kynttilät ja pankaa tervatynnyreiden päälle!

Bulgakov: Ehkä odotamme vielä vähän?

Iivana: Sytyttäkää!

Bulgakov: Käskystä!

Iivana: Kun kerran ei voi voittaa sanoilla, sytytämme tulella. Nouskoon kaikki taivaalle. Teemme kaikesta pölyä, kaanin palatsista, kaupungin aidasta. Mene! Anna käsky heti sytyttää kynttilät tervatynnyreihin ja kaikkien sotapäälliköiden valmistautua rynnäkköön!

Bulgakov: Hyvä on! (Lähtee kaivannon suunnalle.)

Vilkov tulee.

Vilkov: Marilainen päällikkö Akpars!

Iivana: Päästäkää.

Vilkov: Käskystä, hallitsija! (Menee.)

Hetken kuluttua Akpars tulee.

Akpars: Tulin käskystä, suuri tsaari.

Iivana: Sinun on vastattava sanoistasi, marilainen päällikkö! Sinä olet silmissäni suuri syyppä.

Akpars: Tottelen, suuri tsaari, minä olen sinun rivimiehesi.

Iivana: Sinun luotettavaksi väittämäsi miehet ovat pettäneet meidät... Pian on kulunut vuorokausi, eivätkä lähetetyt miehet ole palanneet kaanin luota.

Akpars: Minä itsekin ihmettelen, miksi he viipyvät näin kauan.

Iivana: Ehkä he ovat siirtyneet kaanin puolelle, kumartavat hänelle, myyvät meidät? Ehkä sinäkin (kovin vihaisesti) olet kaksiteräinen miekka? Ehkä sinäkin myyt meidät? Oletko petturi!?

Akpars (polvistuu): Suuri tsaari, jumalan nimeen vannon, että he eivät ajattele mitään muuta kuin hyvää. Turhaan murehditte!

Iivana: Älä tyynnyttele... Jos he eivät ole palanneet ennen linnoituksen räjähtämistä, en sääli sinunkaan päätäsi petettyäsi meidät.

Akpars: Suuri tsaari, minä olen sinun käsissäsi. Mitä haluat, sen teet!

Vilkov ja kaksi rivimiestä tulee.

Vilkov: Kaanin luokse lähetetyt miehet ovat palanneet!

Iivana (iloiten): Palanneet?

Vilkov: Kyllä! Pitääkö tuoda?

Iivana: Tuokaa! (Vilkov lähtee.)

Šigavat, Paškan ja Kovaž tulevat. Akpars iloitsee.

Akpars: Kovaž!

Iivana: No, minkälaisia uutisia?

Kovaž: Suuri tsaari, kaani ei suostu sinun ehdotukseesi. He sanovat vain, että heidän voimansa riittävät ja että he eivät aio polvistua venäläisen tsaarin edessä. Kaani käski mennä kertomaan, että hän ei kumarrakaan venäläistä tsaaria ja että he rakentavat uuden muurin, jos me kiipeämme yhden yli. He aikovat voittaa tai kuolla.

Iivana: Pirulauma! Ihmetelköt sitten! Minä olen sanonut heille monta kertaa. Jos heitä ei kiinnosta suojele, ottakoot niskoilleen kaiken vaikeuden. Täytyy alkaa räjäytellä ja lähteä rynnäkköön.

Bulgakov, Grigori Skuratov ja Jerjoma tulevat. Grigorin kädessä on palava kynttilä, joka on palanut jo yli puolenvälin.

Iivana: No, Grigori Petrovitš, onko valmista?

Bulgakov: Valmista on! Kynttilät on aseteltu ryytitynnyreiden päälle.

Iivana (näkee Skuratovin kynttilän): Räjähääkö pian?

Grigori: Pian, tsaari! Kun tämä kynttilä lakkaa palamasta, silloin tynnyrit alkavat räjähdellä ja maanalainen ukkonen jyrähtää!

Grigorin kädessä oleva kynttilä palaa nopeasti ja siitä jää vain pätkä. Kaikki katsovat kynttilän palamista ja odottavat ruutitynnyreiden räjähtelyä. Kynttilä väpättää tuulessa. Tsaari Iivana tuijottaa kynttilää piiloon asettuneena ja odottaa sen palamista loppuun. Grigori, Jerjoma, Akpars – kaikki valvovat kynttilää eivätkä hellitä katsettaan siitä.

Bulgakov puree partaansa. Kynttilä sulaa ja tuli sammuu hiljalleen; tuli leviää ympärille. Grigori odottaa silmät kiinni ruutitynnyreiden räjähtelyä. Kaikki on hiljaista. Tsaari seisoo hengittämättä, Adašev ei liikahtakaan. Missään ei ole minkäänlaista meteliä. Tsaari ei kestä olla huutamatta.

Iivana: Missä se teidän maanalainen ukkosenne on?

Grigori Skuratov liikahtaa ja lähtee juoksemaan kaivantoa kohti. Bulgakov nappaa hänet kiinni.

Bulgakov: Hillitse itseäsi, Grogori!

Iivana (vihaisena): Pilkkaatteko tsaaria? Myyttekö äiti-Venäjän?

Bulgakov: Ivan Vasiljevitsš, äiti-Venäjää ei yksikään myy!

Grigori (juoksee ja asettuu polvilleen tsaarin eteen): Tsaari, tämä ei ole petos! Tuulussa kynttilä palaa nopeasti, mutta maan alla hitaasti!

Iivana: Te ette pettäneet vain minua vaan myös synnyinmaanne! Ei ole syytä odottaa pitempään! Tykkimiehet ja kaivajat tänne, Akpars tänne!

Kolme soturia tuo Jerjoman, Akparsin, Orsain ja kaksi tykkimiestä.

Iivana (karjuu): Te olette myyneet meidät! Tämä on petos! Teidät kaikki pitää panna silmukkaan kiikkumaan!

Adašev: Ivan Vasiljevitsš, odottakaa hieman! He ovat tehneet työnsä mielellään. He eivät sääli itseään äiti-Venäjän takia!

Grigori (ryömii tsaarin luo lähelle): Suuri tsaari, odottakaa vähän... Armahda heitä... He eivät ole syyllisiä... Jos et sääli, ripusta minut silmukkaan, älä heitä!

Iivana (kovin vihoissaan): Petturit!

Tsaari nostaa sotatapparansa Grigorin pään ylle, jolloin äkkiä maa järähtää. Nousee savua ja perä perää kuuluu räjähdysten ääniä. Maan tärähtelyn takia muutamat ihmiset eivät pysty seisomaan vaan kaatuvat.

Kaupungin aidan alta nousevat savu- ja tulipylväät. Tulen ja savun mukana nousee ylös pirstoutuneita tukkeja ja aidanpaloja sekä tataarisotureiden ruumiinosia ja päitä.

Grigori (nousee seisomaan): Suuri tsaari, siinä sinulle maanalainen ukkonen!

Iivana: Upeaa, Grigori! Sotapäällikkö Bulgakov, anna käsky nousta rynnäkköön!

Bulgakov (nostaa sapelin pystyyn ja juoksee): Eteenpäin, rynnäkköön!

Bulgakovin perään juoksevat Mikulinski, Akpars ja Orsai. Kaikki joukot lähtevät hyökkäykseen. Rivimiehet kantavat isoja tikkaita nousta linnoituksen aidalle. Altyš, Paškan ja muut rivimiehet juoksevat pyssyt ja jouset käsissään Kasanin linnoituksen suuntaan. Paškanin käsissä on suuri nuija. Tykkimiehet vetävät suurta kaksipyöräistä tykkiä ja asettavat sen linnoitusta kohti. Iivana menee tykin luokse seisomaan.

Iivana: Toiveeni toteutuu!

Kaikkialla kaikkia sekaisin tykkien, pyssyjen, sapeleiden äänet. Adašev tulee juosten.

Adašev: Ivan Vasiljevitš!

Iivana: Adašev, mitä nyt?

Adašev: Hallitsija, puolet joukoistamme on saavuttanut linnoituksen, mutta tataarien soturit iskevät rajusti. Heidän ja meidän joukkoja kaatuu kuin heinää! Pitäisikö peräytyä?

Iivana: Täytyy taistella viimeiseen veripisaraan!

Adašev: Kaupungin pääportille pitää lähettää apua!

Iivana: Ruhtinas Mikulinskin rykmentti, tšuvassien ja marien osasto – kaikki sinne! (Adašev ja Iivana menevät.)

Hetki on hiljaista. Tuokion kuluttua Akpars tuo Altyšia taluttaen. Akpars on kauttaaltaan musta savusta, kasvojen vasen puoli ja hartia ovat veressä. Altyš on pahasti haavoittunut ja ähkii. Akpars asettaa Altyšin korkealle paikalle.

Akpars: Lepää, Altyš-ystävä... Asetu...

Altyš: Tyttäreni... Missä on Salambini?

Akpars: Paškan juoksi pelastamaan hänet. Jumala varjelkoon, ehkä onnistuu, ehkä ei!

Altyš (raskaasti): Voi, kuolenko minä? Tuntuu siltä, että en enää näe tytärtäni... Missä on Paškan, milloin palaa?

Akpars: Paškan juoksi kaanin palatsiin... Salambin luokse...

Altyš: Akpars-johtaja, minä kuolen pian... En kestä, kuolen näkemättä tytärtäni...

Toiselta suunnalta tulevat Paškan ja Salambi. Paškan on haavoittunut taistelussa, mutta seisoo jaloillaan tukevasti.

Paškan: Odota tässä, Salambi! Minä menen etsimään isäsi.

Akpars: Tuossa on tyttäresi, Altyš-ystävä!

Altyš (huutaa vaikeasti): Tyttäreni, Salambi!

Paškan (pelästyen): Kuka siellä?

Akpars: Me täällä, Paškan! Altyš on haavoittunut pahasti! Voi kuolla!

Salambi tulee juosten.

Salambi: Isä! Rakas!

Altyš: Kuka se on?

Salambi: Isä, se olen minä... Salambi!

Altyš: Tyttäreni, tule viereeni... (Syleilee ja suutelee.) Tämä on ehkä viimeinen kerta... Jumalan kiitos, että sinä pääsit vapaaksi. Miten pääsit pakoon?

Salambi: Isä, Paškan ja venäläiset rivimiehet pelastivat minut... Kiitos heille. Mitä olisikaan tapahtunut ilman heitä!?

Altyš: Venäläiset pelastivat. Tyttäreni, he ovat kuin omia veljiäsi. Pyrkikää aina elämään heidän kanssaan yhdessä ja sovussa...

Salambi ja Paškan nousevat.

Paškan: Noudatamme neuvoasi...

Salambi: Isä, onko sinun paha olla?

Altyš (hengittää raskaasti): Tyttäreni... Paškan... (Lakkaa hengittämästä.)

Salambi: Isä! (Asettaa pään isänsä rinnalle ja itkee.)

Akpars ottaa hattunsa. Bulgakov ja livana palaavat. Salambi nousee seisomaan.

livana: Mitä te täällä puuhaillette?

Paškan: Olemme tuoneet haavoittuneen miehen, hallitsija!

livana: Kuka hän on?

Akpars: Niittymari Altyš. Kuoli, eläköön taivaassa...

Bulgakov: Se on ruhtinas Mikulinskillle tietä näyttänyt ukko. Akparsin luottomies...

livana: Verta vuodattamatta ja ilman kuolemaa ei ole sotaa! (Akparsille:) Entä mikä tämä tyttö on?

Akpars: Hän on marilainen. Altyšin lapsi. Hänet ja muut me juuri pelastimme tataarien vankeudesta!

livana: Sinä, marilainen päällikkö, täytit hyvin valasi. Sinun ahkeruutesi ansiosta marikansa antoi meille paljon apua. Marilaiset rivimiehet taistelivat kovin venäläisten soturien rinnalla Kasanin takia. Sinä johdit heitä hyvin... Me emme unohda sitä! Voit pyytää minulta sitä, mitä toivot.

Akpars: Kiitos, suuri tsaari! Minä ei kaipaa minkäänlaista lahjaa.

Iivana: Grigori Petrovitš, Kasanin kaanikunnan voiton vuoksi pitää järjestää suuret juhlat... Sinne pitää kutsua Akpars ja nämä marit (osoittaa Salambia ja Paškania)! Ja päällikkö Akparsille pitää lahjoittaa minun nimelläni varustettu kultainen malja! Muistakoon marikansa iät ajat minut.

Akpars: Kiitos teille, suuri tsaari! Sinun arvokas toiveesi jää marikansan sydämeen ikuisiksi ajoiksi. Taivaan ja auringon edessä koko sydämeistä vannomme, että me, marikansa, ikuisesti elämme venäläisen kansan kanssa veljinä.

Paškan ja Salambi: Koko sydämeistä vannomme!

Kuuluu kavion kopsetta. Sotapäällikkö Semjon Mikulinski tulee.

Mikulinski: Ivan Vasiljevitiš, Kasanin linnoitus on sortunut... Kaikki kaupunkiin vievät portit ovat auki! Tataarijoukot on hajotettu ja loput pakenevat. Nyt voitte astua Kasaniin!

Bulgakov (huudahtaa): Vilkov! Tsaarille valkea ratsu!

Iivana (asettuu korkealle paikalle ja sanoo katsellen Kasanin suuntaa): Kasan on voitettu! Venäjän valtakuntaan on liittynyt vielä yksi Volgan kaupunki ja tataarikansa! Nyt me toden totta teemme Venäjän valtakunnasta yhteen liittyen vahvan ja suuren! Nyt kaikkialla tiedetään Moskovan tsaari! Minne venäläisen jalka osuu, siinä venäläisen pitää seisoa ikuisesti.

Joškar-Olassa 1945–55.

¹ Iivana Julma

² vanha marilainen tapa, jossa käytetään puun lehteä soittamiseen

³ (tataaria) tytöt

⁴ tataaripäällikkö

⁵ (tataaria) oikein hyvä

⁶ Volgan vasemman puolen vuorimarit

Gennadi Gordejev

BOLTUŠ

Näytelmä muinaisesta elämästä

Näyttelijät

Boltuš – malmyžlainen kyläpäällikkö

Julavi – hänen vaimonsa

Sylvi – heidän tyttärensä

Tulduš – naapurikylän päällikkö

Kynaltše – hänen vaimonsa

Toktai – heidän poikansa

Okavi – Tuldušin nuorempi sisar

Erkai – Okavin poika

Toktauš – Boltušin nuorempi veli

Tokperde – Boltušin läheinen aseenkantaja

Mazi – Tuldušin talossa asuva poika

Uhripappi

Jynaš – Boltušin kupias

Aknaš – Boltušin kupias

Jamberde – Tuldušin kupias

Aksai – Tuldušin kupias

Yksi tyttö

Toinen tyttö

Yksi ukko

Toinen ukko

Sotapäällikkö

Ruhtinas

Marilaisia satureita

Boltušin tilalla asuvaa väkeä

On vuosi 1552. Tapahtuu Malmyžin mailla ja naapuriasujaimilla.

Ensimmäinen jakso

Ensimmäinen näytös

Metsän keskellä on pienehkö aukea. Aika ajoin kuuluu linnunlaulua. Erkai tulee aukealle. Hän kantaa selässään sairasta ja voimatonta Okavia. Tämä on painanut poskensa Erkain olkapäähän.

Erkai katsoo tarkasti ympärilleen ja avaa olan yli vedetyn hihnan. Hän laskee Okavin hitaasti maahan ja panee tämän varovasti istumaan. Hän oikaisee selkensä ja tarkastelee uudestaan katseellaan ympäristöä ikään kuin haluaisi nähdä jotakin kaukana olevaa silmännäkemätöntä.

Vaikka Erkain asu roikkuu riepuna, vyötärölle puettu kiiltävä nahkavyö ja siihen kiinnitetty tikari kertovat hänen olevan urhea ja peloton soturi.

Okavi (vaikeroiden puoliääneen): Erkai...

Erkai (kumartuu Okavin puoleen): Olen tässä vieressä, äiti...

Okavi: Auta minua nostamaan päätäni...

Erkai auttaa Okavia nousemaan istumaan. Sairaana äidin silmäterät ovat sammuneet, ja hänen katseensa on voimaton. Hän nojautuu Erkain käteen, katselee ympärilleen ja koettaa muistella jotakin. Hänen kasvojaan pitkin valuu kyyneliä.

Okavi: Lintu päästää heleän laulun, ja puut väristävät lehtiään. Tässä kaikki vaikuttaa hyvin läheiseltä, ja kaukainen nuoruusaika tulee mieleen. Sydämeni tuntee sen, juuri tässä; aivan kuin voisi syleillä ja sulkea syliin... Kuitenkaan... minä en kai pääse kotiini asti. Elettävät päiväni katoavat ja voimani loppuvat täysin.

Erkai: Rukoilen, älä puhu noin, äitiseni. Minä vien sinut pian perille.

Okavi: Kiitos, urhea poikani, minä kumarran sinulle...

Erkai: Lämpimät ja lempeät sanat, vielä minä ne, totisesti, joskus lunastan.

Okavi (katselee mieli tyyntyneenä ympärilleen): Vieras maa jäi taakse. En lainkaan halunnut kuolla sinne. Nyt sydän lyö levollisesti. En nurise Säätäjälle. (Haluaa tavata Erkain katseen.) Poikani, yhtä vain pyytäisin: Jos kuolen, suvun hautuumaalle... haluaisin asettua... Juuri sinne...

Erkai: Äiti, miksi puhut joutavia? Ei tarvitse haudasta puhua, kuuletko!

Okavi: Poikani, luotettava tukeni, sinä olet minun onneni. Raskaita kärsimyksiä kestäen olen elänyt tähän asti sinun vuoksesi... (Henkäisee.) Nyt olet ruumiiltasi vahva ja pystyt puolustamaan itseäsi.

Erkai (lujasti): Minä kostan puolestasi tataareille!

Okavi (huolestuneena): Ei, ei, en minä toivo pahaa, vaikka sydäntä särkien puhunkin...

Erkai (yhä lujana): Siedin paljon pilkkaa ja otin iskuja vastaan. Mutta nyt minä olen vapaa kuin lintu ja tunnen sisälläni vahvan voiman tataareja vastaan.

Okavi: Miksi noin kovasti synkennät sieluasi? Sinusta on tullut kovin vihainen...

Erkai: En pysty enää piilottamaan vihaista mieltäni. Se on ollut sielussani lapsuudesta asti, ja nyt se kuohuu sisälläni ylitse.

Okavi (lempeästi): Marilaisen sielu on lempeä ja pehmeä. Jumala varjelee hyvää ihmistä.

Erkai: Varjeleeko hän sinuakin?

Okavi: Jumalan edessä minä olen syyllinen syntiin. Pilasin kerran oman neidonkunniani.

Erkai: Se ei ole sinun syntisi!...

Okavi: Älä keskeytä, kuuntele: Minä kerron kaiken ja päästän viimeisen henkäykseni. Minä sanoin, että me olemme Paiberden sukua. Paiberde on sinun sukusi kantaisä. Kuitenkin sinä kysyt Örtömöä...

Erkai: Tiedän, äiti. Kerroit vielä vähän Tulduš-sedästä.

Okavi: Kysyt Örtömö-päälliköstä. Me olemme päällikön sukua.

Erkai: Päällikön? Onko Örtömö päällikkö? Et ole koskaan kertonut.

Okavi: Päällikön suvun lapsenlapsi, nykyään renki. En ole uskaltanut rasittaa nuorta sielua ennen kuin se on vahvistunut. ... En tiedä, elääkö isäni enää. Silti päällikön vallan pitäisi yhä olla Tuldušin käsissä.

Erkai (itseksensä): Siinä tapauksessa me olemme päällikön sukua... (Okaville.) Äiti, kuka on isäni? Minun täytyy saada tietää.

Okavi: Henki loppuu... Älä keskeytä puhettani. Minä kerron kaiken järjestyksessä. Pääsen sanottavat sanani loppuun. (Hetken kuluttua.) ...Marien kansa on ammoisista ajoista riutunut Kasanin käsissä. Siitä isäni viha täytyi ja hän ajatteli päästä eroon kaanin käskyistä. Silloin sukumme eli sovussa Malmyžin päällikön kanssa. Malmyžin päällikön poika Boltuš pisti silmänsä minuun. Silloin minä olin kahdeksantoistavuotias, ja ajattelimme pitää häitä. ...Juuri silloin isäni suuttui Boltušille...

Erkai: Miksi?

Okavi (kääntää katseensa kauas): Isäni ajatteli lopettaa maksamasta veroja Kasanille, mutta Boltuš oli isäni ajatusta vastaan. Juuri silloin minusta tuli orpo... Kuinka paljon kyyneliä... Ei itseni vuoksi vaan rakkaan vuoksi sydän suri. Ja koska sinä elit minussa... Vain kolme ihmistä tiesi: Boltuš, Tulduš ja minä... Voi kuinka syyllinen olenkaan Synnyttäjä-äidin edessä...

Erkai (ihmetellen): Siten minun oikea isäni on...

Okavi (ääni on lempeä, vaikka tuskin pystyy hengittämään): Hän...

Erkai (itseksensä): Boltuš-päällikkö?... (Hetken kuluttua.) Kuka meidät myi Faizulan taloon? (Katsoo suoraan Okavia.)

Okavi (ääni on kovin heikentynyt): Isäni teko suututti kaania kovasti. Silloin tataarisoturit veivät minut väkisin veron sijasta kaanille...

Erkai (kärsimättömästi): Entä Boltuš? Eikö hän rientänyt pelastamaan sinua?

Okavi: Hän ei tiennyt, että tataarisoturit veivät minut...

Erkai (lujasti): Tiesi...

Okavi alkaa sydäntä särkien vaikeroida ja vaikenee hetkeksi voimattomana. Vasta sitten saa uudestaan puhuttua hitaasti.

Okavi: Ei, poikani, ei hän tiennyt.

On hiljaista.

Erkai (puoliääneen): Entä sitten!...

Okavi: Minähän sanoin, että olin raskaana. Kaanin saatua tietää siitä minusta tehtiin lahja Faizulan talolle. ...Ja loput sinä itse tiedät...

Erkai (hetken kuluttua): Silti Boltuš sai tietää, että sinut aiottiin viedä.

Okavi (raskain mielin vaivalloisesti): Ei... ei...

Erkai (samoin rauhallisesti mutta lujasti): Tiesi...

Okavi: Miksi ajattelet isästäni pahaa?

Erkai (vihaisena): Ei minulla ole minkäänlaista isää...

Okavi: Oo, sinä revit sieluani... (Laskee päänsä alas voimattomana.)

Erkai (kumartuu Okavin puoleen ja silittää): Äiti, rauhoitu, koeta kestää. Pian pääsemme kotiin ja sielun haavat paranevat.

Okavi (henkäisee syvään kuuluvasti): Kaikki on hyvin, poikani, sieluni haavat ovat parantuneet. Minä olen synnyinmaalla... (Hänen ruumiinsa tulee raskaaksi ja pää riippuu voimattomana Erkain käsissä.)

Erkai (sielunsa syvyydestä): Äiti!... (Itkien syleilee kuollutta äitiään.)

Toinen näytös

Ollaan Boltušin tilan pihamaalla. Pihan oikealla laidalla on talo ja siinä iso porstua. Näkyy suuri portti, aita ja piharakennus. Kadulta kuuluu saapuva hevonen. Hetken kuluttua kuuluu Sylvin ääni: "Tpruu!... Pane hevonen varjoon... Anna heinää..." Sylvi tulee pihaan. Hänen otsansa poikki on kirjailtu nauha, ja yllään hänellä on soturin asu. Vyötärölle kiinnitetystä nahkavyöstä roikkuu kaksi oravaa. Samasta vyöstä toisella puolella riippuu tikari, ja olan yli on jousipyssy. Jalassa hänellä on nahkakengät. Porstuassa näkyy Julavi:

Julavi: Tyttäreni, Sylvi, sinä menet pian naimisiin, mutta sinä kuljet yhä hypellen kuin lapsi. Tytön ei pidä ammuskella jousella, vaan aamut illat pitäisi neuloa koristeompeleita.

Sylvi (ripustaa jousensa porstuassa olevaan peuransarveen): Sotaa käydään ympärillä, ja sinä kehoitat ompelemaan koristeita.

Julavi: Sota on miesten puuhaa.

Sylvi: Jos sinun lapsestasi ei ole tullut miestä, niin olenko minä siihen syyppää? Isäkin sanoo: "Sylvi, olet urhea kuin sankari, olet peloton. Jos minä kuolen, sinä olet vievä marilaiset sankarit venäläistä tulta vastaan."

Julavi (sydän murehtien sanoo): Isäsi hupailu pilaa sinut lopullisesti.

Sylvi (irrottaa oravat vyötäröltään): Katso, isän lailla ammuin täsmälleen silmään. (Näyttää oravia äidilleen ja panee ne sitten porstuan penkille.) Sinä vain et näe hupailussa mitään hyötyä. Kiitos isälle, hän on minut opettanut.

Julavi (tuskastuneena): Ääh, minkälaiset ajat. Tyttölapsi puhuu jopa jousen puolesta.

Sylvi: Minä synnyin pojan sijaan, siksi minä ompelen koristeita sapelilla. Minäkin ojennan jouseni sitä vastaan, joka julkeasti astuu maallemme. Toisin ei voi olla, äiti. Venäläinen polttaa marilaisten asumukset eikä tunne häpeää. Hän polkee maatumme ja tahtoo viedä meidät orjiksi. Juuri nytkin venäläinen soturi on lähtenyt valloittamaan ja kiroamaan maatumme. Sanotaan kuitenkin, että isä on lyönyt heidät lopullisesti ja on tulossa voittoisana takaisin kotiin. Voi, kuinka kansamme onkaan ylpeä isästä!

Julavi: Tytön pitäisi olla mieleltään hellä ja lempeä.

Sylvi: Töykeydelle vastataan töykeydellä. Kuolen sotaan mutta enpä jää orjaksi.

Julavi: Oo, suuri valkea jumala, minkälaiset ajat olet tuonut. Sinäkin annat tyttäreni olla kuulematta äidin sanoja.

Sylvi: Minä säälin sinua, äiti. Siksi minä riennän suojelemaan maatumme viholliselta.

Etäältä kuuluu torven soitto. Tiellä alkaa olla meteliä.

Julavi (katsoo tien suuntaan ja huolestuu): Suuri jumala, suuri säätäjä. Suojele ja tuo urhea isäntämme, urheat sankarimme.

Sylvi (iloiten): Isä tulee! Isä! Minä menen isää vastaan! (Juoksee tielle.)

Talon puolella näkyy kaksi tyttöä.

Ensimmäinen tyttö: Kuulin, että teillä on Aknašin kanssa pian häät.

Toinen tyttö (yrittää nähdä kaukaa jonkun): Venäläisten voiton takia sodasta ei tule hyvää lahjaa. Rukoilkoon, mutta minä pyydän liinaani¹ takaisin.

Ensimmäinen tyttö: Mutta minun Jynašini tulkoon kunnossa ja terveenä.

Julavi (lähestyy tyttöjä. Ensimmäiselle tytölle): Toisitko talosta leivän ja suolan? (Toiselle tytölle.) Ja sinä käy kutsumassa uhripappi!...

Yksi tyttö menee taloon, toinen juoksee tielle.

(Katselee ympärilleen.) Sylvi! Sylvi? Tyttö on taas kadonnut... (Menee taloon.)

Tiellä meteli voimistuu. Pihaa tulee kaksi ukkoa.

Ensimmäinen ukko: Sanotaan, että uutiset eivät ole huonoja.

Toinen ukko: Hyvä uutinen, hyvä. Sanotaan, että venäläisten satureista moni on kuollut ja joku on peräänantynyt... Ei auttanut edes heidän tulinolet.

Ensimmäinen ukko: Miten meidän käy, jos Moskova voittaa Kasanin? Silloin venäläisiä satureita vastaan voidaan luottaa vain Boltušiin.

Pihaan tulee uhripappi, ja hänen kanssaan on tyttö. Heidän vastapuolelleen tulevat Julavi ja toinen tyttö. Uhripappi kumartaa, ja kaksi ukkoa vastaavat kumartamalla. Silloin Julavi menee uhripapin luokse ja tarjoaa leivän ja suolan. Kaksi ukkoa puhuvat keskenään.

Ensimmäinen ukko: Hiljattain Boltuš-päällikkö sanoi, että Akaz Tugai on siirtynyt venäläisten puolelle.

Toinen ukko: Puhutko vuoriseudun kupiaasta?

Ensimmäinen ukko: Volgan vastarannalla on auttanut venäläisiä linnoituksen pystyttämisessä.

Tiellä metelin vahvistuessa kuuluu lähestyvän hevosen askelten kopina. Nyt se voittaa puheen ja huutamisen äänet. Kansa kokoontuu pihaan. Heidän iloitsevat kasvonsa muuttuvat vähitellen huolestuneiksi. Ihmiset ovat pääosin naisia, lapsia ja vanhuksia. Joukon ympärillä hevosten askelten, hirnunnan ja raskaan hengityksen ääni peittää koko paikan. Korvissa tuntuu siltä, kuin sillä ei olisi alkua eikä loppua.

Toinen ukko (huolestuneena ja levottomana): Ohoh, mikä odottaa kansaamme? Jumala-säätäjä, varjelisit lapsiamme.

Portti avautuu selälleen ja pihaan astuu ensimmäisenä Boltuš: Hänen jäljessään tulevat Tokperde, Toktauš, Toktai, kupiaat Aknaš ja Jynaš sekä muutama soturi. He ovat sotisovassa, ja vyöllään heillä on sapeli ja olallaan jousi. Yhdellä soturilla on pyssy kädessään.

Lopuksi pihaan tulee Sylvi. Hän asettuu eteen, äitinsä viereen. On hiljaista, ja uhripappi lähtee Boltušia vastaan.

Uhripappi (tarjoaa Boltušille leivän ja suolan): Suuri jumala, suuri säätäjä, toivota päällikölle yhä terveyttä, voimaa ja vihollisenvastaisessa taistelussa tulevaisuudessakin voittoja. (Kumartaa päällään.)

Kaikki pihaan kokoontuneet kumartavat uhripapin tapaan ja vastaavat:

– Toivota terveyttä, voimaa ja voittoja!

Boltuš (ottaa leivän ja suolan, ja pistää palan suuhunsa): Kiitos, kuulkoon jumala sanasi. (Antaa leivän ja suolan takaisin uhripapille.)

Uhripappi (koettaa nostaa kansan mielialaa ja sanoo iloisemmin): Tytöt, näyttäkää, kuinka kauniisti kätenne ja jalkanne kulkevat!

Silloin rakkopilli aloittaa pehmeän sävelmän, rumpu lyö, ja tytöt liitävät joutsenten lailla pitkin pihaa. Etummaisena on Sylvi ylväänä, ja hän liittää sävelen mukana taivutellen käsiään kauniisti.

Boltuš siirtyy hiljalleen porstuan luo, katselee tyttöjen tanssia ja nostaa sitten kätensä korkealle. Silloin rumpu ja pilli vaikenivat, ja tytöt lakkaavat tanssimasta.

On hiljaista: ympäriltä ei kuulu hiiskaustakaan. Kaikki katsovat Boltušia kummissaan.

Boltuš (katsoo kansaa raskain ja surullisin silmin): Naapurini, jumalan edessä me kumarsimme, osoitimme tapamme – kiitos teille. Tänään ei ole kuitenkaan juhlapäivä. Matkassa on hevosia, jotka kantavat sotatantereella kuolleita ja loukkaantuneita isiä ja veljiä. Lähtekää vastalle, laulakaa meidän urheita poikiamme helliviä lauluja ja lääkitkää heitä kyynelillä. Elämän hyvästelleet ystävämme – olkoot tuntematta tuskaa – elävät pehmeässä maassa terveinä, eivät pahastu elävien maailmasta ja antavat meille tulevaisuudessakin keinon voittaa vihollinen. Olkoon heillä kevyet mullat. (Painaa päänsä alas. Hänen jälkeensä muutkin laskevat päänsä.)

Ottakaa hyvillä mielin vastaan terveinä sodasta palaavat isänne ja veljenne. Huomenna yhdessä saatamme ennenaikaisesti poismenneiden naapuriemme ruumiit toiseen maailmaan. Kaikki tietävät, kaikki muistavat, minkä vuoksi ja ketä vastaan taistellessa nuoret kaatuivat. Eläköön kansamme ylpeänä heidän urheudestaan ja rohkeudestaan. Heidän urheuttaan katsoessa meidän jokaisen sielu saa uutta voimaa.

Uljas marikansa! Hyvät naapurini! Sukumme maat ovat äärettömän laajat. Esi-isämme elivät aina Moskovan tienoilta Uralin rinteille asti pitkin Volgan rantoja. Sitten ahdistelivat vuosisadasta toiseen yhdeltä puolelta uškuinikit ja venäläiset soturit ja toiselta puolelta tataarilaiset. Enää ei ole meillä mihin peräytyä, ja vierasta maata me emme tarvitse. Marikansalla ei ole missään muualla toista näin läheistä ja kallista maata, toista synnyinmaata. Sen vapaus ja luonnon rikkaus ovat yhä

meillekin läheisimmät ja varjelluimmat. Marikansa voi vain tässä kevyesti hengittää vapaata ilmaa ja voimistua. Emme anna minkäänlaisen vihollisen astua maahamme!

Soturit huutavat voimakkaasti:

- Emme anna!
- Eläköön kukin kansa omalla maallaan!
- Olkoon kukin maansa herra!

Boltuš (innostuu kovasti, innostuu, ja hänen äänensä kuuluu vahvana): Naapurini, sankarillinen suku, pitäkää aseet aina mukanne, olkaa aina valmiina lähtemään vihollista vastaan! (Vaikenee ja antaa tutkivan katseensa kiertää kokoontuneessa kansassa, sitten pysähtyy Sylviin.) Sylvi, tyttäreni (ottaa yhdeltä soturilta pyssyn ja antaa Sylville), ota lahjani. Marikansan kohtalo kukoistaa ja saa mainetta nuorten käsissä. Kääntyköön tämä vihollisen hirveä kapine heitä itseään vastaan.

Sylvi (ottaa pyssyn): Ihmiselle on maailmassa tärkeintä vapaus! Isä, voit luottaa minuun!

Boltuš (väen ja sotureiden puoleen): Mutta nyt menkää, pyydän... (Hetken kuluttua.) Tokperde, veljeni, Toktauš, tulkaa talooni. Haluan jutella tulevasta elämästä.

Julavi, uhripappi ja heidän perässään Tokperde ja Toktauš menevät taloon. Sylvi juoksee talon taakse pyssy kädessään. Ihmiset ja soturit siirtyvät hiljaksiin tielle. Toktai jää seisomaan keskelle pihaa ja tuijottaa Boltušia. Boltuš kääntyy Toktain suuntaan.

Boltuš (puhuu miettiväisesti): Tiedän, Toktai, minkälaista sanaa odotat minulta. Mitähän minä voisin sanoa?... Olet uljas, metsässä olet vikkellä kuin orava, sodassa kuin karhu. Sopii minulle urhon kaltainen rohkea poika. Jos minulla olisi oma poikalapsi, luulisin, että kasvattaisin hänet tuollaiseksi pelottomaksi. Kovasti suren, koska jumala ei ole lahjoittanut minulle tuollaista onnea. Mutta tyttäreni... Uljaudessa hän ei jää monestakaan nuoresta urhosta, mutta tyttö pysyy tyttönä: hänestä pitää tulla äiti. En kätke ajatuksiani: minulla ei ole poikkipuolista sanaa tuollaiselle vävyille.

Toktai (uljaasti ja lämpimästi): Kiitos, Boltuš-päällikkö, minä vastaan luottamukseen luottamuksella. Minä haluan olla hyvä puoliso Sylville.

Boltuš (katselee Toktaita tutkivasti): Tiedän, että rakastat Sylvia kiihkeästi. Muista kuitenkin, että hän on ainoa lapseni. Minä luotan vain häneen.

Toktai (yhäkin lämpimämmin): Sinä olet meille rakas isä. Sano, milloin voi viettää häitä?

Boltuš (miettien ikään kuin itsekseen): Sopiikohan puheemme isällesi?

Toktai (lujasti): Minä olen itse oma herrani!

Boltuš: Olen tuntenut itseni jo pitkään syylliseksi isäsi edessä. (Sydän edelleen tuskallisena sanoo ikään kuin itsekseen.) Isoisäsi vuoksi yhä nytkin sydäntäni jäytää.

Toktai: Menneet ovat menneitä, ja nyt ovat toiset ajat. Isäni edessä se on pitänyt jo ajat sitten todellakin unohtaa.

Boltuš (katsoo Toktaita varovasti ja lisää rauhallisesti): Kaikesta huolimatta häitä ei voi viettää ilman isäsi hyväksyntää. Siksi hänen mielensä pitää kääntää jotenkin. Tottele isäsi sanaa. Moni ihminen voi tulla meidän puolellemme. Sano isällesi, että Boltuš-päällikkö ajattelee sinusta vain hyvää. ... Mutta mene nyt. Näethän, että Sylvi on odottanut sinua pitkään. (Kääntyy syviin ajatuksiin ja menee hitaasti sisään.)

Toktai (jää katsomaan Boltušia huolestuneena): Kuinka sydämeni lyö ja kiiruhtaa tapaamaan Sylvian. Kuulin hänen äänensä, ja sieluni värisee tyynesti. (Kuvittelee Sylvian silmiensä eteen.) Puhtaat ja vaaleat kasvot, mutta silmät tulta. Sellaista ei koko maailmasta löydy vaikka etsisi. (Sisimmässään herää.) Oo, kuuletteko, meillä on häät! Onko tätä suurempaan onnea!?

Kaukaa, metsän laidasta, kuuluu Sylvian laulua. Tälläkin kertaa lempeä sävel soi murheellisena.

(Toktai kuulostelee sävelmää.) Sylvi, keinahteletko minua kutsuen!? Minä kiiruhdan; tiedän, että odotat! (On lähdössä mutta pysähtyy saman tien.) En kestä hellää elettä – miehen täytyy olla lujana! (Lähtee riuskasti metsän suuntaan.)

Kolmas näytös

Sylvi on yksin metsässä ja laulaa. Hänen vieressään, puun puolella, makaavat jousi ja pyssy. Lopetettuaan laulamasta hän nostaa pyssyn.

Sylvi (tarkastelee pyssyä): Nyt minä olen vieläkin vahvempi. Pian opin ampumaan hyvin... sitten... (Tällöin hän vaikenee masentuneena, panee pyssyn takaisin ja ottaa tilalle jousen.) Kaikesta huolimatta meidän jousemme sopii minulle. Sillä voi ampua vihollisen äänettä. Metsässä voi kulkea salaa, ja salaa voi ampuakin. Niin minä olen vieläkin vahva.

Toktai tulee.

Toktai (itsevarmana): Mutta niityllä tulinuoli on vaarallisin kapine.

Sylvi (huomaa Toktain ja hämmästyä): Toktai?... (Saman tien lisää reippaasti.) Kuinka kehtaat haukkua joustamme?

Toktai (esiintyy itsevarmana): Venäläisillä on tätäkin kamalampia nuolia. Kun ammutaan, maa tärisee peloissaan ja kerralla kaatuu kaksi kolme miestä.

Sylvi (äkeissään): Miksi te menette pellolle?

Toktai: Venäläinen pelkää tulla sankkaan metsään.

Sylvi: Heidät pitää houkutella. Isäni on sanonut, että menkää ensin avoimelle pellolle ja sitten peräytykää sankkaan metsään mukamas peloissanne. Siellä venäläistä ei voi auttaa minkäänlainen tulinuoli.

Toktai: Tulinuolen voimaa ei voi peruuttaa edes metsä.

Sylvi (suuttuneena): Uskallatko kehua vihollisen voimaa? Varmaankin sen vuoksi hävisitte.

Toktai (ihmeissään): Sylvi, minä en pidä siitä, että sanotaan hävinneeksi. (Lähestyy tyttöä.) Muistatko, että minä lupasin kosia sinua sodasta palattuani. Minä ajattelen yhä vain sinua. Tuletko minulle vaimoksi?

Sylvi (väistää Toktaita kauemmas): Tulla voitettun miehen vaimoksiko? Hah, saat pahastua voitetuksi sanomisesta. (Tulisemmin.) Sanoisitko sitten, kuinka monta marisoturia kaatui ennen aikojaan sotatantereeseen?

Toktai (happamana): Suren, koska kovin paljon verta on vuotanut. (Uudestaan luottavaisesti.) Mutta lähiaikoina voimme koota muutaman marilaisen päällikön suureksi joukoksi. Nytkin isäsi ympärille on liittynyt monta päällikköä.

Sylvi: Siinä näet, että vain isääni voi enää luottaa. Minä kuitenkin ajattelin, että tulisi joku nuorempi.

Toktai (lujana): Sylvi, vihollisen mahtia vastaan sisimmässäni nousee suuri voima. Sinun on kuitenkin luotettava minuun, sillä muuten minun voimani viedään tyystin... (Lähestyy tyttöä, nyt hellemin.) Isäsi on suostunut pitämään häitä, mutta ensin minä haluaisin kuulla sinulta: tuletko minun puolisoiksi?

Sylvi (kovasti tulistuneena): Nyt me puhuimme kohtalosta. Siitä sinun pitäisi ymmärtää, että minä olen sitonut elämäni vapauden henkeen. Luonto on antanut maailmalle vapaan mielen. Siksi minun sydämelleni on kaikkein kallein uljaasti vapauden puolesta seisova urho, joka on nuori, peloton ja voimakas, joka on luotettava kaikkien päälliköiden päällikkö. Urhoollinen päällikkö voi kutsua kokoon kaikki marit suojelemaan maamme viholliselta. Hänelle kalleinta on maamme ja kansamme sydämen vapaus, suvun nimi. Juuri sellaista miestä voin rakastaa kuten vapaata henkeä... Kuulit varmaankin, kenelle liinani kuuluu. Jos et kuullut, niin minä itse lähden johtamaan kansaamme. ... Sanoitko, että isäni on puhunut häistä? Minä kunnioitan ja rakastan isääni, mutta hän ei voi väkisin muuttaa kohtaloani.

Toktai (lujasti, jopa vihaisesti): Sylvi, siinä tapauksessa saat lähiaikoina kuulla urhoollisen päällikön maineestani ja voittoisasta kunniastani! (Lähtee.)

Sylvi (itseksensä): Tuollaisesta puheesta minä iloitsen kovasti, mutta tiedän, että sinuun voi vähän luottaa... (Ottaa nuolen ja pyssyn, ja lähtee.)

Metsästä tulevat Aknaš ja Jynaš. Heillä on olalla jousi ja kädessä kontti.

Aknaš (varovasti katselee ympärille): Ei kai meitä nähty? Kovin nopeasti hajaantuivat.

Jynaš (on puun luona ja asettaa kontin viereensä): Me ehdimme lähteä ajoissa. Muutoin olisimme katkaisseet heidän puheensa.

Aknaš: Mitä luulet, kuulevatko he ääntämme?

Jynaš: Aivastuksesi voivat kuulla.

Aknaš (huolissaan): Todellako?

Jynaš (nauraa): Sylviako häpesit?

Aknaš: Ei ole kaunista, voi kulkea vahtimassa. Ensimmäiseksi ajattelee minua.

Jynaš: Kulkee kovasti sinua ajatellen. Ei näköjään mene päähäsi... (Katsoo Aknašia tarkkaillen.) Etkö tosiaankaan ole rakastunut häneen?

Aknaš: Mitä auttaa rakastua? Katsooko Sylvi meidän kaltaisia kupiata. Hänellä pitää olla päällikön poika.

Jynaš: Kyllä kyllä, päälliköt pitävät keskenään häitä, ja kupioiden täytyy löytää puoliso omiensa joukosta.

Aknaš (lähestyy Jynašia kujeillen): Luuletko, ettei minusta ole päälliköksi? Minäpä käännän Sylvin pään. Meistä tulee pari. Boltušilla ei ole poikaa, joten minusta tulee päällikkö.

Jynaš (hymyilee ilveillen): Älä puhu, kohtalo on määrännyt teidän sukunne pysymään kupiaina. Toktai ei päästä sellaista sievää kaunotarta. Toktai on juuri sopiva Sylville. Näithän sinä hänet sodassa: tukka pystyssä taistelee urheasti ja näyttää aivan voimamieheltä. Päälliköille jumala aina jotenkin lahjoittaa kauniin tyttären tai urhean pojan.

Aknaš: Voimien suhteessa jumala ei ole meitä erotellut. (Näkee kepin, ottaa sen ja iskee sen polveaan vasten. Keppi ei kuitenkaan katkea.) Ohhoh. (Ottaa kiinni polvestaan, sitten siirtyy Jynašin luokse.) Ihmisen voima on pelottomuudessa. Pelottoman ihmisen sisäinen voima on mahtava. Toktaikin näyttää vahvalta pelottomuutensa vuoksi. Ei hänen sovi sodassa ihmetellä ja seisoskella – mikä päällikön poika hän muuten olisi? (Aivastaa.) Saakeli, ehkä olen vilustunut, kun olen kulkenut pitkin soita ja maannut paljaalla maalla.

Jynaš: Minä nukuin joka kerta puussa. Pistin oksaan kaksi salkoa, levitin siihen katajaa ja panin maate. Sitä parempaan patjaa ei ole. Muuten, oletko kuullut vai et, mutta pian vietetään Sylvin ja Toktain häitä.

Aknaš (pahastuen): Älä puhu joutavia. Tulduš-päällikkö sanoo vielä jotakin. Hän on yhä suutuksissa meidän päällikölle. Niinpä en ole vielä menettänyt toivoa Sylvin suhteen.

Jynaš: Mutta minäpä näen Sylvin ja Toktain liittymisessä vain hyvää. Niin meistä tulee entistä vahvempia venäläistä vastaan. Boltuš-päällikkö on järkevä ja ovela. Hän tekee kaikkensa, jotta saisi liiton Tuldušin kanssa. Silloin kaksi tienoota liittyisi yhteen.

Aknaš: Sinä minua pilkkaamalla vasiten masennat minut. Itse tiedät, että jos Sylvi menee Toktaille, minä rupean vihaamaan heitä molempia. Nyt sydämässäni elää pieni toivo.

Jynaš: Sinä ajattelet vain itseäsi. Isäni on sanonut, että ennen kahden päällikön kesken vallitsi suuri yksimielisyys ja he lähtivät sotiin yhdessä ja olivat voittamattomia. Nyt heidän riitelynsä takia kansa kärsii joka paikassa.

Aknaš: Niin asia on, mutta sittenkään minä en toivo Sylville ja Toktaille yhteistä onnea.

Jynaš: Ajatuksesi ei ole hyvä, parempi, että menemme takaisin. Odottavat kotona huolissaan.

Aknaš (suuttuneena): Eikö puheeni sovi sinulle? (Asettuu Jynašin eteen.)

Jynaš (rauhottaen): Ei suututa tyhjän päiten. Minä olen väsynyt, menen lepäämään. (Jynaš lähtee. Etäällä törähtää tuohitorvi.)

Aknaš (kuuntelee ääntä): Minäpä menen Saskavin luokse. Tiedän, että hän kutsuu hellästi luokseen. (Raaputtaa niskaansa.) Mitä teet: kun ei ole Sylvia, Saskavikin on kukka. (On lähdössä.) Mutta sitten nukun koko päivän. (Menee.)

Neljäs näytös

Ollaan Boltušin tilan pihalla. Boltuš ja Toktai tulevat talosta.

Boltuš: Hyvä – olkoon matkasi onnellinen. Minuun voit kyllä luottaa: minä pysyn sanassani. Toisin sanoen kun lunta on satanut kämmenen leveyden verran, voit pitää varsinaisia häitä. (Lisää lujasti.) Minä olen Sylvin isä ja minä sanon, että häät pidetään!

Jamberde tulee pihaan.

Toktai (häkeltyy ja ilahtuu): Oo, kenet minä näen: Jamberde-ystävä! (Menee Jamberden luokse ja syleilee.)

Jamberde (syleilee Toktaita): Hyvää päivää, Toktai. (Erkanelee Toktaista ja kumartaa päällään Boltušille.) Boltuš-päällikkö, tervehdys.

Boltuš: Hyvää päivää, poika.

Toktai (kärsimättömänä): Miten väkemme voi? Minkälainen on isän mieli?

Jamberde (varoen): Muutos on tarpeen. Siksi minä riensin luoksesi, Toktai-ystävä, tuomaan uutista.

Toktai: Kerro, kerro, nopeasti. Minkälaisia uutisia tuot?

Boltuš (ystävällisesti ja rauhallisesti): Uutisesi pitäisi tietää jo ennalta, oli se sitten hyvä tai huono. Ei kai se ole kamalaa? (Ikään kuin itsekseen.) Yleensäkin nykyään kamala tulee vain Moskovon suunnalta.

Jamberde (ujostellen): Uutinen tekee Moskovasta kovin vaarallisen... Toktai, suru on vallannut isäsi, mutta riemu on suruakin suurempi.

Toktai: En ymmärrä mitään: surua ja riemua?

Jamberde: Eilen aamulla uutinen levisi meillä päin: Tulduš-päällikön luokse tuli nuori Erkai, joka kantoi kuollutta äitiään, Okavia.

Toktai (hämmästyty): Okavi?...

Jamberde (havaitsee Boltušin muutoksen, sanoo varovasti): Vanhat ihmiset muistavat Okavin hyvin. Poika, Erkai, on syntynyt tataarien parissa ja kasvanut renkinä bekin talossa. Hänen äitinsä oli elänyt orjan elämää. Sieltä olivat paenneet, mutta matkalla äidin sydän oli lakannut lyömästä. ... Tänään kaiketi hautaavat.

Toktai: Lähettikö isä itse sinut?

Jamberde: Isäsi ei kuule eikä näe nykyään ketään. Hän ei lähde Okavin ruumiin luota. Jatkuvasti itkee voivottaen "sisareni, sisareni". Sitten lohduttaen kutsuu Erkaita luoksee. Häntä syleilee ja kyynelten seasta hymyilee.

Boltuš (huolestuneena): Jamberde, veljeni, kerro minulle: tunsiko itse Tulduš todellakin Okavin?

Jamberde (hämmentyy hieman kysymyksestä): Sanotaan, että hänen kasvonsa olivat kovasti muuttuneet, mutta Tulduš-päällikkö oli hänet heti tuntenut. Lisäksi muisti Okavin kaulassa olevan sormen kokoisen syntymämerkin...

Boltuš (ääni väristen): Sanotko, että kaulassa oli... syntymämerkki?...

Jamberde: Ja Erkain ranteessa kiiltelee äidiltä jäänyt päällikön suvun rengas.

Toktai (asettuu Jamberden eteen ja katsoo suoraan): Päällikön suvun rannerengas?... Tällainenko?... (Näyttää omaa rannerengastaan.)

Jamberde: Juuri tuollainen...

Tällöin Sylvi tulee talosta, pysähtyy ja kuulostelee.

Boltuš (kärsimättömänä): Entä poika, Erkai, minkä ikäinen hän on?

Jamberde: Parikymppinen kai...

Boltuš: Entä kasvot, vartalo?... Eli... minkä näköinen hän on?

Jamberde: Sanotaan, että kasvot muistuttavat äidin kasvoja. Itse hän on vahva ja terve...

Boltuš kalpenee, horjahtaa ja nojautuu voimattomana porstuan portaan käsipuuhun.

Sylvi (juoksee isänsä luokse): Isä, mikä tuli?

Boltuš (katsoo kummissaan Sylvia, ja hänen äänensä tuskin kuuluu): Sinäkö se olet, tyttäreni?

Sylvi: Vaikutat sairaalta, isä.

Boltuš: Sairas? Mitä puhut?...

Sylvi: Olet aivan kalpea...

Boltuš: Menee ohi... Sieluni haava vain vuotaa tilapäisesti. Sydämeni suree Okavin vuoksi. Kauan sitten minä tunsin hänet. Niin kuin sinä ja Toktai tunnette toisenne, niin mekin... (Hellästi.) Mene... mene taloon, tyttäreni. (Saattaa silittäen Sylvin olkaa.)

Sylvi katsoo isäänsä ihmeissään ja menee taloon.

Jamberde: Mutta minä en ehtinyt sanoa itse pääasiaa: Tulduš-päällikkö käski Aksain kerätä sotavoimaa koolle.

Toktai (katsoo Boltušia): Aksai on isän luotettavin mies.

Jamberde: Isäsi lähettää Aksain Elnetin varren asujaimille, ja hänen kanssaan lähtee Erkai. Niin Tulduš-päällikkö ja Erkai ajattelevat lähtevänsä sikäläisen väen kanssa tataareja vastaan.

Toktai (kärsimättömästi): Milloin lähtevät? Keneltä kuulit?

Jamberde: Huomenna lähtevät... Mutta eilen Tulduš-päällikkö kutsui kyläneuvoston koolle. Siellä hän sanoi lujasti, että Erkai osoittaa maineensa nousemalla tataareja vastaan. Hänet Tulduš asettaa itsensä tilalle kylän kupiaaksi.

Toktai: Isäni laskee valheita!... (Ottaa Jamberdea rinnuksista kiinni.) Vai sinäkö?...

Jamberde (katsoo Toktaita suoraan): Toktai-ystävä, minä olen edessäsi puhdas.

Boltuš (happamana): Ah, Tulduš, kokoaa vihollisia ympärilleen. Kuka korjaisi nyt tataarien ja marien välit? (Vihaisena.) Sinäkin, Toktai, turhaan höyryät vihatessasi. Rauhoitu ja palaa pikaisesti kotiisi. Sano isällesi, että jos Kasan joutuu venäläisten käsiin, marien elämä kovasti heikkenee. Nyt meidän täytyy tukeutua tataareihin. Sitä nykyiset olot vaativat.

Toktai (hieman rauhoittuneena): Jamberde-ystävä, mitä mieltä olet: voiko kansa luottaa Erkaihin?

Jamberde: Hänen ulkonäkönsä vastaa voimamiestä. Hänen katseensa on peloton, ja uljas. Joskus palaa väristen kuin sudella.

Toktai (kiihkeästi, lähtee paikaltaan): Ajattelen, että Erkai täytyy sivuuttaa!...

Boltuš (lujasti): Toktai, haluan uskoa, että kansamme tuli ei jakaudu kahtaalle, tai, päinvastoin, ei puristu kahden voiman väliin.

Toktai (kovin kiihkeästi): Minua Erkain puheisiin ei voi liittää. Jumala ei johdata syntiin. Meitä odottaa taistelutanner. (Puristaa vyötäröllään olevaa sapelia.) Sapelini ei salli pilkata isäntää.

Boltuš (vihaisena): Ei, ei, pahanteosta en lainkaan arvuutellut.

Toktai (ei ajattele rauhoittua): Kansallamme on sellainen sanonta, että yhteen pesään ei mahdu kahta karhua.

Boltuš (ottaa Toktaita rajusti olkapäästä kiinni): Toktai, älä ruoki vihaa sielussasi. Vihaisen ihmisen järki on pilalla. (Etäänny Toktaista.) Äh, minkäs teet, mari osaa suuttua nopeasti. Joskus suopeudella ei ole rajaa ja juonikkuudesta on pulaa.

Etäällä törähtää torvi.

(Kuuntelee torven ääntä.) ... Kaukaa tulee vieras...

Kaikki katsoo tielle. Sieltä kuuluu "ptruu", ja hetken kuluttua pihaan astuu soturi, joka on hyvin likainen. Hän vetää henkeä väsyneenä.

Soturi (astelee pihan keskelle): Voi hyvin, Boltuš-päällikkö. (Kumartaa Boltušin edessä.)

Boltuš (katsoo soturia ihmetellen): Kuka olet, mistä tulet? Oletko tullut pitkän matkan?

Soturi (hengittää raskaasti): Kiiruhdan Kasanista. Tuon uutisen sieltä.

Boltuš (huolestuu äkkiä): Kasanista? Miten sieltä? Kerro, ei ole ylimääräisiä ihmisiä...

Soturi. Suuri päällikkö, Kasan on joutunut venäläisten käsiin... (Vetää viimeisillään henkeä, horjahtaa.)

Toktai ja Jamberde asettavat horjahtaneen soturin penkille.

Boltuš (nostaa katseensa ylös): Voi jumala... (Uudestaan soturin puoleen.) Kuka sinut lähetti? Kysyn uudestaan: kuka olet, mistä tulet?

Soturi: Minä... olen naapurikylän poikia, Jašmet. Vuosi sitten käskysi mukaisesti menin puolustamaan Kasania venäläisiä vastaan.

Boltuš: Aa, muistan... Lähetin sata miestä puolustamaan Kasanin linnoitusta.

Toktai: Meiltä pyysit silloin viisikymmentä miestä.

Boltuš (kärsimättömästi): Marisoturi, älä vitkastele. Sanoitko, että Kasan on joutunut venäläisille? Onko se totta? Vai kuulinko väärin?

Soturi: Puhun aivan totta, Boltuš-päällikkö. Itse olin siellä, Kasanin puolesta panin itseni alttiiksi kuolemalle. Kuitenkin... muuri murtui, Kasan tärisi. Kaani ei enää johda meitä.

Boltuš: En haluaisi uskoa sanojasi, vaikka näenkin selvästi, että puhut päälliköllesi täyttä totta.

Toktai (kitkeränä): Kasan ja kaani – ei ole tukea eikä turvaa. Minkälaiset ajat meitä odottavat?

Boltuš (lujana): Toktai, sanasi on täysin arvoton. Tuollaista päällikön ei pidä ennalta arvuutella. Me löydämme voiman käännättämään vihollisen.

Soturi (nousee): Nyt menen hiljaksiin kotiini. Voin lohduttaa äitiä ja isää, kun kerran olen palannut.

Boltuš (huudahtaa talon suuntaan): Sylvi!... (Sylvin tultua.) Sano talossa jollekulle, että ruokkisi ja syöttäisi sankarin. Vaikka hänen uutisensa olikin ikävä, kaikkien pitää tietää se.

Sylvi: Hyvä on, isä... (Soturille.) Pyydän taloon.

Sylvi ja soturi menevät taloon.

Toktai: Mekin menemme... (Katsoo ensin Boltušia, sitten Jamberdea.)

Boltuš: Varo, että isäsi ei kylvä eripuraa kansaamme. Varsinkin nyt ajat vaativat meitä olemaan yksimielisiä.

Toktai: Kaikki selviää, ajattelen...

Boltuš (lähtee porstuan suuntaan): Toivotan sinulle hyvää matkaa.

Toktai ja Jamberde menevät, ja Boltuš vaipuu raskaasti istumaan porstuan askelmalle.

(Itsekseen.) Mistä tuollainen ahneuden henki?... Maailmassa on venäläisillä aina liian vähän tilaa...

Viides näytös

Tulduš on istumassa Okavin haudan äärellä. Tuldušin vierellä seisoo Erkai, joka on pukeutunut päällikön arvoiseen sotisopaan.

Tulduš (pää painuksissa voimattomana puhuu ikään kuin itsekseen): Kaksikymmentä vuotta on kulunut, mutta silti näen sen selvänä edessäni. Minä olen tässä maailmassa vaivainen enkä usko voimien palaavan. Annoin rakkaan siskon kaanille. Kuinka voisi unohtaa päällikkösukumme synnin? Sieluani vain yksi nyt lohduttaa: sisareni lepää synnyinmaassa vanhempiensa vierellä.

Erkai (happamana): Äitini sanoi, että tuolloin ei voinut tehdä toisin. Suojellakseen seutua vereltä ajatteli jättää isoisän.

Tulduš: Vasta myöhemmin tajusin, kuinka vaikeaa oli isälläni ja kuinka paljon äitini kärsi tuskaa. ... Pitkään hän ei elänyt vaan jätti maailman. Minä menin naimisiin, poika syntyi. Silti ei ollut tukea eikä turvaa. Tultuaan täysin järkiinsä hän tapasi Boltušin ja kiintyi häneen. Mutta Boltuš... Kuinka monta kertaa kävinkään ja rukoilin häntä pelastamaan Okavin. Ei, en kuullut järkevää vastausta, vaikka Okavi olikin hänen morsiamensa. Kaikesta huolimatta Boltušia käy ymmärtäminen. Uskaltaisitko nousta kaanin tahtoa vastaan?

Erkai (vihaisena ja lujana): Silti koston tataareille. Rengin elämä ahdisti sieluani...

Tulduš (kuultuaan Erkain kovat sanat tuntuu virkoavan): Autat siis toteuttamaan, niin kuin puhuimme!? Minusta tuntuu, että vain sinä voit ymmärtää sieluani. En luota Toktaihin, mutta sinuun luotan täysin.

Erkai (tulisesti): Minä lunastan pilkatun kunniamme kansan edessä!...

Tulduš (virkistyy kovasti): Mutta ensiksi pitää järjestää pieni sota tataareja vastaan. Vain sodan kautta kansa voi luottaa sinun urheuteesi. Siksi täytyy kiiruhtaa Elnetin seudulle: sikäläinen väki on minulle suopea. Monet heistä ovat paenneet kaania ja elävät piilossa. Meidän lailla pitävät sisällään vihaa kaania kohtaan. Sinä menet sinne minun sijastani päällikkönä. Otat nyt noin sata soturia mukaasi. Muissa kysymyksissä tukeudut suoraan Aksaihin. Voit täysin luottaa häneen! (Kiihkeästi.) Erkai, näytä olevasi päällikkö. Kansa heti tajuaa mielesi. Sitten sanon minä Boltušille: Katso, minkälainen sielunvoima meillä on! (Taputtaa Erkaita olkapäälle.)

Erkai (vihaisena): Tiedän, että Boltuš on pilannut kunniamme. Hän on sukumme vihollinen.

Tulduš (syleilee Erkaita): Tunnen, kuinka voima huokuu sinusta. (Nyt oikein kovasti puristaa Erkaita olkapäästä.) Jos on tarpeen, minä voin lähettää lisää sotureita.

Aksai tulee.

(Aksain puoleen.) Siinähan itse Aksai tulee...

Erkai: Voi siis lähteä matkaan?

Aksai: Ennen kuin maa peittyy pimeään, pääsemme aivan Elnetille asti.

Tulduš (iloiten, luottavaisesti): Aksai, niin läheiseksi kuin olet tullut minulle, ole yhtä läheinen ystävä Erkaille.

Aksai: Suojelkoon päällikön sana meitä.

Tulduš: Erkai-veli, toivotan voittoja!

Erkai (lujana, vakuuttavasti): Eno, luota minuun.

Tulduš (huutaa sivulle): Mazi, Mazi!

Mazi tulee juosten.

Mazi: Tottelen päällikön käskyä!

Tulduš: Tuo tallista Erkai-päällikölle hevonen!

Mazi: Minkä?

Tulduš (ylpeänä): Oman salamani. Olkoon se lahja Erkai-päällikölle.

Mazi (hämmästyneenä): Selvä on... (Menee.)

Tulduš (Erkaille): Mennään – hakemaan rakas hevoseni.

Tulduš lähtee astelemaan mieli korkealla. Er kai ja Aksai lähtevät perässä. Hevonen korsahtaa lähellä.

Tuldušin ääni: Näkemiin! Jumala kanssanne!

Kuudes näytös

Tuldušin talossa Tulduš ja Kynaltše istuvat penkillä. Kynaltše tekee käsityötä, ja Tulduš istuu hänen vieressään pää painuksissa.

Tulduš (tyytymättömänä): Olenko minä tehnyt jollekulle pahaa? Ehkä olen ollut ilkeä? Miksi ei ole tässä maailmassa rauhaa? Vapautta ei tunne edes synnyinmaan taivaan alla.

Kynaltše (hellästi osaaottavalla äänellä): Tulduš, miksi yrität noin kovasti tuskailla? Jumala itse on lähettänyt ihmisille tällaisen elämän.

Tulduš (huolestuneena): Ei, vaimo, en minä yritä enää tuskailla. Er kai palauttaa koko sieluni aivan pian. Mutta Toktai yhä pyörii Boltušin ympärillä. (Happamana.) Ei ota näköjään isäänsä huomioon. (Nousee, kulkee edestakaisin.) Siis kuka minä olen Toktaille? Sukumme maineen pilannut isäkö? Mutta mihin minä olen syyllinen? Ja missä suhteessa Boltuš on hyvä? En ymmärrä poikaamme, vaimo. Miksi käyttää omaksi hyödykseen isänsä surua? Onko noin törkeästi mahdollista palata isänsä luokse selkä edellä? Toktai, itse olet voimaton parka sukumme mainetta varjelematta. Ajattelee kai, että en pysty heittämään painoa harteiltani. (Liikkuu erityisen vilkkaasti.) Ei, kyllä minä pystyn, pystyn! (Levittää käsiään laajasti.) Tunnen itsessäni suuren voiman! (Lähestyy Kynaltšea.) Vaimo, tunnetko, kuinka olen ikään kuin uudestisyntynyt?

Kynaltše (pehmeästi): Tunnen, nyt minäkin olen sinun lailla levollinen.

Tulduš: Jumalan edessä minä sanon kiitoksen Erkaille. Hän on tuonut minulle vapauden hengen. (Asettuu Kynaltšen viereen.)

Kynaltše (murheellisena): Hän on kasvoistaan aivan äitinsä näköinen. Muistan Okavin hyvinkin: loisti kuin tähti ja sytytti monen pojan sydämen.

Tulduš (hellästi): Vaimo, ei saa puhua Okavista. Levätköön rauhassa. Laulapa sinä se meidän laulumme. Sydän ja sielu lepää sinun laulussasi.

Kynaltše: Minkä laulun sitten laulaisin?

Tulduš: Keinulaulu kelpaa kovinkin.

Kynaltše laulaa verkkaisen ja hellän laulun:

Minnepäin maa kallistaa,

Sinne raikas vesi juoksee.

Kuin valkea jumala on säätänyt,

Niin elämämme polveilee.

Kuljetaanpa veden äärelle,

Vetehiseltä ikäämme kysytään.

Vetehinen jos ikäämme lisää,

Valkealta jumalalta onnea pyydetään.

Hetken kuluttua Mazi astuu taloon.

Mazi (seisahtuu ovelle): Toktai-veli tulee!

Kynaltše (iloiten): Oi, minä haluan nähdä poikamme! (Nousee seisomaan.)

Tulduš (hänenkin kasvoista on nähtävissä ilon pilkahdus): Kiitos hyvästä uutisesta, lapseni. Pyydän, että otat selvää, onko tuo haavoittunut.

Mazi: Yhtä reipas, hyvä ja terve.

Tulduš: Entä millä tuulella?

Mazi: Hieman vihaisella tuulella kulkee.

Tulduš: Kuulin, että sotaan kaatui monta miestä.

Kynaltše (Mazille): Mene, lapseni, sano, että pyydän tulemaan tuota pikaa.

Mazi menee.

Tulduš (Kynaltšen puoleen, varovaisesti): Jääköön Toktai sitten kuulematta äskeisiä puheita. Hän on niin nuori, että voi ymmärtää meidät väärin.

Kynaltše: Minä pysyn hiljaa siitä.

Toktai ja Jamberde tulevat sisään.

Toktai (kynnykseltä kuivakkaasti): Sanoisitko, isä, lähtikö Erkai äsken?

Kynaltše (menee Toktain luokse ja syleilee): Poikani, tule sisään. Oletko terve?

Toktai (syleilee äitiään): Minä olen terve. (Näyttää Tuldušin suuntaan.) Isä on kai sairastunut?... (Menee Kynaltšen luota.) ...Mihin lähetit Erkain? (Menee Tuldušin eteen seisomaan.)

Tulduš (istuu samassa paikassa, Toktaihin katsomatta): Mistä Erkaista puhut?

Toktai (ilveillen): Näköjään on unohtanut äpärän.

Kynaltše (huolestuneena): Poikani, mistä sinä tuollaisen sanan olet kuullut? Sinun pitäisi ensin kumartaa vanhemillesi.

Toktai: Mutta minä haluaisin ensin tietää Erkaista.

Kynaltše (mieli levottomana): Sinä siis tiedät Okavi-tädin hautajaisistakin? Kaksikymmentä vuotta kului vieraalla maalla kituessa.

Toktai (tulistuneena, Tuldušin puoleen): Uudestaan kysyn, isä: mikä on Erkain tehtävä Elnetillä?

Hiljaista.

(Happamana.) Etkö tiedä, että Kasan on joutunut venäläisille? Ja sinä...

Tulduš (havahtuu): Ovatko venäläiset voittaneet Kasanin?

Toktai: Suru on vallannut kansamme.

Tulduš (itsepäisenä väistää Toktaita): Kasanin kanssa minulla ei ole mitään tekemistä.

Toktai (suuttuneena): Sitten minä lähden Erkain perään Elnetille. Puolitiessä piiritän, sidon ja tuon eteesi. Muista, että kansa on minun puolellani.

Toktai ja Jamberde ovat lähdössä.

Tulduš (vilkastuu): Sanoitko kansa? (Huutaa oven suuntaan.) Mazi! Mazi!

Mazi tulee sisään juosten. Toktai ja Jamberde pysähtyvät.

(Mazille.) Puhalla torvella meidän tunnuksemme: minä kutsun kansan neuvonpitoon.

Mazi menee. Toktai katsoo isäänsä hetken ymmärtämättömänä. Tuolloin ulkoa kuuluu torven ääni.

Toktai (happamana, naurahdellen): Katsos kuinka sinä...

Tulduš (tulistuneena): Tällä hetkellä minä olen asujaimiston vallassa, mutta kysytään jatkossa kansalta. (Jamberden puoleen.) Jamberde, oletko sinäkin minua vastaan?

Toktai: Jamberde on minun läheisin ystäväni.

Tulduš (Toktaille): Olkoon halusi mukaisesti. (Jamberden puoleen.) Mutta kupiaan työt sinun pitää jättää.

Toktai: Hänestä tulee minun kupiaani.

Tulduš (vihaisena): Itse sinä olet kupias.

Toktai (luottavaisesti, kiihkeästi): Isä, sinä olet jäänyt elämänmenosta jälkeen. Tämän jälkeen asujaimiston päällikön valta siirtyy minulle. Ja sinun päällikön maineesi menköön Erkain kanssa.

Tulduš (hyvin vihaisena): Älä kuule!...

Kynaltše (huolestuneena, sydän särkyneenä): Ajattele, poika, mitä puhut.

Ulkona hälinä voimistuu.

Tulduš (ylpeänä): Kuuletko, kuinka kansa metelöi!?

Tulduš lähtee ulos. Toktai jää neuvottomana penkille ja Jamberde seisoo edelleen paikallaan.

Kynaltše (raskain mielin): Voi, minkälaiset ajat elämämme on tuonut. Minkälainen jumala meidät on kironnut? (Menee toiseen huoneeseen.)

Etualalla Tulduš seisoo portaiden päässä.

Tulduš (pehmeästi ja samalla luottavaisesti): Veljet! Naapurit!

Meteli vaimenee vähitellen.

Keskeytin teidän työnne, kutsuin puuhistanne. Älkää syyttäkö ikuisesti varjeltua johtajaanne! Yhtä vain luottavaisesti kysyn teiltä: jos vainolainen tulee maattamme kiroamaan, olemmeko valmiit lähtemään sitä vastaan!?

Joukon ääni (kuuluu näyttämön taustalta): Olemme valmiit!

Tulduš (ääni vahvistuu entisestään): Onko sapelinne terävät, onko nuolenne nopeat? Pystymmekö me yksimielisesti suojelemaan kansaamme viholliselta?

Joukon ääni. Pystymme! Pystymme!

Tulduš: Hyvillä mielin kysyn toistakin asiaa: Naapurini, kaksikymmentä vuotta olen elänyt teidän neuvojenne mukaan, olka olkaa vasten olen teidän kanssanne kestänyt pakkaset ja helteet. Mutta kukapa tietää, minkälaisen elämän jumala säättää. Siksi haluaisin nyt kuulla, tässä teidän edessänne, sydämenne äänen. Luottaako synnyinkansani nyt johtajaansa? Samoin onko sille kalliit sydämestäni tulevat neuvoni? Ehkä joku epäilee? Ehkä joku toinen paremmin kelpaa toimittamaan johtajan virkaa? Tämä toinen, josta puhun, on Toktai. Nyt annan sanan teille.

Äänet. – Toktai on johtajaksi liian nuori!

- Johtajan pitää olla järkevä, kansan kunnioittama mies!
- Toktai on peloton ja vahva, vaikka onkin nuori!
- Uutena aikana tarvitaan uutta hengenvoimaa! Toktai sopii vallan hyvin!
- Toktai on juuri tullut sotatantereelta, jonne jäi sadoin veljiä!
- Meillä on yksi johtaja; se on Tulduš, toista ei tarvita!
- Eläköön Tulduš-päällikkö pitkään!

Taustalla Toktai kulkee edestakaisin huolestuneena, ja Jamberde seisoo edelleen paikallaan syvissä mietteissä.

Joukon ääni: Tulduš! Tulduš! Tulduš!

Erillinen ääni: Suokoon jumala Tulduš-päällikölle terveyttä ja runsaitakestityksiä!

Joukon ääni: Tulduš! Tulduš!

Tulduš (mieli rauhallisena): Kiitos, naapurini! Minä vaalin luottamustanne sydämässäni, ja sydämeni annan teille!

Joukon ääni: Tulduš! Tulduš!

Tulduš (mieli heltyneenä): Te annoitte minulle lisävoimia! Enempää en rohkene teitä pidätellä! Lämmittäköön sydämestäni lähtevä siunaus teitä!

Tulduš lähtee, jättää etualan. Hän menee mieli korkealla taloon, ja ulkona meteli vähitellen hiljenee.

Tulduš (mieli korkealla): Iloitsen siitä, että vapauden henki leviää kansan mielessä. Tarpeen vaatiessa heti rientää koolle. (Toktaille.) Ja sinä sanot, että tataarien kanssa yhdessä. Nyt Moskovan venäläiset ovat vahvoilla.

Toktai (vihaisena): Moskovan venäläinen on meidän vihollisemme...

Tulduš (menee sivussa olevan taikinatiinin luokse): Katso, taikina on noussut. (Levittää kätensä.) Pysäytä tuo, vaan etpä pysäytä. Se vain paisuu ja paisuu, ympäriinsä leviää. Moskovan venäläiset muistuttavat nyt tällaista taikinaa. Kansan veri virtaa turhaan, jos lähdetään venäläisiä vastustamaan.

Toktai: Voi isä, sinusta on tullut täysin sokea. Sen maan, minkä venäläinen ottaa, siellä marin kansa kohtaa loppunsa. Sen sijaan tataarien rinnalla elämme omien tapojemme mukaan.

Tulduš: Jos vainkin tulee pahat mielessä, me lähdemme yksissä mielin venäläisten tulta vastaan. Näit varmaan, kuinka kansamme suojelee vapauttaan.

Toktai (happamana): Ei pysty suojelemaan silloin edes sielunpoikastakaan. (Menee.)

Jamberde (vastaa rauhallisesti): Tulduš-päällikkö, rukoilen, pyydän, (Liikahtele paikallaan neuvottomana.) älä pane minua pois kupiaan töistä, älä nolaa minua kansan edessä. Luota, että teen mitä vain käsket. Menen, minne käsket mennä!

Tulduš (murheellisena Toktain viime sanoista Jamberdea katsomatta heilauttaa hitaasti kättään): Hyvä on, jäät, pysy kupiaana...

Jamberde (kumartaa): Kiitos, Tulduš-päällikkö.

Toktai tulee.

Toktai (hieman leppyneenä): Isä, unohdin kertoa uutisen.

Tulduš (yhä itsekseen syvissä ajatuksissa): Kerro, poikani, minä kuuntelen.

Toktai: Lumen tullessa meillä on häät. Mitä mieltä sinä olet?

Tulduš (kääntyy hitaasti Toktain puoleen): Keiden meidän?

Toktai (katselee Tuldušia varovasti): Otan Boltušin tyttären vaimokseni.

Tulduš (tulistuu äkkiä, vihaisena): Minä sanoin jo: Minä en tunne Boltušin nimeä enkä halua kuulla sitä enää talossani. En koskaan! (Toktai haluaisi vastata jotakin, mutta Tulduš estää häntä.) Siinä kaikki, minulta et kuule enää muuta. Lähde nyt, minä olen väsynyt... (Toktain mentyä.) Ei voi elää omassa kodissaan rauhassa. (Huokaisee syvään.)

Jamberde (neuvottomana): Minäkin menen...

Tulduš (Jamberdea katsomatta, voimattomana): Sinäkin, kupias, sinäkin. (Jamberden mentyä syvissä ajatuksissa itsekseen.) Olisi pitänyt olla jo ajat sitten lujana... (Astelee verkkaisesti toiseen huoneeseen.)

Toinen jakso

Ensimmäinen näytös

Aknaš ja Jynaš tulevat kylän vieressä olevan metsän laidalle. Heillä kummallakin on olallaan jousipyssy. Aknašin selässä näkyy kontti.

Aknaš (kärsimättömästi): Miksi pitäisi lähteä venäläisiä vastaan? Isovanhemmat ja koko suku ovat iät ajat kituneet tataarien käsissä ja toisinaan ovat ottaneet sapelin ja lähteneet heitä vastaan suojelemaan kunniaansa ja niin vapauttaan suojelemaan.

Jynaš (selittää rauhallisesti): Tataarit ovat meidän naapureitamme. Naapurin kanssa voidaan joskus suutahtaa, mutta kun vierailta mailta tulee vihollinen, pitää kitkerät sanat unohtaa.

Aknaš: Ei, Jynaš, ilkkumista ja ivaamista ei saa koskaan unohtaa. Juuri siksi minä lähdän Erkai-päällikön mukaan. Hänkin on tataareja vastaan.

Jynaš: Onko tuo edes päällikkö, mistä ja mikä lienee, kukaan ei tiedä kunnolla. Monet käyttävät vaikeita aikoja hyväkseen ja kiiruhtavat nimittämään itsensä päälliköksi.

Aknaš: Puhu mitä puhut, mutta Erkai on marien päällikkö. Kansamme on odottanut pitkään tuollaista sankaria, ja nyt jokainen luottavaisesti lausuu hänen nimensä.

Jynaš: Ehkä niin, mutta kuulin, että hänellä on vain viitisensataa soturia.

Aknaš: Siitä huolimatta Toimurza-bekin voimat hän hajotti lopullisesti. Ja nyt joka päivä rientää väkeä Erkai-päällikön luokse. Minun puolen kylistä moni mies sanoo lähtevänsä.

Jynaš: Me olemme Boltuš-päällikön kupiaita; myös meidän soturiemme pitää elää hänen sanojensa mukaisesti

Aknaš: Kasanin kaanin sanojen mukaan sillä lailla, mutta häntäpä ei enää ole. Mittani on tullut täyteen Boltuš-päällikön vallan alla. Mutta Erkai-päällikkö on minulle juuri sopiva.

Jynaš: Mitä pahaa päällikkömme on sinulle tehnyt?

Aknaš: Hänen Sylvi-tyttärensä on loukannut sydäntäni. Joka päivä kun näen hänet, en kohtaa hellyyttä ja saan riutua.

Jynaš: Sanon vielä toisen kerran: sinä ajattelet vain itseäsi.

Aknaš (ensin ei osaa vastata mitään, sitten löytää ajatuksen): Silti. Sydämeni lyö vapauden henkeen, kun olen kuullut Erkaista.

Jynaš: Minulle sen sijaan Boltuš-päällikön tahto on kalliimpi. Niinpä ole hyvä ja mene; luulen, että tapaamme vielä. (Lähtee astelemaan vihapäissään.)

Aknaš (jää hetkeksi seisomaan neuvottomana, sitten huutaa Jynašin suuntaan): Tavataan, tavataan! (Lähtee toiseen suuntaan.)

Toinen näytös

Ollaan Boltušin talossa. Ison ja tilavan tuvan keskellä seisoo suuri pöytä. Sen ympärillä on penkkejä. Boltuš istuu yksin penkillä.

Boltuš (itseksensä syvissä ajatuksissa): Okavi, Erkai – kaikki sopii kohdalleen: Erkai täyttää kaksikymmentä vuotta. (Huolissaan.) Kuka voisi jakaa sydämeni huolen? Sanotaan, että hän on voimakas, kovin peloton ja uljas. Minun poikani, minun vertani. (Nousee.) Mutta hänen sielunsa on vihaa täynnä. (Hetken päästä.) Ymmärrän, että tataarien pilkka on osunut, mutta nyt venäläinen on meidän vihollisemme. (Kulkee edestakaisin tupaa.) ... Kuinka voisin tavata ja keskustella? Minkälainen poikani on, mitä hän ajattelee? Tietääkö hän vai ei omasta isästään? Voi, miksi minulla on näin vaikeaa: elän ilman poikaa vaikka minulla poika on. Kohtalon edessä olen syyllinen,

mutta minä olen kansani johtaja ja siksi elän kansani neuvojen mukaan. (Kovin kiihkeästi.) Mutta minä piilotan omat suruni ja ajatukseni tältä maailmalta. Tiedän, että jumala ei voi sovittaa syntiäni, mutta sittenkään hän ei lahjoita poikaa minulle. (Kärsivästi.) Ah, katkeraa, katkeraa. Kuka olisi ajatellut, että näin kävisi? (Hetken kuluttua itsekseen.) Täytyy tavata ja keskustella Erkain kanssa. Jos en tapaa häntä, hän voi lisätä kovasti murheitani vihastuttamalla tataarit. ... Jos hän ei suostu, niin ... (Huolissaan huudahtaa oven suuntaan.) Hei, kuka siellä, äkkiä sisään!

Soturi tulee sisään.

(Kärsimättömästi.) Lähetin Tokperden Erkain luokse. Missä hän on?

Soturi (seisoo kynnyksellä): Ei ole tullut.

Boltuš (kiivaana): On mennyt kaksi päivää...

Soturi: Yksi...

Boltuš: Aha... Vain yksikö? No sitten... hänen olisi pitänyt palata jo! ... Heti kun on tullut, lähetät hänet suoraan luokseni.

Soturi: Selvä. (Menee.)

Boltuš (itseksensä): Tunnen, kuinka Ercai välttelee minua. Miksi? Ehkä hän tietää kaiken menneistä? Siitä huolimatta hänen pitäisi päinvastoin kiiruhtaa isänsä luokse. ... Ehkä Tulduš estää häntä? (Katkerana.) Voi poikani, miksi noin kovasti puristat sydäntäni? Kuuletko, että annan kaiken: päällikön nimen, soturit, maineen! Tulisit minun tilalleni. Vain yhtä pyydän: älä nouse isääsi vastaan...

Soturi tulee.

Soturi: Tokperde saapuu. (Lähtee saman tien.)

Tokperde tulee.

Tokperde: Boltuš-päällikölle menestystä...

Boltuš (koettaa hillitä itseään, kysyy kiirehtimättä): Tokperde-veli, olet palannut. Peremmälle, istu. Miten siellä asiat olivat?

Tokperde (asettuu penkille, kiiruhtamatta pyyhkii otsaansa): Sää näyttää muuttuvan syksyiseksi. Kuten huomaat, talvikin tulee...

Boltuš (tulistuneena): Mitä puhut? Mikä talvi? Haluan kuulla Erkaista. Miten otti vastaan?

Tokperde (alta kulmain): Ei mitenkään. Ei hyvää päivää, ei tervehdystä...

Boltuš: Kerroitko tulevasi Boltuš-päällikön lähettämänä?

Tokperde: Hän kysyi heti, missä asiassa olen tullut. Niin töykeästi vastasi...

Boltuš (ärtyneenä): Sitten?...

Tokperde (huokaisee syvään): Sanoin, mikä käskit sanoa.

Boltuš: Kerro äkkiä, mitä hän ajattelee? Milloin hänelle sopii tavata minut? Suostuuko tulemaan vierailulle?

Tokperde: En tiedä, miten ja mistä aloittaa...

Boltuš: Kerro kaikki järjestyksessä.

Tokperde: Ei ole mitä järjestää, pari kolme sanaa kuulin kaikkiaan...

Boltuš: Älä vitkastele!

Tokperde: Hän sanoi, että kerro Boltušille... niin sanoi, Boltušille, että sinä olet vihollinen.

Boltuš (terävöityy, oikaisee itsensä ja ihmettelee): Minä hänelle... vihollinen?...

Tokperde: Sitten hän lisäsi hieman ystävällisemmin, että hän auttaa kostamaan tataareille ja että hänen voimansa riittävät poistamaan virheensä. (Hiljaa, melko varovaisesti.) Boltuš-päällikkö, minua pelottaa toinenkin asia: Erkain luokse tulee joka päivä yhä lisää väkeä. Nyt hänen ympärillään on koolla tuhansin sotureita. Lähiaikoina aikoo lähteä Faizulan tilalle suuren sotajoukon kanssa.

Boltuš: Siinäkö kaikki?

Tokperde: Tästä asiasta kaikki.

Boltuš: Voit mennä...

Tokperde on lähdössä.

(Äkkiä Tokperden puoleen.) Seis!... Yhtä kysyisin: minkälainen itse Erkai on? ... No, ulkomuoto, tavat?

Tokperde: Kasvoissa hänellä on kolme arpea. Näkyy, että hän on joutunut kovasti puolustamaan itseään. Ja hänen puheensa on lyhyttä mutta suoraa. Hänen silmänsä poraavat ja polttavat kuin suden silmät. Hänen kanssaan on kova paikka kohdata sodassa.

Boltuš: Onko mitenkään mahdollista lievittää hänen vihaansa tataareja kohtaan?

Tokperde (hampaiden takaa): Raivoavan suden pysäyttää nuijalla. Jos ei pysty, joutuu pulaan.

Boltuš (vihaisena): Riittää, voit mennä!...

Tokperde on lähdössä ja pääsee ovelle asti.

(Lujasti.) Tokperde! Kuule, mitä sanon: (Tokperden pysähtyttyä.) Toktaita ja Toktaušia täytyy varoittaa, ja hyvä olisi, jos Atavai Temirkin kutsutaan. Huomenna kokoan päälliköt ja pidän Suuren neuvoston kokouksen.

Tokperde lähtee. Boltuš vaipuu syviin ajatuksiin.

Boltuš (itseksensä): Kaikki tietävät, Tulduš on kertonut. Ehkä Okavi viimeiseksi kertoi Erkaille? Voi Okavi, tiedäthän, mitä minä silloin pystyin tekemään. ... Ja sinä, äh, hölmö nuorimies, vielä niin järkiintymätön, koetat sovittaa rikosta... Erkai on näköjään yhtä jääräpää kuin Tulduš: Astuu kai Örtömö-isoisän jälkiä. (Menee toiseen huoneeseen.)

Kolmas näytös

Ollaan samassa Boltušin talon suuressa tuvassa. Julavi kokoilee Boltušin sotisopaa. Sylvi astuu iloisena tupaan.

Sylvi: Äiti! Voi, äiti, kuinka onnellinen olen! Tunnen selässäni vahvat siivet!

Julavi (henkäisee syvään): Joka päivä keksit jotakin ...

Sylvi (huolestuneena): Jos sopii, selvittäisin sydämeni murheita sinulle.

Julavi (katsahtaa Sylvia tarkemmin): Kerro, kerro, minä kuuntelen ...

Sylvi (rohkaistuneena): Tunnen sisässäni suuren voiman!

Julavi (huiskauttaa kädellään): Taas sinä aloitat vanhan laulusi. (Keräilee edelleen vaatteita.)

Sylvi: Ei, äiti, sydämessäni elää aivan uusi tähti.

Julavi: Taivaan tähti on kaukana maasta.

Sylvi (menee äitinsä taakse ja syleilee): Erkain nimi loistaa ympäriinsä, ja sydämeni rientää hänen luokseen ... (Erkane äidistään, istuu neuvottomana penkille.)

Julavi (kovin ihmeissään): Tyttäreni, ei kai sinulta ole mennyt järki. Kuinka sinä tuollaisia järjettömyyksiä puhut? (Asettuu Sylvin viereen.)

Sylvi: Sanoin Toktaille eilen, että olen sitonut elämäni vapauden henkeen. Luonto on antanut minulle vapaan mielen. Siksi sydäntäni lähinnä on vapauden puolesta uljaasti seisova voimamies: nuori, peloton, voimakas, kaikkien päälliköiden suojelema, luotettava päällikkö. Juuri sellaista miestä voin rakastaa vapauden hengen mukaan ... Sydämeni tuntee, että Erkain mieli on juuri sellainen.

Julavi: Niinkö puhuit Toktaille? Olet tosiaankin itsepäinen. (Lempeästi, yrittää vakuuttaa.) Toktai on tottelevainen, järkevä. Mutta kuka on Erkai? Mistä tulee? Kulkee sekoittamassa kansaa.

Sylvi (nousee seisomaan mieli korkealla): Siitä huolimatta hän tuntuu läheiseltä. Hänen nimensä loistaa kaikkialle.

Julavi (murhellisena): Kansamme eli yksimielisenä, mutta katso, mitä nyt on: Jotkut eivät ota huomioon vanhempien sanaa. Tyttäreni puhuu joutavuuksia. Tiedätkö, mihin tuollaiset temput voivat johtaa?

Sylvi: Äiti, kuultuani Erkaista sydämessäni on levinnyt voimakas tuli.

Julavi: Muista, että Ercai on jukuri. Hänen kaltaistensa elämä on lyhyt. He syttyvät äkkiä, samoin sammuvat äkkiä.

Sylvi: Ercai ei sammu koskaan. Hänen tulensa jää kipunoimaan vuosisadoiksi.

Julavi: Et ole nähnyt, silti puhut ...

Sylvi: Tiedän ... sisimmässäni tunnen täysin, että olen odottanut tuollaista sankaria!

Julavi (hymyilee happamasti): Olet odottanut? ...

Sylvi (innoissaan kiihkeästi): Minäkö vain? Monet ovat odottaneet ja ovat salaa pitäneet yllä uskoa. Ilmestyi Ercai, ja salaisesti odotettu voima nousi heti esiin. Katso, kuinka paljon ihmisiä kiiruhtaa Erkain luokse. ... Minäkin menen.

Julavi (huolestuneena): Kerron heti isällesi ... (Pakahtuneena.) Minähän sanoin, että Erkain joukko ei ole nähnyt elämän totuuksia. Noudattavat nyt vain mieltäjohteitaan. Tärkeintä on osata valita oikea tie. Tarvitaan tulen kuuma sydän ja jään kylmä järki. Mutta Ercai toimii täysin päinvastoin. Muista, että jonakin päivänä Erkain kaltaisten takia rauhallinen elämämme loppuu ja menee sekaisin. Isäsihän on sanonut, että paha leviää venäläisten suunnalta. Mutta Ercai kohdistaa vihansa tataareihin ja auttaa venäläisiä voittamaan meidät.

Sylvi: Ercai ymmärtää kaiken, kun minä olen hänen rinnallaan. Hän kääntää voimakkaan sapelinsa venäläisten suuntaan. Ja minusta tulee hänelle luotettava ystävä.

Julavi (murheellisena): Oi, riepotat ja revit äitisi sydäntä. Näköjään tyttärelle tuollaiset sanat sopivat. Täytyy kertoa isällesi jo tänään, jotta tyttäreemme löytäisi oikean tien.

Boltuš tulee toisesta huoneesta. Julavi ja Sylvi seisovat äänettä.

Boltuš: Mistä te juttelitte?

Julavi (havahtuu): Tyttäreemme on mennyt aivan pilalle. Aamusta alkaen puhuu Erkaista, aina vain ylistää sitä jukuria ...

Boltuš (pukiessaan sotisopaa): Mitä kansa sitten puuhaa? Yksi juoksee Erkain suuntaan, toinen tulee minun luokseni: pelasta, päällikkö, poika on mennyt järjiltään, lähti jääräpää-Erkain luo ... Nyt tyttärenikin elämöi. Luuletteko, että sieluni sietää tuollaisia temppuja!? Riittää! Kansamme ei pidä hajota kahtaalle ja tähdätä jousella toistaan.

Julavi (auttaa Boltušia pukeutumaan): Olenhan sanonut, että ajat tyttäreemme pois. Aina sinä jauhat samaa: tyttäreni, ammu suoraan, kasva isäsi tilalle. Nyt on kasvanut, ja aamusta alkaen: Erkai, Erkai ...

Sylvi: Ei ole enää sankarillista johtajaa.

Boltuš: On näköjään tullut aika naittaa tytär.

Sylvi: Mutta Toktaille, ei koskaan!

Boltuš: Eikö Toktai kelpaa? Kerropa, miksi.

Sylvi: Hänen hengenvoimansa on vähäinen. Sellaisen miehen kanssa elämäni muuttuisi ikäväksi.

Boltuš (tiukkana): Totta puhuu äitisi. Et tottele minua enää lainkaan. Tästä lähin täytyy puhua toisessa sävyssä, mutta nyt menkää hoitamaan töitänne. Minä odotan naapureita.

Sylvi: Mitä te ajattelette Erkaista? Minäkin haluaisin kuulla.

Boltuš: Minä sanon, että mene. Etkö kuule!

Sylvi menee rauhoittuneena toiseen huoneeseen Julavin jäljessä.

(Itsekseen.) Tyttärestä on tullut tottelematon.

On hiljaista. Hetken kuluttua Toktai tulee.

Toktai: Tervehdys Boltuš-päällikölle!

Boltuš: Tule peremmälle, kutsuin työasioissa.

Toktauš näyttäytyy.

(Toktaušin suuntaan.) Kas, veljeni Toktauš tulee.

Toktaušin perässä tulee Tokperde:

Toktauš (astuu pöydän luo): Sanotaan, että kutsuit ja että sinulla on asiaa.

Boltuš (jokaisen istuuduttua pöytään hänkin istuutuu): Siispä pyydän kuuntelemaan. (Aloittaa varovasti.) ... Kaikki tietävät Erkain. Hän kantaa kaunaa tataareille ja hajottaa marien voimat kahtaalle. Sen vuoksi liikoja viivyttelämästä on koottava soturit yhteen.

Toktauš (melko häkeltyneenä): Veli, Erkain sotavoima ylittää tuhansiin. Mari joutuu maria vastaan, ja veri virtaa turhaan välillämme.

Boltuš: Veli, minunkin sieluni kärsii. Maahamme tulee pelottavat ajat. Erkai on heikentämässä kansan voimia venäläisten tulta vastaan.

Toktai: Meidän seudulla puhutaan vain Erkaista. Hänen nimeään ylistetään hyvin, hyvin korkealle.

Tokperde (lujasti): Siksi meidän täytyy kiiruhtaa.

Toktauš (huolissaan): Veli, omaa kansaako vastaan? (Painaa päänsä alas.) Ei, minä en voi.

Boltuš (puhuu kiirehtimättä): Erkain ympärille liittyvät marit eivät ole tällä hetkellä yksimielisiä. Tuhatta soturia vastaan me asetamme kolme tuhatta. Sinä, minä, Toktai tulemme yhteen Elnetin puolen Atavai Temirin kanssa. Erkain ympärille kerääntyneet marit eivät rohkene nostaa joustaan marilaisia veljiä vastaan. (Menee Toktaušin luokse ja panee kätensä tämän olkapäälle.) Usko veljeäsi, tippaakaan verta ei vuoda. (Astuu sivummalle, itseksensä.) Toista keinoa minä en näe ... Ei elä kansani yksimielisenä ... (Jälleen Toktaušin puoleen lisää lämpimästi.) Tuleekohan venäläisten sotavoimat pian!?

Toktai: Menen kanssasi uskollisesti mihin vain ...

Boltuš: Toktauš, entä sinä? ...

Hiljaista.

Toktauš (happamana): Näen kyllä, että ei ole muuta keinoa ...

Boltuš (lujana): Kiitos teille. Ja nyt lähdemme matkaan.

Lähtevät neljästään. Sylvi tulee.

Sylvi (itseksensä): Vaikka en ole kertaakaan nähnyt, hän tuntuu läheiseltä ja kalliilta. Sydämeni vetää hänen luokseen. Miksi? ... Erkai, kuuletko, yhtä sinulta haluan pyytää: nykyinen elämä vaatii elämään tataarien kanssa sovussa, mutta sinä ... Seis, mitä minä tässä seison? Lähden! Kuuletko, Erkai, minä kiiruhdan luoksesi, ohitan isäni vihan tulen ja autan sinua. (Juoksee ja katoaa oven taakse.)

Neljäs näytös

Ollaan synkässä metsässä, jonka keskellä on aukea. Aukealla on havumaja, jonka edessä olevalla suurella kannolla istuu Erkai: Hän kuuntelee miesjoukon hidasta laulua.

Laulu soi:

Tumma metsä, voi, on pelottava,

Mieluummin vihellän.

Surun täyteisen elämän sijaan,

Mieluummin sotaan menen.

Salama välähtää

Aivan päämme kohdalla.

Ukkonen jyrisee,

Varoittaa elämän kovuudesta

Aivan meidän aikanamme.

Vuori on korkea, vuori on korkea,

Pystynköhän kiipeämään?

Elämä on paha, elämä on kamalaa,

Pystynköhän elämään?

Aksai tulee. Olallaan hänellä on jousi ja kupeellaan sapeli. Kaikki miehet ovat sotisovassa jousineen ja sapeleineen.

Aksai: Erkai-johtaja, iltahämärän aikaan täytyy lähteä liikkeelle.

Erkai (itseksensä lempeästi): Hellä laulu on marilaista sielua. Mieleni keinahtelee rauhallisesti, sillä laulu muistuttaa minua äidistäni.

Aksai: Erkai-päällikkö, sotamiehet odottavat meitä ja kiiruhtavat matkaan.

Erkai: Käy kutsumassa Aknaš tänne.

Aksai: Hyvä on. (Menee.)

Erkai (itseksensä): Mikä sisässäni noin kovasti särkee? Ehkä äitini hellä laulu huolettaa sydäntäni?

Äkkiä kuuluu etäältä Okavin ääni.

Okavin ääni: Marilaisen sydän on hellä ja lempeä. Hyvää ihmistä jumala varjelee.

Erkai (valpastuu, nousee seisomaan ja katselee ympärilleen; puristaa kovasti kupeellaan olevaa sapelia): Sinähän äiti tiedät, että pidän sydämessäni juuri sellaista hyvää ja lempeää mieltä. (Vihaisesti ja ankarasti.) Mutta tataareille silti koston.

Okavin ääni: Ah, poikani, kovin olet tullut vihaiseksi.

Erkai: Miksi puhut noin, äiti? Tiedäthän, että päällikkösukumme pilkattu maine puristaa tuskallisesti sydäntäni. Käskee kostamaan viholliselle. Jos en tee niin, säätäjäjumalamme pimentää kirkkaan päivän meiltä.

Aksai ja Aknaš tulevat. Erkai kääntyy heidän suuntaansa.

(Lujasti.) Laskitteko, kuinka monta sapelia meillä on koolla vapauden puolesta?

Aksai: Enemmän kuin tuhat ...

Aknaš: Minun mukanani tuli vain kolmekymmentä miestä.

Erkai: Boltušin mailta on tullut laskujen mukaan yhteensä noin sata miestä. Aknaš, sinusta tulee heidän päällikkönsä, ja sinä itse olet rinnallani läheinen ja luotettava ystävä!

Aknaš (kumartaa päällään): Luota minuun: Malmyžin osasto ei vie mainettasi häpeään!

Erkai (lujasti ja tulisesti): Nyt kuunnelkaa sanaani: Aksai, tultuasi Faizulan tilalle osut pienelle matalalle joelle. Lähdet sen rantaa pitkin ja viet sotavoimasi tilan taakse. Aknaš sen sijaan menee joen vartta oikealle päin. Sitten torven töräyksestä lähdemme yhtä aikaa. (Käskien.) Valmistautukaa matkaan!

Etäältä kuuluu torvi.

(Siinä samassa nopeasti.) Kuka tulee?...

Esille tulee soturi.

Soturi (hengittää raskaasti): Boltušin tytär Sylvi!

Erkai (valpastuu): Sanotko, että Boltušin tytär?... Sylvi?

Aksai (Erkain puoleen): Oo, tytär on nätti, nokkela ja näppärä. Mikä hänet tänne tuo?

Erkai (liikehtii neuvottomana ja haluaisi lähteä): Jos hän kysyy minua, niin minua ei ole. Olen mennyt asioissa kauas.

Samalla Sylvi tulee juosten.

Sylvi (samanaikaisesti luottavaisesti ja kuuluvasti): Kaikin ylistävät vapauden lintua. Sanotaan, että hän on urhea ja peloton. Minunkin teki mieli nähdä. (Selin seisovan Erkain suuntaan.) Erkai? Sinäkö se olet?

Erkai (kääntymättä lujasti ja töykeästi): Minä!...

Sylvi (lujasti ja käskien): Jättäkää meidät, Erkai ja minut kaksin.

Aknaš, Aksai ja soturi katsovat Erkaita. Hän miettii hetken hämmentyneenä ja sitten huiskauttaa kädellään ja sanoo "Menkää". Kaikki lähtee sanaakaan sanomatta.

Erkai: Minä kuuntelen... (Kääntyy Sylviin päin ja katsoo suoraan silmiin.)

Sylvi (hieman lempeämmin): Kappas, minkälainen oletkaan...

Erkai: Minä?... Vihainen ja töykeäkö!?

Sylvi (melkein nauraen): "Hänen silmänsä poraavat ja polttavat kuin suden silmät." Hah hah haa, niin yksi soturi sanoi isälleni.

Erkai (hieman pehmenneenä): Kävi täällä, hyvin muistan...

Sylvi: Peloissaan hän arvioi sinut väärin. On totta, että sinulla vihainen ja töykeä katse, mutta sydämesi on hyvä ja lempeä. Tunnen, kuinka sisästäsi kuuluu mielen lempeys.

Erkai (uudestaan lujasti): Missä asioissa tulit?

Sylvi (innostuen): Erkai, minä tiedän kaiken, isäni kertoi...

Erkai (silmit värähtävät huolestuneina): Kertoi mitä?...

Sylvi: Hän tunsi äitisi hyvin...

Erkai (värähtää ja lähtee liikkeelle): Minulla on kiire!...

Sylvi (kärsimättömänä): Odota, älä mene, minulla on kerrottavaa.

Erkai: Isäsi on kertonut sinulle väärin...

Sylvi: Odota, pyydän. Olen ylpeä sinun vapaudenkaipuustasi. Jos sopii, niin minä tulen mukaan sotaan, mutta nimenomaan venäläisten tulta vastaan, sillä tataarien kanssa riidellessä voimamme hiipuvat.

Erkai (pysähtyy ja kääntyy Sylvin suuntaan): Minun täytyy kostaa tataareille... (Lujana.) Isäsikin on minulle vihollinen.

Sylvi (ääni väristen): Puhut väärin, Erkai. Sovi isäni kanssa, pyydän. (Alakuloisena lisää.) Katsos, kun ovat tulossa...

Erkai (ihmetellen): Ketkä?...

Sylvi (surullisena): Isäni soturit...

Erkai (valpastuu): Boltušin soturit!?

Sylvi (mieli maassa): Yli kolme tuhatta. Isäni johtaa. Minä kiiruhdin nimenomaan estämään verenvuodatuksen. Jos isäni näkee, hän suuttuu minulle.

Aksai ja Aknaš tulevat juosten.

Aksai (huolestuneena): Erkai-päällikkö, ongelmia!

Erkai (mietti): Tiedän...

Aknaš: Mitä pitää tehdä? Boltuš saartaa meidät pihteihin.

Aksai: Täytyy kutsua apujoukkoja. Tulduš-päällikölle täytyy lähettää nopeasti mies.

Erkai (kovin vihaisena puristaa sapeliaan): Itse jumala tuo Boltušin. Erkai kuitenkin palauttaa suvun kunnian.

Sylvi (huolissaan): Erkai, jumala-enkelimme pyytää: pitää sopia isäni kanssa! Käännä pikaisesti sapelisi mieluummin venäläisiä vastaan.

Soturi tulee juosten.

Soturi (hengittää vaikeasti): Tulevat pian perille... Aivan etummaisena on Boltuš, sitten Toktai ja Toktauš:

Erkai (lujasti ja vihaisesti): Mitä meidän soturimme katsovat!? Meillä ei ole pidäkkeitä, jos kansamme ylistää vapautta. (Aikoo lähteä.)

Aknaš (epäröiden): Boltuš-päällikön kanssa täytyy sopia. Ei ole järkeä veljen nousta veljeä vastaan.

Soturi: Erkai-päällikkö, Boltuš-päällikkö tulee luoksemme täysin esteettä.

Erkai (käsittämättä): Tuhansia satureita?... Ja sinä sanot, että tulee täysin esteettä.

Soturi: Meidän soturimme väistävät sivuun nähdessään hänet.

Aksai (ihmetellen): Kuulinko oikein? Ymmärsin heti...

Aknaš (vilkuilee kahtaalle ja peräytyy): Minäkin... menen... katsomaan...

Kaikki menevät paitsi Sylvi ja Erkai.

Erkai (hetken kuluttua laskee kätensä alas ja sanoo apeana): Siinä tapauksessa... minä itsekkin... (Istuu voimattomana kannolle.) Kaikki on selvää: kehenkään ei voi luottaa.

Sylvi (varovasti lähestyy Erkaita): Erkai, ajattele, jos mari kävisi käsiksi mariin. Senkö vuoksi kansa rakastaisi ja kunnioittaisi sinua ja kunnioittaisi nimeäsi kuten jumalaa. Sovi heidän kanssaan, niin maineesi kasvaa suureksi.

Erkai (nousee hitaasti, katsoo Sylvia tarkkaan, sitten menee sivummalle ja puhuu kuin itselleen): Äiti ja vapaus. Lapsuudesta asti ovat olleet kaksi kalleinta ja hellintä sanaa. (Mieli murtuneena.) Voi, kuinka minä niitä olen vaalinut. Aamuin illoin olen pyytänyt auringolta, että äitini eläisi ikuisesti, mutta olkoon hänen sielunsa vapaa. On totta, että vapautta ei saa voittoa oman kansan verellä. Mutta kuinka voisi sammuttaa sisimmässään leviävän sielun tulen? (Murheellisena ja voimattomana.) ... Kotonakin olen siis tarpeeton, vaikka vain hyvää ajattelin kansalleni.

Sylvi (ääni väristen): Erkai, mistä tuollaiset happamat sanat? Minä tarvitsen sinua niin kuin vapauden henkeä! Sinun pitää vain sopia isäni kanssa, kuuletko? (Kääntää selkensä Erkaille mieli synkkänä.) Ah, jos minulla olisi sinun kaltaisesi isovelji, alkaisin elää ylpeänä hänen kanssaan!

Erkai (valpastuu, ja hänen äänensä värisee): Isovelji? Sanoitko, että jos olisi minun kaltaiseni isovelji? Siinä tapauksessa, kuuntelepas... (Lähtee Sylvin suuntaan mutta pysähtyy saman tien, kääntyy ja ikään kuin sulkeutuu ja puhuu itselleen.) Ei, ei, Annoin sanani äidille... (Kääntyy uudestaan Sylvin suuntaan, astelee pontevasti Sylvin luokse.) Siinä tapauksessa, kuuntelepas: minä olen kasvanut vihan henkeen, en osaa toisella tavalla... Nyt mene, pyydän...

Tulee hiljaista. Sylvi lähtee masentuneena ja surullisena.

(Äkkiä kuin säikähtäisi jotakin, ja hänen äänensä värisee.) Odota... Sanoin väärin... (Hitaasti lisää.) Minun itseni pitää mennä... (Ottaa päästään kiinni.) Voi, sekoitin ajatukseni täysin... (Hetken kuluttua lähestyy hitaasti Sylvia ja sanoo lempeästi.) Sylvi, hellän sydämesi vierellä töykeys ja ilkeä mieli sulaa sielustani... Niinpä en enää tunne mahtavaa voimaa itsessäni...

Aksai tulee juosten, ja hänellä on mukanaan soturi.

Aksai: Erkai-päällikkö, Boltušin joukot näyttävät lähestyvän. Täytyy soittaa sotatorvea.

Erkai (katsomatta Aksain suuntaan, ikään kuin itseksensä): Ei... (Nyt jatkaa lujemmin.) Ei... (Pohtien.) Eläköön kansamme sovussa. (Ottaa hellästi kiinni Sylvania olkapäistä.) Ja minä haluan jäädä sinun sieluusi vapauden ajatuksena. Kiitos, kun tulit, näin sentään kauniin sisareni...

Erkai astelee kiiruhtamatta metsän suuntaan lähes hymyillen. Muut jäävät ihmeissään seisomaan. Erkain kadottua Sylvi lähtee perään, mutta pysähtyy äkkiä ja peräytyy takaisin kovin peloissaan.

Sylvi (huutaa kimeästi): Erkai!... Miksi!?

Sylvi painautuu puuta vasten ja itkee. Aksai juoksee siihen suuntaan, mihin Erkai meni. Hetken kuluttua hän tulee takaisin kantaen veristä Erkaita. Hänen rinnassaan on sapeli. Soturi laskee päänsä surullisena.

Viides näytös

Ollaan Tuldušin tilan pihalla. Kuuluu torvi. Pihaan tulevat Boltuš, Toktai ja Toktauš: Aknaš ja Aksai tuovat kantaen kuollutta Erkaita. Heidän perässään tulee vielä pari soturia. Taustalla näkyy Sylvi. Talosta tulee Tulduš. Hän näkee kuolleen Erkain ja jäykistyy eteisen portaille. Hänen takanaan näkyvät Kynaltše ja Mazi.

Erkai asetetaan Tuldušin eteen portaiden viereen. Tulduš ei osaa sanoa mitään ja polvistuu Erkain eteen surullisena pää painuksissa. Boltuš astuu esiin.

Boltuš (vaikka puhuukin lujana, hänen äänestään kuuluu katkera mieli): Tietäköön jokainen: Sitä, joka nousee kansamme yhteistä mieltä vastaan, odottaa juuri tällainen kohtalo.

Tulduš (puoliääneen, tuskaisena): Erkai ja minä tuhansien naapureiden kanssa – mekö emme ole kansan yhteistä mieltä?

Boltuš: Ystäväni, sellaista arvoa en voi antaa sinulle. Pahoittelen, kun lähdit isäsi tielle. Sinäkään et osaa arvostaa mielen voimaa.

Tulduš: Mitä teet, voimakas voi tehdä mitä vain: Lapsen antoi viholliselle, vihollisena hänet tuhosi.

Boltuš (pahoillaan): Nuori ehti tajuta, mitä maailma vaatii. Hän meni toiseen maailmaan oman mielensä mukaan.

Tulduš: Mutta hän tuli ja ajatteli jatkaa sukuasi. Luulen, että tiedät: Erkai oli oma poikasi...

Boltuš (ääni synkkänä ja jännittyneenä): Omaksi pojakseni lasken sellaisen sankarin, joka lähtee oman kansansa puolesta kanssani mihin tahansa tuliseen taisteluun. (Huutaa sotureiden puoleen.) Te kaikki olette poikiani!

Sylvi (astuu eteen): Isä, kuulinko oikein? Hän oli sinun poikasi, ja minulle isovelji? Isä?...

Boltuš (mieli raskaana): Minun vertani... (Sitten lujasti, Tuldušin suuntaan osoittaen, lisää hiukan töykeästi ja happamasti.) Mutta mielensä hän sai tuolta!

Sylvi (lähestyy Erkaita): Veli!... (Polvistuu Erkain eteen.)

Toktai: Sylvi, nouse... (Haluaisi nostaa Sylvin.)

Sylvi (töykeästi): Häivy, en halua nähdä sinua!

Boltuš (lujana): Sylvi, sinua käsketään nousemaan!

Sylvi: Menkää kaikki pois luotani!

Boltuš (suuttuneena): Huomenna on häät! Kuulithan, Toktai!?

Sylvi (ihmeissään): Siihenkö Sylvi suostuu?

Boltuš: Suostuu!

Sylvi: Isä ei puhu totta!

Boltuš (nostaa Sylvin seisomaan): Se, mitä puhun, on kaikki totta!

Sylvi menee sivummalle seisomaan.

Tulduš (Boltušia happamasti katsoen): Oli Kasanin kaani; hänen vallassaan elimme. Tuli sitten maripäällikkö; nyt et enää nouse hänen ajatuksiaan vastaan. Ah, Boltuš, näet totuuden voimassa. Lähtee voima voimaa vastaan. Sinut voitetaan ja totuutesi tilalle tulee toinen totuus.

Boltuš (tyytymättömänä): Tulduš, ei minun mieleni ole pahana sinua kohtaan. Mielipahaa hautovan ihmisen järki ei näe todellista vihollista.

Tulduš: Todellinen vihollinen on mielestäni sellainen, joka loka oman sukunsa maineen. Sellainen, joka jättää läheisen ystävän, oman sukunsa lapsen yksin kohtaamaan vaikeudet.

Boltuš (happamana koettaen puristaa vihan sisäänsä): Oo, uudestaan aukeaa sieluni haava, repivä keihäs tunkeutuu sydämeeni. Silti sinun sanasi ovat puupennin arvoiset. Et pysty latistamaan voimaa sisässäni.

Etäältä kaikkua huolestuttava torven ääni. Jokainen vaikenee. Hetken kuluttua pihaan juoksee Jynaš.

Jynaš (huolissaan): Boltuš-päällikkö, venäläisten sotavoimat tulevat!

Boltuš: Missä?

Jynaš: Ovat tulleet jo meidän maille... Täytyy rientää kylään.

Boltuš (kitkeränä Tuldušin suuntaan): Toki kuulit, Tulduš, uutinen oli surullinen. Siinä näet, miltä suunnalta todellista vihollista pitää odottaa. Polttaa ja polkee äidin lailla varjeltavaa maataamme, sukumme juuren lapsia, meidän marien kunniaa. (Jynašin puoleen.) Onko heitä paljon? Sano selvästi!

Jynaš: Ei ole alkua eikä loppua. Miten meidän käy?

Boltuš (lujana ja samalla vihaisena): Emme anna kenenkään polkea synnyinmaataamme! (Sotureiden puoleen.) Yhtä vain toivon: voittoa! Vihollinen pitää tykkänään hajottaa! (Huitaisee kädellään eteenpäin.) Eteenpäin! Urhea soturikansani!

Boltuš astuu pontevasti eteenpäin. Muut lähtevät hänen peräänsä. Sylvi lähestyy Erkain luokse.

Sylvi (värisevällä äänellä): Hyvästi, veljeni... (Vetäytyy taaksepäin ja sitten kääntyy ja lähtee astelemaan muiden perään.) Hyvästi, viimeinen toivoni... (Syöksyy Erkain rinnalle.)

Kynaltše ja Mazi seisovat Tuldušin takana äänettöminä.

Kuudes näytös

Ollaan Boltušin pihassa. Ei kovinkaan kaukaa kuulu tykkien ja pyssyjen pauke. Aika ajoin pihan yllä leijuu savua. Julavi ja Sylvi seisovat porstuan portaiden vieressä ja katsovat etäälle. Pihassa näkyy naisia, lapsia ja vanhuksia: joku istuu, joku on toista vasten käpristyneenä. Kaikkien katse on kääntyneenä ammunnan suuntaan. Ihmisten joukossa kulkee uhripappi. Hän silittää yhtä, koettaa lepyttää toista.

Uhripappi (puhuu huolissaan): Minkälaiset ajat vallitsevatkaan maassani? Kenelle ei riitä taivas eikä maa? Toivooko kansamme jollekulle pahaa? Omaan tapaansa ajattelee elää rauhassa. Oo, suuri valkea jumala, jokaiselle elolliselle annoit elämän voiman. Jotta olisi sielun kauneutta,

kaunistit luonnon kukat. Mihin on kadonnut lempeä mieli? Mihin maailman hyvä kauneus? Ei hymyile aurinko, ei leiki, ei soi kansan rauhaisa laulu. Savu ja pöly peittivät maan. Sydämeni murehtii ja itkee. (Nostaa kätensä korkealle.) Sinä, älä jätä, suuri jumala, anna voimia suojella viholliselta puhdasta sieluani, syntymämaatani!...

Äkkiä kaukaa kuuluu "iju-iju-iju"-huuto. Sylvi kulkee pihan keskelle.

Sylvi (hieman ilahtuneena): Meikäläiset panevat venäläisen vetäytymään...

Uhripappi (katsoo kauas ammunnan suuntaan): Kaksi suurta voimaa on kohdannut sotatantereella. Mutta venäläisten tykit ja pyssyt...

Tällöin tykkien ja pyssyjen pauke yltyy uudestaan ja tärisyttää maata, ja "iju-iju-iju"-huuto katkeaa ja sitten loppuu tyystin.

Julavi (vaikeroi): Voi, sieluni...

Sylvi (menee äitinsä luokse ja syleilee): Rauhoitu, äiti.

Julavi: Venäläisten tuli yltyi taas...

Sylvi: Hetken vain venäläisten tuli pitää ääntä...

Uhripappi. Onkohan Boltuš voittanut...

Sylvi (lujasti): Minä luotan isäni voimaan.

Portilla näkyvät Tokperde ja soturi. He tulevat kantaen Toktaita, jonka vasemmasta olkapäästä tihkuu verta. He asettavat Toktain pihan keskelle.

Tokperde (surullisena): Lyijy haavoitti Toktaita...

Julavi kumartuu Toktain ylle, ja Sylvi menee Tokperden luo.

Sylvi (huolestuneena): Miten on tuolla edessä?

Tokperde: Ruuti savuaa joka puolella. Venäläisten satureita tulee loputtomana joukkona. ... Mennään, täytyy rientää takaisin.

Tokperde ja soturi menevät.

Julavi (haluaa auttaa Toktaita): Tällaista on kamala katsoa. Kuinkahan sinua voisi auttaa?

Toktai vaikeroi.

Sylvi (tulee Toktain luokse): Kerro yksi asia: pystyykö isäni voimat voittamaan?

Toktai (hieman vaikertaen): Pian venäläiset soturit saavuttavat linnoituskukkulan... Äh äh, mitä olka noin väsy?...

Julavi: Minulla on uunissa kuumaa tuhkaa... (Yhdelle tytölle.) Tuo nopeasti, tyttöni.

Yksi tyttö juoksee nopeasti taloon.

Toktai (nousee hiljalleen): Ei tarvitse turhaan murehtia. Minä menen ja kostan viholliselle... (Sylvin kohdalla pysähtyy ja katsoo silmiin.) Sylvi... muista yksi juttu: rakastan sinua...

Toktai lähtee sapelia raahaten siihen suuntaan, josta kuuluu sodan kumu. Silloin tyttö tulee talosta puista tuhka-astiaa kantaen, mutta nähtyään savun ja pölyn sekaan katoavan Toktain jää surullisena seisomaan ja katsomaan hänen peräänsä ja asettaa astian portaiden päähän. Sylvi riiputtaa päätään.

Uhripappi (Toktain perään): Jumala suojelkoon, anna sankareillemme voimaa.

Toktauš tulee mukanaan muutama soturi. He ovat repaleisissa vaatteissa ja he ovat väsyneet.

Toktauš (puhuu kiireisesti): Boltuš käskee kaikkien seurata sankkaan metsään.

Sylvi (ihmeissään): Me siis peräännyimme? Kuinka isä?

Toktauš: Hän lupaa piirittää venäläiset piilotettuaan teidät.

Kaikki katsovat kummissaan Toktaušia.

(Huolissaan, äkkiä.) Minähän sanoin, että pitää pikimmin lähteä pakoon...

Sylvi (tulisesti): Sanotko, että täytyy paeta omasta kodista?

Julavi (liikahtaa paikaltaan nopeasti): Isäsi tietää, mitä puhuu, älä viivyttelä, tyttäreni.

Sylvi (juoksee taloon nopeasti, ottaa sapelin ja tulee takaisin): Lähden auttamaan isää!

Toktauš: Siellä on tarpeeksi ilman sinuakin. Sylvi, kuuntele, mitä sanon, pyydän. Boltuš-veli käskee peräytyä nyt. Mutta sitten kokoaa loput soturit ja lupaa pelastaa maamme venäläisiltä.

Silloin soturit tuovat kantaen veristä Boltušia. Edellä kulkevat Jynaš ja Tokperde.

Jynas (murheellisena): Iso lyijy kaatoi Boltuš-päällikön, repien haavoitti rintaa.

Soturit asettavat Boltušin keskelle pihaa.

Julavi: Elääkö vielä minun sankarini?... (Laskeutuu Boltušin viereen.)

Sylvi (juoksee isänsä luokse ja polvistuu tämän eteen): Isä, kuinka sinä näin?... Ei! Ei!

Boltuš (saa vaivoin sanottua): Julavi... Sylvi... Kuulen äänenne... Missä te olette? Miksi en näe mitään?... Voittaako vihollinen meidät?... Onko se totta?... Sanooko joku?...

Toktauš (kumartuu Boltušin luokse): Veli, täytyy mennä.

Boltuš (puhuu edelleen hitaasti): Mennä? Minne?... Ja miksi?...

Toktauš: Vihollinen näyttää lähestyvän.

Boltuš (kokoaa loput voimansa): Vaimo... tytär... älkää syyttäkö minua, en kyennyt suojelemaan maatamme pahalta voimalta... Teitä, perhettäni, kansaani en osannut varjella viholliselta... Oo, kuinka kovin vaikeaa on sielulleni. Ei haava tuota tuskaa, vaan kitkerä kohtalo jäytää sieluani. Vapautemme ei voittanut... Veljeni Toktauš, luotan sinuun: Älä anna kansaamme viholliselle, maatamme poljettavaksi ja pilkattavaksi. Juuri vain vapaa mieli, vapaa voima synnyttää sisässä lujuuutta. (Tuskin hengittää.) ... Eläköön vapaa mieli aina. Vain silloin kansan elämä kukoistaa...

Boltušin pää riippuu voimattomana Toktaušin käsissä. Ammunnan ääni lähestyy kovasti, ja savu ja pöly peittävät nyt koko maan.

Julavi (mieli raskaana): Vihollinen tulee ja piirittää meidät. Täytyy pikaisesti vetäytyä!...

Sylvi (nousee seisomaan ja puristaa sapelia): Ei meillä ole pakotietä! Eläköön vapauden henki aina!

Sylvi lähtee ammunnan suuntaan, ja hänen perässään lähtevät soturit. Pihan peittää savu ja pöly.

Seitsemäs näytös

Metsän laidassa on korkea paikka. Etäinen ammunnan ääni ei lakkaa. Kukulalla venäläinen sotapäällikkö kulkee edestakaisin ja katsoo vähän väliä kaukoputkeen. Ruhtinas tulee.

Ruhtinas: Juuri ilmoitettiin, että tšeremissiläinen päällikkö Boltuš on vihdoinkin kaatunut. Nyt lyödään loput hänen satureistaan.²

Päällikkö (huokaisee helpotuksesta): Kiitos sinulle jumala... Mutta mihin hintaan!... Menettää niin paljon satureita... Välitä eteenpäin, että ketään ei oteta vangiksi, kaikki järjestään riippumaan. Olkoon tämä opetus tottelemattomille! (Antaa ruhtinaalle kaukoputken.)

Ruhtinas (katsoo kaukoputkeen): Ivan Daniljytš, katsokaa, tšeremissit astuvat uudestaan rajan yli...

Päällikkö: Kuka johtaa? Ei kai Boltuš herättänyt heitä henkiin?

Ruhtinas (katsoo taas kaukoputkeen): Kaikkien edessä ... on joku poikanen... Ivan Daniljytš, mutta sehän on tyttö... Kyllä, kyllä, heitä johtaa nuori tyttö. Hänen takanaan on kolmesataa kamalaa soturia.

Päällikkö (ottaa ruhtinaalta putken ja katsoo): En usko omia silmiäni. Tyttö, mutta miekka välähtelee kuin salama... (Töykeästi.) Mutta miksi tuli on vaiennut!?! (Silloin etäällä tykkien ja pyssyjen ääni voimistuu uudestaan.) Lopultakin lorvijat havahtuivat... Mutta kuinka paljon turhia

uhreja. (Ruhtinaalle.) Sanokaa eteenpäin, että tarvitsen hänet elävänä! (Antaa putken uudelleen ruhtinaalle.)

Ruhtinas (lähtee liikkeelle, mutta ei malta ja katsoo uudestaan kaukoputkeen): Loput lyödään... Mutta mitä tuo on, eivät pysty ottamaan tyttöä kiinni... Ei päästä ketään lähelleen... (Huolestuu äkkiä.) Ivan Daniljytš, hän ratsastaa täyttä laukkaa tähän suuntaan... Yksin... Vielä kolmisensataa askelta... kaksisataa... (Ruhtinas ottaa peloissaan pyssyn.)

Päällikkö (lujasti): Piilota pyssy, tarvitsen hänet elävänä!

Kuuluu kohtilaukkaava hevonen. Sylvi tulee tuulen lailla ja asettuu sotapäällikön eteen.

Sylvi (lujasti kovalla äänellä): Ajattelitteko, että voitte viedä minulta hengen!? Siinä tapauksessa tietäkää, että marin sielunvoimaa minkäänlainen vihollinen ei voi voittaa!... (Vetää sapelin kupeeltaan, iskee rintaansa ja putoaa hitaasti maahan.)

Sotapäällikkö on hetken tekemättä mitään ja katsoo veristä Sylvia. Sitten hän lähtee neuvottomana paikaltaan ja katsahtaa ruhtinasta.

Päällikkö: Etsikää joku heikäläisistä ja antakaa pois. Haudatkoot hänet omien tapojensa mukaan kunniakkaasti... (Lopuksi lisää vihaisena.) Mutta kaikki muut, elävät ja kuolleet, polttakaa! Polttakaa! Polttakaa!...

Kahdeksas näytös

Metsän kukkulalla on aukea. Etäällä leimahtelee ajoittain punainen tuli ja välillä kuuma aalto kulkee yli. Avoimella kukkulalla on vastikään luotu kumpu. Se on Boltušin hauta. Haudalla seisoo riuku, jonka kärkeen on solmittu liina. Haudan vieressä Julavi on polvistuneena ja nyyhkii itsekseen. Hänen vieressään seisoo Toktauš. Heidän ympärillään on kokoontuneena naisia, tyttöjä, muutama vanha mies ja lapsia. Haudan päässä seisoo uhripappi.

Uhripappi: Meni pois sankarimme Boltuš. Jumala nosti hänet taivaaseen. Nyt raskaina aikoina kunniahaudan edessä pitää pyytää auttavaa voimaa ja sanoa hyviä sanoja. (Kumartaa haudalle.)

Toktauš: Veli, hyvää matkaa. Luota meihin: me pystymme palauttamaan sukumme kantaisän maineen.

Etäällä punainen tuli yhä kasvaa, ja savu peittää kaiken maan. Savun seasta tulee verinen ja voimaton Toktai kantaen kuollutta Sylvia, ja hänen jäljessään tulevat Tokperde, Jynaš, Aknaš ja muut soturit. Jokainen astelee hitaasti pää painuksissa, ja he asettuvat haudalle. Boltušin haudalla vallitsee hiljaisuus.

Kirjailijan ääni (tulee kuin taivaasta): Tämän jälkeen venäläisten ja marilaisten kesken käytiin ankaria sotia, välillä sodat laantuivat, välillä kiihtyivät – vielä yli kolmekymmentä vuotta...

Esirippu.

¹ Liina toimii kihlajaisten merkinä.

² Ruhtinaan ja sotapäällikön repliikit ovat alun perin vain venäjäksi.

Aleksandr Fjodorovitš Konakov

IKU

Neliosainen näytelmä

Näyttelijät

Sava-ukko – vanha matruusi, 62-vuotias.

Iku – hänen poikansa, 21–33-vuotias.

Juanai – Ikun rakastama tyttö, 20–32-vuotias.

Pikanai – Juanain isoveljen vaimo, käly, 30-vuotias.

Saskai – Juanain tyttöystävä, 21-vuotias.

Etšavi – 19-vuotias, naapurin tyttö.

Esylbi – 18-vuotias, naapurin tyttö.

Esangul – rikas mari, 50–62-vuotias.

Rusi – hänen poikansa, 21–33-vuotias.

Toigelde – toimeentuleva mari, 50-vuotias.

Aigelde – hänen poikansa, 21-vuotias.

Örtömö – kupias, 61-vuotias.

Paim – hänen poikansa, 24-vuotias.

Konaš-ukko – kaukainen mari, 50-62-vuotias.

Löytöpoika – Konašin kasvattipoika, 12-vuotias.

Pappi – 40-vuotias.

Päämies – 45-vuotias.

Poliisi – 30-vuotias.

Häihin kutsutut miehet, naiset ja tytöt.

Ensimmäinen osa

On kyläraitti ja pihan keskellä puutarha. Hirsiä lojuu. Kylän vieressä on metsä. On kesä. Toigelde istuu hirsien päällä ja yrittää sytyttää tulta tulusraudoilla tupakkaan. Hänen edessään Örtömö seisoo kumartuneena kepin päälle. Pölkyn päällä istuu Aigelde, ja hänen vierellään seisoo Rusi. Paim tulee.

Paim (mukanaan kupiaan sauva): Isä, kutsuin kaikki naapurit. Löysin Ikunkin. Tulee aivan pian.

Örtömö: Hyvä, hyvä. Etkö ymmärtänyt, millä asioilla sitten ovat tulleet?

Paim: En... Päämies ja Esangul istuvat etsimässä jotakin isosta kirjasta. Pitkätukka syö ja syö munia. Minunkin edessäni söi kahdeksan munaa, aina vain ahmi.

Aigelde: Sanotaan, että papin vatsa on ommeltu seitsemästä nahasta, selvä se. Jos ei olisi, mihin söisi yhtä kyytiä kahdeksan munaa – ei pystyisi.

Örtömö: Kuulemma rikkaillakin on semmoinen. (Rusille:) Rusi, mitä sinä ajattelet?

Rusi: Ehkä, en minä tiedä.

Toigelde (nakkaa tupakan pois): Miksi he ovat tulleet luoksemme, ettekö te tiedä mitään?

Örtömö: Etsivät jotakin itselleen tärkeää. Jos ei olisi niin, eivät olisi tulleet 25 virstaa metsätietä.

Edelliset ja Iku.

Iku: Menestystä neuvonpitoon.

Kaikin: Kiitosta.

Örtömö: Eikö ukko tule?

Iku: Meni metsään. Kaskelle siivoamaan niittyä...

Paim: Joko teit tarpeeksi tukkeja?

Iku: En, jätin kesken, ei voinut jaksaa. Nythän on niittytöitä. Töitä on, vaikka minulla ei olekaan niittyä. Voi olla, että naapurit antavat tänä vuonna maata.

Örtömö: Voi veli, talolliseksi asti sinun pitää vielä elää pitkät ajat. Haukkakin tulee kolme neljä kertaa ennen kuin kananpoikasesta on tullut kana. Nyt sanotaan, että mustat varikset kaartelevat.

Iku: Koetin kuulla. Ovatko mustat varikset sitten tulleet taas nokkimaan?

Örtömö: Odota vähän... sitten näemme.

Iku: Semmoiset mustat varikset nyppivät paljon. Minun mielestäni meidän täytyy luottaa itseemme. Itse tiedätte, että yhdistymisessä on voimaa.

Toigelde: Veli, kaikki eivät ole sinun kaltaisiasi. Tämä Esangul on ottanut luokseen ja huolehtii. Keinon keksivä kulkee etsien.

Paim: Tulevat, tulevat!

Iku: Auttakaa minua, minä aloitan. Minä en pelkää mitään. Minulla on vain yksi pää, en murehdi.

Edelliset, pappi, päämies ja muutama mies.

Pappi ja päämies (ottavat hattunsa): Juttelemassako ollaan?

Kaikki (nousevat seisomaan): Jutellaan.

Päämies: Miksi teitä on koolla näin vähän?

Örtömö: Meikäläisiä ei ole tätä enempää.

Päämies: Kuinka niin, teidän kylässänne on viisitoista savua.

Örtömö: Ennen oli, tänä vuonna on vain kymmenen. Sinähän olet Suokylän päämies, itse tiedät. Yhdestä talosta kuoli kaikki tautiin, muut ovat menneet uudisasutukselle.

Päämies: Kuunnelkaa minua: nyt olemme saaneet kaupungista uutisia. Käsketään kirjata sotilasikään tulleet. Teidänkin kylässänne on tultu siihen ikään, tänään luin ja erotin.

Miehet (kummeksuen): Itse tiedätte, sanokaa!

Päämies (katsoo isoa kirjaa): Kirjaan on kirjoitettu hyvin luettavaksi. Ehkä joku on jäänyt pois tai unohtunut.

Iku: Toisinaan sattuu tahallaan virheitä.

Päämies (katsoo Ikuä vihaisesti): Kuka sinä olet?

Esangul: Tämä on Sava-sotilaan poika, hiljakkoin meidän kyläämme tullut. On elänyt orpokodissa, opiskellut, kukaan ei tunne häntä.

Iku (päämiehelle): Saitko nyt tietoosi?

Päämies: Kuulin, kuulin. Minä olen jo pitkään halunnut nähdä sinut. Sanotaan, että olet liukas mies. (Katsoo kirjasta.) Yhden löysin. Tšopaš Toigelde, kuinka monta poikaa sinulla on?

Toigelde: Viisi.

Päämies: Kuule. Topkai on 30-vuotias, Tojek 27-vuotias, Kitkoi 25-vuotias, Algai 23-vuotias ja Aigelde 21-vuotias eikä yksikään pojistasi ole mennyt sotilaaksi. Tänä vuonna sinun pitää antaa yksi poika. Missä on Aigelde? Haluaisin nähdä hänen kasvonsa.

Aigelde (astuu eteenpäin): Minä olen.

Päämies (katsoo tarkasti): Hyvä, hyvä... olet oikein hyvä mies, sinusta tulee oikein hyvä sotilas. Kun isoveljesi eivät ole menneet, sinä saat kokeilla.

Aigelde: Kohtalo pitää katsoa.

Päämies (katsoo kirjaansa eteenpäin): Vielä täältä löysin yhden. Sava-sotilaan poika Iku. Veli, sinunkin pitää astua isäsi tielle.

Iku: Minä olen vielä liian nuori. Minä olen Aigeldea vuotta nuorempi.

Miehet: Se on selvä, Iku puhuu asiaa. Hän ei ole tänä vuonna otettavissa.

Päämies (huutaen): Jos ette usko, katsokaa itse. Luuletteko te, että minä itse kirjoitin? Kirjassa on selvästi osoitettu, syntymäaika näkyy selvästi, ei voi tehdä mitään.

Iku: Ei... en usko. Minä olen vasta kaksikymmenvuotias, en ole sotilaan iässä, en lähde...

Päämies: Kumpi tietää paremmin, sinä vai minä?

Iku: En tiedä, minä puhun vain omasta syntymästäni.

Päämies: Jos et mene, sinut otetaan ja viedään; sellainen on laki. Jos et tottele, minä voin jo tänään panna kiinni.

Iku: Pese ensin kätesi ennen kuin kosket minuun!

Päämies: Älä ärhentele. Ole hiljaa. Älä häiritse työntekoa. (Etsii taas eteenpäin.)

Iku: Meillä riittää vielä metsää, sinne voi piiloutua. Menen metsään piiloon, tule sitten etsimään.

Päämies (ei kuuntele): Enempää ei ole, en löydä. Teidän kylästänne löysin vain kaksi nuorukaista.

Miehet (ihmetellen): Kuinka niin? Onpas, valehtelet, kyllä me tiedämme!

Toigelde (astuu eteenpäin): Tässä ei voi tehdä mitään, jos pelätään ja hävetään. Sukulaiset, kerronko?

Miehet: Kerro, kerro heti!

Toigelde: Pappi ja päämies olivat tulleet Esangulin luokse. He olivat juoneet runsaasti olutta. Sitten, kuten näette, sotilaan ikään tulleen Rusin nimi katosi.

Miehet: Rusi on tullut sotilaan ikään, totta puhut.

Aigelde: Rusi on minua vanhempi. Hänen olisi pitänyt mennä sotilaaksi jo viime vuonna.

Iku (astuu päämiehen eteen): Aa, näinkö sinä luet lakia? Rikkaan nimi katoaa? Vaikka köyhä ei ole edes sen ikäinen, sotilaaksi vain! Niinkö? Miksi petkutat?

Esangul: Hei, varpusparvi, lopettakaa! Minun poikani ei ole vielä sotilaan iässä.

Iku: Jos me olemme varpusparvi, oletko sinä sitten haukka. Haukkaa ei pidä pelätä. Naapurit, nyt riittää... Meitä on kiusattu paljon! Esangul valehtelee. Pysykää kovina! Rusi on sotilaan iässä.

Miehet: On, on! Selvästi on! Päämies, etsi vielä. Iku, katso itse! Me emme luota häneen.

Iku (päämiehelle): Anna kirjasi. Jos et anna, mekään emme lähde. Kirjoitamme kaupunkiin sinun asioistasi. Jos ei käy tässä, lähetämme tsaarille.

Päämies: Miten te olette kovin itsepäisiä? Kuka on opettanut?

Esangul (näyttää Iku): Juuri tämän töitä...

Päämies siirtyy etäämmälle ja menee papin luokse keskustelemaan.

Miehet (päämiehen ja papin keskustelua kuuntelematta): Iku, etsi, me emme luota heihin. Jos Rusi ei lähde sotilaaksi, me emme päästä poikiamme! Annamme Esangulille selkään!

Esangul: Naapurit, olkaa hiljaa! Minä kerron itse. (Ovat hiljaa.) Katsokaa kirjaa kunnolla, ehkä on tullut siihen ikään.

Iku: Siinä, löysin! Rusi on minua vanhempi. Hän on sotilaan iässä. Minä olen syntynyt syksyllä. Katso, hän on syntynyt laskiaisena.

Miehet: Totta, totta puhut, Iku.

Kaikki katsovat kirjaa, mutta eivät ymmärrä.

Päämies (katsoo kirjaa): Voi olla, että minä katsoin väärin. Aa, Rusin sijaan minä katsoin vain Rusin pikkuveljen syntymäajan.

Miehet: Äsken jo olisi pitänyt puhua noin! Kiemurtelette jotakin!

Päämies: Nyt tuli näköjään kolme miestä. He eivät voi olla menemättä sotilaiksi. Viikon päästä heidän pitää mennä Tširaviin. Jatkoa varten minulla on sanottavaa tämä: Itse tiedätte, että sotilaselämä on hyvin pitkä ja raskas. Sotilaana pitää olla pitkään. Heidän pitää olla 20–25 vuotta. Sitä varten minä sanon näin: Valmistakaa vaatteenne hyvin. Rahaakin pitää kerätä. Älkää ajatelko karata tänä vuonna. Se tuottaisi teille vaikeuksia. Minun sanani loppuvat tähän, pappi-isä puhuu eteenpäin.

Pappi (nousee seisomaan, ottaa hattunsa ja pyyhkii otsaansa): Sukulaiset, minä kerron teille hyvän sanan. Minulle on tullut oikein paljon papereita. Piispa lähetti tsaarilta apua. Laki ajattelee teille hyvää. Meidän venäläinen tsaari ajattelee näin: kunpa eri kansat – venäläiset, tataarit, tšuvassit, udmurtit, marit – kunnioittaisivat yhtä ja samaa jumalaa, Kristusta.

Iku: Jos niin on, miksi ei sovi puhua meidän omalla kielellämme.

Päämies: Sulje suusi. Kuuntele ensin, sitten vasta puhu.

Pappi: Minä sanon hänelle: on sellainen laki, että sen, joka tulee Kristukseksi uskoon, ei tarvitse mennä sotilaaksi. Vielä sellaiselle uskoon tulleelle meillä on valmis puku. Annamme mustasta verasta tehdyn kauhtanan. On paita ja housut, hattu, kengät, vyö – samanmukaisesti on kaikki. Kokeilkaapas laskea, kuinka monta ruplaa se on!

Miehet (muutamat iloiten): Tällöinen puhe kelpaa kovasti.

Pappi: Eikä tässä ollut kaikki.

Päämies: Minä vielä lisää. Jos uskoon tulevan kanssa tulee koko perhe, niin ei maksa veroja. Kaikille annamme vaatteet.

Pappi: Sukulaiset, miettikää perin pohjin, kumpi on parempi. Tulla uskoon ja olla hienosti jumalan edessä, kulkea hienoissa kalliissa vaatteissa, olla maksamatta veroja, hoitaa omaa taloaan tai mennä sotilaaksi, tuskailla 25 vuotta...

Toigelde: Puhutteko te sitten totta?

Päämies: Totta, perin totta puhumme. On meillä paperikin.

Esangul: Kuka sitten maksaa uskoon tulleen puolesta veron vai annetaanko se anteeksi?

Iku: Etkö tajua? Aito mari maksaa. Lain laatija ei joudu pulaan. Kylän väkeä riittää, samperi.

Toigelde: Onko Ikun puheessa totta? Päämies, miten sinä ajattelet?

Päämies: Samalla tavalla. Uskoon tulleen takia naapuri maksaa saatavat. Ei voi olla ottamatta veroa.

Örtömö: Jos me kaikki tulemme uskovaisiksi, miten on, kuka sitten maksaa?

Päämies: Sitten te itse maksatte.

Toigelde (sanoo hiljaa pojalleen): Jos puhuvat totta, me tulemme kaikki uskovaisiksi.

Pappi (tekee iloiten ristinmerkkejä): Kiitos suuren jumalan. Autoit yhden perheen kääntymään itseni puoleen.

Toigelde (osoittaa Aigeldia): Tämä minun sotilasikään tullut poikani ei ole uskovaiseksi tuloa vastaan.

Pappi (Aigeldille): Tuletko sinä uskovaiseksi?

Aigelde: Tulen.

Päämies: Sukulaiset, pankaa meidän sanamme sydämeenne, tulkaa uskoon. (Esangulille:) Mitä sinä odotat, seisot puhumattomana?

Esangul: Minulla ei ole ajatusta vaihtaa omaa jumalaani. Ei jumala ole hevonen. Esivanhempamme ovat aina rukoilleet pääjumalaa. Minäkin elän heidän laillaan uskoen siihen jumalaan eikä minulla ole aikomusta tulla uskovaiseksi. Naapurit tekevät niin kuin osaavat. Minulla on toinen asia.

Pappi: Puhu, puhu.

Esangul: Minä kysyn, että voinko palkata jonkun poikani sijaan. Käykö päinsä vai ei?

Päämies: Semmoinen laki on. Jos voimasi riittävät, voit palkata.

Pappi: Minäkin ajattelin, että voi palkata. Tällainen työ pitää tehdä nopeammin. Jää jälkeen, jos ei tee.

Esangul (menee Örtömön luo): Juttelimme tässä taannoin, et kai olet unohtanut? Örtömö-veli, sinä olet köyhä mies, mutta poikia sinulla on paljon. Annatko yhden pojan?

Örtömö: Ehkä, pitääkö jotakin tehdä?

Esangul: Minä rupean auttamaan sinua elämisessä. Uudistan taloasi ja pihaasi, annan hevosen ja lehmän. Pojallesi teetan vaatteen. Annan rahaakin matkalle. Tarpeen sattuessa pyydät apua.

Örtömö: Niinpä niin... itsekin ajattelin.

Päämies: Mitä sinä sitten tarvitset? Jos on paljon verovelkaa, Esangul maksaa sen kaiken. Miten maksat, jos ei hän maksa? Hataran savupirttisikö myisit?

Örtömö: Aprikoin, että poikani sanoo jotakin. Jos pitää lähettää, Paim otetaan lukuun.

Päämies: Mitä sanot pojallesi, sitä ei voi olla tekemättä. Hän noudattaa sinun mielipidettäsi.

Örtömö (pojalleen): Paim, poikani, sinä olet terve, sinulla ei ole vaimoa. Menet, näet kansoja, opit.

Paim: En lähde. Minun ei tee mieli pistää narua kaulaan muiden takia.

Pappi ja päämies: Miten niin et lähde? Et voi nousta isääsi vastaan! Lain koura voi ottaa kiinni. Jos et tottele, isäsi kiroaa.

Esangul (Paimille): Veli, kuule! Minä autan isääsi enkä unohda sinuakaan.

Örtömö: Kuinka paljon sitten ajattelit antaa?

Esangul: Mikä on sinun ajatuksesi?

Örtömö: Puheesi mukaan uudistat taloani ja annat hevosen ja lehmän. Paimille teetät matkaksi lämpimän puvun. Sata ruplaa vielä annat käteeni.

Esangul: Tuntuu kalliilta, mutta mitään ei ole tehtävissä, hyvä on. (Puristaa Örtömön kanssa kättä.)

Paim: Annat tyttären, jos palaan väestä kunnossa.

Esangul: Ei pidä puhua, ennen kuin jumala on palauttanut tieltä.

Pappi (pane kätensä Paimin päälle): Sinä lähdet kansan puolesta sotilaaksi, hyvillä mielin toimita tsaarin asiaa kuin omaasi. Olkoon matkasi onnellinen, palauttakoon jumala kotiisi.

Iku: Nyt minä tajuan kaiken: Yksi tulee uskovaiseksi eikä mene sotilaaksi, toinen palkkaa jonkun itsensä puolesta. Pimeydessä elävä mari ei huomaa, ei näe mitään. Sen sijaan, että auttaisimme toinen toistamme, rupeamme elämään kuin kissa ja koira. Nyt tämä Örtömö-ukko rikastuu. Säälittä lähettää poikansa kärsimään piinaa. Minun isäni lähti kuten Paim ja kulkee yhä. Ehkä elää, ehkä ei: ei ole mitään tietoa. Nuo alkavat ahdistaa, jos meidän välillemme tulee kylmät puheet.

Päämies (vihaisena): Mitä sitten?

Iku: Voinko minä jäädä menemättä? Tulen uskovaiseksi, mutta en voi palkata ketään.

Päämies: Sinä et voi palkata. Vaikka tulisit uskoon, et voi jäädä. Sinä olet sotilaan poika, et voi jäädä menemättä.

Iku: Koko kansa elää saman lain alla, miksi elämä ei kuitenkaan kohtelee tasa-arvoisesti. Nyt rikas palkkaa, varakkaasta tulee uskovainen. Köyhän ja sotilaan pojat rupeavat suojelemaan heitä. Miksi? Kenen puolesta? Onko tämä sitten elämää? Mikä tahansa laki on hyvä silloin, kun se huolehtii koko kansasta tasa-arvoisesti. Jos ei huolehdi – niin kuin nykyinen laki – onko se mikään laki? Semmoinen laki kelpaa vain rikkaille! Köyhien pitää tehdä toisenlainen laki omin käsin...

Päämies: Mitä puhuu, kuuletteko? Tämä on näköjään jääräpää. Heti tänään kiinni, pistän vankilaan.

Iku: Minä en lähde sotilaaksi. Kansan metsät ruokkivat minut. Tästä lähin rupean ryöväilemään isolla tiellä. Kerään itselleni vahvoja ja rohkeita tovereita – vahdi suurta vatsaasi! (Menee.)

Päämies ja pappi: Mitä tämä tämmöinen on? Mitä puhuikaan? Jo tänään pitää panna kiinni! Kupias, kupias! Jo tänään pitää panna kiinni. Kuuletko, mitä? Miksi et ole kertonut aikaisemmin tuollaisesta ihmisestä?

Örtömö (ottaa kupiaan sauvan Paimilta): Mitä? Minä en tiedä yhtään mitään!

Päämies: Tuommoinen jääräpää pitää panna jo tänään kiinni! Minä pistän järkeä päähän!

Esangul: Kylän miehet, asiat on hoidettu tässä, mennään minun luokseni. Pappi-isä, päämies, Örtömö-ukko, Paim, naapurit, mennään kaikin. (Ryhtyvät lähtemään.)

Toigelde (pysäyttää papin): No koska pitää tulla uskovaiseksi?

Pappi: Huomenna, tiistaina, tule milloin vain, sopiiko? (Menee.)

Päämies: Tulkaa sunnuntaina, silloin on paljon kansaa koolla. Minä tulen itse poikasi risti-isäksi, järjestän kaiken. (Menee.)

On hiljaista. Iku tulee hiljaksiin päätänsä riiputtaen ja puhuu itsekseen.

Iku: Puolentoista ikäisenä jäin ilman isää. Isä lähti sotilastielle. Kolmen ikäiseksi elin äitini hoivissa, kunnes jäin orvoksi. Sitten pistettiin orpokotiin, viidentoista ikäiseksi siellä kärsin. Kasvoin isoksi ja halusin päästä isäni taloon. Tultuani menin ukon luokse asumaan. Tänä vuonna haluaisin saada myös maata. Ajattelin, että pääsen ihmisten nurkista ja saisin vapauden. Toiseen paikkaan, lain kouriin, jouduin. Synnyinmaani, rakas Juanaini! Milloin minä näen teidät? (Istuutuu kannolle.) Voi, sydämeni, mitä teen?

Saskai ja Etšavi tulevat.

Saskai: Iku, mitä on sattunut? Miksi murehdit? Silmäsi ovat aivan kyynelissä.

Iku: Hyvät tytöt, te pyörisitte maassa parkuen, jos olisitte minun asemassani.

Etšavi: Kerro heti, mitä on tapahtunut.

Iku: Lähettävät minut sotilaaksi. En surisi, jos kaikki ystäväni lähtisivät. Aigelde tulee uskovaiseksi ja jää. Rusi palkkaa itsensä puolesta Paimin. Mikä vääryys, mitä elämän ivaa!

Etšavi: Tule sinäkin uskovaiseksi nimellisesti. Luuletko, että sielusi vaihtuu menemällä veteen? Myöhästytkö?

Iku: Jos olisi mahdollista, en istuisi murehtimassa. Se ei käy päinsä.

Saskai: On vielä keino. Iku, älä sure. Meidän suuri metsämme on monta kertaa pelastanut ihmisen surulta. Luulen, että pelastaa sinutkin. Anna meidän tietää, missä olet. Tytöt löytävät tarpeen vaatiessa syötävää, juotavaa ja vaatteita pukea.

Iku (nousee seisomaan): Sanasi ovat kalliit, Saskai. Huomenna minä karkaan täältä. (Ajattelee.) Yhtä vain ajattelen...

Saskai: Mitä, kerro heti, mitä?

Iku: Sinä tunnet hänet hyvin... Mene kertomaan. Juanaille...

Saskai: Juanaille? Kerron kaiken, menen sinun sielusi vuoksi vaikka tuleen.

Edelliset ja Paim.

Paim (vaikuttaa juopuneelta, puhee takellellen): Iku, Iku, kuule. Mitä kuuluu? Mennään juomaan, olemme kokeneet yhdessä surut ja murheet.

Iku: Mennään, mennään. Sieluni on poltteessa. Mitä teen? Saskai, Etšavi, älkää unohtako Iku. Te olette sydämessäni kuolemaani asti.

Paim: Mennään, pappi ja päämies ovat menneet, älä pelkää, tänään juodaan kunnolla. (Tytöt saattavat ja jäävät.)

Esirippu.

Toinen osa

Vanha marilainen tupa, jossa vasemmalla on ikkuna, oikealla uuni. Uunin vieressä on ovi. Tuvassa on pöytä, penkkejä, ja nurkassa on vaatteita.

Juanai on yksin ja ompelee koristeita.

Juanai: Ei, minä jätän, sieluni tuntee vain niin, että pitää jättää. (Heittää ompeluksen.) Voi sydämeni, miksi näin paljon murehdit! Suren jo kolmatta päivää. En nuku yöllä enkä päivällä. Ajattelen vain Iku, mutta minkäänlaista uutista ei ole tullut. Ehkä on sattunut jotakin. Voi sydämeni, missähän sinä Iku olet? Milloin me rupeamme elämään kaksin yhteisessä talossa?

Juanai ja Saskai.

Saskai (on pukeutunut hyvin, astuu sisään kantaen liinakääröä): Mitäs juttelette?

Juanai: Oi, Saskai tulee, puhelen kovasti. Kukapa sinut tänne toi?

Saskai: Isoveli saattoi metsän läpi, itse tulin juosten pellon poikki. (Laskee liinansa.) Mihin koko perhe on mennyt, yksinkö vain olet?

Juanai: Yksin vain istuksin. Käly laittaa keittoa kodassa. Isäni ja veljeni menivät kaatamaan niinipuita.

Saskai: Miten te sitten voitte, miksi et ole käynyt?

Juanai: Kovasti olisin käynyt mutta en näe mitään järkeä... Saskai, selitä minulle, miten Iku siellä?...

Saskai: Siitä on nyt neljä päivää, kun pappi ja päämies tulivat meidän kyläämme. Keräsivät kylän koolle ja kirjasivat sotilaiksi lähtevät. Etsivät ja etsivät, ja löysivät Aigelden, Rusin ja Ikun nimet. Silloin Aigelde sai luvan olla menemättä, koska oli tullut uskoon. Rikas Esangul palkkaa ja lähettää Paimin Rusin asemesta. Vain Iku jäi yksin. Iku sitten suuttui tulisesti ja sanoi päämiehelle jotakin.

Silloin päämies olisi kovasti halunnut panna Ikun kiinni, mutta Iku karkasi. Käski kertoa kaiken tämän sinulle. Käski sanoa, mitä nyt pitää tehdä.

Juanai: Iku ei piittaa itsestään, varmaankin sanoi jotakin kansansa puolesta.

Saskai: Kyllä, sanotaan, että käski pitää köyhän ihmisen puolta. Iku oli silloin kovin surullinen. Etšavin kanssa kovasti hellimme. Mieleemme liikuttui ja sitten itkimme. Voi Iku, hänen laistaan jalomielistä ihmistä ei varmaankaan ole toista?

Juanai: Se on selvää, että Iku on erittäin hyvä ihminen, minäkin rakastan häntä kovasti. Nyt elämämme menee pilalle.

Saskai: Teidän hääne pitää toimittaa nopeasti. Tässä, minäkin leikkasin yhden paidan verran. (Avaa liinakäärön.) Tein ohuesta aivinasta. Etšavikin leikkasi aivinasta. Yhdessä viikossa teimme. Kotona äiti ja käly näkivät, ja minä sanoin tuovani tänne.

Juanai: Kovin ohutta ja pehmeää. Oletko mitannut pituuden?

Saskai: En ole mitannut. Luulen, että ei ole liian lyhyt.

Juanai: Minullakin on yksi paita tehtynä. (Ottaa esiin ja näyttää.)

Saskai: Kovin hyvän olet tehnyt.

Juanai: Tein ajatellen, katsopas rintamusta.

Saskai: Oikein kaunis! Mistä sinä tällaista silkkiä löysit?

Juanai: Yksi tataari toi taannoin.

Saskai: Rintamus on oikein kiinnostava. Minäkin aloitan tätä rintamusta, mutta meidän kylässämme ei ole tuollaista rintamusta.

Pikanai tulee. Hänet nähdessään tytöt piilottavat paidan.

Pikanai: Oho, on tullut vieras. Mitä juttelet, sisko? Onko sinusta tullut iso? (Silittää selkää.)

Saskai (samoin silittää): Kovasti jutellaan, täti, iso minusta on tullut.

Pikanai: Yksinkö vain tulit, miten uskalsit metsässä?

Saskai: Yksin, isoveli saattoi metsän läpi.

Pikanai (ottaa astian): Minä pistin ruoan tulelle enkä nyt ehdi. Menen, keitto alkaa varmaan kiehua. (Menee.)

Juanai ja Saskai.

Juanai: Käly tuli pahasti. Hyvä, kun ei nähnyt.

Saskai: Hei, et voi pettää kettua. Eikö kälysi tiedä? Minun mielestäni hänelle pitää kertoa kaikki. Ehkä hän voisi auttaa meitä jollakin tavalla.

Juanai: Niin, niin, mutta... Saskai, äsken et ehtinyt kertomaan, sano nyt: milloin hän tulee?

Saskai (käärii paitaa): Juttu Ikun kanssa jäi kesken, en ehtinyt kysyä. Iku kuitenkin murehtii kovasti sinun takiasi... Ehkä voi tulla tänne, ehkä ei...

Juanai: Voi sydämeni, mitä teen? Meneekö sitten täällä käymättä? Ei, hän ei mene käymättä, hetkeksi tulee! Saskai, kerro minulle kaikki. Mitä hän puhuu, mitä ajattelee?

Saskai: Minähän sanoin, että kokouksen aikana hän sanoi suorat sanat päämiehelle. Pappi ja päämies suuttuivat hänelle, heti olisivat ottaneet kiinni, mutta lopettivat jostakin syystä. Myöhemmin juodessaan Esangulin kanssa etsivät, mutta eivät löytäneet. Iku oli silloin jo karannut. Seuraavana päivänä etsimme tyttöjen kesken, mutta ei voinut löytää. Olimme tehneet leipää ja juustoa. Ajattelin, että olisi tullut tänne, mutta ei näköjään ole... Missähän hän kulkee?

Juanai: Ehkä ovat jo ajat sitten vieneet kaupunkiin. Näkisi edes kerran. Kun saisi jutella sydämen pohjasta, sitten voisi kuolla.

Saskai: Nyt ei pidä kuolla: pitää miettiä, miten panna elämänasiat kuntoon. Se on työ – suuri työ.

Juanai: Saskai, sielussani palaa, mitä teen?

Saskai: Älä sure. Jos sinulla on onnea, kaikki korjaantuu.

Iku katsoo ikkunasta.

Iku: Eihän ole ylimääräisiä, voiko tulla sisään?

Juanai (iloiten): Voi, Ikuseni, tule äkkiä!

Saskai: Miksi parut tuolla lailla, joku voi kuulla. Iku, Iku, tule äkkiä!

Iku: Hyvä, minä tulen. (Menee ikkunalta.)

Saskai: Minähän sanoin, että tulee.

Juanai: Kiitos, kun tulit, minä haluan kovasti nähdä sinua ja jutella kanssasi!

Iku tulee sisään. Kädessään hänellä on keppi. Panee hattunsa penkille ja asettaa kepin nurkkaan.

Iku: Miten voitte?

Juanai (Menee Ikun luo ja ottaa kädestä): Kyllä me voimme hyvin – miten sinä voit? Kerro, missä kuljet. Olet varmaan nälissäsi. (Istuutuvat penkille. Saskaikin tulee.)

Iku: Saskai, milloin sinä tänne tulit, mitä juttelit?

Saskai: Kerroin kaiken, mitä tiesin ja olin kuullut. Sinä vain olit meiltä hukassa. Menimme tyttöjen kesken metsään etsimään, mutta emme löytäneet.

Iku: En minä ollut niin järjetön, että olisin tullut huutelijoiden luokse. Voi joutua ansaan.

Juanai: Kerro heti kaikki, kuinka asiat ovat.

Iku: Aivan ensimmäiseksi minä sanon, että minun tulostani ei saa kukaan tietää. Minä kuljen karkuteillä. Minua vaanitaan nyt. Minä haluan kovasti syödä. En ole kolmeen päivään haukannut mitään.

Juanai: Malta hetki, käly tuo pian keittoa. Saskai, menepä. (Saskai menee.)

Saskain mentyä Juanai ottaa Ikun heti syleilyyn ja itkee hiljaa.

Juanai: Voi sydämeni, mitä minä nyt teen? Yötä päivää vain sinä olet mielessäni ja silmissäni. Nyt on paljon puhuttavaa. On kaksi murhetta. Jotenkin on selvittävä. (Itkee.)

Iku (silittää Juanain päätä): Rakkaani, älä itke, itkemällä et saa mitään. Istu kunnolla, ryhdistäydy. Kun ei ole muita, jutellaan perin pohjin. Miten niin kaksi murhetta? Murehditko niin paljon minun sotilaaksi menemistäni?

Juanai: Meillä ei ole onnea. Metsää kaadoit, rakensit talon salvoksen, mutta elää ei saa, kaikki jää kesken. Sinä menet sotilaaksi. Ken tietää, tuletko kotiin vai et? Kukaan ei voi kertoa. Nyt et pääse raskaasta piinasta. Miten minä jään ikuisiksi ajoiksi, voi, sydämeni! (Itkee.)

Iku: Juanai, älä murehdi noin paljon.

Juanai: Nyt tulee kaksi kuukautta, olen raskaana... sinä menet, miten minä jään pikkuisesi kanssa?

Iku: Miksi sitten et ole kertonut mitään? Olisin ottanut sinut jo ajat sitten, olisin talonkin korjannut kunnolla.

Juanai: Kuka olisi odottanut elämältä tällaista? Sanoisin, jos tietäisin. Voi Iku! Etkö tiedä? Sitä pidetään suurena häpeänä niin ennen kuin nytkin, kun tyttö saa lapsen. Ruvetaan pilkkaamaan edessä ja takana. Iku, rakkaani, pelasta jotenkin tästä piinasta!

Iku (mieltii): Minäkin tulin näin ajatuksiin. Kestä, ehkä selviämme. Paljon väkeä on lähtenyt viime aikoina Ufan suuntaan etsimään uusia maita. Ehkä mekin kaksin häivymme? Täytyy löytää jonkinlainen paperi. Jos ei löydy... kauheaa.

Juanai: Ajatuksesi on oikein hyvä, mutta vaikea toteuttaa. Pitää jotenkin tehdä paperi. Miten minäkin lähtisin neitokaisena?

Iku: Tehdään. Nykyään minä elän järven keskellä suuren lehmuksen tyvessä. Sinne ei yksikään voi tulla. Kuorinen lehmus on minun suuri taloni. Voit tuoda sinne tarpeen vaatiessa leipää ja vaatteita. Tule järven rantaan, soita lehdellä minun lauluni.

Juanai: Tehdään niin kuin sanot.

Iku: Voi, sydämeni, miksi elämä on tällaista? Minullakin oli isä ja äiti. Likapölyn seassa kasvoin. Muiden nuorten tapaan en pukenut valkoista paitaa. Puin joutavan, risaisen ja paikkaisen. En kuullut koskaan sanottavan ”Tule tänne, poikani, silitän päätäsi”. Kukaan ei näe orpoa, ja jos näkee, pakenee sellaisen edestä. ”Pitää leikata siitä, missä on ohutta” sanotaan vanhassa sananlaskussa. Kyllä. Isäni lähetettiin isoisäni velkojen takia sotilaaksi. Hänen lähdettyään en ole saanut ainuttakaan kirjettä. Minulle, sotilaan pojalle, ei ole jäänyt muuta kuin isäni tie.

Juanai: Todella, puhutun mukaisesti, karkaamme täältä.

Iku: Juanai, mieti, mieti hyvin.

Juanai: Jos uskot itseesi, usko minuunkin. (Syleilee.) Rakastan oikein kovasti!

Iku: Kiitos, Juanai, sanoistasi. Sinä valaiset minun köyhän pimeää elämää. Kiitos, en unohda, en päästä mielestäni Minä ajattelen sinua joka päivä.

Juanai (menee sivuun ajatuksissaan): Naisen mieli on pehmeä. Kaikkea miettii. Täällä ollessasi paransit minun mieleni. Mene vain – mieleni huolestuu taas uudestaan... Mitä minä sitten teen, mihin pistän lapsen, jos sinä joudut sotilaaksi? Voi sydämeni!

Iku: Elä niin kuin muutkin vaimot. Kun emme hävenneet elääkään, älä häpeä katsoa lastasi.

Juanai: Kuinka niin? Eihän meillä ole ollut häitäkään.

Iku: Etkö tajua, kuinka? Olemme eläneet kauan kuin kaksi lintua. Emme me ole tuoneet omiin häihimme rumpuja ja pillejä niin kuin ihmiset. Kukaan ei ole nähnyt, saati kuullut meidän häistämme. Sinä ilmeisesti pelkää ihmisten puheita... Älä pelkää.

Juanai: Tyttö on tyttö. Kun tyttö saa lapsen, se on suuri häpeä... Iku, sääli, anna nimesi. Ota minut omaksesi ja vie vaikka mihin.

Iku: Hyvä on, pidetään heti tänään häät. Odotan vain isääsi ja äitiäsi.

Juanai: Voi, Ikuseni, miten hyvä sinä olet! Vie vaikka minne heti huomenna, minä tulen. Olen rinnallasi, vaikka alkaisit kulkea metsässä rosvoten. Ehkä karkaamme kauas? Mitä ajattelet?

Iku: Juanai, minä olen ajatellut paljon. On helppoa sanoa, että karkaa. Yksikin päivä karkuteillä on raskasta: Varot jälkiäsi, peität kasvosi, et päästä ääntä, et juttele vastaantuleville. Ruokasi loppuu, ryöstät jonkun... ehkä viet viimeisen leipäpalan... Ei, tähän asti en ole tehnyt pahaa ihmisille... Minulla on edessäni kaksi tietä. Kumpikin huolettaa. Yksi sitoo minut koko elämäksi. Kadotan itseni, jos puen sotilaan takin. Ajatteluun annettu järkeni tulisi tarpeettomaksi. Mitä sanotaan, sen teet, mihin lähetetään, sinne menet. (Nousee ja alkaa kävellä edestakaisin.) Ilkeä päällikkö keksii

syyn ja laulattaa raippaa selässäsi. Kuljet ikäsi siniselkäisenä niin kuin ukkoni. Palaat synnyinseudullesi sellaisena kuin hän, haavoittuneena, käppyräkeppi kädessä, harmaapäänä. Kyläsi on muuttunut, tuttuja ihmisiä ei ole. Isän taloa ei ole. Sydänystäväsi ei ole, et tunne talosi paikkaa. Toinen tie on karkaaminen. Lähipäivinä pitää häipyä täältä. Minne mennä, mitä tietä, miten olla – emme tiedä. Olemme molemmat tulisieluisia ihmisiä.

Edelliset sekä Saskai ja Pikanai.

Pikanai: Vieraamme ovat ehkä jo nälissään. (Asettaa padan pöytään ja silittää Iku.) Et ole viime päivinä käynyt. No, miten voit? (Tuo astiat ja leikkaa leipää.)

Iku: Kovasti piti tulla, mutta elämä on oksainen, ei voinut. Nyt jouduin ansaan. Ehkä selviän jotenkin?

Pikanai: Ansa täytyy heittää pois. Tässä me elämme ja odotamme sinua. Istukaa syömään, Iku, Saskai, Juanai! (Istuutuvat.)

Saskai: Minun ei ole nälkä, Iku pitää ruokkia.

Iku: En minä noin paljon, enhän minä hevonen ole.

Saskai: En minä sano, että olisit hevonen. (Istuvat kaikin. Vähän syötyään Saskai katsoo ikkunaan ja näkee päämiehen ja poliisin kadulla.)

Saskai: Iku, hyppää äkkiä, päämies ja poliisi seisovat kadulla.

Iku nousee äkkiä. Juanai tunkee Ikun poveen leivän. Jokainen pelkää kovasti.

Pikanai: Iku, ota leipä, hyppää ikkunasta.

Iku: Näkemiin, minä olen niityn keskellä. (Hyppää ikkunasta.)

Päämies (tullessaan sisään): Nyt löytyi, ei pelastu!

Poliisi: Missä? Mihin meni? Kertokaa!

Pikanai: Mitä puhut, en ymmärrä.

Päämies: Aa, ovat tulleet järjettömiksi! Eikö tuomivitsa ole osunut kankkuusi!? Odota, vielä saat!

Poliisi (etsii, ei löydä): Ei ole, ei ole, on mennyt!

Juanai: Ketä te etsitte?

Päämies (vihaisena): Kirvesvartta! Istu sinä hiljaa tai joudut koville.

Poliisi (löytää hatun): Mikä tämä on? Kenen hattu?

Pikanai: Luuletko, että vieraan? Oman mieheni hattu?

Päämies: Viedään nämä kaikki. Annetaan vähän tuomivitsaa, koska puolustavat karkuria.

Poliisi: Kaunokaiset, liikettä, mennään meille. Etsimme kuparia, mutta löysimme kultaa. (Naiset istuvat ihmeissään.) Lähdettekö vai ette!?! (Kiskoo kädestä.)

Pikanai: Minne menemme? Emme me pelkää.

Päämies: Lopeta... Mene. (Kaikki menee.)

Esirippu.

Kolmas osa

Ollaan metsässä. Oikealla puolella on kuorinen lehmus. Näkyy kaatuneita puita, etäämpänä polku. Ilta-aurinko valaisee metsää. Etäältä kuuluu tyttöjen laulu. Saskai, Etšavi ja Esylbi kulkevat kukkia poimien. Nähdessään kaatuneen puun istuvat sille lepäämään.

Saskai: Tytöt, näette, kuinka hyvä paikka, istutaan vähän lepäämään.

Esylbi: Hyvä, hyvä, haukataan vähän leipää. Vatsassa kurnii kovasti. (Syövät.)

Etšavi: Tytöt, muistatteko? Viime vuonna istuimme aivan tässä samassa paikassa. Silloin Iku vielä nauratti meitä kovasti.

Saskai: Muistan kuin eilisen. Iku kulki meidän kanssamme. Kukaan ei kerännyt häntä enempää marjoja. Ihmeteltiin, kuinka hän keräsi sillä tavalla hienosti kukkia, niin mies kuin olikin.

Esylbi: Se, joka on hyvä, se meni, ja se, joka on paha, se jäi.

Etšavi: Sotilaaksi ei oteta paha miestä. Mihin pannaan meidän kaltaiset pölkkypäät? Mihin me kelpaamme?

Saskai: Se on selvä, että ei olisi ollut sääli, vaikka Ikun sijaan olisi otettu kaksi kolme poikaa. Nyt ei ole Iku, ja kylässä on ikävää. Nyt ei ole hauskanpitäjää eikä pillinsoittajaa.

Esylbi: Jos Iku ei olisi mennyt sotilaaksi, olisi saanut talonkin valmiiksi.

Saskai: Tytönkin olisi ottanut.

Etšavi: Sellaisen pojan piti mennä.

Rusi ja Aigelde tulevat. Aigeldella on valtion antamat vaatteet yllä ja lippalakki päässä. Nähtyään tytöt he tulevat hymyillen.

Saskai: Mitä kuljette piruilemassa?

Rusi: Etsitään ja etsimään, nippa nappa löydetään.

Saskai: Ketä tai mitä niin etsitte?

Rusi: Teitä, tytöt.

Saskai: Meillä ja teillä on eri tiet.

Aigelde (istuu Esylbin viereen): Emme ole tavanneet aikoihin. (Pyrkii syleilemään.)

Esylbi: Mene, älä istu viereeni. Sinulla on kotonasi vaimo; silti tulet ja syleilet.

Aigelde: Mitä tuo tuollainen on, miksi suutuit?

Esylbi: Mene, häivy siitä! (Tyrkkää, ja Aigelde kaatuu heinikkoon. Nauravat.)

Rusi (istuu Etšavin luokse): Minä istun Etšavin viereen. Minun Etšavini ei ole niin kuin Esylbi, ei tyrki.

Etšavi: Mistä lähtien olen ollut sinun? Älä istu pilaillemaan!

Saskai (vihaisesti): Ei pidä kulkea pilaillemassa. Yksi jos toinenkin on vaihtanut ja päässyt sotaväestä kuin koira veräjästä. Muut petkuttavat ja palkkaavat sotilaaksi itsensä sijaan köyhän miehen.

Rusi (nousee seisomaan): Miksi kukkoilette? Emmehän me syö teidän leipääne. Emme elä teidän puolestanne.

Saskai: Me emme kukkoile, te kukkoilette.

Aigelde (nousee): Etkö huomaa, he ovat suutuksissa minulle Ikun takia. Emme me ole antaneet teidän Ikuanne sotilaaksi.

Saskai: Kuka tietää, vaikka te olisitte antaneet.

Aigelde haluaisi istuutua jälleen Esylbin viereen.

Esylbi: Mene, häivy vierestäni, mene kauemmas. Aigelde!

Aigelde: Minä en ole enää Aigelde, minä olen Pavel. Katso, minkälainen risti minulla on kaulassa. Silkkää hopeaa! (Näyttää ristiään.)

Esylbi (haluaisi kiskaista irti): Tuopas, annapas!

Aigelde (ponnahtaa pystyyn): Et ole vielä pessyt käsiäsi... Esylbi, jos jostakin syystä lasket ja kuvittelet itseäsi joksikin, et ole kyntenikään arvoinen.

Esylbi: Jos en ole senkään arvoinen, miksi sitten liehakoit vierelläni?

Aigelde (pää painuksissa): Sieluni ei kestä.

Saskai: Aa! Nyt saimme selville. Vaatteesi vain ovat toiset, sydämesi on entisellään, et olekaan päässyt meistä eroon.

Rusi: Minäkin ajattelen niin. Aigelde, sano suoraan, sinähän tulit uskovaiseksi vain voidaksesi olla menemättä sotilaaksi.

Aigelde: Ei ainoastaan siksi.

Etšavi: Vaatteiden ja rahan vuoksi! Nyt sitten muut maksavat hänen veronsa.

Aigelde (istuutuu kannolle ja lataa piippua): Nokkela saa herkkupalat...

Saskai: Näemme... herkkupalojen sijaan vedät tupakkaasi.

Etšavi: Minkälaiset herkkupalat sitten ovat? Pääsee hyvien ja rikkaiden ihmisten sukuun. Tiedättekö kuka on hänen risti-isänsä? Päämies. Juuri hän on antanut vaatteet ja vaatteisiin sopivan vaimon, hah hah hah...

Tytöt: Papin kanssa elävän jonkin kylmän jäännöspalan ovat antaneet.

Esylbi: Aigelde, kerro, kuinka sait vaimosi. Kerro, kuinka vietitte häitä.

Aigelde (nousee ja kulkee edes takaisin): Pilkkaatteko? Pilkatkaa... En minä ole ottanut rakkaudesta papin köksää. Antoivat minulle juovuspäissä... Juovuspäissä häätkin vietettiin...

Saskai: Äh, sinä tomppeli!

Esylbi: Huomaatko, että uusi jumala antoi sinulle uuden onnen?

Aigelde: Minä ajan hänet tiehensä! (Menee istumaan Esylbin viereen.) Otan sinut! (Haluaa syleillä, mutta Esylbi työntää sivuun.)

Konaš-ukko katsoo tätä istumista. Yskäisee. Tytöt näkevät.

Tytöt: Hui, joku seisoo katsomassa.

Juoksevat metsään, ja pojat menevät heidän perässään.

Konaš-ukko: Voi voi, kyllä taitavat. Kovin rauhaisan paikan olivat löytäneet. Heitä katsellessa tuli oma nuoruus mieleeni. Oli mukava katsella. Ilmeisesti joitakin kukkia pitää poimia ajoissa. Menivät, häpeissään juoksivat. Pian tulee ilta, pilviä nousee. Ei ole minullakaan onnea. Vanhuus tulee, mutta ei ole omaa lasta huolehtimaan talosta taikka minusta. (Menee.)

Tulee iltahämärä. Etäällä kuuluu ukkosen jylinää. Salama välähtää. Metsästä tulee Juanai. Toisessa kädessä on hänen lapsensa, toinen käsi pitelee otsaa. Astelee hiljaksiin.

Juanai: Voi, kuinka väsyin, enempää en jaksa. Kaikki voimat ovat menneet. Voi sydämeni, mitä minä nyt teen? (Istuutuu kannolle ja istuu hiljaa. Salama välähtää ja ukkonen jyrisee kovasti. Nousee peloissaan.) Missä minä olen? Voi jumala, miten minä tänne tulin? (Katselee ympärilleen.) Suuri, outo metsä. On ilta... Missään ei ole ääntäkään. Linnutkaan eivät laula. Ihmistenkään ääniä ei kuulu. Juanai-parka, minkälaiseen elämään sinä olet joutunut! (Istuutuu.) Kuka sinut tänne toimitti? Elämä... elämä tänne toimitti. Kasvoit isoksi, elit nauraen ja iloiten, tällaiseen piinaan pääsit. Iku en voi kirotta. Laki vaatii Ikulta. Kukahan tällaisen järjettömyyden löysi? Rikkaat, monipoikaiset eivät mene sotilaiksi. Se, joka on kuin yksi sormi, se leikataan pois. Se laki sopii vain pajareille ja rikkaille. Iku takia meidät vietiin, saattoivat häpeään. Jos Iku olisi paha ihminen, hän ei olisi mennyt sotilaaksi. Meitä säälien meni itse lautakunnan eteen ja antoi ottaa itsensä kiinni. Heti seuraavana päivänä vietiin. Vieläkään ei ole minkäänlaista tietoa. Komea, upea Ikuseni! Sinua minä en koskaan unohda. Minä rakastan sinua ja olen sinun salainen vaimosi. Mitä minä tein? Kaksikymmenvuotiaana tyttönä tulin äidiksi. Kun vaimo saa lapsen, se ei ole mitään. Ruokkii ja juottaa, lapsia tulee. Häntä ei kukaan pilkkaa eikä ivaa. Hänellä on mies julkisesti. (Vaiti.) Eikö minulla sitten ole miestä? Emme vain pitäneet julkisia häitä. Sen takia minua ruvettiin osoittelemaan sormella. (Salama lyö ja ukkonen jyrähtää. Juanain lapsi liikahtaa.) Poikani, älä nouse, nuku! Olet äitisi sylissä. (Lähtee liikkeelle.) Mihin menen, kenen luo pääsen? Ei... voimani eivät riitä. En lähde. Tulloon, mitä tulee. (Salama lyö ja ukkonen jyrähtää äänekkäästi.) Pian alkaa sataa, en lähde. Olen kulkenut pitkästi nälissäni, vuodattanut kauan kyyneliä. (Katsoo lastaan.) Nuku, poikani, nuku! Ei sinulla ole vielä nimeäkään. Sinä et tiedä mitään. Nuku, kun makeasti nukuttaa. Äitisi kyyneleet pesevät kasvosi. (Istuu ja laulaa hitaasti:)

Isäsi lapsi et ole,

Äitisi lapsi et ole.

Kuusen alla synnyit,

Aamun kasteessa kasvoit.

Silloin tulee Konaš-ukko, huomaa ja jää seisomaan hiljaa.

Juanai: Poikani, rakas poikani, mitä minä nyt teen? En minä pysty ruokkimaan sinua. Tänään sinä jäät tähän yksin. (Polvistuu.) Tässä on pehmeää... lämmintä. Tuulihan ei osu. (Salama välähtää ja ukkonen jyrähtää. Juanai asettaa lapsensa maahan ja itkee.) Huomenna aurinko taas nousee ja maailma lähtee taas kulkemaan. Sinäkin avaat silmäsi. Tämän jälkeen et enää näe äitiäsi. (Itkee.) Jos sinulla on hyvä kohtalo, enkelisi suojelee sinua huomiseen. Tiellä kulkeva kuulee äänesi, nostaa sinut, katsoo kätesi ja jalkasi, rakastaa sinua. Sitten kasvat ja tulet viisaaksi ihmiseksi. Älä sinä kirotta äitiäsi, rakkaani! Nyt nuku. (Kumartuneena suutelee poikaansa, nousee verkkaisesti ja katselee ympärilleen.) Miksipä elämä on tällaista? Kuka sen tällaiseksi on tehnyt? Kansa sanoo, että on olemassa jumala, päivin rukoilevat häntä. Sanotaan, että jumala on ylhäällä, taivaassa, elää siellä. (Nostaa kätensä ylös.) Suuri jumala, minä luotan vain sinuun! Kuule: näytä minulle, syntiselle maritytölle, itsesi. (Seisten katsoo vaiti ylös.) Ei, koko maailma lepää. Kuka säälisi!? Ah, elämää, lakia! (Lähtee pikaisesti.)

Konaš-ukko tulee nopeasti ja ottaa lapsen käsivarsilleen.

Konaš-ukko: Jätti lapsensa ja lähti. Kappas... poika. Suurkiitos jumalalle. Vanhaksi olen elänyt enkä ole omaa lasta nähnyt. Vien tämän. Huolehdimme tästä ja kasvatamme. Kun me huononemme, hän huolehtii meistä. Talo ei mene piloille. Tunsin äidin ja nyt sain tietää isänkin nimen. Teen tästä viisaan ihmisen, ruokin. Teen hyväksi ihmiseksi, annan pillinsoiton taitoni, opetan äitisi laulunkin. Nyt minulla on onni. Sinusta tulee ihmisten tuntema mies. (Kantaa pois.)

Esirippu.

Neljäs osa

On kesä. Vasemmalla on pieni, matala mylly ja talon portaat. Taustalla on myllylampi. Oikealla on pensaikkoja. Lammen toisella puolella on niitty. Sava-ukko on istumassa penkillä portaiden juurella. Siinä on pöytä, teekannu, teekuppi ja puuastia. Sava-ukko korjailee ongenvapaa.

Sava-ukko: Kävin tänään niityllä: kovin oli kaunista. Kasvaa oikein kovasti. Joka paikassa keinuu kaikenlaisia kukkasia, niitä on polulla ja tien varressa. Makeassa tuoksussa menee pääkin aivan sekaisin. Tuomen kukinta on nyt loppunut ja villiruusu koristaa niittyä. Monta kertaa ennenkin olen tarkkaillut, että villiruusun kukinnan aikaan ahven käy hyvin onkeen. Huomenna menen aamutuimaan, en jää katsomaan juhlia. Aamulla on oikein ihana onkia. (Kolme pientä poikaa tulee. Jokaisella on onki ja pieni astia.) Miksi noin kovasti riennätte?

Ensimmäinen poika: Ei, ei syö. Nippa nappa sain kolme töröä.

Toinen poika: Pitää leikkiäkin. Nythän on semik¹.

Kolmas poika: Onkisimme, jos kala söisi, mutta ei syö.

Sava-ukko: Pojat, te ette vain osaa. Käykää täällä useammin, minä opetan. Minä elin kaksikymmentäkolme vuotta meren rannalla. Siellä kala oli suurta.

Ensimmäinen poika: Miksi menit meren rannalle?

Sava-ukko: Jos teistä tulee isoja, ehkä tekin joudutte sinne. Älköön jumala kuitenkaan tehkö niin. Minä menin sotilaaksi. Isäni myi minut ja lähetti toisen puolesta. Sitten kuljin kärsien kaksikymmentäkolme vuotta. Kolmetoista kuukautta kävelin sieltä tänne.

Pojat: Etkö sitten mene kotiisi?

Sava-ukko: Isäni ja äitini kuolivat ennen kuin tulin tänne. Sitten vaimonikin kuoli. Minä jätin teidän laisenne pikkupojan. Hänet pantiin orpokotiin ja sitten lähetettiin sotilaaksi. Lähti vuotta ennen kuin minä tulin.

Toinen poika: Missä sinun kyläsi on, setä?

Sava-ukko: Kahdentoista virstan päässä.

Kolmas poika: Miksi sitten et mene?

Sava-ukko: Mielelläni menin, mutta taloani ei ollut jäljellä. Kävin ainoastaan katsomassa. Pihassa kasvaa vain nokkosia, ohdakkeita ja koppakuoriaisia. Nyt tulee viisi vuotta, kun olen elänyt tässä.

Kolmas poika: Setä, sinulla ei kai ole juhlia etkä sitten varmaan ole syönyt ohukaisiakaan. Tule meille. Meillä on paljon olutta. Ota kaislasi mukaan, me kuuntelemme sinua.

Sava-ukko: Vartokaa vähän, niin minä tulen yhdessä. Eilen lähdettiin hakemaan tyttöä. Tänään menevät tästä ohi. Seisokellaan ja katsellaan. Näette, että olen valmistanut kaljaa pöydälle. Seisokellaan ja tanssittellaan.

Ensimmäinen poika (menee puun taakse katsomaan): Ukko, ukko, hääväki tulee! (Kaikki katsoo.)

Toinen poika: Kylläpä ratsastavat kovasti, pöly vain nousee.

Kolmas poika: Rummun ääni kuuluu. (Kuuluu soittokellon ja rummun ääni, ja laulu soi.)

Ensimmäinen poika: Katsokaa, edeskäypä tulee jo.

Edeskäypä tulee piiska kädessään.

Edeskäypä: Sava-ukko, saako mennä sinun myllysiltasi kautta?

Sava-ukko: Ylittämisenne ei tule kalliiksi. Laulakaa ja keinahdelkaa, se riittää. Ilostuttakaa vähän vanhaa sotilasta.

Edeskäypä: Hyvä on, hyvä on, ukko. Pysäytän häävään.

Häähumu kuuluu kovasti. Hevonen ajetaan pois. Hääväki laulaa koko ajan ja pysähtyy. Esangul on häävään johtaja. Rusi on sulhanen. Örtömö on häiden avustaja, jolla on nahkapussi olalla. Mukana on Toigelde, Aigelde, rummuttaja, neljä häänaista ja paljon muita ihmisiä. Juanai on liinapäinen morsian. Konaš-ukko ja löytöpoika ovat rakkopillinsoittajia.

Esangul: Täytyy pysähtyä, tässä asuu meidän naapurimme. Kuka ei tunne Sava-sotilasta? Sanoo, että elämän aikana pitää elää. (Horjahtelee ja näkee Sava-ukon.) Eikös niin, veli? Minä pidän nyt häitä, mennään meille. Meinasin antaa pojalleni yhden tytön... kuoli. Taas toisen otan häissä. Meidän nimemme on mahtava: minä palkkasin ja lähetin poikani puolesta toisen sotilaaksi. Vaikka kulutinkin paljon rahaa, ei puutetta näy.

Sava-ukko: Pitää elää, pitää elää. (Edeskäyvälle:) Edeskäypä, juota ihmisiä. (Antaa puuastian.)

Esangul: Hääväki, laulakaa, keinahdelkaa, älkää pilatko minun mainettani! Minä olen se rikas Esangul. Minulla on suuri talo ja paljon karjaa. Minulla on neljä poikaa, kolme tytärtä, seitsemäntoista aumaa viljaa. Ja minkälaisia hevosia! Hääväki, näyttäkää, kuinka notkeita ollaan.

Hääväki laulaa, rakkopilliä viritetään, rummuttaja kopauttaa rumpua ja häänaiset keinahtelevat. Esangul iloitsee kovasti. Konaš-ukko menee Sava-ukon luokse ja sanoo jotakin vaivihkaa. Toigelde, Örtömö ja muut vanhukset keskustelevat, ja tanssijat juovat olutta.

Toigelde: Hei, hääväki, älkää pilatko mainettanne! Hep, hep, antaa soida!

Esangul: Sanotaan, että elämän aikana pitää pitää elää, syödä ja juoda, täytyy pitää hauskaa. Sanokaa, juotan teitä kauhalla...

Häähumu yltyy. Sitten tulee hiljaista, ja silloin Konašin löytöpoika menee keskelle ja alkaa laulaa:

Isäni lapsi en ole,

Äitini lapsi en ole.

Kuusen alla synnyin.

Aamun kasteessa kasvoin.

Juanai tuntee oman laulunsa ja ihmettelee kovin.

Juanai: Voi, se oli minun lauluni. Mistä se tänne joutui?

Konaš-ukko: Kuuntele paremmin, Juanai, muistele vanhoja aikojasi.

Juanai: Ukko, kerro, tiedätkö, kuka tämä poika on?

Konaš-ukko: Mistä syystä haluat tuntea hänet?

Juanai: Hän muistuttaa erästä tuttuani.

Konaš-ukko: Ketä, ei kai Iku?

Juanai: Voi sydämeni. Mistä sinä hänet tunnet?

Juanai pitelee rintaansa ja astelee taaksepäin. Konaš-ukko tarkkailee häntä. Hetken kuluttua takaa kuuluu meteliä... ihmiset ihmettelevät... Juanaita tuodaan. Hän on hypännyt myllylampeen ja on märkänä. Ihmiset kyselevät toisiltaan: «Mikä tuli? Miksi hyppäsi veteen?» Tällöin tulee sotilaspukuinen Iku.

Iku: Miten voitte, sukulaiset!?

Miehet: Hyvin, oikein hyvin!

Juanai: Iku!... Ei... Ei ole... Näen näkyjä... Voi sydämeni! (On kaatua, mutta häntä pidellään.)

Iku: Juanai!

Juanai (voimistuu äkkiä): Iku! (Menee ja ryntää Ikun kaulaan.) Voi, Iku, kuinka minä sain nähdä sinut?

Iku: Se on kohtaloo, Juanai. Olen kestänyt kärsimyksiä, nähnyt paljon piinaa, kulkenut pitkän tien ja jälleen olen uudestaan synnyinmaassani.

Hääväestä moni tervehtii Ikuä kädestä.

Sava-ukko: Vanhalta sotilaalta tervehdys nuorelle sotilaalle! (Antavat kättä toisilleen.)

Konaš-ukko: Ei, Sava. Iku ei ole sinulle nuorempi sotilas vaan sinun oma poikasi.

Sava-ukko: Iku! Ikuseni, minun poikani!

Iku: Isä, oma isäni! (Suutelevat ja syleilevät. Sava pyyhkii kyyneliään.)

Konaš-ukko: Juanai, tyttöni, kysyt äsken minulta, että kuka on tämä laulava pikkupoika. Iloitse nyt, kun kerron: hän on sinun poikasi... metsän peittoon jättämä pienokaisesi. Tällainen poika hänestä on tullut... Hänen nimeään sinä et tiedä. Minä itse annoin nimen. Se on Mike... Mike, tule tänne. (Ottaa Mikeä kädestä ja vie Juanain luo.) Tämä on sinun äitisi...

Juanai ja Mike syleilevät ja suutelevat.

Juanai: Iku, tämä on sinun poikasi, meidän poikamme.

Iku ja Mike syleilevät ja suutelevat. Sava-ukko syleilee ja suutelee Mikeä, sanoen «lapsenlapseni», ja Juanaita, sanoen «miniäni».

Esangul: Sanotaan, että tänään täällä sattuu uskomattomia. Ei meillä kuitenkaan ole aikaa vetkutella liikoja. On aika panna häihin vauhtia... Hevosmiehet, nouskaa ratsaille, mentiin! Hei, edeskäypä, pane vauhtia! Poikani, ota morsiamesi, pane istumaan!

Juanai: Minä tosiaankin olen tänään morsian... Mutta en Rusin vaan Ikun. (Menee syleilemään Ikuä.) Iku, anna anteeksi, en tiennyt, että olit tulossa...

Iku: Ei, en pane pahakseni, Juanai. Et ole unohtanut minua kahdessatoista vuodessa. Siitä sinulle suuri kiitos! (Suutelevat. Rusi seisoskelee neuvottomana.)

Rusi (Esangulille): Isä, mennään kotiin, nämä eivät ole meidän häät...

Iku: Totta, Rusi! Teidän häänne menivät jo. Nyt on tullut meidän häittemme aika, kaksitoista vuotta sitten kesken jääneiden häiden! Sukulaiset, kutsuisin juhliimme, häihimme, mutta minulla ei ole taloa...

Konaš-ukko: Älä hätäännä, Iku! Kutsu vain hääväki, mennään minun luokseni. Juhlitaan sydämen pohjasta. Sukulaiset, mennään takaisin, minun luokseni!

Iku, Juanai, Sava, Konaš ja muut syleilevät toisiaan ja onnittelevat. Rusi ja Esangul väistyvät katsoen sivusilmällä.

Esirippu.

¹ Pääsiäisestä laskien seitsemäntenä keskiviikkona pidettävä juhla vainajien muistoksi.

Sergei Tšavain

AKPATYR

Neliosainen näytelmä vanhasta marilaisesta elämästä

Näyttelijät¹

Akpatyr – marilaisten kasakoiden atamaani.

Paimyr – Akpatyrin apulainen, kanteleensoittaja

Toiblat – vuorimarilainen kasakka

Pekešin Savi – rikas mari, Korain kylän starosta.

Vera – Savin vaimo.

Marpa – Savin tytär.

Maira – Marpan ystävä.

Evai ja Šamai – Savin rengit.

Evika – Savin kasvattitytär.

Malika-eukko – köyhä nainen.

Pašai – marilainen kauppias.

Aiduš, Šajdi, Šumat ja Izvai – köyhät marilaiset.

Mamut – kymmenysmies.

Mukanai – Evain isä, vanha ukko, hyvin köyhä.

Venäläinen upseeri – kapteeni.

Venäläinen upseeri – aliluutnantti.

Alibai – baškiiri, Pugatšovin eversti.

Noskov – uralilaisen tehtaan työläinen.

Toktanai – Akpatyrin apulainen.

Sotilas.

Savin renkejä.

Miehiä.

Tyttöjä.

Marilaisia kasakoita.

Sotilaita.

Ensimmäinen jakso

Vuosi 1774. Kesän joutilas aika. Päivä on kuuma. Korain kylänvanhimman, Pekešin Savin pihapiirissä on kovin hiljaista. Pekešin Savi on hyvin rikas. Hänen talonsa on erittäin upea. Marilaisportin kahta puolen on aita. Ison savupirtin ikkunassa ei ole rakkokalvoa vaan kiilleliusketta. Talosta kaukana seisova aitta on kaksikerroksinen, luhdissa on sola. Keittokodan vieressä seisoo suuri jalava. Jalavan alla on kaivo. Kaivon sivussa jalavan varjossa istuu tyttöjä. Yksi tyttö, huonoiten pukeutunut, istuu sivussa. He kaikki kirjovat. Luhdista solaan tulee kaksi tyttöä. He ovat pukeutuneet siististi. Keskustelevat keskenään jostakin hiljaa. Sivussa istuva nuori tyttö, Evika, istuessaan kirjoo ja ajattelee jotakin, hyräilee murheellista laulua, sitten hiljaksiin alkaa laulaa:

Pientä tietäni pitkin kuljin,

pikku koivikkoon poikkesin;

pienoisen koivupuun alla

pikku tulen tuikkasin,

pikku tulen palaessa

mansikan poimimaan läksin,

mansikan poimittuani

mansikkaletun tein,

mansikkaletun kypsyessä

kukkia poimimaan läksin:

kukkia poimia ei ole raskasta,

orvoksi on kovin raskasta jäädä...

Ensimmäinen tyttö: Todella, orpolapsen elämä on kovin raskasta.

Toinen tyttö: Kenen elämä olisi nyt helppoa? Nälkäisinä työhön uuvumme.

Kolmas tyttö: Mikään ei riitä – tee kirjailuja taas kylänvanhimman tyttärelle. Puidakin pitää väsymiseen asti.

Toinen tyttö: Jos omaa viljaa riittäisi, en istuisi nyt täällä hetkeäkään: omaakin työtä olisi kovin paljon.

Ensimmäinen tyttö: Hei, hölmöt, miksi noin puhutte? Voiko olla täyttämättä kylänvanhimman käskyä? Jos et auta häntä työnteossa, keneltä sitten leipää pyytäisit lainaksi. Onhan meillä työtä paljon, mutta ei Marpaakaan auttamatta voi olla.

Kolmas tyttö: Väkinen vievät ja vastentahtoisesti autat.

Ensimmäinen tyttö: Onko sinut viety väkisin?

Kolmas tyttö: Väkinen yhtä kaikki: jos et tule työnteokoon, leipää ei anneta.

Aitan edessä tytöt, Marpa ja Maira, laulavat:

Korkealla korkealla vuorella

jalka-aitan rakensin,

jalka-aitan sisään

hopea-arkun panin,

hopea-arkun sisään

hopea-astian pistin,

hopea-astian sisään

silkkikerän panin,

silkkikerän sisään

paljetin palan pistin;

Paljetin pala se ei ollut –

Isän ja äidin lapsi se oli.

Toinen tyttö: Teitä paljetin palan lailla hoitavat. Te ette meidän lailla kirjaile vieraille.

Kolmas tyttö: Meidän lailla vieraille ette käy puimassa.

Talosta tulee Verai, menee tyttöjen luokse.

Verai: No, tyttöni, miten työ sujuu?

Ensimmäinen tyttö: Kirjailemme, täti, oikein kovasti.

Verai (katsoo tyttöjen kirjailuja): Hyvä, kelpaa, kelpaa. (1. tytölle.) Oikein hyvä. Sinä tyttö olet oikea työmyyrä. (Menee Evikan luo.) Etkö sinä ole vielä saanut rintakirjailua valmiiksi? Minä ajattelin, että olisit jo saanut olkakoristeetkin valmiiksi. Taitaa sinun kielesi käydä kirjoessasi aika tavalla...

Evika: Minä kirjon koko ajan. Tämä kirjailu on kovin vaikea, ei tässä voi edistyä nopeammin.

Verai: Jos tekisit, työkin edistyisi. Tekemisesi on juuri sellaista. Aikamoisen kömpelyksen äitisi on tehnyt. Tämän rintapuolen olisi voinut saada valmiiksi maatenkin.

Marpa (laskeutuu juosten aitan solasta): Voi hyvä jumala, eikö se ole vielä valmis!... Sitten pitää kutsua joku muu kirjailemaan vävyn paita. Milloin Evika saa sen valmiiksi? (Mairakin laskeutuu aitan solasta.)

Verai: Muilla on muita töitä. Ruokinko minä hänet sänkyyn? Jos hän nukkuisi vähemmän, työkin edistyisi. (Evikalle.) Jos et saa olkakoristeita valmiiksi, et mene tänään nukkumaan, yön läpi kirjailet. Nyt ei ole yöllä pimeää...

Malika (tulee luuvalta): Verai-rouva, lyhteet ovat kuivuneet, nyt sopii mennä puimaan.

Verai: Mene huutamaan Izvaille, Šumatille ja Šaidille, että sopii mennä puimaan.

Malika: Hyvä on, menen huutamaan. (Menee.)

Kadun varren portti avataan, pikkulapsi tulee pihaan taluttaen sokeaa kanteleensoittajaa. Soittaja pysähtyy keskelle pihaa, ottaa hattunsa ja alkaa puhua.

Kanteleensoittaja Paimyr: Jalot isännät! Käskekää vierasta, auringonvaloa näkemätöntä ihmistä puhumaan. Me olemme tulleet kaukaa, auringonnousun suunnalta. Me olemme nähneet erilaisia kansoja, kuulleet erilaisia uutisia. Me laulamme teille lauluja, arvoituksia annamme, juttuja lasketamme.

Verai: Sinun juttujasi emme jaksa kuunnella. Mene tiehesi.

Paimyr: Jalo emäntä! Minun korviini kuuluu täällä tyttöjen ompelun pistojen ääni. Minun järkeni sanoo, että täällä valmistetaan myötäjaisvaatteita. Olkoon tyttärenne onnellinen, pitkäikäinen, rikas. Jalo emäntä, käske laulaa yksi laulu tyttäresi nimeen, nostata nuorten mieltä.

Marpa: Äiti, käske soittamaan.

Maira: Täti hyvä, käske soittamaan.

Verai: Lapsen mieli on jumalan mieli. Hyvä mies, istu, laula laulu. Tytöt, antakaa tilaa.

Paimyr: Kiitän teitä suuresti jaloudestanne.

Verai (Marpalle): Ei kai isäsi ala kirotta?

Marpa: Ei kiroa. Minä itse puhun isälle.

Paimyr (kanteletta soittaen laulaa):

Vitše-jokea ylittämään

lehteä ohuempi vene tarvitaan.

Lehteä ohuempaa venettä soutamaan

nauhaa ohuempi airo tarvitaan.

Jaloa ihmistä ylistämään

silkkiä pehmeämpi kieli tarvitaan.

Vuoren juuren mänty

vuoren kanssa tasassa seisoo.

Vuoren laen koivu

auringon kanssa tasassa seisoo.

Tämän talon isäntä ja emäntä

herrojen kanssa tasassa seisoo.

Verai: Pääsi on terävä, kielesi on pehmeä, osaat miellyttää ihmisiä. Minuakin miellytit. Jos haluat, jää meidän taloomme ja tuo taloon hyvää mieltä.

Paimyr: Kiitos suopeudestanne, toteutamme käskynne. (Alkaa soittaa kannelta. Soitto nopeutuu ja muuttuu tanssimusiikiksi.)

Marpa: Hei, soittoni on kaunista...! Tule Maira, tanssitaan!

Maira: Häpeän tanssia tädin silmien edessä.

Verai: Tanssi vain, tyttöni, tanssi, älä häpeä. Minäkin olen ollut nuori, minäkin olen tanssinut.

Maira: Jotenkin tuntuu hävettävältä.

Marpa: Ketä häpeät? (Osoittaa tyttöjä.) Noitako? Aivan kuin pitäisi!... (Alkaa tanssia.) No, tule! Hei, mikä on!

Verai: Tanssi vain, tyttöni, tanssi. (Maira tanssii.) Tuollainen taituri ja seisoo häpeilemässä... (Tyttöille.) Mitä te suu auki tollotatte? Ovatko kirjailut loppuneet?

Marpan ja Mairan tanssiessa pihaan tulevat Izvai, Šumat ja Šaidi. He kantavat varstoja, haravia ja luutia. Vähän myöhemmin tulee Savi. Miehet ottavat hattunsa.

Maira: Oi oi, kuinka väsyin... (Lopettaa.)

Marpa: Soittaja on tosi mestari. Kädet ja jalat nousevat itsestään.

Maira (näkee Savin). Voi, setäkin on tullut!

Savi (osoittaa Paimyria): Kuka tuon on tänne päästänyt?

Verai: Minä päästin, isä. Minä...

Savi: Kuinka uskalsit minulta kysymättä päästää?

Verai: Marpa ja Maira halusivat kovasti kuulla. Hän on kanteleensoiton mestari...

Savi: Hei, sinä, soittaja! Häivy täältä mitä pikimmin.

Marpa (menee juosten Savin luokse): Isä, älä aja pois... Ondri tulee huomenna. Olkoon Ondrin tuloon asti. Hän on oikein hyvä laulamaan ja soittamaan.

Savi: Hei, sinä, soittaja! Mistä olet? Mitä kuljet?

Paimyr: Jalomielinen isäntä! Minä olen sokea kanteleensoittaja. Kuljen kansan parissa. Laulan, arvuuttelen, satuilen ja kannelta soitan.

Savi: No, soitapa. Minä kuuntelen. (Menee istumaan Paimyrin viereen. Paimyr soittaa.) Kelpaa..., Hyvä... Oikein hyvä... (Miehille.) Mitä te siinä seisotte? Jos olette tulleet puimaan, painukaa luuvalle! (Miehet menevät.)

Verai: Tytöt, pankaa tekin kirjailut sivuun ja menkää luuvalle!

Ensimmäinen tyttö: Hyvä on, täti, mennään. (Tytöt menevät. Evika jää.)

Marpa: Isä, älä aja pois! Olkoon huomiseen asti.

Savi: Kuka hänet ajaa? Jos on, olkoon. (Menee tupaan.)

Verai (Paimyrille): Sinä, hyvä mies, mene kesäkeittiöön, pyydä syömistä ja juomista.

Paimyr: Kiitos jaloudestasi. Mennään, Šami. (Menevät.)

Marpa: Maira, mennään, lähdetään Hopeamäelle. Siellä on mansikat kypsiä. Syödään mansikoita. Noustaan sitten mäelle. Sieltä näkyy oikein kauniisti Elnetin toiselle puolelle.

Maira: Mennään. (Juoksevat.)

Verai (Evikalle): Entä mitä sinä siinä istut? Pitääkö sinulle erikseen mainita.

Evika: Sinä itse sanoit, että olkakoristeet pitää tänään tehdä loppuun.

Verai: Muiden puidessa sinäkö vain istuisit kirjailemassa? Mene nyt. En halua sanoa kahta kertaa. (Menee taloon.)

Malika tulee.

Malika: Ei ole ihmisillä kohtuutta. Eivät tajua, kuinka kuinka loukkaavat ihmistä. (Evika keräilee käsityötään itkeskellen.) Hei, tyttöseni, jos isäsi ei olisi mennyt väkeen, et sinäkään täällä olisi; nuo hirmut lähettivät isäsi sotilaaksi. Voi, isäsi oli hyvin urhea, oikein komea mies. Isäsi vuoksi monen tytön sydän hehkui. Sinäkin olet päältäpäin aivan kuin isäsi. No, nyt riittää. Nyt ei sovi pitkään rupertella, kun pitää mennä luuvalle. Jos vain on mahdollista, tyttö, tule luokseni. (Menee.)

Evika: Kiitos hyvistä sanoistasi, täti, oikein paljon kiitoksia. Jos on mahdollista, minä tulen. Voi, isä, isä, elätkö sinä vai et? (Menee.)

Vähän myöhemmin Mukanai tulee.

Mukanai: Huh, kuinka jäsenet onkaan väsyksissä. Viisi virstaa töin tuskin pääsin tulemaan. Kenen kanssa pitäisi ensin puhua? Evain vai Savin kanssa? Suostuuko Evai vai ei? Mitä Savi sitten sanoo? Voi, hyvä jumala, sääli minua kärsivää, tee Savin mieli minulle suopeaksi. Voi hyvä jumala, auta... (Menee taloon.)

Vähän myöhemmin Evai ja Šamai tulevat. Ovat pölyssä ja väsyneet. Evai kantaa kirvestä ja kuokkaa. Šamain olalla on murtunut kanki. Panevat tavarat aitan seinustalle.

Evai: Olen aivan puhki. Tuollaista pahaa paikkaa tähän mennessä ei ole raivattu.

Šamai: Sinä vielä jaksat jotenkuten, mutta minä olen täysin lopussa. Kurkussanikin tuntuu vain kitkerältä. (Vinttaa kaivosta vettä juodakseen.)

Evai: Minunkin kurkkuni on rutikuiva. (Juo.) Minua ilahduttaa vain yksi asia: tässä orjantyyössä ei tarvitse enää kauaa tuskailia – kahden kuun päästä olen hoitanut isäni velan.

Šamai: Sinä, Evai, olet onnekas: kahden kuun jälkeen sinä rupeat elämään vapaana. Mutta minä... Minun pitää vielä kaksi vuotta kärsiä tässä pirun työssä. Kuluuko minun kahleeni rikki tässä raivaamisessa: Savi-äijä levittää raivattavan metsän yhä laajemmaksi ja laajemmaksi. Tulee mitä tulee, mutta nyt minä kaadun unten maille... (Asettuu jalavan varjoon.)

Evai: Syömättäkö aiot nukkua?

Šamai: Olen niin väsyksissä, että ruokakaan ei maistu.

Evai: Minä haukkaan vähän. Mitähän tänään antavat? Keittoa vai puuroa?

Talosta tulevat Mukanai ja Savi.

Mukanai: Evai!

Šamai nousee nähtyään Savin.

Evai: Isä! (Juoksee isänsä luokse.) Isä, mitä varten tulit? Miten äiti elää?

Mukanai: Äitisi on nyt terve. Lähetti sinulle juuston, ota. (Ottaa poveltaan ja antaa.)

Savi: Malta, Mukanai, jutteleet myöhemmin. Evai, Šamai, miksi olette tulleet tänään aikaisin pois?

Evai: Väsyimme, voimat loppuivat täysin. Kirves ja kuokka tylsyivät kelvottomiksi, pitää viedä sepälle. Ja Šamai sai kangen poikki.

Savi: Eihän mikään riitä karhulle! (Šamaille.) Kun kerran rikoit, korjaa myös! (Šamai ottaa kangen ja aikoo viedä.) Seis, Evai vie kangen, sinä menet luuvulle auttamaan.

Šamai: Olen kerrassaan väsynyt, Savi-setä. (Antaa kangen Evaille.)

Savi: Älä puhu pötyä, milloin tuollainen karhu väsyisi?

Šamai: Vatsanikin on aivan tyhjä.

Savi: Syö, jos olet nälissäsi. Ei, syöt myöhemmin... Pitää ottaa takaisin palkastasi rikotun kangen takia. No, mitäs seisot, pitää pian puida kaikki. (Šamai menee.) Evai, tuliko Aiduškin?

Evai: Aiduš ei ole tänään lainkaan tullut.

Savi: Ei ole tullut!? No, olkoon. Sinä, Mukanai, koeta puhua Evaille isän lailla. En minä moiti Evaita... En moiti... Evai on työssä hyvin ahkera. Jos minun puheeni sopii teille, sinua säälien, annan taas kymmenen ruplaa. (Menee taloon.)

Evai (ihmetellen): Isä, mistä kymmenestä ruplasta puhutte?

Mukanai: Evai-poikani, sinä saat pian maksetuksi yhden velkani. Siitä sinulle kiitos. Mutta pyydän sinua taas. Evai, henkiveromme on kymmenen ruplaa ja seitsemänkymmentä kopeekkaa. Savi sanoo, että jos sinä jätät vielä kolmeksi vuodeksi tekemään työtä, hän antaa nyt kymmenen ruplaa ja antaa vuodelta kahdeksan ruplaa.

Evai: Taas kolme vuotta! Ei, isä, hoidan vanhan velan, mutta päivääkään en ole täällä sen lisäksi!

Mukanai: Hänhän antaa vuodelta kahdeksan ruplaa.

Evai: Antakoon vaikka kymmenen ruplaa, en jää. En, en. (Paiskaa kangen pois.)

Mukanai: Kun ei, niin ei. Minä en sinua pakota. Minkäs teet, voi olla, että koko omaisuutemme, karjamme – kaikki myydään puoleen hintaan. Minut, vanhan miehen ehkä panevat vankilaan. Äitisi tulee sokeaksi itkiessään, pikkuveljesi joutuu lähtemään kerjuulle tai kuolee nälkään. Isoveljestäsi en edes puhu: hänen päivänsä on jo luetut.

Paimyr tulee ja kuulostelee Mukanain ja Evain keskustelua.

Evai: Isä, älä puhu noin, älä revi minun sieluani.

Mukanai: Minä puhuin sinulle, poikani, selvästi. Se on sinun asiasi: tee, mitä haluat.

Evai: Isä, sääli minua: niityn raivaaminen on raskasta!

Mukanai: Säälinhän minä sinua, säälin. Mitä tekisimme, kun elämämme on tällaista!?

Evai: Mitä pitäisi tehdä? Mitä pitäisi tehdä?

Paimyr: Pitää totella isän sanaa.

Mukanai: Kiitos hyvistä sanoistasi, hyvä mies.

Evai: En, isä, en! Yritä sinä itse elää Pekešin Savin luona. Koko kesän pitää raivata niittyä! Minä en enää, en, en! (Juoksee portille.)

Mukanai (hoipertelee perään): Rauhoitu, poika, rauhoitu.

Evai: Mitä pitäisi tehdä? Mitä pitäisi tehdä?

Paimyr: Pitää totella isän sanaa.

Evai: Mistä sinäkin siihen tulit? Painu tiehesi! (Avaa portin.) Älä pistä nenääsi ihmisten asioihin! (Paimyr ja Šamai menevät.) Mitä pitäisi tehdä? (Menee istumaan ylös talon portaille, ajattelee.)

Mukanai (tulee hetken kuluttua hiljaa): Poikani...

Evai (kuin unessa): Mitä, isä?

Mukanai: Mitä sanot henkiverostasi? (Evai ei vastaa mitään, istuu ymmärtämättömänä.) En minä sinua pakota. Vaikka pitäisi mennä vankilaan, en pakota.

Evai (itseksensä): Talomme ja karjamme myydään, isä pannaan vankilaan, pikkuveli lähtee kerjuulle... Voi, mitä elämää!

Mukanai: Ei voi kieltää, elämä on vaikeaa... Mitä sanot, poikani?

Evai (hetken mietittyään nousee sydän palaen ja vastaa nopeasti): Hyvä on, isä, tottelen sinua. (Astuu portaat alas ja istuu.)

Mukanai (iloitsee): Kiitos, poika, luotin sinuun enkä tullut turhaan. Nyt minä menen Savin luokse. (Menee eteiseen.)

Evai (istuu hetken hiljaa ja nousee sitten seisomaan): Voi, Evika, taas puin länget kolmeksi vuodeksi. Ei ole minulle suotu elää omassa talossa omassa vapaudessa. Jos eläisin itsenäni, pelastaisin sinut, Evika, mutta ei... (Ajattelee.) Mutta miksipä ei? Miksi minä suostuin? Miksi myisin itseni? Ei, en suostu!... Menen heti sanomaan. (Nousee juosten eteiseen.)

Mukanai (tulee iloiten): No, poikani, elä hyvin. Me sovimme Savin kanssa. Antakoon jumala hänelle terveyttä: antoi kymmenen ruplaa ja kaksikymmentä kopeekkaa, kokonaan... Katsos... Nyt, poikani, minä menen. Pysy terveenä. Näkemiin! (Aikoo lähteä.)

Evai (raskaasti): Näkemiin, isä!...

Mukanai (palaa): Aa, unohdin sanoa sinulle, olen niin innoissani... Savi sanoo päästävänsä sinut töiden päätyttyä kolmeksi päiväksi äitiäsi katsomaan... Näkemiin, poika, ole kunnolla. (Menee.)

Evai: Loppu, ei ajatustakaan enää! (Menee jalavan alle istumaan ja painaa päänsä alas.)

Marpa tulee, näkee Evain, seisahtaa ja alkaa laulaa.

Laakson pohjan usvaa,

vaikka sinä et tunne, minä tunnen,

tiheikön satakieltä

vaikka sinä et näe, minä näen.

Happamaa talkkunapiimää

vaikka sinä et maista, minä maistan.

Vaikka sinä et halua nähdä,

minä kovin haluan nähdä.

Marpa (menee Evain luo): Eikö niin, Evai? Sinä et halua nähdä minua, mutta minä ajattelen sinua aina... Sinä olet niin urhea, kaunis.

Evai: Miksi sinä noin sanot? Sinähän olet kihlattu tyttö.

Marpa: Kihlattu ei ole naimisissa. Vielä on minulla oma vapauteni: kun haluan, menen, kun en halua, en mene... Evai, miksi sinä olet tänään noin surullinen? Mikä mieltäsi painaa? Kerro, Evai rakas. (Syleilee Evaita.)

Evai (pyristelee pois): Riittää kun isäsi pilkkaa, älä sinä enää pilkkaa.

Marpa: Minäkö pilkkaan!? Ei, Evai, minä todella rakastan sinua... Etkö usko? Minä olen nytkin sanonut isälle, että sinä et ole Pekešin Savin renki vaan vävy. (Syleilee Evaita.) Minä voin tehdä sen. No, miksi et vastaa mitään? Mitä ajattelet, Evai rakas? Evai, mennään ylös aittaan, minä annan sinulle hunajaista rahkaa... No, tule, tule... (Vie kiskoen ja ajaa aittaan.)

Hetken kuluttua tulee Mamut, jolla on kädessään arpakapula. Seisoskelee vähän pihassa ja nousee eteiseen. Aikoessaan avata ovea Savi tulee ulos.

Savi: Aa, Mamut, tulit sittenkin. Sinä, kymmenysmies, olet minulle juuri nyt kovin tarpeen.

Mamut: Tulin, koska ajattelin, että on jotakin haettavaa.

Savi: Mene kutsumaan Aiduš.

Mamut: Keitä muita pitää kutsua?

Savi: Juuri nyt ei muita. Kutsu vain Aiduš ja tule hänen kanssaan.

Mamut: Menen heti kiskomaan hänet esiin. (Menee.)

Savi (katselee ympärilleen): Mihin Evai meni? Ehkä saattaa isäänsä tai on mennyt luuvalle. Tämänvuotiselta väeltä ei tahdo löytyä järkeä. Jokainen oikuttelee. Jopa Aiduš on alkanut oikutella. No, malttakaapas, minä kesytän teidät kaikki. (Menee luuvalle.)

Vähän myöhemmin Evai tulee juosten aitasta. Perässä tulee Marpa nauraen. Evai ryntää alas ja Marpa perässä.

Marpa: Hah hah hah! Sinä, Evai, olet aivan pötkö. Ajattelitko tosiaan, että minä tulisin sinun vaimoksesi? Minä petkutin sinua. Nyt sanon totuuden. Rikkaan Savin tyttärestä ei tule ikinä

köyhän Mukanain miniää. Oman sukuni nimen mädättämiseksi minä en ole niin hullu. Isäni otti sinut taas kolmeksi vuodeksi. Isä kiusaa sinua kovin. Minä kysyn isältä, jos hän antaisi sinut minulle... myötäjäisiksi... (Evika tulee.)

Evai: Pirulainen! (Lähtee juoksemaan.)

Evika: Evai! (Evai pysähtyy.) Mikä on, Evai?

Evai: Älä kysy, Evika, kerron myöhemmin. (Juoksee.)

Marpa: Hah hah hah! (Katsoo suoraan Evikaa.) Olkakoristeiden pitää olla tänään valmiit! (Menee eteiseen.)

Evika: Mitä nuo mekastavat? Mihin Evai juoksi? (Käy katsomassa portilla, sitten ottaa kirjailun ja alkaa kirjailla.)

Savi tulee. Hänen perässään astelevat Izvai, Šumat, Šaidi ja Šamai. Jokainen heistä kantaa suurta viljasäkkiä. Tytöt kantavat pienempiä säkkejä. Malika kantaa vain pientä koria. Savi avaa aitan oven, käskää viedä viljan aittaan. Talosta tulee Verai. Säkit tyhjennettyään miehet tulevat aitasta. Tytöt tulevat heidän perässään. Miehet alkavat raapia niskaansa...

Verai: Tytöt, ruokaan asti kirjaillaa kankaita.

Ensimmäinen tyttö: Hyvä on, emäntä, kirjailemme.

Šumat: Miten on, Savi-isäntä, minä tarvitsisin vähän leipää?

Šaidi: Minäkin haluaisin vähän kysyä.

Izvai: Minäkin elän pelkällä jalavan kuorella.

Malika: Minullekin olisi samoin kaura tarpeen ja...

Savi: Entä eikö teillä ole vanhaa velkaa?

Šumat: On yksi puuta kauraa.

Šaidi: Minä otin puoli neljännestä ruista.

Izvai: Minusta tuntuu, että minulla ei ole mitään otettuna.

Savi: Miten niin ei ole? Viime kerralla yhden leipälimpun annoin.

Izvai: Sitä vastaan minä menin kuokkimaan raiviota.

Savi: Jos niin on, syö jalavan kuorta.

Izvai: Miksi niin, Savi-isäntä? Etkö laske apuani puinnissa miksikään?

Mamut ja Aiduš tulevat.

Aiduš: Mitä varten käskit, Savi-isäntä?

Savi: Miksi et ole tänään tullut puimaan?

Aiduš: Tein niin kuin sovimme. Olen maksanut velkani pois. Nyt minulla on omat työni. Niinpä ei käy enää mennä raivaamaan niittyä.

Savi: Mitä sinä oikein puhut!... Kun tulet puutteen sattuessa anomaan, lupaat tehdä mitä vain, nyt et halua tehdä yhtäkään ylimääräistä päivää. No, hyvä on, minä lähetän sinut toiseen työhön. Sinä menet huomenna Tšiviliin kaatamaan puuta laivaa varten.

Aiduš: Nytkö? Kun pitäisi saada työt tehtyä. Jos minä menen, kuka ryhtyy tekemään minun niittyöitäni.

Savi: Sellainen ukaasi on tullut... Jonkun pitää mennä.

Aiduš: Siltikään en mene.

Savi: Menet Uralille kaivamaan rautamalmia, jos et nyt mene kaataamaan puita laivoja varten. Mieti, kuka olisi sinua parempi.

Soittokello alkaa soida. Lähestyy. Kaikki vaikenee. Kuuluu hevosen pysähtymiskäsky. Portti avataan, venäläinen upseeri tulee sisään. Hänen perässään tulee sotilas. Savi juoksee vastalle. Kumartaa maahan asti. Miehet ottavat hattunsa.

Upseeri: Hjuvaa päivää, kjulanvanhin. Miten voit?

Savi: Siinä ja siinä elämme, teidän jalosukuisuutenne.

Upseeri: Kas niin, kjulanvanhin, määrään sinun kokoomaan kansan. Vielä minun tarvitsee Pašai Saigeldin...

Savi: Mamut! Kerää väki. Ensimmäiseksi sano Pašaille. Tulkoon heti.

Mamut: Menen heti hakemaan. (Menee.)

Upseeri (astuu portaiden päähän): Kas niin, kjulanvanhin, sinä tarkasta kansa. Minä sinulle kerron salaisuus. Semmoinen varas, rosvo, häijyläinen on tullut. Hän sanoo, että hän itse on tsaari Pjotr Fjodorovitš. Hän ei ole tsaari, hän on karannut kasakka Jemelka Pugatšov. Tuo Pugatšov viekoittelee kansan, meidän suuri tsarinna Jekaterina Aleksejevnaa vastaan, kutsuu nousemaan laillinen valtaa vastaan, käskee lopettaa jalosukuinen aatelisto. Pugatšov itse on vielä kaukana. Tänne hän lähettää houkutuspaperin, lähettelee vielä semmoisia häijyläisiä, joka viekoittelee kansan. Ehkä myös täällä on kulkenut rosvoja?

Pašai tulee.

Savi: Täällä ei ole sellaisia vielä kulkenut.

Pašai: Hyvää päivää, Savi-isäntä, hyvää päivää, teidän jalosukuisuutenne!

Savi: Hyvää päivää, Pašai! Teidän jalosukuisuutenne... Pašai Saigeldin tuli.

Upseeri: Sinä olet Pašai Saigeldin?

Pašai: Minä, teidän jalosukuisuutenne.

Upseeri: Sinä kaupustelet?

Pašai: Hiukkasen kaupustelen.

Upseeri: Kas tässä sinulle ukaasi, sinun ei saa enää kaupustella. Suuri tsaari Mihail Fjodorovitš antoi aikoja sitten tällainen ukaasi. Tšeremissi ei saa kaupustella.

Pašai: Eikö Pekešin Savikaan saa?

Upseeri: Hän on kastettu... Uskoo oikeaan jumalaan.

Pašai: Kuinka niin? Minähän olen tähän asti kulkenut kaupoilla. Miksi nyt ei saisi?

Väki kerääntyy. Väen joukossa näkyy myös Paimyr. Etäämpänä seisoo Evai.

Upseeri: Sinulle puhutaan – ukaasi! Minä tuln sanomaan teille suuri tsarina Jekaterina Aleksejevnan ukaasi. Tämä ukaasi sanoo teille, että teidän pitämä Elnetin rannan maa, sortunut rannasta asti savirantaan saakka – se on pituus, kjummenen virstaa – se on leveys, annetaan kaartin luutnantti, aatelinen Mestnikoville. Sen maan sijaan teille annetaan savimaan vastaranta, Elnetin poukamasta asti Ošytin rantaan saakka... Kjulanvanhin, pistä leima...

Pašai: Savi-isäntä, älä pistä leimaasi! Mihin Ošytin suun suo kelpaa?

Šumat: Sellaista maata me emme tarvitse!

Väki: Ei tarvita! Ei tarvita!

Izvai: Me emme anna omaa maatamme!

Väki: Emme anna!

Upseeri: Mitä tämä tällainen on? Kapina! Minä tuon heti sotilas! Kjulanvanhin, näe, kuka noin huutaa.

Savi: Katsotaan, teidän jalosukuisuutenne, katsotaan. Mamut, kuka huutaa?

Mamut menee väen sekaan. Siellä hänelle näytetään nyrkkiä.

Mamut (Saville): Jokainen huutaa.

Vera! menee taloon.

Upseeri: Kaikki menee nyt koteihinsa.

Savi: Teidän jalosukuisuutenne, astu taloon. Minä teen kaiken. Älä murehdi, teen kaiken... Hieman syöt, siemaat, lepäät.

Upseeri: Sopii levätä. (Menee taloon. Hänen perässään menee sotilas.)

Savi: Naapurit, menkää kotiinne. Tsaarin ukaasia vastaan ei voi tehdä mitään.

Pašai: Sinä, Savi-isäntä, älä aja väkeä pois. Väki alkaa pohtia asiaa.

Savi: Sopii pohtia, mutta ei pidä olla itsepäinen.

Pašai: Emme me ole itsepäisiä. Me teemme kaiken hiljaisesti. Mene sinä sisään, huolehdi vieraastasi, minä itse johdan tässä.

Savi: Hyvä on, Pašai, minä luotan sinuun. (Menee taloon.)

Šumat: Mitä tämä tällainen on? Miten näin voidaan tehdä?

Šaidi: Ei näin voi tehdä! Hyvän maan sijaan antavat suon.

Izvai: Eikö herroilla ole järkeäkään?

Aiduš: Miksi herralle, hänen perheensä ei ole nälissään.

Pašai: Naapurit, tätä ei voi jättää tähän. Meidän pitää tehdä jotakin.

Šumat: Mitä pitää tehdä?

Šaidi: Mitä pitää tehdä?

Aiduš: Mitä teemme?

Paimyr (alkaa soittaa kanneltaan ja laulaa):

Aurinko nousee punertaen,

omenapuuhun kiertyen.

Yksi tulee, toinen menee,

näin maailma pyörii.

Humala lakoaa suohon.

Kivi loistaa Moskovassa.

Minä laulan torstaina,

te ymmärrätte perjantaina...

Aiduš: Kyllä me ymmärrämme, hyvinkin ymmärrämme. Mitä teet, jotta me ymmärrämme?

Paimyr antaa kanteleen Šamille, ottaa maassa makaavan kangen, nostaa se ylös ja sillä puiden osoittaa talon suuntaan, sitten antaa kangen Aidušille. Aiduš ottaa kangen ja hänkin pui talon suuntaan.

Paimyr (kannelta soittaen puhuu): Elipä ennen yksi marilainen voimamies. Kovin suojeli hän mareja vihollisilta. Sitten tuli voimamiehen aika täyteen, marikansa alkoi surra... Ennen kuolemaansa voimamies opetti marikansalle näin: «Eläkää toisianne auttaen. Haudatkaa minut Elnetin rantaan. Kun teidän elonne tulee oikein raskaaksi ja kun vihollinen alkaa teitä taas piinata, tulkaa Elnetin rantaan ja kutsukaa minua. Minä tulen teitä auttamaan ja löydän keinon!» Nämä sanat sanottuaan voimamies kuoli... Nyt on aika tullut, nyt on aika tullut! Nousee voimamies, nousee urho! Voimat hänellä on valtavat. Ken on suruinen, ken on köyhä – kokoontukaa hänen ympärilleen! Hän on voimamies, hyvin vahva, hän on voimamies – hänhän on Akpatyr!

Pašai: Ukko hyvä, tule minun luokseni. Minä juotan ja syötän sinut. Sinunlaisesi miehen kun ruokkii, tulee onni myötä.

Paimyr: Sanotaan, että kohtalon määräämä suola ja leipä murtaa hampaan. Minun syötävät leipäni eivät ole vielä syödyt. Pitää mennä, kun kutsutaan. En minä niskoittele.

Pašai: Aiduš, tule sinäkin!

Aiduš: Minä tulen.

Pašai: Lähdetään, ukko!

Paimyr: Lähdetään! (Menevät. Heidän perässään menee väki. Naisetkin unohtavat kirjailunsa ja menevät. Evai menee portille asti ja palaa, istuu jalavan alle ja pitelee päätään.)

Šamai: Tuli mitä tahansa, mutta minä kaadun nyt sänkyyn. (Menee.)

Evika (menee Evain luo): Evai! Miksi olet noin surullinen? Mikä on?

Evai: Voi, Evika, minut on myyty taas kolmeksi vuodeksi Saville. Isän pitää maksaa henkiveroa kymmenen ruplaa kaksikymmentä kopeekkaa.

Evika: Evai-parka, toiveistasi ei tullut mitään.

Evai: Evika, en minä jaksa enää näin, minä karkaan täältä.

Evika: Minne?

Sotilas tulee eteiseen, katselee ympärilleen.

Evai: En minä itsekään tiedä minne.

Sotilas (tulee Evika luo): Kaunis tyttö, kapteeni käskee sinut luokseen.

Evika: Mitä varten?

Sotilas: Olet tarpeen, käskee.

Evika: Voi, rakkaani!... Mitä teen?

Sotilas: Liikettä nyt, kapteeni ei tykkää odottaa. Mennään! (Lähtee Evikaa kiskoan.)

Evika: Evai! Evai!

Evai (tyrkkää sotilasta): Tähän tyttöön et koske!

Sotilas pöyrähtää maassa.

Sotilas (nousee): Aa, sinä resupekka! Oletko kapteenia vastaan? Minä sinut opetan! (Läimäyttää Evaita korvalle, nappaa Evikan ja vie kiskoan.)

Evika: Ai ai! Ei saa, Evai, pelasta!

Evai ottaa aitan seinustalta kuokan, juoksee sotilaan kiinni ja iskee. Sotilas lyyhistyy maahan.

Evika (kirkaisee pelästyksissään): Voi, sinä tapoit!

Evai katsahtaa sotilaaseen ja juoksee puutarhaan. Evika juoksee perässä. Talosta tulee upseeri.

Upseeri (vetää miekkansa): Nappaa! Ota kiinni! (Juoksee Evain perään.)

Talosta tulevat juosten Savi, Verai ja Marpa.

Savi (huutaa minkä jaksaa): Šamai! Šamai! Ihmiset!

Šamai (tulee juosten silmät unesta tihruksissa): Mitä? Kuka?

Ihmiset kerääntyvät. Kaikki tulevat juosten.

Savi: Ottakaa Evai kiinni! Tappoi sotilaan!

Upseeri: Nappaa! Ota kiinni!

Kaikki juoksevat.

Savi: Piirittäkää! Ottakaa kiinni!

Sotilas liikahtaa. Verai ja Marpa nostavat sotilaan ja vievät taloon. Paimyr tulee portista ja pysähtyy. Hetken päästä Evai tulee juosten ja huohottaa. Šamai ajaa häntä takaa. Pihassa Šamai saavuttaa Evain ja ottaa kiinni. Tappelevat.

Evai: Šamai, päästä! Miksi sinä minut otit kiinni?

Šamai: Ei ihmistä saa tappa!

Pašai ja Paimyr tulevat juosten pihaan.

Paimyr (ottaa Šamaista kiinni, sanoo lujasti): Päästä! (Šamai seisoo ihmetellen.) Sinä, Evai, juokse Elnetin rantaan, suureen rinteeseen, siellä pyöreän tammen alla, tienristeyksessä, odota minua. Juokse!

Pašai: Juostaan, Evai!

Pašai ja Evai juoksevat.

Paimyr: Sinä, Šamai, mitään et ole nähnyt, mitään et ole kuullut. Jos suustasi lähtee yksikin sana, niin tästä... (Näyttää kiiltävää tikaria povestaan. Šamai perääntyy.) Mene, ole etsivinäsi! (Šamai lähtee juosten.) Ei sinne, tuonne! (Näyttää täysin päinvastaiseen suuntaan kuin minne Evai lähti. Šamai juoksee.)

Upseeri: Nappaa! Ota kiinni!

Savi: Piirittäkää! Ottakaa kiinni!

Esirippu.

Toinen jakso

Elnetin ranta. Yhdellä puolella on korkea mäki. Toisella puolella on metsä. Metsän ja Elnetin rannan välissä on tyhjää tilaa. Metsän laidassa on havumajoja. Mäen laella seisoo vahti. Rannassa palaa nuotio. Nuotion äärellä istuu Toiblat ja puhdistaa pyssyään. Mäen juurella, kannon nokassa istuu Akpatyr. Hänen vierellään seisoo Evai.

Toiblat (laulaa):

Aamuruskon aikkan soi,

satakielen ääni soi.

Mä ajattelin,

isäni ääni...

Vaan kuulostelisin,

satakieli laulaa.

Ruoka-aikkan soi,

käen ääni soi,

mä ajattelin,

äitini ääni...

Vaan kuulostelisin,

käki kukkuu.

Akpatyr: Niin, Evai... Sanot, että Pekešin Savi on hyvin rikas.

Evai: Niin, Akpatyr-atamaani. Pekešin Savi on kovin rikas. Joka vuosi raivauttaa kuusi niittyä. Kerää köyhien maita...

Akpatyr: Miten kerää?

Evai: Kun köyhän pelto jää kylvämättä tai siemenvilja ei riitä, menee itse puhumaan. Pyytää Savilta apua. Savi on auttavinaan, antaa jonkin naulan jauhoja tai kylvää puoliksi, sitten tulee pellon jaolle tai ottaa kokonaan.

Akpatyr: Käyvätkö venäläiset herratkin hänen luonaan?

Evai: Käyvät, Akpatyr-atamaani.

Akpatyr: Käyvätkö kauppiaatkin?

Evai: Välillä kauppiaitakin käy.

Akpatyr (istuu hetken hilaa): Sanotaan, että Savi antaa tyttärensä miehelle.

Evai: Kyllä, Akpatyr-atamaani. Heinäkuussa on häät.

Akpatyr (puhuu itseksensä): Oikein sopivaa, oikein hyvä...

Toiblat (laulaa):

Keskipäivän aikkan soi,

leivosen ääni soi.

Mä ajattelin,

veljen ääni...

Vaan kuulostelisin,

leivonen laulaa.

Illalla hiljaa soi

viiriäisen ääni soi.

Minä ajattelin,

siskoni ääni...

Vaan kuulostelisin,

viiriäisen ääni soi.

Akpatyr: Odotas, en voi olla auttamatta Savin häissä.

Evai: Akpatyr-atamaani, pian pitää mennä. Siellä on yksi orpo...

Akpatyr: Hetimiten en mene, Evai. Kaikella on oltava aikansa. En mene liian aikaisin. Nyt pitää valmistautua. Evai, sinä et vielä osaa kunnolla sapelilla lyödä etkä pyssyllä ampua. Opetan. Toiblat opettaa. Mene.

Evai: Täytän käskysi, Akpatyr-atamaani. (Menee Toiblatin luo.) Toiblat-veli, Akpatyr-atamaani käski minun oppia paremmin lyömään sapelilla ja ampumaan pyssyllä. Opetä.

Toiblat: Semmosest työst mä en kieltäyry. Jos käskee oppia, opimme. Mennä mettä laitta. (Menevät.)

Akpatyr: Savi naittaa tyttärensä... Minun tyttäreni olisi nyt kelvollinen annettavaksi miehelle...

Metsästä kuuluu vihellys. Vahti vislaisee vastaan. Paimyr tulee. Hänen perässään tulevat Mukanai, Aiduš ja Izvai.

Paimyr: Terve, Akpatyr-atamaani. Kuljin ja kiertelin pitkin Elnetiä. Ruis on kypsää, sopii alkaa niittää.

Akpatyr: Jos niin on, Paimyr, meidän täytyy pyältää sirpit.

Paimyr: Aika, Akpatyr-atamaani, aika...

Akpatyr: Keitä nuo ovat?

Paimyr: Tämä on Alakylän Mukanai, Evain isä. Kertokoon itse, miksi on tullut. Nämä ovat Korain kylästä. Sotapäällikön käsistä pelastuivat ja tulivat.

Akpatyr: Istu, Mukanai-veli, olet kai väsynyt?

Mukanai: Vanhan miehen voimat ovat sellaiset. Kiitos lempeistä sanoistasi. (Istuu kannon nokkaan.) Meille iski tosi iso murhe. Evain takia kiusaavat, nyt ei voi lainkaan elää.

Akpatyr: Kovinko ahdistavat?

Mukanai: Ahdistavat vai? Eivät anna elää: «Etsi Evaisi ja anna meille! Jos et löydä, lähetämme sinut Siperiaan!», sanovat. Hyvä mies, jos Evai on täällä, lähetä sinä hänet. Sinä sen sijaan säälit köyhiä. Kuulin, että autat heitä. Ehkäpä annat yhdet kymmenen ruplaa kaksikymmentä kopeekkaa. Henkivero tosiaan pitää maksaa. Evain karattua Savi otti takaisin antamansa rahan.

Akpatyr: Hyvä on, Mukanai-veli, minä annan tarpeeseesi rahaa. Henkiveroa ei tähän hätään tarvitse maksaa. Jos haluat tavata Evain, hän on tuolla... Opettelee iskemään sapelilla.

Mukanai: Onko Evai todellakin täällä? Oi, suuri jumala, kiitos sinulle. Missä se Evaini on?

Paimyr (näyttää): Tuonne meni. (Mukanai menee.)

Akpatyr (miehille): Mitä te sanotte ?

Izvai: Akpatyr-johtaja, sinä otit meidät omaan ryhmääsi.

Aiduš: Me salaa livahdimme tänne laivapuita kaatamasta.

Akpatyr: Paimyr, mitä sinä sanot?

Paimyr: Minä sanon, että otetaan. Minä olen tiennyt heidän elämästään jo pitkän aikaa: he ovat Korain kylän köyhimpiä. Heillä ei ole todellakaan sijaa muualla.

Akpatyr: Jos sinä panet heidän puolestaan pääsi pantiksi, jääkööt.

Paimyr: Heihin voi luottaa.

Joku viheltää. Vahti viheltää vastaan. Hetkisen kuluttua Pašai ja kolme kasakkaa tuovat venäläistä kauppiasta. Panevat Akpatyrin eteen. Kauppiaan kädet ja jalat ovat sidotut, silmät peitetyt ja hänen suussaan on palikka.

Pašai: No, täysi raato, miten voit? Akpatyr-johtaja, tässä on sinulle yksi sielu. Hissuksiin toimme ja aina katsoimme rantaa. Jos vainkin nostaa kättään, heitämme jokeen, että plumpsis.

Akpatyr: Kuka tämä tällainen on, Pašai?

Pašai: Venäläinen kauppias. Oli tulossa Ošytin suunnalta. Tavaraa hänellä oli kymmenen kärriä ja itse on täysi sammakko. Me saarsimme hänet ja käänsimme taskut. Orjat pieksimme, kauppiaan sidoimme, tavarat kippasimme kumoon, hevoset päästimme ja ajoimme niitylle.

Akpatyr: Missä tavarat ovat nyt?

Pašai: Piilopaikassa. Älä murehdi, Akpatyr-johtaja, ne on hyvin peitetty.

Akpatyr: Avatkaa hänen kätensä ja jalkansa, ottakaa side silmiltä ja suusta.

Kasakat avaavat solmut. Kauppias ähkii.

Pašai (potkaisee kauppiasta): Nouse, pölkky, näin jänis polkee. (Kauppias ähkii.) Voi, mikä vaivaaja, aina on hänelle renki tarpeen. Hei, mistä kiikastaa, liiku vähän. (Ottaa kauluksesta kiinni, nostaa seisomaan.)

Kauppias (ihmetellen katselee ympärilleen, sitten äkkiä polvistuu): Hjuvat ihmiset, ei saa minua tappa. Minä annan kaikki. Mitä pyytää, kaikki annan.

Pašai: Olet myöhässä, päreparta, tarjoamisiasi ei enää tarvita, me otimme jo, pitää vain tuoda...

Akpatyr: No, kerro, kauppias, miten kaupustelet ja miten petkutat ihmisiä?

Kauppias: Minä petkuttaa ei ole. Minä annan kaikki raha. Minä... minä... hjuva ihmise, minun pitää lähettää pois.

Pašai: Mitä tuo puhuu, hänellä on keinot käydä kauppaa. Kieli hänellä on liukas, hänellä on viinaa. Sekoittaa ihmiset viinalla, pelottelee herrojen nimellä – ostaa eläimen nahat muka kalliisti, maksaa vain tarpeettomilla helmillä. Hänellä oli kolme kuormaa viinaa, neljännessä oli tupakkaa.

Kauppias: Minä juottaa ei ole, he itse pyytävät tuoda. Minä annan hyvästi rahaa.

Paimyr: Mitä tuon kanssa juttelemaan, keikautetaan...

Akpatyr: Viekää! (Heilauttaa kättään.)

Kaksi kasakkaa ottaa molemmin puolin kyynärvarresta kiinni. Pašai tekee köydestä silmukkaa.

Kauppias: Hjuva ihmise, hjuva ihmise. Minun ei saa tappa. Minä...

Pašai (pökkää kauppiasta selästä): Mennään, nosta jalkaa, nosta nosta. Kuka sinut tappa? Kenen käsi nousee? (Kiskovat ja tönivät kauppiasta.)

Kauppias: Minä... Minä... Minä...

Pašai: Sinä... Sinä... Sinä olla myytävä, mutta Pašai olla metsään menevä. Sinut, kauppias, nostetaan oksaan roikkumaan. Pašainkin tekee mieli käydä kauppaa! (Menee.)

Akpatyr: Mikä Toktanaita niin kovasti pidättelee? Hänenhän olisi jo pitänyt palata.

Paimyr: Se paikkahan ei ole lähellä. Kun on päässyt perille, ei heti kannata lähteä takaisin. Eikä heti voi saada tietää, miten asiat siellä makaavat.

Akpatyr: Minä olisin jo lähettänyt hänet Birskin marien luokse.

Paimyr: Palaa kun palaa. Toktanai ei ole typerä.

Mukanai ja Evai tulevat.

Evai: Ei käy, isä! En!

Mukanai: Nyt, sinun takiasi, koko talo, omaisuus, kaikki hävitetään.

Evai: Eivät hävitä, isä, eivät... Jos hävittävät, heiltä häviää pian päät.

Mukanai: Hei, poika, herrojen ja rikkaiden kanssa et kisaa, et kuitenkaan voita.

Evai: Voitamme, isä, voitamme! Jos et usko minua, kysy Akpatyr-atamaanilta, hän sanoo sinulle kaiken selvästi.

Mukanai (Akpatyrille): Hyvä mies, sano sinä tälle hullulle lapselle, hän ei sääli minua vanhaa miestä.

Akpatyr: Evai, vanhempia pitää kunnoittaa.

Mukanai: Tämä tässä ei kunnioita minua, ei tottele.

Evai: Tuollaisia sanoja, isä, en voi totella: miten minä itseni antaisin herroille? Vaikka minä itse suostuisin menemään, Akpatyr-atamaani ei päästä.

Akpatyr: Todellakin, se joka tulee minun sijoilleni, sillä ei ole tietä takaisin: se joko jää minun rinnalleni tai loikkii toiseen maailmaan.

Mukanai (polvistuu äkkiä): Hyvä mies, älä anna tappaa minua, ei minun eloani ole enää paljoakaan jäljellä.

Akpatyr: Nouse, Mukanai-veli, en minä ajattele tappaa sinua, minä ajattelin hoitaa sinua paremmin. Todellakin sinun täytyy elellä täällä vähän. Ei sinua voi nyt lähettää kotiisi.

Mukanai: Entä perheeni, miten he pärjäävät?

Akpatyr: Älä murehdi perheestäsi: me itse rupeamme valvomaan sitä. Eivät joudu näkemään nälkää, eivät palelemaan. Paimyr, sano sinä, että ruokkivat ja juottavat Mukanai-veljen ja nämä nuoret. (Menee havumajaan.)

Paimyr: Mennään, veljet! (Menevät toiseen havumajaan.)

Toiblat (laulaa):

Metsän lairas käen ääni –

tuntti kerran laulahtaa istuessans...

Rakkaan isän, rakkaan äirin luona
milloin kerran istahtaa puhuma?...

Pašai tulee, istuu nuotion viereen, kuulostelee Toiblatin laulua.

Mettän lairas satakielen ääni –
tuntti kolme kertta laulahtaa istuessans...

Rakkaan veljen, rakkaan siskon luona
milloin kerran istahtaa puhuma?...

Kasakat tulevat, istuvat nuotion ääreen.

Nurmikon keskel viiriäisen ääni –
tuntti viis kertta laulahtaa istuessans,
Rakkaan veikon, rakkaan sisaren luona
milloin kerran istahtaa puhuma?...

Pašai: Voi, Toiblat, minkälainen mies sinä olet. Aina laulat, aina murehdit.

Toiblat: Ei minul ole murhet. Mä ajattelen rakkaitain. Mä en ole nähny heit kovin pitkä aika.
Ajattelen vai, miten voisisin nähä heit kerra.

Pašai: Miten sinä, Toiblat, jouduit tänne?

Toiblat: Mä ja Paimyr karasimme uskonnollisest koulust, Kasani kaupungist.

Pašai: Oletko sinä tullut uskoon.

Toiblat: Mä olen kristitty. Minul on oike ristimänimiki: Bartolomei... Me Paimyrin kans Kasanist karasimme ja sanosimme, että Venäjän papin antama nime ei saa koskaan sanoo. Munt vieti pienenä Kasani kaupunki. Siel minuu opetetti lukema ja kirjoittama, opetetti käyttämä jopa sotakapineit. Opettamine oli kovi sairast, slaavien kielel tapahtus. Jos ei pystyny ymmärtämä,

pikkusel lapiol lyötti kypälä. Jos se ei riittäny, lyötti paksul nahkaremmil selkkä nii, et pari viikko kuljit ryömimäl.

Pašai: Oikein kovaako löivät?

Toiblat: Oikke kovast löivä, se oli aivan sietämätönt. Paimyr sanos: «Karata täält!». Minul se sopis.

Kasakka: Ei missään ole köyhän hyvä olla. Elämä kuuluu, mutta murhe jää. (Alkaa laulaa. Muut liittyvät lauluun mukaan.)

Joki virtaa, rantaa jää.

Me menemme, maineemme jää.

Syntymällä syntyneitä olemme

muiden lailla isästä ja äidistä.

Elämää elämme toki

metsän sudenpentuin lailla.

Joki virtaa, ranta jää,

Me menemme, maineemme jää...

Metsästä kuuluu kolme kertaa vihellys. Vahti viheltää vastaan. Paimyr tulee havumajasta. Vähän myöhemmin tulevat Toktanai, Alibai ja Noskov.

Toktanai: Hyvää päivää, Paimyr.

Alibai: Rauhaa teille. Hyvää päivää, urheat kasakat.

Paimyr: Tervetuloa, Toktanai, tervetuloa, hyvät vieraat, tulitte hyvään aikaan.

Toktanai: Missä Akpatyr-atamaani on nyt?

Paimyr: Akpatyr-atamaani on omassa majassaan. Tulkaa perässäni, odotetut vieraat. (Menevät.)

Toiblat: Keitä nuo oliva?

Pašai: En minäkään tiedä, sen vuoksi en sinua petkuta. Sanonpa vain, että pian otan siitä selvän. (Menee.)

Kasakka: Ei sinun tarvitse ottaa selvää. Me muut paitsi sinä tiedämme.

Akpatyr, Alibai, Noskov ja Paimyr tulevat havumajasta.

Akpatyr: Veljet! Suuren tsaarin Pjotr Fjodorovitšin maine kiirii ympäriinsä... se on saavuttanut meidätkin. Jotta me olisimme saaneet tietää hänen toimistaan, lähetimme oman miehemme, Toktanain. Suuri tsaari Pjotr Fjodorovitš lähetti Toktanain kanssa meille omia uskollisia miehiänsä. Teidän edessämme olevista toinen on baškiiri eversti Alibai Aksanov, toinen on Uralin tehtaiden mestari Ondrei Ontonovitš Noskov. He ovat tuoneet meille suuren tsaarin ukaasin. Paimyr, lue!

Paimyr (lukee): «Jalomielinen, hyväsydäminen Venäjän tsaari Pjotr Fjodorovitš, koko maailman vapautta puhtain mielin ajatteleva, eri kansoja hallitseva ja muuta ja muuta ja muuta.

Tässä maailmassa eläville, kaupungeissa, linnoituksissa minun valtani alla hyvin eläville kansoille, kaikille torppien lapsille, vaimoille, kaikille, kaikille kerrotaan – tämä minun ukaasini julistetaan kaikissa maissa, kaikilla teillä, paikoilla, kaduilla, kaikissa kylissä, risteyksissä.

Minä, oman tulevaisuuteni ja suopean mieleni oven avaamisen tarpeellisuuden tietäen, näinä päivinä lähetän varta vasten teidän luoksenne oman mieheni. Marien maan johtajille, kylien vanhuksille, kaikille, kaikille, lapsille, aikuisille, täten lahjan tapaan, lähetän oman tervehdykseni.

Eksyneet, väsyneet, uupuneet, murheessa elävät! Minun nimeni kuulleet, minun luokseni tulemista, minun valtani alla elämistä, minun käskyjäni tottelemista toivovat! Tulkaa minun luokseni epäröimättä. Kuten isänne palvelivat minun isiäni, sotarekillä vuodattivat vertansa, siten tekin minun – teidän oikean tsaarinne – vallan alle, sitä tai tätä ajattelematta, nouskaa. Minä annan teille vapauden – lapsillenne, lastenlapsillenne ikuisiksi ajoiksi. Jo nyt minä annan teille maat, joet, kalat, metsät, kyntömaat, rahapalkat, tinat, ruudit. Värväytyjiä, henkiveroa, muuta rahaveroa en pyydä. Minä pelastan teidät pahoilta vihamielisiltä aatelisilta, kaupunkien ilkeiltä tuomareilta, ahneilta rikkailta kauppiailta. Minä annan teille vuosisadasta toiseen kestävän rauhallisen elämän.

Pietari III

Kesäkuun 27. päivänä, vuonna 1774».

Akpatyr: Eläköön pitkään meidän tsaarimme Pjotr Fjodorovitš!

Kaikki: Eläköön pitkään!

Alibai: Suuri tsaari Pjotr Fjodorovitš käskee sinua, Akpatyr-atamaani, näin: sinä, marilaisten kasakoiden atamaani, alat säällittä taistella suuren tsaarin vihollisia vastaan, aatelistoa vastaan, rikkaita vastaan.

Akpatyr: Panen siihen kaiken voimani.

Kaikki: Kaiken voimamme!

Noskov: Minä tuon teille, vapaille mareille, Uralin tehtaiden työläisiltä lahjan: pyssyjä, sapeleita, keihäitä.

Alibai: Suuri tsaari lähetti teille kaksi tynnyriä ruutia.

Kaikki: Eläköön pitkään! Pitkään!

Toktanai: Akpatyr-atamaani! Käske minun kertoa, mitä minä olen nähnyt ja kuullut.

Akpatyr: Kerro!

Toktanai: Veljet! Toverit! Teidän käskynne mukaisesti minä menin Uralille suuren tsaarin Pjotr Fjodorovitšin vallassa elävien ihmisten pariin. Näin myös suuren tsaarin Pjotr Fjodorovitšin, keskustelin hänen kanssaan... Suuren tsaarin ukaasissa puhutaan täyttä totta. Siellä on leipä ja suola täkäläistä halvempaa. Herroja ei ole. Joka kylässä itse valitaan kylänvähin. Suuri tsaari antoi minunkin elää vapaana omien tapojeni mukaisesti. Nimenomaan aatelisten ja herrojen hävittämiseksi pyytää meiltä apua.

Paimyr: Autetaan!

Kaikki: Autetaan! Hävitetään!

Akpatyr: Eversti Alibai, mestari Noskov! Suuren suuri kiitos siitä, että toitte mitä parhaimpia uutisia ja mitä arvokkaimpia tavaroita. Työssä raatavat nousevat kaikilla seuduilla vapautensa puolesta. Eikä marilainen työtätekevä kansa jää muista jälkeen. Eturivissä seisovat marilaiset kasakat.

Paimyr: Meidän atamaanimme on Akpatyr! Minne hän meneekin, sinne mekin menemme!

Kaikki: Mennään.

Akpatyr: Veljet, toverit! Huomenna me ryhdymme raskaaseen ja vaikeaan työhön, mutta nyt juhlimme kaukaisten vieraittemme kunniaksi. Järjestäkää ruokaa ja juomaa. Paimyr, johda sinä!

Paimyr: Toverit, liikettä. (Alkaa järjestellä syötävää ja juotavaa.)

Akpatyr: Alibai-ystävä, Noskov, tulkaa tänne. (Menevät sivummalle.) Minä kysyn teiltä, sanokaa te suoraan: onko itseään tsaari Pjotr Fjodorovitšiksi sanova mies todella tsaari?

Alibai: Meille ei ole oleellista tarkistaa, onko hän tsaari vai ei. Hän antaa meille vapauden, oman uskontomme, omat tapamme ja hävittää johtajat ja tilanherrat. Mitä muuta me tarvisimme?

Noskov: Kärsivät maaorjat kokoontuvat hänen ympärilleen, hänen nimeensä liittyvät tehtaiden työläiset, hänen nimissään nousevat kaikki työtätekevät – muuta me emme tarvitse... Jos totta puhutaan, hän on Donin kasakka Jemeljan Pugatšov. Mutta näinä aikoina tarvitaan tsaaria. Tarvitaan Pjotr Fjodorovitšia. Oli miten miten, hän haluaa helpottaa talonpoikien elämää edes piirun verran.

Paimyr: Akpatyr- johtaja, kaikki on valmiina.

Akpatyr: Kalliit vieraat, eversti Alibai, mestari Noskov, tulkaa tänne, istukaa tähän. (Menevät paikkaan, missä ruoka ja juoma on valmiina. Istuutuvat. Paimyr tarjoskelee viinaa, asettaa vieraiden eteen ruokaa.) Kalliit vieraat, veljet, toverit! Olkoon tuleva työnne onnekas!

Kaikki: Olkoon onnea! (Juovat.)

Alibai: Eläköön pitkään meidän tsaarimme Pjotr Fjodorovitš!

Kaikki: Eläköön pitkään! (Juovat.)

Noskov: Voimistukoon työtätekevä kansa!

Kaikki: Olkoon voimaa! (Juovat.)

Akpatyr: Paimyr, ota kanteleesi!

Paimyr: Totellaan!

Paimyrille annetaan kannel. Paimyr soittaa ja laulaa. Muut liittyvät lauluun vähitellen.

Syntymäseutuni!

Tuuheat lehtoni, tummat metsäni,

laajat niittyäni, puhdas jokeni,

kuinka teidät voisin unohtaa!

Elnet, Elnet on marien joki!

Elnetin männikkö on ihana puutarha!

Kuinka teitä rakastankaan,

teistä lauluni laulan!

Lämmin tuuli puhaltelee,

ajatukseni tuo...

Vahvarunkoiset sankarit

ovat syntyneet taistelemaan,

synnyinmaata suojelemaan!

Maamme puolesta, vapautemme puolesta

jos me taisteluun kuolemme,

meidän nimemme eivät unohdu,

jäävät työkansan sydämeen!

Alibai: Jakši, bek jakši! Oikein hyvä!

Mukanai (nousee seisomaan): Minäkään en eroa teistä koskaan! Venäläiset herrat ja Pekešin Savin pistän järjestykseen!

Akpatyr: Paimyr, tanssilaulu! Pašai, panes jalalla koreasti.

Paimyr soittaa tanssilaulua. Pašai alkaa tanssia kyyryssä.

Esirippu.

Kolmas jakso

On aamu. Etäämpänä soi rumpu. Laulu kaikaa:

Älä sano, että ukkonen käy!

Meidän rumpumme vain soi.

Älä sano, että salama välähtää!

Meidän lippumme vain heilahtaa.

Älä sano, että sateenkaari näkyy!

Meidän juosipyssymme vain nousevat

Älä sano, että kello paukkaa!

Meidän äänemme vain kuuluu...

Esirippu avautuu. Pekešin Savin pihan keskellä pidetään häitä. Juhlapöydässä on kaksi tuolia. Pöydällä on monenlaista ruokaa. Isossa astiassa on olutta. Pienessä astiassa on viinaa. Yhdellä

puolella pöytää istuvat Savi ja uhripappi, toisella puolella Verai ja Malika. Marpa ja Maira seisovat portaiden yläpäässä. Sulhanen seisoo kaivon vieressä.

Häävieraat laulavat:

Ruispeltoosi menimme,

rumpua räpistäen kuljimme.

Kaurapeltoosi menimme,

pilliä soittaen kuljimme.

Kadullesi menimme,

nuoren hevosen lailla seisoimme.

Porttisi eteen tulimme,

vasikoineen lehmän lailla seisoimme.

Tyttö on menevä miehelle.

Lähde ottamaan ja antamaan olutta,

miksi meitä huonoiksi sanotte?

Eivät lähde ottamaan huonoa miestä.

Illalla menin maate satakielen ääneen,

aamulla nousin, aurinko nousee.

Auringonnousu joka päivä näkyy,

meidän kujeemme tänään näkyy.

Häidenohjaaja menee Savin luokse. Häidenohjaajan vaimo menee Verain luokse.

Häidenohjaaja: Onko asiat kunnossa?

Savi: Alkaa olla pikku hiljaa. Nyt on hyvä, jumalan kiitos.

Häidenohjaaja: Kiitos entisistä tarjoiluista. Olkoon talonne rikas, olkoot leipänne ja suolanne antoisat, olkoot perheenne ja karjanne kasvavat.

Savi: Tulkoon siunausta, hyvä olisi.

Häidenohjaajan vaimo ja Verai puhelevat samaan tapaan. Uhripappi alkaa rukoilla.

Uhripappi: Hyvä suuri jumala, en ole pyytänyt, suuri säätäjä! Auta pitämään rauhassa häät, tulevien vieraiden, viereisten naapurien kanssa yhdessä hyvin syömään ja juomaan. Varjele ilkeiltä vihollisilta, pahalta silmältä, kielellä syyttelyltä, älä johdata syntiin. Anna hääväelle rauha. Anna isäntäväelle leivän ja suolan jatkoa. Hyvä suuri jumala, ilahduta meitä.

Uhripappi maistaa happamattomasta leivästä ja juustosta ja antaa ne häidenohjaajalle. Häidenohjaaja maistaa ja tarjoaa muille miehille.

Savi: Häidenohjaaja, näytä kansasi, juota ja syötä. Tässä viina, tässä olut, tässä kalja. (Lähtee pöydästä.)

Häidenohjaaja (seisahtuu pöydän ääreen): Veljet, tulkaa. Syökää ja juokaa.

Hääväki istuu pöytään. Juovat ja syövät. Toisessa pöydässä häidenohjaajan vaimo huolehtii naisväestä.

Verai (Saville): Isä hyvä, tulepas, mennään sisälle. Marpa haluaisi kysyä sinulta jotakin. (Menevät taloon.)

Savi: Tullaan, tullaan.

Samaan aikaan upseeri ja sotilas tuovat Paimyria.

Upseeri: Kjulanvanhin!

Savi: Mitä sanot, teidän jalosukuisuutenne!

Upseeri: Sulje tämä puijari koppiin ja pane hjuva vartija. Tämä on Pugatšovin kasakka.

Paimyr: Minä olen sokea kanteleensoittaja.

Upseeri: Vaikene! Kjulanvanhin, sulje koppiin!

Savi: Šamai! Missä sinä olet?

Šamai (tulee juosten): Tässähän minä olen.

Savi: Avaa aitan luhti. Tämä suljetaan sinne.

Paimyr: Hei, Šamai, nuo pelkäävät sokeaa miestä.

Upseeri: Vaikene! Et puhu! Mene aittaan!

Sotilas ja Šamai panevat Paimyrin aittaan.

Upseeri: Vartioi hjuvasti!

Savi: Vartioi hyvin, Šamai, ei saa päästä.

Šamai: Hyvä on, minä vartioin.

Upseeri: Nartunpentu! Puhuu tšeremisseille Pugatšovista. (Sotilaalle.) Sinä, Petrunkin, kulje pitkin kjulaa. Katso hjuvasti. Jos näet jotakin, tule heti kipin kipin minun luo.

Sotilas: Kääntä, teidän jalosukuisuutenne. (Kääntyy lähteäkseen.)

Savi: Odota, sotilas! (Upseerille.) Teidän jalosukuisuutenne! Tänään meillä on häät, juhlat. Istu pöytään, syö, juo!

Upseeri: Minä juo ja sjuo, mutta minulle pitää tuoda tässä talossa.

Savi: Teidän jalosukuisuutenne, kääntä sotilaasikin juomaan muutama kuppi viinaa.

Upseeri: Yksi kuppi voi juoda. (Menee taloon.)

Savi (antaa viinan sotilaalle): Kulautapa!

Sotilas: Kiitos leivästä ja suolasta! (Juo ja menee sitten pois.)

Häidenohjaaja: Veljet, isännän itsensä työ on meidän itsemme. Kun kutsuu juomaan ja syömään, veljet, aloittakaa ilonpito nyt.

Pillinsoittaja alkaa soittaa, rumpali kopauttelee rumpuaan. Alkavat tanssia. Vaimot laulavat:

Pellon keskellä lehmus

neljäkymmenen yhden juuren päällä seisoo.

Aidan vierellä ruis

neljäkymmenen yhden tähkän kanssa seisoo.

Niityn keskellä heinä

neljäkymmenen yhden tupsun kanssa seisoo.

Savin tytär Marpa

neljäkymmentä yksi tervehdystä lähetteli.

Neljänkymmenen yhden tervehdysten mukaan

neljälläkymmenellä yhdellä käskyllä tulimme.

Häidenohjaaja: Vaimoja täytyy tanssittaa.

Marpa kutsuu sulhasta ja vie taloon. Vaimot tanssivat ja häidenohjaaja laulaa:

Pikkuinen joki virtailee,

suureen jokeen yhdistyy.

Suuri joki virtailee,

Elnetiin yhdistyy.

Šamai avaa aitan oven. Paimyr tulee ulos. Paimyr hyppää oikopäätä aitalta ja juoksee puutarhaan.
Kukaan ei huomaa.

Elnetin honka on kynttilän sydän,

Koramasin niitty on piiraan viipale.

Šairan niitty on akselin varsi,

Kurmyzakin niitty on tammisto.

Tammiston alla on lehmusto.

Lehmuston alla on risukko...

Risukon alla on jänis

onko vaalennut, ehkä ei?

Meidän vietävämme tyttö

onko koristautunut, ehkä ei?

Marpa ja Maira tulevat talosta. Kumpikin kantaa ohukaislautasta. Heidän jäljessään tulevat kaljanjuottajanainen ja sulhanen. Marpa asettaa ohukaislautasen miesten pöytään, Maira naistenpöytään.

Kaljanjuottajanainen (Marpalle ja sulhaselle): Polvistukaa.

Marpa ja sulhanen asettuvat polvilleen pöydän eteen. Maira-kaaso ja kaljanjuottajanainen polvistuvat heidän vierelleen.

Uhripappi (alkaa uhrata): Hyvä suuri jumala! Anna näille nuorille ihmisille pitkä elämä, eläkööt harmaapääksi ja harmaaparraksi. Hyvä suuri jumala, suuri säätäjä! Salli heille yhdeksän poikaa, seitsemän tyttöä. Anna onni elää ja nähdä lastenlapset ja heidän lapsensa. (Kumartaa ja rukoilee. Marpa ja sulhanen kumartavat päänsä maahan asti.) Tyttäreni, vävyini, neljäkymmentä yksi vihollista jalallanne polkien, neljäkymmentä yksi hyvää käteenne ottaen nouskaa. Istukaa pöytään. Sulhaspoika, palo ohukaiset...

Marpa ja sulhanen sekä Maira istuvat pöytään. Sulhaspoika paloittelee ohukaisia. Häväki syö syömällä, juo. Muut laulavat ja tanssivat. Vaimot laulavat.

Kaksitoista mäntyä, suoraa mäntyä

vain yksi pylvääksi kelpaa.

Kaksitoista taivasta, suoraa taivasta

vain yksi vanhaksi kelpaa.

Kaksitoista ratsua, suoraa ratsua

vain yksi laukkaan kelpaa.

Kaksitoista tyttöä, suoraa tyttöä

vain yksi meille kelpaa...

K

adulla kajahtelee paukahduksia. Sotilas tulee juosten ja huohottaa. Upseeri tulee talosta juosten.

Sotilas: Teidän jalosukuisuutenne, rosvoja!

Upseeri: Juostaan, Petrunkin! (Sotilas juoksee yhdelle suunnalle, upseeri toiselle.)

Savi: Šamai! Šamai! (Menee aittaan ja istuu lukkojen taakse.)

Ääni: Pelastukoon, ken voi!

Ääni kadulta: Saartakaa ympäri!

Ihmiset juoksevat järjettömästi ympäriinsä, Akpatyr, Paimyr, Evai, Pašai, Aiduš tulevat juosten. Ympärillä kasakat piirittävät.

Akpatyr: Älkää liikkuko paikoiltanne mihinkään! (Ihmiset vaikenevat. Akpatyr astuu pöydän ääreen.) Se, joka on köyhä tai työtätekevä, älköön pelätkö meitä. Me tuomme teille vapaan elämän ja kevyen työn. Minä olen suuren tsaarin Pjotr Fjodorovitšin atamaani Akpatyr. Marilaiset työläiset, se, joka on teitä ahdistanut tai kiusannut, sen omaisuuden minä annan teille, tuomitsen heidät totisessa oikeudessa. Aivan ensimmäiseksi tuokaa minun eteeni Pekešin Savi!

Šamai (Aidušille): Se meni tuonne! (Osoittaa aittaa.)

Aiduš, Izvai, Šamai yrittävät särkeä oven. Silloin sotilas tulee juosten. Häntä jahtaa Toiblat, joka ampuu portin luona.

Toiblat: Tämmösel koiral tarvii tehrä näin. (Raahaa kadulle.)

Samaan aikaan Aiduš ja muut saavat aitan oven murrettua ja kiskovat Savin ulos. Tuovat Akpatyrin eteen ja panevat polvilleen. Akpatyr ja Savi tuijottavat hetken toisiaan silmästä silmään.

Akpatyr: Nouse, Savi-ystävä, tule viereeni. Istutaan yhdessä, muistellaan vanhoja aikoja.

Paimyr nostaa Savin ja asettaa Akpatyrin viereen.

Savi (Akpatyrille): Kuka sinä olet?

Akpatyr: Katsos ystävä... Oma ystävääsikään et tunne. Näin... Ajattelin, että en tapaisi sinua näin... Kuulin, että Savi antaa tyttärensä naimisiin ja siksi heitin kaikki työt ja riensin luoksesi. No, ajattelin, että nyt ilahdutan Savi-ystävää. Mutta sinä et odottanutkaan minua. Huomaatko Savi, että sinä olet unohtanut minut? Minä sen sijaan olen aina ajatellut sinua...

Savi: No, sano... sano, kuka sinä olet? Miksi olet tullut tänne?

Akpatyr: Miksikö tulin? Sinun luoksesi vieraisille. Etkö sinä todellakaan tunne minua? Varmaankin teeskentelet? No, hyvä on, minä kerron sinulle. (Ajattelee. Katsoo ympäri pihaa.) Niistä ajoista on nyt kaksikymmentä vuotta. Juuri tässä pihassa herrat kokosivat rekryyttejä sotilaksi... Rikkaan Pekešin poika oli silloin tullut uskoon, rikas Pekeš antoi herroille kaksikymmentäviisi ruplaa. Siksi Pekešin Savin arpa osui köyhän Aimetin poikaan... Kai sen muistat, Savi? Etkö muista? Jos niin on, kerron. Aimet oli vanha, miniällä oli pieni lapsi... Vanha Aimet polvistui rikkaan Pekešin ja herran eteen ja Aimetin miniä suostutteli itkussa silmin. Ei, mikään ei auttanut. Ottivat Akpatyrin sotilaaksi ja iäksi erottivat vanhasta isästä, rakkaasta vaimosta ja pikkuisesta tyttärestä ja veivät Siperiaan... Joko sinä, Savi, alat muistaa? (Savi ei vastaa mitään. Akpatyr puhuu kuin yksinään.) Viisi vuotta... Viisi vuotta siedin... Eri tavoin piinasivat, eri tavoin pilkkasivat, ivasivat. Enempää en voinut kestä! Kerran meidän upseerimme vei metsään puuta kaatamaan... Meitä oli kaksi samanlaista toveria ja me kuristimme upseerin ja piilotimme taigaan... Baikalin mereltä Elnetin rannalle kävelin kaksitoista vuotta... Kaksitoista vuotta! Tätähän sinä, Savi et tiennyt? Nyt olen ollut Elnetin rannoilla kolme vuotta. Jo kolme vuotta sitten ajattelin tulla vierailulle. Kyllä, nyt tulin.

Älä, Savi, ihmettele, vaikka tulenkin näin myöhässä! (Katsahtaa ympäriinsä.) Nythän täällä on häät? Miksi sitten ette laula ettekä tanssi? Kopauttakaa rumpua, soittakaa pilliä! Me tanssimme kaksin Savin kanssa! (Ottaa Savia kädestä ja vie pöydän taakse seisomaan. Savi seisoo kuin pylväs.) Etkö sinä, Savi, tanssi kanssani? Niinpä todella, rikkaan miehen ei sovi tanssia köyhimyksen kanssa. Minä tanssin sitten yksin! No, rumpali, pillimies, mitä patsastelette? Aloittakaa!

Pillimies puhaltaa säkin täyteen, rumpali iskee rumpua.

Savi: Akpatyr, älä pilaile kanssani, älä ivaa.

Akpatyr: Minäkö ivaan? Ei, Savi hyvä, minä kunnioitan sinua. Hei, toverit! Antakaa Savi-ystävälle viinaa, hän häpeää tanssia selvin päin...

Paimyr ja Izvai tuovat viinaa, juottavat Savia.

Akpatyr: No, Savi-ystävä, näytä temppusi! Älä häpeä. Hei, toverit...

Kasakat osoittavat Savia pyssyillään, muutamat ottavat esiin sapelin tai puukon. Savi näyttää piiritetyltä sudelta.

Akpatyr: Noo!... (Katsoo Savia suoraan silmiin.)

Savi ei keksi muuta ja alkaa tanssia. Akpatyr menee sivummalle. Akpatyrin mentyä sivummalle Savi lopettaa tanssimasta.

Akpatyr: Sotilaina meitä tanssitettiin toisella tavalla. Sotilaat pantiin kahteen riviin toisillensa vastakkain ja heidän välistä rummun päristessä vietiin... Siinä sitten menit... Jokainen sotilas löi piipun rassaupuikolla selkään. Toiseen päähän kun pääsit, piti kääntyä takaisin. Pari kertaa kun juoksit päästä päähän, selkä oli yhtä verilihaa, taju siinä meni... (Katselee Savia.) Joko sinä, Savi, muistat? Jos ei niin ei, olkoon sitten... (Katsoo Savia silmiin.) Ehkäpä kerrot, mihin minun vaimoni ja tyttäreni ovat joutuneet?

Savi: En tiedä.

Akpatyr: Sinä, Savi, et ole niin kuin ystävän pitää olla, et ilahduta minua millään tavalla.

Šamai tuo Evikaa. Evika on avojaloin, vyö auki ja tukka pörhöllään. On väsynyt, tuskin jaksaa astella.

Šamai: Älä pelkää, Evika, katso, täällä on Evaikin.

Evika (katsoo Evaita): Evai!

Evai: Evika! (Juoksee Evika luo ja ottaa syleilyyn.) Mitä on sattunut, Evika?

Evika: Voi, Evai, nuo ovat piinanneet minua niin kovasti... sinun takiasi. Sanovat, että me olemme niin samanmieliset.

Akpatyr: Evai, kuka tämä tyttö on?

Evai: Savin kasvattityttö. Orpolapsi. Savi on häntä kovasti kiusaten pitänyt.

Šamai: Nytkin on parisen viikkoa pitänyt kellarissa. Ruoaksi vain leivänmuruja ja juomaksi kauhallinen vettä.

Akpatyr: Tule, tyttö, viereeni!

Evika nostaa päänsä, seisoo Akpatyrin kanssa vastakkain.

Akpatyr: Unavi! (Kurkottaa Evikaa kohti.)

Evika peruuttaa taaksepäin, Šamai ottaa hänet syliin.

Evika: En minä ole Unavi. Minä olen Evika. Unavi oli minun äitini.

Akpatyr: Missä äitisi on nyt?

Evika: Äiti... kuoli ajat sitten.

Akpatyr: Miten sinä... miten sinä olet tänne joutunut?

Evika: Kun isä oli viety armeijaan, isoisä kuoli murheeseen. Minä muistan hänet juuri ja juuri. Isääni minä en muista. Minä jäin ilman isää kaksivuotiaana. Isän mentyä äidistä tuli sokea, kun hän itki niin kovasti isää. Minä ja äiti kuljimme kaksin kerjuulla. Sitten äitikin kuoli yskien ja verta sylkien. Minä jäin ypöyksin. Kerran kerjuulla kiertäessäni satuin Savi-sedän luokse. Hän otti minut kasvatikseen. Hanhenpoikasia vahtimaan... Vanhempana hän sitten opetti minua tekemään kirjailutöitä. Jatkuvasti olen ommellut Marpan myötäjäisiä. Joskus silmäni oli revetä päästä. Sitten Evai tappoi sen sotilaan. Evain karattua minua lyötiin, kirottiin ja sitten suljettiin kellariin. Jostakin Akpatyrista kyseltiin. Tappavat vielä, ajattelin. Šamai päästi minut.

Akpatyr: Savi, kuka tämä tyttö on?

Malika (astuu eteenpäin): Akpatyr!

Akpatyr (katsoo Malikaa): Kuka sinä olet?

Malika: Minä... Minä olen Toimetin Malika. Oletko unohtanut?

Akpatyr: Malika?... Toimetin Malika! Muistan, Malika, muistan! Ehkä sinä, Malika, kerrot, kuka tämä tyttö on?

Malika: Tämä on sinun tyttäresi – Evika. (Evikalle.) Evika, tämä mies on isäsi!

Akpatyr: Minun tyttäreni? Evika?

Evika (ihmeissään): Isä!

Akpatyr: Evika, tyttäreni, tule syliini.

Evika: Isä! (Painautuu Akpatyria vasten.)

Akpatyr (ottaa Evikan käsivarsillensa): Näin minä kannoin sinua, kun olit kaksivuotias. Nyt sinä olet kaksikymmentäkaksivuotias. Sinä olet syntynyt minulle uudestaan. Olet täysin äitisi näköinen... (Silttää Evikaa päästä.)

Evika: Isä, isä!

Akpatyr: Tyttäreni, kovia kokenut tyttäreni! (Asettaa Evikan takaisin maahan, puristaa vierelleen ja puhuu ihmisille.) Toverit! Nyt te tiedätte elämästäni ja minun tyttäreni elämästä, miten herrat ja rikkaat hoitavat ja kiusaavat meitä.

Joku mies: Olisikin vain tiedetty, mutta kun pitää se vielä kestääkin.

Toinen mies: Ei sitä mitenkään voi kestää.

Kolmas mies: Elnetin rannan hyvät maat vietiin.

Neljäs mies: Henkiverolla ahdistelevat.

Akpatyr: Toverit, oma maanne pysyy teidän omananne. Kun suuri tsaari Pjotr Fjodorovitš kukistaa vihollisensa ja nousee Venäjän valtaistuimelle, minkäänlaista henkiveroa ei oteta, kaikki jää pois.

Väki: Olkoon pitkäikäinen!

Akpatyr: Toverit! Me olemme nousseet aatelisia, herroja, meitä piinanneita rikkaita vastaan. Hyvä, vapaan elämän vuoksi heistä täytyy päästä eroon. Kuka haluaa auttaa meitä, kuka haluaa tulla kasakaksi, liityköön meihin.

Väki: Liitytään!... Liitytään!...

Akpatyr: Tämän jälkeen alkaa kaikille työläisille ja köyhille vapaa elämä. Aiduš! Sinusta tulee tämän kylän kylänvanhin. Toverit, sopiiko Aiduš teille kylänvanhimmaksi?

Väki: Sopii! Sopii!

Aiduš: Suurkiitos teille kunnioituksestanne.

Akpatyr: Köyhät! Tammistonkylän kylänvanhin Pekešin Savi on turvonnut köyhien veren juonnista. Hänen omaisuutensa on teidän hikeänne.

Joku mies: Se on aivan totta. Hiljan otti minun raivioni. Sanoi, että raivasin hänen rajallaan.

Toinen mies: Minulta vei kantavan lehmän, sanoi, että hän maksaa sillä minun henkiveroni.

Akpatyr: Nyt riittää! Köyhät! Pekešin Savin omaisuus on teidän, minä annan sen teille. Työtä tekevä kylänvanhin, Aiduš, tee jako.

Aiduš: Toverit, jaetaan!

Väki: Jaetaan! (Juoksevat aittaan ja taloon.)

Savi: Naapurit! Kuunnelkaa! (Ihmiset pysähtyvät.) Älkää kuunnelko tuollaisen rosvon sanoja. Jos kuuntelette, saatte myöhemmin katua...

Akpatyr: Savi-ystävä, olet väärässä: me emme ole rosvoja. Me olemme tsaari Pjotr Fjodorovitšin kasakoita.

Savi: Meidän hallitsijamme on Jekaterina Aleksejevna! Toista hallitsijaa Venäjällä ei ole.

Paimyr: Mitä tuon kanssa enempiä puhumaan, Akpatyr-atamaani! Tuollainen verenimijä pitää litistää.

Akpatyr: Kasakat, ottakaa tämä vihollinen!

Miehet kiskaisevat Savin mukaansa ja raahaavat pois.

Savi: Olet kirottu, senkin sotilaskarkuri!

Akpatyr: Köyhät! Minä haluan sanoa teille, että Pekešin Savin omaisuus on teidän. Jakakaa!

Väki: Olkoon pitkäikäinen, Akpatyr-atamaani!

Ihmiset juoksentelevat edestakaisin, murtelevat aitan ovia ja availevat navettaa.

Esirippu

Neljäs jakso

Sama paikka kuin toisessa jaksossa. Päivä on kallistumassa iltaan. Evika kauniisti pukeutuneena seisoo Elnetin rannalla. Laulaa itseksensä:

Niittylaaksossa kukkii

sinilatvainen kukka.

Sinilatvainen kukka

on koruompeleinen kaunokki.

Tammiston laidalla kukkii

villiruusun kukka.

Pašai tulee.

Rakasta poikaani

kukalla tökkäsin

rakasta poikaani

piikillä pistin.

Pašai: Ketä noin pistit, Evika? Et kai vain minua?

Evika: Mitä sitten, jos olisinkin sinua pistänyt?

Pašai: Miksi noin puhut, Evika? Minä pidän sinusta kovasti.

Evika: Minä sinua... «rakasta poikaani piikillä pistin...»

Pašai: Voi, Evika, miksi sinä uppiniskaisesti kuljet pois päin minusta? En minä ole minkään Evain kaltainen. Minun taloni on kaunis, omaisuutta on paljon. Minä voisin pitää sinua hyvin vaimona. Mitä Evaille olisi?

Evika: Sinulla ei ole mitään tekemistä Evain rinnalla.

Pašai: Miten niin ei ole tekemistä? Minä rakastan sinua. Minä menen puolestasi tuleen ja veteen. Minä tekisin sinun vuoksesi mitä tahansa!

Evika: Mitä tekisit?

Pašai: Mitä tekisin! Minä... Minä voisin tehdä kaikkea. Minä sinua... (Syleilee äkisti.)

Evika (työntää Pašain pois): Minuun et koske.

Pašai: Miksen saa koskea? Minua ei ole tähän mennessä vielä yksikään tyttö työntänyt pois. (Pyrkii syleilemään.)

Evika (vetäisee äkkiä povestaan tikarin): Et tule lähelleni. Toiblat on laulamisen lisäksi opettanut minua käyttämään tikaria.

Pašai (hypähtää sivummalle): Pirulainen!...

Toiblat (tulee): Hah hah hah. Ai ai, Pašai! Homma on valla mielenkiintoine. Ja sinä, Evika, ai ai! Osaat kovi käyttöä sitä vekotint. Kas kas... Nyt on, Evika, viel pyssyl ampumine oppimat. Tule, mennä, mä opetan snuu.

Evika: Mennään, Toiblat-veli. (Menevät. Pašai menee heidän perässään ja palaa hetken päästä juosten takaisin.)

Akpatyr (tulee, katselee, nousee mäelle): Nyt vihollinen on jostakin syystä vaiennut. Vaikka kuinka yrittävät ja vaikka kuinka ampuvat, eivät pysty ylittämään jokea. Evai ja Paimyr vahtivat oikein hyvin Elnetin suuta. Muualta vihollisen ei kannata yrittää, sillä joka paikassa muualla on suota. Omien sotureiden tuloon asti meidän pitää jotenkin selvitä.

Etäämpää kuuluu vihellys. Akpatyr antaa vahdille merkin. Vahti viheltää. Vähän myöhemmin Šamai ja yksi kasakka tuovat venäläistä upseeria. Upseerin silmät on peitetty siteellä. Ottavat siteen pois. Aliluutnantti katselee ihmeissään. Toiblat ja Evika tulevat. Evikan kädessä on pyssy.

Upseeri: Minun pjitaa tavata Akpatyr.

Akpatyr: Akpatyr olen minä. Kuka sinä olet?

Upseeri: Minä hänen korkeutensa imperaattori Jekaterina Aleksejevnan upseeri. Arvo minun on aliluutnatti.

Akpatyr: Mitä sinä täältä tahdot, aliluutnantti?

Upseeri: Sinun luo minun lähetti kapteeni Beketov, kun eversti Mihelson käski. Varas, rosvo, petturi Jemelka Pugatšov on karannut Kasanin kaupungista. Nyt tämä karkaa Donin luo. Mutta ei voi pelastua, pian piirittävät ja ottavat kiinni.

Akpatyr: Eivät saa.

Upseeri: Minä sinulle puhuu: ottavat. Mutta asia ei ole siellä. Asia on sinun kanssa. Minun pjitaa puhua sinun kanssa.

Akpatyr: Puhu mitä pitää puhua.

Pašai tulee.

Upseeri: Kapteeni piirittää sinun. Sinä et voi pelastua täältä. Turhaa verta ei tarvitse vuodattaa. Sinä antautuu kapteenille. Suuri tsarina imperaattori Jekaterina Aleksejevna sinun armahtaa. Ei vain armahda, antaa mitalin... Näkee työsi ja antaa mitalin.

Akpatyr: Me emme myy omaa vapauttamme mistään kullasta. Meidät on vaikea voittaa. Tässä näet (näyttää Evikaa), meidän tyttömmekin kantavat käsissään asetta. Enempää ei ole puhuttavaa. Kerro kapteeni Beketoville, että sanoisi eversti Mihelsonille: me emme milloinkaan sovi aatelisten tai herrojen kanssa. Sinä, aliluutnantti, menet niin kuin tulitkin.

Upseeri: Teet virheen, Akpatyr, virheen. Minä kannoin sinulle paljon rahaa. (Heilauttaa rahasäkkiä.) Te ette voi ottaa.

Pašai hyökkää heti upseerin luokse.

Akpatyr: Pa-šai! (Pašai vetäytyy heti ja jää seisomaan.) Pašai, vie aliluutnantti!

Pašai: Tule, hyvä herra, sidomme silmäne. (Sitoo.) Mennään!

Upseeri: No, saatte syyttää itseänne!

Šamai: Älä sinä murehdi meidän takiamme.

Upseeri (mennessänsä): Virheen teette, virheen.

Šamai (viedessänsä): «Virheen, virheen!...» Sinä itse olet virhe.

Toiblat: Ah, kummottone venäläine herra, ostasisi meirät raha kans. Meitä ku raha kans ei voi osta.

Akpatyr: Toiblat, mene Paimyrin luo ja sano, että vahtisi ja valvoisi hyvin.

Evika: Isä, saanko minäkin mennä Toiblatin kanssa Paimyrin ja muiden luo?

Akpatyr: Mene vain, ei siinä mitään. No, miten sujuu? Joko opit ampumaan?

Toiblat: Oo, Evika o valla hyvä tyttöne. Opettasin vai kerra. Nyt saa tulla kuka tahans soturi, emme pelkkä. Me osaamme amppu. Mennä, Evika. (Menevät.)

Akpatyr: Mikä kiero venäläinen upseeri, pitäisi muka antaa itsensä tuolle... No, vielä me hänet näemme! (Menee.)

Pašai: Venäläisellä herralla on paljon rahaa... Mitä pitää tehdä? (Ajattelee.) Jos antaisi Akpatyrin?... Olisi oikein sopivaa. Akpatyrille eivät anna sääliä venäläiset herrat, eivät marilaiset rikkaat. Pekešin Savin päästi päiviltä. En minäkään sitten säästele häntä. Ei rikkaan sovi kulkea köyhän kanssa. (Ajattelee.) Pugatšov on paennut Kasanista... (Ajattelee.) Jos näytän Elnetin kivirannan, ottavat Akpatyrin kiinni. Minulle antavat paljon rahaa ja unohtavat, että olen ollut Akpatyrin joukoissa. (Ajattelee.) Mitä pitää tehdä?... Marien kansa minut varmaankin kiroaa... Kansan kirous ei ole hyvästä. (Ajattelee.) Mutta mitä tässä pelkäämään! Minä rupean kristityksi. Sitten minäkin saan ruveta tekemään kauppaa. Herra sanoi tässä taannoin, että kristyksi tullut saa käydä kauppaa. (Juoksee.)

Evai ja Evika tulevat.

Evika: Pašai on erikoinen. Sanoi, että hän ei ole sinun kaltainen ja että hän pitäisi minua kuin kauppiaan vaimoa.

Evai: Mitä sanoi?

Evika: Muuten vain puheli joutavia.

Evai: Ei mitään joutavia, Evika. Minä vahdin jatkuvasti Pašaita. Pašaita pitää varoa.

Evika: Älä pelkää, Evai, kukaan ei tee minulle pahaa. (Näyttää tikaria.) Pašai olisi halunnut syleillä minua ja minä näytin tätä. Vilaus vain ja Pašai pomppasi kauas pois. Hei, Evai-kulta, miksi näytät tuollaiselta? En minä rakasta ketään muuta kuin sinua. (Syleilee.)

Evai: Minä luotan sinuun, en minä sinun takiasi murehdi. Minä murehdin näitä asioita...

Evika: Mutta minä... Jos sinä olet minun rinnallani, minä en pelkää mitään, en murehdi mitään. Voi, Evai, älä nyt yhtään sure meitä. (Syleilee.)

Evai: Rakas. (Syleilevät toisiaan.)

Kuuluu vihellys, vahti viheltää vastaan.

Evai: Kuka tulee?

Toktanai (tulee juosten): Missä Akpatyr?

Evika: Minä käyn huutamassa hänet. (Juoksee.)

Toktanai (istuutuu): Huh huh!... Olen aivan poikki, kovasti piti kiiruhtaa.

Evai: Minkälaista uutista sitten tuot, Toktanai?

Toktanai: Uutiset on yhtä pirua, hommat hämminkiä... Voi voi voi, on sellainenkin hämminki, kunpa jumala vain auttaisi.

Akpatyr ja Evika tulevat.

Toktanai: Terve, Akpatyr-atamaani!

Akpatyr: Terve, Toktanai! Minkälaista uutista tuot?

Toktanai: Uutinen on kovin huono, Akpatyr: Pugatšov on paennut Kasanista. Mihelson on hajottanut kaiken...

Akpatyr: Ei kai se ole totta?

Toktanai: Totta mikä totta. Minä itse juoksin heidän kanssaan Sukarkasta Kužmariin. Pugatšov on nyt ylittänyt Volgan Kakšanin kohdalta.

Akpatyr: Jos hän on ylittänyt Volgan, on kai joku atamaaneista jäänyt Kasaniin?

Toktanai: Eipähän ole. Kasan on taas tulvillaan herroja.

Tykinlaukaus pamahtaa.

Akpatyr: Nyt se alkoi... Evai, pinkaise Paimyrin luokse, tulkoon hän tänne kiireen vilkkaa, sinä jätät hänen tilalleen sinne. Tarkkaile hyvin: jos tulee jotakin epäilyttävää, ilmoita heti.

Evai: Käskystä, Akpatyr-atamaani. (Menee.)

Akpatyr: Sinä, Toktanai, lepää nyt.

Toktanai: Kun on tiukkaa, minä kestä, Akpatyr-atamaani.

Akpatyr: Pitää levätä, kun on aikaa, Toktanai. Mene, syö vähän, hörppää kaljaa, niin voimasi palautuvat. Mene.

Toktanai: Kun kerran käsket, minä menen. (Menee.)

Akpatyr: Mitä nyt pitää tehdä, miten olla. Hei, vaikka kuinka yritättekkin, tänne ette pysty tulemaan! (Ajattelee.)

Evika (tulee ja syleilee Akpatyria): Minunkin mielestäni sotilaat eivät pääse tänne.

Akpatyr (syleilee hymyillen Evikaa ja silittää päästä): Voi, sinä, murunen!... Miten on, onko sinun vaikea olla täällä? Etkö haluaisi mennä kylään?

Evika: En halua, isä? Minun kyläni on siellä, missä sinä olet. Minä en ole nähnyt mitään hyvää eläessäni kylässä. Kylä on juokuttanut vain minun kyyneleitäni.

Akpatyr: Katsos, täällä paukkaa aina pyssyt ja tykit jylisevät. Eikö sinua kauhistuta?

Evika: Ei kauhistuta, isä. Minä en pelkää mitään, kun sinä ja Evai olette täällä. Minä osaan käyttää pyssyä ja tikaria kuin mies.

Akpatyr (syleilee): Voi, tyttäreni, muruseni!...

Paimyr (tulee): Akpatyr-atamaani, käskitkö tulla?

Akpatyr: Käskin, Paimyr. Sinun kanssasi pitää keskustella. Mene sinä majaan, Evika.

Evika: Minä en mene majaan, minä menen Evikan luo. (Juoksee.)

Akpatyr: Asiat on pahasti, Paimyr, Mihelson on hajottanut Pugatšovin joukot. Pugatšov on paennut Volgan taakse ja Mihelson ajaa edelleen takaa. Me olemme jääneet tänne piiritykseen. Meille ei tule apua. Nyt me voimme luottaa vain itseemme. Mitä sinä antaisit neuvoksi?

Paimyr: Meillä on ympärillä suo... ja Elnet. Vaikka herrat kuinka yrittävätkin, minun mielestäni, he eivät voi päästä tänne. Eivät pääse.

Akpatyr: Eivät todellakaan pääse. Entä kun tulee kylmä ja suo jäätyy?

Paimyr: Siihen asti meillä on mahdollisuus. Emme antaudu ennen kuin aseet loppuvat.

Akpatyr: Ehkä meidän pitäisi jättää tämä homma? Pitäisikö meidän antautua heidän mielikseen?

Paimyr (ajattelee): Ei, Akpatyr-atamaani, ei käy. Herrat eivät unohda tätä sinun ja minun asiaa. Tuli mitä tuli, mutta meillä ei ole tietä takaisin.

Akpatyr: Totta puhut, Paimyr! Meillä ei ole tietä takaisin!

Paimyr: Hirttosilmukan sijaan kuolemme ase kädessä taisteluun.

Akpatyr: Niin on, Paimyr, taisteluun kuolemme! (Akpatyr ja Paimyr syleilevät toisiaan. Sitten Paimyr juoksee takaisin paikalleen.)

Toiblatin ääni (laulaa metsässä):

Mitä synkkä mettä ajattelee?

Millal lähtisisi vihreä lehti –

Oi, sitä vain, oi, ajattelee.

Suuri tammi mitä ajattelee?

Millal saisisi kuusikymment oksaa –

Oi, sitä vain, oi, ajattelee.

Oi oi, mitä me sitte ajattelemme?

Millal voitta ankara viholline –

Oi, sitä vain, oi, ajattelemme...

Akpatyr: Toiblat on hyvä mies. Hyvä kasakka aina ajattelee vain vihollisen tuhoamista. (Toiblat tulee.)

Toiblat: Akpatyr-atamaani, tääl seistä tosi tiukas. Venäläiset sotilaat yrittävä tulla kovast mutt eivä pääse.

Akpatyr: Onko Evika siellä?

Toiblat: Evika jäis tänne. Sanoo, että hän amppu yhre sotilaan. (Hymyilee.)

Akpatyr (hymyilee): Vai sanoo, että ampuu sotilaan? Voi, minkälainen tulinen tyttö!

Äkkiä tykki jyrähtää, pyssyillä aletaan ampua. Etäämpänä huudetaan: «Ur-raa!».

Šamai (tulee juosten): Akpatyr-atamaani, sotilaat ovat ylittäneet Volgan. Piirittävät meidät.

Akpatyr: Miten ovat ylittäneet, miten ovat löytäneet kivirannan? Toiblat, Šamai, juoskaa sinne. Sotilaat täytyy ajaa pois.

Toiblat: Akpatyr, pelasta ittes, älä mene sinn.

Akpatyr: Minun paikkani on siellä. (Juoksee. Jokainen juoksee hänen perässään. Ammuntaa. Huutoja.)

Yksi mies (tulee juosten): Sotilaita on pirunmoinen lauma. (Juoksee.)

Toinen mies (tulee juosten): Tämä on loppu! (Juoksee.)

Kolmas mies (tulee juosten): Älkää juosko, älkää juosko. (Pyssy pamahtaa, mies kaatuu.)

Paimyr, Evai, Evika, Toiblat tulevat peruuttaen. Ampuvat. Sotilaat huutavat metsässä: «Ur-raa!».

Evai: Voi, kuinka paljon niitä on. (Lataa pyssyn.)

Akpatyr (tulee juosten): Elävinä me emme antaudu sotilaille... Mäelle!...

Kaikki juoksee mäelle.

Paimyr: Elävinä eivät meitä saa.

Akpatyr: Ei murehdita, että kuollaan tänne. Meidän verestämme juurtuu uusi elämä, tulee uusi vapaus.

Pašai seisahtuu mäen päällä.

Pašai: Heittäkää aseenne, antautukaa venäläiselle herralle. Hän päästää teidät sitten.

Evai: Pašai näytti venäläiselle herralle Elnetin rannan.

Pašai (häpeilemättä): Te olette minun armoillani.

Akpatyr: Ole kirottu, työläiskansan petturi! (Ampuu, Pašai kaatuu.)

Sotilaat alkavat ankarasti ampua metsästä.

Paimyr: Ai! (Pitää rinnastaan ja kaatuu.) Hyvästi, Akpatyr-atamaani!

Akpatyr: Hyvästi, hyvä mies!... Evika, Evai, ylemmäs! (Nousevat korkeammalle. Ampuvat.)

Toiblat (lyyhistyä istumaan): Hyvästi, vuorimarien maailma!

Ammutaan kovasti.

Sotilaat: Ur-raa!

Akpatyr: Ai! (Pitää rintaansa. Kaatuu.) Hyvästi, Evika, hyvästi, Evai!

Kapteeni (tulee): Antautukaa! Ette te pääse mihinkään.

Evika: Isä!

Evai (ampuu): Ei, ei osunut... Meidät on piiritetty!... Evika, tule viereeni! Kuollaan yhdessä! (Evika asettuu Evain viereen.)

Kapteeni: Antautukaa. Ette voi pelastua!

Kapteeni, kaksi sotilasta ympäröivät Evain ja Evikan. Akpatyr nostaa päätään, ampuu pistoolilla kapteenin, kapteeni kaatuu ja pyörii rinnettä alas. Sotilaat juoksevat kapteeni luokse.

Evai: Pelastumme! Hyppää, Evika! Katso, tuolla on Akpatyrin vene! Pelastumme, Evika!

Evai ja Evika hyppäävät ja juoksevat.

Sotilaat: Ur-raa!

Tykki jyrähtää. Pyssyjen pauke yltyy.

Esirippu.

¹ Myös: Šami – pikkulapsi; Ondri – vävy/sulhanen; häidenohjaaja, häidenohjaajan vaimo, uhripappi, kaljanjuottajanainen, sulhaspoika. (Suom. huom.)

Georgi Jefruš

HÄMÄHÄKINVERKKO

Kolmeosainen, kuusinäytöksinen näytelmä

Näyttelijät:

Andri – puna-armeijalainen, myöhemmin osastonjohtaja.

Alikai – Andrin nuorempi veli.

Jakai – kyläläinen kulakki.

Onton – Jakain sukulainen, upseeri, armeijasta väärennetyin paperein palannut.

Kori-ukko – köyhä mari, puolisokea.

Ervika – Kori-ukon tytär.

Aktugan – köyhä mari, osaston jäsen

Tšapai – köyhä nuori, Aktuganin nuorempi veli.

Marikai – Jakain tytär.

Sopron – Ontonin sukulainen.

Karasi – väliaikaisen kunnanneuvoston puheenjohtaja, kulakki, nationalistinen elementti.

Osaston jäseniä, talonpoikia.

Tämä tapahtui vuonna 1918 Š:n kunnassa.

Ensimmäinen osa

Ensimmäinen näytös

Kadun päässä on oikealla kunnanneuvoston talo. Sen vastapuolella on leipävarasto ja vahtikoppi. Kopin vieressä makaa hirsiiä.

On kesäaamu. Ihmisiä kulkee ohi. Kadun suunnalta tulevat Jakai ja Kori-ukko keskustellen, ja sitten he asettuvat kaksin istumaan vahtikopin eteen hirsien päälle.

Kori-ukko: Voi surku, kun kerrankin näkisi selvästi! Jakai, sinun mukaasi luonto on kovin kaunis. Tekisi kovasti mieli nähdä maailman kauneus ja kesän riemut. Kymmenen vuotta olen nyt tuskaillut silmäpuolena. Eikä toinenkaan silmä näe kovin kummoisesti. Muistat varmaan, kuinka ennen olin ajossa.

Jakai: Hyvinpä muistan, Kori-ukko.

Kori-ukko: Ja tänä vuonna tuli raskas aika. Piti jättää kylvämättä kolmen syömämiehen maakin. Pojan sotaan katoaminen oli minulle erityisen raskasta. Tulee jo kaksi vuotta eikä hänestä ole mitään tietoa. Kirjoitti kirjeessään, että älä sinä isä murehdi. «Jos tuhoamme valkoiset, mekin tulemme onnellisiksi.» En tiedä, kumpi voittaa, kumpi suojelee tavallista kansaa. Muutamat kehuvat valkoisia, monet pölsuja. Minun poikani on kommunisti, kaipa hän puhui totta. Nytkin luotan poikaani. Ajattelen, että kaipa tuo tulee takaisin.

Jakai: Jumala itse suojelee ihmistä. Sinun poikasi palaisi, jos ei olisi kironnut jumalaa. Meidänkin lapsillemme tuli vaikeaa, kun elämä meni pilalle. Minun poikani elää tai sitten ei, kuka tietää, kun ei ole tullut tietoa. Kuka olisi nähnyt, kuka olisi odottanut tähän mennessä tällaista kamalaa elämää? Ah, elimmepä ennen aikamoista elämää. Nyt sitä ei näe enää unissakaan.

Kori-ukko: Mitä noita vanhoja muistelemaan! Itsekin muistat, kuinka minun ollessani nuori kylässä ei ollut ketään toista minun kaltaistani sankaria. Muistatko? Oli paukkupakkanen ja leukaakaan ei uskaltanut liikuttaa. Me toimimme neljistään viinaa Kasanista. Silloin pakkaneen pani sinun nenäsi ja korvasi. Reen vieressä pystyitte töin tuskin hengittämään ja kävelemään. Ja minä hieroin paljain käsin naamaanne enkä minä tuntenut kylmää. Silloin sinun hevosesi kaatui... Minä otin sitä etujalasta kiinni ja asetin aisojen väliin. Silloin kaikki hämmästeli silmät suurena. Sillä lailla, Kori, sillä lailla, sanottiin. Hyvä oli. Menimme asuntoon. Itse joivat valtion viinaa, mutta minulle juottivat tenttua. Silloin minä kaaduin... Toisella kertaa alkoi silmiäni särkeä, viikon päästä toinen pimeni, sitten toinen. Muistatko?...

Jakai: Kori-veli, silloin tehtiin typeryyksiä. Kaikki ihmettelivät, minkälaisia ääliöitä me olimme!

Kori-ukko: Ei, Jakai, silloin ei ollut yksikään ääliö. Teräväjärkiset niin tekivät. Muistatko viimevuotisen maanjaon? Te otitte kolmistaan kylän parhaat maat, Jakai, ja meille annoitte mäen rinteen turpeisen notkelman. Mitä ei tarvittu, sen työnsitte sivuun. Minä koetin käydä valittamassa, mutta te panitte minut pellon keskelle koiran sijaan. Eikö silloin ollutkin Jakai. Oli, oli. Hänen kirveenvartensa leikki pitkin selkääni. Muistatko?

Jakai: Kori-veli, älä puhu menneistä. Silloin olit varmaan väärässä niin kuin minäkin. Tule Kori-veli luokseni vieraaksi.

Kori-ukko: Kyyneleekään eivät riitä, jos muistelee kaikkea vanhaa. En tiedä, mutta poikani sanoi, että kansan kyyneleet eivät virtaa turhaan. Tämä sota on näköjään katkerien kyynelten sota.

Kuuluu ukkosen kaltainen asejen jyrähdys.

Jakai: Ei tarvitse edes mainita. Tähän asti meidän kylämme on ollut hyvin hiljainen, mutta kommunistit ovat sekoittaneet sen perin pohjin. Kirotululle joukolle tulee varmaankin loppu. Tähänastisetkin puuhut saavat mitan täyteen.

Kori-ukko: Meikäläinen ei ole vielä elänyt hyvin. Tulloon loppu! Meidän kaltaisille köyhillekin on aurinko tarpeen.

Jakai: Mennään minun luokseni, Kori-veli.

Kori-ukko: En tule. Ei minua huvita istua pimeässä tuvassa, minä haluan hengittää ulkona lempeässä ilmassa.

Jakai: Itsepä tiedät, Kori-veli. (Menee.)

Kori-ukko: Älkää mielistelkö minun edessäni, kaiken maailman julkeat verenimijät. Olette puristaneet kaikkia köyhiä ja ryypänneet meidän vertamme. Ehkä aurinko näkee meidätkin. Malttakaa...

Ervika tulee vettä kantaen ja näkee isänsä.

Ervika: Isä, oletko jo kuullut uusimman uutisen?

Kori-ukko: Minkälaisen uutisen sitten, tyttäreni?

Ervika: Alikain isovelji on tullut.

Kori-ukko: En usko. Mistä kolmetoista vuotta kadoksissa ollut tulisi?

Ervika: Totta on, isä! Kovin on laihtunut, ja ontuu.

Kori-ukko: Ehkä näit Ontonin mutta et tuntenut, tyttäreni.

Ervika: Tämä aurinko näkee, se ei ollut Onton. En minä varmaankaan olisi tuntenut, mutta Sakarin vaimon miniä kertoi. Sanoi, että se on Andri. Mennään katsomaan, isä.

Kori-ukko: Mennään. (Ervika astelee vesisanko mukanaan, ja hänen isänsä tulee perässä.)

Kuuluu aseeseen ääni. Onton tulee. Hänellä on mustat, paksut viikset. Hänen mustat silmänsä katsovat läpitukevasti. Hän on hieman juovuksissa. Hänen perässään tulee Sopron juosten.

Sopron: Andri, Andri on tullut, Andri! He-hei!

Onton: Viitapiru! Typerys, mitä sinä auot päätäsi!

Sopron (pöhkönä): Andri, Andri, toden totta, jumalan nimeen, Jeesus Kristus. Jumalan nimeen. (Tekee ristinmerkkejä.)

Onton: Menikö järkesi, pölhö!?

Sopron: Andri on tullut. Sanotaan, että tuli osaston kanssa.

Onton: Mikä Andri?

Sopron: Alikain isovelji.

Onton: Valehtelet, pystynenä! Andri on jo luitaan myöten mädäntynyt!

Sopron: Tästä pullosta vetoa, niin en valehtele, Onton-setä. Minäkin näin.

Onton: No, mennään sitten, näytä Andrisi.

Sopron: Totta on. Sanotaan, että tuli. Isoveljen vaimokin sanoi, että näki. Jumalauta.

Onton: Mitä!? Sinähän sanoit, että itse näit. Valehtelija!

Sopron: Minäkin näin jäljen. Huonon kengän. On kai tullut?

Onton: Tuli, jos tuli... Mitä sitten!?

Sopron: Aa, pelkäsit, tietysti, Onton-setä, eikö? Laskitko allesi? Hih hih hih!

Onton: Kuka? Minäkö pelkään Andria? Yrjönristin kantajako pelkäisi Andria, niinkö? (Kopauttaa rintaansa.) Pilaillet!...

Sopron: Valhetta, Onton-setä. Minä sanoin muuten vain pelotellakseni. Ajattelin, että pelkäisit.

Onton (puristaa Sopronin nenää): Hei, pystynenä, perunanenä... Haluat pelotella minua.

Sopron: Miksi sitten karkasit Kasanista?

Onton: Ole hiljaa, Sopron, ei pidä levitellä... No, mennään.

Andri tulee. Hänellä on sapeli ja nagani. Onnahtelee. Hän on tulieluinen ihminen.

Andri: Onton!

Onton: Minä, teidän korkeutenne. (Katsoo ihmetellen.) Andri, mistä jumaliste olet palannut? Terve! (Antavat kättä toisilleen.)

Andri: Kaukaa.

Sopron: Onton-setä, en valehdellut. Sanoinhan, että Andri-veli on tullut. Terve.

Onton: Seis, nyt minä en puhu sinun kanssasi. (Andrille:) Missä ja miten sinä olet elänyt, Andrei Grigorjevitš? Minä en olen nähnyt sinua varmaankaan viiteen vuoteen.

Andri: Kerron aikanani. Kerro sinä itse, missä olet elänyt, mitä tehnyt.

Onton (itseksensä): Oo, minkä tuo haluaisi kopata, ei, ei iske. (Andrille:) Minä olen kotiutettu. Haavoituin. Palasin aivan hiljan.

Sopron (hiljaa): Miten valehtelee! Sanotaan, että karkasi.

Andri: Ko-tiu-tet-tu. Sillä lailla. Onko papereita?

Onton: On. (Näyttää.) Andrei Grigorjevitš, mennään minun luokseni.

Andri: Suurkiitos. Kertokaa, missä elävät minun äitini ja pikkuveljeni.

Sopron: Sinun äitisi, Andrin veli...

Onton (antamatta Sopronille vapautta): Seis, seis, älä tunge nenääsi! Andrei Grigorjevitš, tule kylään.

Andri: Ei, sanotte nyt. Elävätkö he vai eivät?

Onton: Andrei Grigorjevitš, minä itsekin palasin vasta toissapäivänä, en minä tiedä. Mennään meille kotiin, he kertovat.

Andri: Menkää, minä tulen.

Onton: Odotetaan toki! (Menevät.)

Andri: Ryökäle taas pelastui. Susi lampaan vaatteissa. Minun pitää vielä ottaa yhteen tuon kanssa.

Andrin ollessa lähdössä Alikai tulee. Hän katsoo Andria suoraan.

Alikai: Sinä... Sinä, sotilas, kuka olet?

Andri: Itsekin näet, kuka minä olen. Puna-armeijalainen.

Alikai (itseksensä): Ei, minun isoveljeni ei ole puna-armeijalainen.

Andri: Mikä sitten pitäisi olla?

Alikai: Ei, ei tarvitse olla mitään.

Andri menee. Alikai jää seisomaan ja katsomaan.

Alikai: Silmäsi olivat kuin isoveljellä. Mutta jalka ontuu. Tunnen kai, jos lähden perään ja katson. Ehkä tuntee isoveljenikin. Kysyn.

Aikoessaan lähteä Jakai tulee.

Jakai: Mihin menet?

Alikai: Menen kysymään isoveljestäni, tuolta juuri menneeltä sotilaalta.

Jakai: Kuka sinut kasvatti, isoveljesi vai Jakai?

Alikai: Sinä... sinä.

Jakai: Kuka sinut jätti ja lähti?

Alikai: Isoveli...

Jakai: Siinä tapauksessa ei ole syytä kulkea veljesi perään. Mennään kotiin. Näet toisella kertaa.

Alikai: Isoveljeni on nähty tänään kylällä. Minun tekee kovasti mieli nähdä hänet, päästä, Jakai-setä.

Jakai (suuttuu): Isoveljesi! Tässä sinulle isoveli! (Iskee nyrkillä Alikain kumoon.) Ymmärsitkö? Jos menet, ei ole syytä astua minun talooni! (Menee.)

Alikai (nousee pidellen nenäänsä, josta vuotaa verta): Joka päivä minä näen vain tätä. Naittavat Marikaitansa minulle väkisin. Mutta minun Ervikani... Ah, voi elämä kuinka on katkeraa!

Ervika tulee.

Ervika: Alikai, mitä on sattunut? Miksi vuodat verta?

Alikai: Minulla on tällainen onni, Ervika.

Ervika: Alikai, minulla on asiaa. Isoveljesi odottaa sinua.

Alikai: Isoveli?...

Marikai tulee.

Marikai (suuttuu ja katsoo Ervikaa vihaisena): Alikai, isä odottaa sinua! Kipi kipi.

Ervika: Veli odottaa häntä. Minä tulin kutsumaan.

Marikai (näyttää Ervikalle kieltään): Yäk, likarätti!... (Alikaille:) Pika pikaa nyt.

Alikai: Minä haluaisin nähdä veljeni.

Marikai: Ensin sinun pitää antaa paitasi ja housusi, sitten menet isoveljesi luo.

Alikai ja Marikai menevät.

Ervika: Ahneet ihmiset vaihtavat ihmissielun paitaan!

Esirippu.

Toinen näytös

Kunnanneuvoston talossa Ervika on siivoamassa.

Ervika: Tänään on *sürem*¹. Mutta missä on juhlailme? Ehkä joillakuilla on juhlatunnelmaa? Voi, kuinka minä kestään tämän päivän? Teepä silmukka ja kiiku leuasta. Kaikki loppuisi... Miten kertoisin Andrille tästä? Ahne Jakai tuhoaa hänen pikkuveljensä tänään. Ehkä ei tuhoa, tekee rikkaaksi vain... Ehkä minä puhuin väärin? Ehkä Alikaista tulee onnellinen? (Menee kovin sekaisin.) Missä on Andri, mistä hänet voisi löytää? Täytyy löytää! (Menessänsä ovelle vastaan tulee Alikai.) Alikai!...

Alikai: Minä, Ervika. Ervika, oletko sinä tänään nähnyt isoveljeä.

Ervika: En. (Katsoo Alikaita.) Alikai, etkö sinä ole pukenut tänään uutta paitaa?

Alikai: Puin. Puettivat.

Ervika: Minähän en pysty pukemaan sinua? Voi, miten?... Ei, en pysty! Minun paidastani ei tule hyvä. Marikain lailla en osaa kirjailla hienosti... Eikö niin?

Alikai: Minä en ymmärrä, Ervika.

Ervika: Rikoit sanasi... eikö?

Alikai: En.

Ervika: Entä häät?

Alikai: Ei tänään ole häitä.

Ervika: Alikai, kunpa et tänään valehtelisi, puhu totta.

Alikai: Ervika, minä en ole koskaan ajatellut pettää sinua. En nytkään. Mutta minua, voi...

Ervika: Annoitko kunniasanan?

Alikai (vaikeasti): Annoin...

Ervika: Sinä rikoit sanasi, Alikai! (Tuskaantuu.) Mene, Alikai, mene. Sinun ei ole hyvä olla täällä. Minä säälin sinua. Jos tunnet, että sinun pitäisi olla minun kanssani, tuleva vaimosi jäytää sinut myöhemmin.

Alikai: Voi, minkälaisia kamalia sanoja!... «Tuleva vaimosi...» Minun sydämeni rakastaa vain sinua.

Ervika: Sinä et ole itsesi herra. Sinun sydämelläsi on toinen herra. (Itkee.) Mene, Alikai... Meille tulee pikkuinen, minä tiedän sen. Mene.

Alikai: «Pikkuinen.» Meille?... (Seisahtuu ihmeissään.)

Ervika: Meidän veremme on liittynyt yhteen.

Marikai tulee sisään raivopäänä.

Marikai: Sinä irstaileva resu! (Hyökkää Ervikaa kohti. Ervika juoksee ulos. Alikaille:) Ja tätäkö varten isä sinut, reikäkauha, kasvatti!? (Läimäyttelee Alikaita.) Kulkea nyt irstaan perässä! (Lyömisen aikaan sisään tulee Andri.) Mene äkkiä, kävele kotiisi, täällä ei ole hyvä seisoskella.

Andri: Ketä tuolla lailla isket, miksi, «käly»?

Marikai (vaihtaa hetkessä vihaisen ilmeensä, iloisesti): Opetin vain ystävääni vähän, kun makeilee muiden kanssa. (Alikaille:) Lähde! Mennään metsään hakemaan hedelmiä. (Vie hyväillen.)

Andri: Minä olen nähnyt tuon nuorenmiehen jossakin. Täytyy muistella.

Hetken päästä tulee Karasi. Ei huomaa Andria.

Karasi: Ooh, *sürem* on lujassa. (Taputtaa vatsaansa.) Vatsa on täynnä kuin tykillä ammuttuna, eikös niin sanota?

Andri: Niinhän sitä täydestä vatsasta.

Karasi (katsahtaa pelokkaana): Ah, anteeksi! *Zdrastuite*, päällikkö.

Andri: Olkoon niin, toveri.

Karasi: Sinä siis tulit minun luokseni? Ah, minä... minä ihan yksinkertaisesti kippasin pikkuisen, ei paljoa. Onhan *sürem*.

Andri: Kyllä, *sürem*. Minä haluaisin jutella kanssasi. Sinäkö olet kunnanneuvoston johtaja?

Karasi: Tällä haavaa minä olen. Mistäpä olet, kansalainen?

Andri: Minä olen punaisten komentaja. (Näyttää Karasille paperin.) VTŠK:n² käskyn mukaan sinä autat meitä taistelemaan karkulaisuutta vastaan. Puna-armeija tarvitsee leipää, annat uutisleipää.

Karasi: Mitä muuta?

Andri: Lihaa.

Karasi: Muuta?

Andri: Anna mitä on, katsotaan sitten.

Karasi: Entä jos ei ole?

Andri: Mitä ei ole, sitä emme pyydä, mutta olevan otamme.

Karasi: Minun käsissäni ei ole mitään.

Andri: En minä sinulta pyydä vaan vallalta.

Karasi: Ei minulla ole minkäänlaista määräystä.

Andri: Keneltä sinä määräystä odotat?

Karasi: Ylhäältä.

Andri: Odota sinä ylhäältä, mutta auta minua alhaalta. Minä menen kansan pariin. Sinä et auta, mutta köyhä kansa auttaa Puna-armeijaa, se suojelee omaa neuvostovaltaansa. Näkemiin.

Karasi: Seis komentaja! Mihin sinä?

Andri: Kansan pariin.

Karasi: Minä en salli. Ei laki kärke sekoittaa kansaa.

Andri: Entä mikä laki kärke nousemaan neuvostovaltaa vastaan? Kenen se laki on?

Karasi: Kuinka? Minäkö neuvostovaltaa vastaan? Minäkö?

Andri: Ei olisi ihme.

Karasi: Kuinka? Pilkkaatko sinä bolševikin isää?... Minun poikani on kulkenut vallankumouksen ja neuvostovallan puolesta jo kaksi vuotta. Kolme vuotta oli tsaarin sodassa. Entä sinä?...

Andri: Minä tiedän mikä poikasi on miehiään. Sinun poikasi on vallankumouksen myymiseen syntynyt herhiläinen. Poikasi ei ole rintamalla vaan hän on karannut.

Karasi (ihmettelee, pehmenneenä): Joutavia juttelet. Ei hän ole sellainen.

Andri: Miten sinä jouduit kunnanneuvostoon?

Karasi: Kansa valitsi. Kansa kunnioittaa minua.

Andri: Kunnioitatko sinä itse kansaa?

Karasi: En vain kunnioita, minä myös autan ihmisiä.

Andri: Autat vai? Hyvä on. Muistelehan... (Nostaa paitaansa, näyttää olkapäille kasvaneen risataudin.) Kuka tätä kunnioitti, muistatko?

Karasi: Sodassako sinulle on käynyt noin?

Andri: Sodassa... Huomaatko, kuka minä olen? (Naureskellen.) Oletko kuullut Krgorin Andrista. Ah, rikas Karasi.

Karasi: Andri! Andri, sekö sinä olet? Ei voinut tuntea. (Kovasti ihmettelee ja alkaa samalla pelätä.)

Andri: Hän eli viisitoista vuotta sitten Karasilla renkinä. Joka päivä sai selkäsaunan.

Karasi: Mistä sinä minun poikani tiedät? Oletteko tavanneet rintamalla?

Andri: Heh heh heh, ei. Rintamalla en häntä tavannut vaan hänen juostessansa rintamalta.

Karasi: En ymmärrä, Andri-veli.

Andri: Jos et ymmärrä, selitän. Sinun poikasi, rintamalta karanneen Karasin Vaslin nappasi minun osastoni Šorajoen rannalla. Ymmärsitkö?

Karasi (istuutuu kuin olisi järjetön ja katsoo Andria suoraan): Andri! Veljeni... Poikani teki väärin. Sinä olet hänen ystävänsä, poikani rakastaa sinua. Olette saman kylän poikia, olette ikään kuin

samaa sukua. Sinä häntä... älä tuhoa. Pelasta. Minä en koskaan unohda hyvää tekoa. (Polvistuu.)
Olkoon jumala ja sinä, tehkää sama.

Andri: Minä teen hyvän teon kaikelle köyhälle kansalle, en sinulle ja sinun kaltaisillesi. Älä odota minulta mitään. (Menee.)

Karasi: Andri-veli, kuulehan!... Kirottu kuolema! Tappavat minun poikani. Saat sinäkin vielä kärsiä. (Ulkoa kuuluu laulua.) Tulee aika, jolloin taas puristetaan!... Ilmeisesti menetin poikani. Näköjään kaikki menee mönkään!

Jakai tulee.

Jakai: No, Karasi-kuoma. mennään meille. Täytyy aloittaa häät. Vieraat ovat jo koolla, odotamme enää vain sinua.

Karasi: Tullaan. Tänään minä en ole kuitenkaan aivan kunnossa.

Jakai: Mikä on?

Karasi: Murhetta, suuri murhe...

Jakai: Minkälainen?

Karasi: Kerron kaiken!... (Menevät.)

Esirippu.

Kolmas näytös

Ollaan Jakain tuvassa, jossa on ovi kadun suuntaan ja pihan puoleen. Tuvan keskellä on suuri pöytä, jolla on erilaisia ruokia ja juomia sekä viinaa. Jakai tulee. Hänen kasvonsa ovat vihaiset.

Jakai: Kovat ajat odottavat minua. Siihen loppuu minun rauhani. Mikä piru hänet tänne käänsi? Minä kun ajattelin, että hän on kuollut jo ajat sitten. Mutta ei se mitään. Täytyy kestää jonkin aikaa. Tämä aika näyttää kaiken. Olisi sama kuin oikea käteni katkaistaisiin, jos tuo piru houkuttelee myös Alikain. Aika näyttää. (Menee ovelle.) Alikai!

Alikai tulee.

Alikai: Mitä puhut, isä?

Jakai: Istu viereeni. Sinun isoveljesihän on tullut, vävy.

Alikai: Niin puhutaan. Minä en ole kuitenkaan nähnyt häntä.

Jakai: Haluaisitko nähdä?

Alikai: Kovasti haluaisin. Päästä sinä minut, ehkäpä kerran näen hänet. Hän ei ole täältä kaukana, minä löydän hänen osastonsa.

Jakai: En minä hänen osastoansa tarvitse. Ei sinun siellä pidä kulkea. (Katsoo ikkunaan.) Hän tulee. Marikai!

Marikai tulee.

Marikai: Mitä, isä?

Jakai: Tyttäreni, tärkeä vieras tulee. Se on Alikain isovelji. Tyttäreni, tärkeän vieraan edessä pitää käyttäytyä hyvin ja nätisti. Menkää nyt. (Alikai ja Marikai menevät. Andri tulee.)

Andri: Hyvää päivää! Minä tulin nyt.

Jakai: Hyvää päivää, suuri vieras. Me olemme odottaneet jo pitkään. Tänään me sitten tapaamme... Andri, sinä olet täysin muuttunut, sinua on vaikea tunnistaa. Paljon on kulunut... Tule pöytään, istu, arvon sukulainen, istu. (Andri istuu.) Kovin kauan me olimme ilman sinua. Emme tienneet, missä sinä olet. Mitä uutisia toit?

Andri: Niin. Minun elämäni on ollut pitkä ja täynnä kaikenlaista: kärsimystä sekä iloa ja onnea. Tätä rikkautta en vertaa mihinkään, en vaihda... Juuri nyt tulee kymmenen vuotta siitä, kun lähdin tästä kylästä, syntymäkylästäni. Ei ollut helppoa kaksikymmenvuotiaalle nuorelle jättää kotikyläänsä. Kaikkea tätä tuska ja murhe ovat puserneet. Vanhan äidin, viisivuotiaan pikkuveljen jättäminen, sotilaaksi lähteminen. Kuusi vuotta kuljin Mustallamerellä. Kuusi vuotta tuska ja murhe jäyti, mutta opin etsimään onneakin. Elämä itse opetti minua uudistamaan elämää: panin kaiken voimani vanhan mädän maailman kumoamiseen. Imperialistinen sota... Vallankumous. Tähän päivään asti sieluni on palanut vallankumouksen puolesta... Ja nyt olen taas palannut synnyinkotiini – ja mitä minä näen? Ei ole äitiä. Missä hän on?

Jakai: Sinun äitisi kuoli. Äitisi kuoli sinua moittien. Hän olisi halunnut nähdä sinut, odotti... Juo, Andri-veli. (Ojentaa kupin.)

Andri: En minä. Selvää on, että kuollutta ei saa takaisin, mutta missä on pikkuveljeni.

Jakai: Veljesi on minun luonani. Minä kasvatin hänet. Nyt hän on iso mies. Sinä olet nyt vävyn veli.

Andri: Vävyn veli? Miten niin?

Jakai: Heh heh heh, sehän ei ole meidän asiamme. Ne nuoret sopivat toisilleen.

Andri: Kenen kanssa, kuinka?...

Jakai (iloisena): Minun Marikai-tyttäreni kanssa kiirettä pitämättä he odottivat aikansa. Eilen pidimme häitä. Sinä myöhästyit ihan vähän.

Andri: Kyllä, myöhästyin vähän. Minun pitää mennä. Missä on minun pikkuveljeni?

Jakai: Andri-veli, mihin sinä noin kiiruhdat, odota, kokoamme koolle koko suvun. Me kaikki olemme odottaneet sinua. Naapurit kunnioittavat sinua. Hekin haluavat nähdä sinut.

Andri: Minäkin haluan nähdä heidät, mutta en voi seisokella täällä. Tuokaa minun veljeni tänne.

Jakai: Turhaan sinä korvennat sieluasi, Andri. Alikai, tule huoneeseen! (Alikai tulee. Katsoo tarkkaan veljeään, Andri nousee seisomaan.) Alikai, kas tämä tässä on sinun veljesi, hän odottaa sinua.

Andri (seistyyään hetken): Alikai!

Alikai: Veli, sinä, Andri!

Andri: Minä, veljeni. Minä olen sinun isoveljesi. (Syleilee Alikaita.) Tunnetko? (Alikai ei vastaa, katsoo tarkkaan.) Minä olen sinun isoveljesi, Andri.

Jakai: Istukaa, istukaa, älkää seisokelko. Suuri vieras pitää ottaa vastaan juhlamielellä, hyvällä kestityksellä. Istu, sukulainen, istu, vävy.

Andri: Alikai, mistä asti sinä olet asunut täällä?

Alikai: Häipymisesi jälkeen olen asunut Jakai-isäni kanssa.

Andri: Isäsi kanssa? Niin... Entä muistatko oman isäsi?

Alikai: En. Mutta Jakai-isä teki minusta ihmisen.

Jakai: Niin, vävy.

Andri: Veli, pue, menemme meille!

Jakai: Mihin, Andri-sukulainen, mihin?

Andri: Minä luokseni, vieraisille.

Alikai: En, minä asun tässä.

Aktugan tulee.

Aktugan: Toveri komentaja, minulla on asiaa.

Andri: Kerro.

Aktugan: Me olemme taas tänään napanneet yhden jäniksen.

Andri: Mistä?

Aktugan: Täkäläinen.

Andri: Riittää, ymmärrän. (Alikaille:) Veljeni, oletko valmis?

Alikai: Mihin?

Andri: Minun luokseni.

Alikai: En.

Andri: Itse tiedät. Jakai-isä ei ole kuitenkaan sinun isäsi. (Menevät.)

Alikai (kovin ihmeissään): Odotahan, veli, Andri!...

Jakai (ottaa Alikaista kiinni): Mihin sinä?

Alikai: Isä, päästä. Minä haluaisin vähän jutella hänen kanssaan. Päästä!

Jakai (polkaisee lattiaan): Hiljaa! (Kiskaisee Alikaita ja asettaa vierelleen.) Mihin sinä? Bandiitin perään? Jätä sinä bandiitti! Et sinä ollut ennenkään tuolle tarpeellinen. Hän on susi. Kuulit, mitä he puhuivat. Ovat ottaneet kiinni jonkun, meidän kyläläisen. Eilen ottivat Karasin Vaslin. Tänään ehkä meidän Mitšin. Ah, sitten!... Juokse sinä metsään, vävy. (Miettii.) Ei, et sinä... Marikai!

Marikai tulee.

Marikai: Miksi kutsuit, isä?

Jakai: Tyttäreni, nouse heti ratsaille, laukkaa isoveljesi paikkaan. Kerro, että häntä etsitään täällä, menköön piiloon. Älköön menkö mihinkään. Seis! Hevosella ei ole hyvä mennä. Ota koppa ja juokse jalan. Jos tapaat jonkun, sano, että olet marjoja poimimassa.

Marikai: Hyvä on. (Menee.)

Alikai: Minäkin menen.

Jakai: Et sitten mihinkään, vävy. On töitä. Ihmiset tulevat. Häivy nyt. (Alikai menee.)

Onton ja Sopron tulevat sisään. Sopron on juovuksissa.

Onton: Hyvää päivää, Jakai Jandulitš!

Sopron: Aaa, Jakai-setä! Trastui, trastui...

Jakai: Kiitos, kun tulitte hyvillä mielin, istukaa pöytään. Helpotamme vähän aamun kohmeloa. (Juovat.)

Sopron: Oo, kävipä minun Onton-setäni kaupungissa ja toi semmoisia mahtavia uutisia! Eiks niin, Onton-setä?

Onton: Älä marmata, saat vielä...

Jakai: Vai niin, Anton Antonytš, sinä olit kaupungissa. Minkälaisia uutisia?

Sopron: Uutinen, kaunis, tuntuu aina selkäytimessä asti. Kerropa, Onton-setä.

Onton: «Onton ja Onton». Kuka on Onton sinulle?

Sopron: Onton Antonytš, mun setä.

Onton: Jakai Jandulitš, löysin sovittuun paikkaan. Luutnantti Ginataull vihjaisi, että näinä päivinä, ellei ihan tänään, niin sitten huomenna, tšekit pääsevät Kasaniin.

Jakai: Odottamani näyttää toteutuvan. Aika näyttää!

Onton: Luutnantti Ginataull vihjaisi, että he ilmeisesti pyytävät meiltä apua. He maksavat siitä kullalla.

Jakai: Miten me voimme heitä auttaa?

Onton: Itse tiedät: ensinnäkin kansa pitää taivuttaa heidän puolelleen. Sen tekemiseen on nyt kovasti keinoja. Kenen käsissä on leipävarasto? Kuka on kunnanneuvostossa isäntä? Oma mies, Ymmärsitkö?

Jakai: Ymmärrän. Kovin on kätevää. Kipataanpas vielä yhdet. (Juovat.)

Sopron: Äää, Onton-setä, puhu jotakin muuta!

Onton: Malta vähän, älä änge sekaan.

Jakai: Minä en paljoakaan pelkää muita. Mutta minun viholliseni on aivan näppien ulottuvilla. Helvetin Andria minä arkailen. Jos hän houkuttelee pikkuveljensä, Alikain, minulta menee oikea käsi. Silloin minun koko omaisuuteni hajoaa. Tyttäreni jää leskeksi. Minä olen vanha. Ja nuoremman veljeni poikaan minä en luota: näinä päivinä hän katoaa. Andri vaanii häntä kuin kissa. Ehkä hänetkin on tänään saatu kiinni?... Ja Alikaita en halua päästää irti. Koko talous on hänen harteillaan.

Onton: Jakai Jandulitš, ei pidä hämmentyä, on hyvä saartaa koira taloon. Jos Andri haluaa elää, hänen on parempi lähteä pois. Jos haluaa päästä hengestään, tulkoon minun eteeni.

Jakai: Minä luotan sinuun, Anton Antonytš. Luulen, että kostamme Andrille.

Onton: Jakai Jandulitš, vielä yksi juttu. Näinä päivinä luutnantti Ginataull on tulossa meidän luoksemme.

Jakai: Minä olen valmis ottamaan vastaan hyvän vieraan. Minä olen kuitenkin vähän levoton, Anton Antonytš.

Onton: Älä ole huolissasi. Minä autan. Hajotan Andrin osaston, tapan Andrin. Sitten meille tulee pohjaton onni: kultaa, kultaa...

Sopron: Just siitä sinä olet viime aikoina puhunut, Onton-setä. Kultaa, kultaa... Ah, sydämeni! (Iskee.) Kultaa...

Onton (täyttää itse piripintaan, juo ja näyttää muuttuvan): Sopron! (Kiskoo Sopronin nenästä vetäen pöytään.) Kuuntele. Sinä menet huomenna Andrin luo. Ymmärrätkö, mitä puhun?

Sopron: Ymmärrä-än.

Onton (ottaa taskustaan revolverin ja antaa): He! Andri johonkin kivaan paikkaan ja... no, itse tiedät. Muita ovelasti... Luutnantti Ginataull tulee pian, kantaa kultaa säkkikaupalla. Sinulle riittää siitä kivipalatsiin myöhemmin. Ymmärrätkö?

Sopron (riemuiten): Ymmärrä-än, ymmärrän, Onton-setä.

Onton: Tuli selväksi! No, heitetään yhdet.

Jakai (hieman päissään): No mutta, istukaa paremmin! Kipataan taas isännän mielen mukaan. (Juovat.)

Onton (päissään, raivostuu): Älkää liikkuko paikaltanne, älkää pelätkö! Minun sieluni palaa, vihani jäytää. (Vetää revolverin esiin.) Sukulaiset, *iptašlar*³, sieluni vaatii verta. (Sopron ryömii peloissaan ovelle päin.) Mihin sinä, Sopron-ystävä, istu paikallesi! (Raahaa Sopronia.) Minun sieluni palaa... Verta, verta antakaa minulle!... Kestän kolme päivää ilman vettä, ilman verta on yksikin päivä vaikeaa... Ah, antakaa Andri, kaikki bolševikit minulle! No!... (Ampuu kattoon. Sopron syöksyy lattialle. Onton istuutuu lysähtäen penkille ja katsoo vihaisena silmät tapillaan.)

Sopron (nostaa päätään täristen): Jakai-setä, minä... minä menen. Onton-sedälle sattui jokin. Pelottaa.

Jakai (nostaa Sopronin): Älä pelkää, veli, älä pelkää. Pahan tuhoamiseen tottunut sielu ei osaa elää näkemättä verta. (Onton istuu jäykkänä eikä puhu mitään. Torkahtelee.)

Sopron: Jakai-setä, eihän vihollinen ole torakka, ei kulje katossa, eihän. Heh heh heh. Onton-setä ampui kattoon... Näkemiin, Jakai-setä, huomenna minäkin astelen hommiini.

Jakai: Tiedätkö, missä Andrin osasto on?

Sopron: Löydä-än... (Menee.)

Onton (nousee hitaasti): Andria en jätä tänään henkiin.

Jakai: Niin, Anton Antonytš. Lähdetään Karasi-veljen luokse. Hän pitää lakia. Minä luotan häneen suuresti; hänen käsissään on leipä, hänen käsissään on kaikki.

Onton: Bolševikkilaumalle leipä ei tuoksu.

Menevät kaksin. Alikai tulee huoneesta.

Alikai: Miksi tämä tämmöinen? Miksi kaikki rynnii Andri-veljen ympärillä? Miksi eivät rakasta häntä?... Ah, mitä minä sitten ymmärrän? Totta, mitä minä ymmärrän? Toki osaan kytkeä hevosen, kaataa metsää, vahtia karjaa. Andri-veli tapaa minut jossakin, haluaa tehdä minulle jotakin, ehkä viedä ja hävittää minut sotaan. Hui, sota!... En minä veljen mukaan. Mitä minä sodalla, mitä minä sieltä saan? Ampua paukauttavat, tappavat kuin koiran. Miksi sotaa käydään, mikä hyötyä siitä on?

Andri tulee ja Alikai painaa päänsä alas.

Andri: Miten voit, pikkuveli?... Minä odotin sopivaa hetkeä. Eikö ole ketään?

Alikai: Ei ole. Menivät.

Andri: Loisteliaassa talossa sinä elät, veli. Ei ole kylmä, ei ole kuumakaan, ilmeisesti.

Alikai: En sano mitään.

Andri: Niin, sinä et ymmärrä. Sinulla ei ole ymmärtämisen tarvetta. Syödä ja juoda pullolleen, vaatteet valmiina, nukkumiseen pehmeä patja, vierelläsi on vaimo. Ei ole nätti katsella, mutta onpahan nuori. Kolmikymmenvuotias. Niin... No, Alikai, sinun isoveljesi ei kestäisi tällaista elämää minuuttiakaan. Hän ei ole tottunut naisen poveen, vaan on kypsynyt vallankumouksen tulessa. Hän rakastaa vapautta... Sinun elämäsi on hyvin halpaa ja kovin surullista. Sinähän olet rikkaan ihmisen orja. Ajattele.

Alikai: Sinä puhut jotakin, mitä minä en ymmärrä.

Andri (on hetken vastaamatta ja katsoo veljeään suoraan): Voi, velipoika! Minun on raskasta kuunnella sinua. Istu, katso veljeäsi. Muistatko, mitä tässä talossa tapahtui?

Alikai: En.

Andri: Minä muistan. Silloin sinä olit kuudennella. Paimensimme karjaa. Isää ei ollut. Äiti oli sairaana. Syödä piti. Sinä päivänä satoi rankasti rakeita. Silloin isäsi, tarkemmin sanottuna, vaimosi isän yksi sairas työntekijä kuoli. Minua lyötiin ihmisten edessä kuin koditonta koiraa. Sen teki sinun isäpuolesi Jakai. Kuule, sanon vielä yhden jutun. Varas kähvelsi isäsi lampaan. Senkin me saimme tuta nahoissamme. Minun selkääni pantiin lampaan talja, sinulle, pikkuiselle, pantiin rumpu, ja meitä pilkattiin keskellä katua. Lisäksi hampaani lyötiin kurkkuun. Tämänkin sinun «isäsi» teki... Sanopa nyt, elimmekö mahtavasti?

Alikai: Muistan.

Andri: Sinulle ei ole kallis vapaus vaan ahne Jakai. Älä pelkää, en minä häiritse sinua, elä entiseen tapaan. Mutta minä säälin sinua. Siksi minä haluan pelastaa sinut.

Alikai: Veli, älä häiritse minua. Minä en lähde tästä mihinkään. Jos lähden mukaasi, minä joudun turmioon...

Andri: Minä en kutsu väkisin, mutta minä näen, että sinä kärsit täällä. Ah, sinä olet nuori, et ymmärrä! No, velipoika, minulla ei ole aikaa. Näkemiin. (Menee.)

Jakai tulee sisään.

Jakai: Kuka täällä oli?

Aikai: Isoveli.

Jakai: Mitä puhui?

Aikai: Kaikenlaista. Haluaisiko hän pettää minua?

Jakai: Olen kuusikymmentäviisivuotias, mutta ikinä en ole nähnyt tuollaista pirulaista. Me kaikki olemme samaa sukua, mutta Andri ei laske sukuaan miksikään, on ryhtynyt tappamaan. Jos kuuntelet kirottua ihmistä, sinä, vävy, tuhoudut, tapat meidätkin. Mikä tuollaisen jumalattoman pirun tänne toi? En sano, että olet vävy, sinä olet poikani, kuuntele: Andri pitää hävittää.

Aikai: Isoveli? Miksi?... Eläköön.

Marikai tulee.

Marikai: Isä, isovelii on otettu kiinni.

Jakai: Isoveljesi otettu? Kuka, Andriko otti?

Marikai: Andrin toveri.

Jakai (Aikaille): Kuulit, vävy, mitä veljesi tekee! No, mitä nyt sanot?

Aikai: En minä ole kuvitellut veljeä tuollaiseksi viholliseksi.

Jakai: Andri ei ole sinun veljesi! Tiedätkö, mikä sinä olisit? Veljesi jätti sinut ja lähti sotilaaksi. Minä säälin sinua, nälkiintynyttä lasta ja otin kasvatikseni. Ruokin, juotin, puin, mitään en kadu. Pidin omana poikana. Minä säälin ihmisiä, minulla on sellainen luonto. Sinä olet kuin oma poika. Mitä vielä tarvitset?

Aikai: Niinpä niin, mutta...

Jakai: Mitä sinä, poika, murehdit. Mieti: minulla ei ole enää paljoa elettävää. Kenelle minä sitten jätän tämän kaiken suuren omaisuuden? Sinulle ja tyttärelleni – teille kahdelle.

Aikai: Minun käteni ei tahdo nousta tappamaan omaa veljeä.

Jakai: Kätesikö ei nouse? Jos käsi ei nouse minun taloudessani, se on turha. (Aikoo lähteä.)

Aikai: Isä!

Jakai: No?

Aikai: Sehän on syntiä? En pysty...

Jakai: Tästä päivästä lähtien sinun tiesi ja onnesi on kerjäläisen säkissä. Mene isoveljesi luo. (Sulkee oven.)

Alikai: Tulla tarpeettomaksi veljen takia?... Odota, isä, odota. Kuuntele!... (Menee Jakain perään.)

Esirippu.

Toinen osa

Neljäs näytös

On notkon rinne, jonka laella seisoo puita. Notkon pohjalla juoksee lähde. Lähteen ympärillä on aita. On ilta ja hämärää.

Tytön laulun ääni:

Aamuin illoin näätä leikkii

Tämän viidan reunalla.

Aamuin illoin tulen vedelle,

suruni pesemään lähteessä.

Ervika laskeutuu veden äärelle laulaen.

Oi, lähteeni, hopealähteeni,

Olen suruinen, mitä teen?

Oi, lähteeni, hopealähteeni,

Auta pesemään katkera suruni.

Ervika: Hei, lähde, sinä virtaat päivin öin, ei ole sinulla murhetta. Avaat rintasi ja huokaat ihanaa vettäsi. Ota, lahja sinulle. (Taittaa kukan ja heittää.) Ehkä sinun vedelläsi käänän ystäväni minun sydämeni puoleen. Voi, ei! Aika on kulunut, loppunut... Alikai on jo jättänyt minut, hän on jo väsynyt. Minun laistani köyhää hän ei tarvitse. Ja minä minkälaiseen häpeään jäinkään! (Laulaa.)

Ajatella on hyvä, laulaa on helppo,

Laulaen ei voi elää elämää.

Oi, harmaa käki, tule, käki,

Liikuta laulullasi sieluani.

Laulaa on helppo, itkeä on vaikea,

Itkien ei voi palauttaa ystävää.

Kadonnut harmaa käki,

Mikä kovin raskaasti kukahtaa?

Onton tulee Ervikan taakse seisomaan.

Onton (hitaasti): Vai tässä oli satakieli. (Tavallisesti:) Minä koko päivän tätä etsin. Varta vasten jäljitin. (Kovasti:) Ervika!

Ervika: Oi! (Alkaa saman tien pelätä.)

Onton: Älä pelkää, en ole karhu. Ervika, laulusi oli kovin kaunista. En tiennytkään, että osaat. Osuu suoraan sydämeen!

Ervika: Me olemme köyhiä, siksi rikkaalla ei ole lauluja niin kuin meillä. Vain laulussa on meidän onnemme.

Onton: Sinun puheesi, puheesi, ihan kuin jokin... ah, ei voi sanoakaan. Suorastaan kuin veitsi.

Ervika: Terävä kuin veitsi ja puhdas kuin hopeinen lähde. (Ottaa vesisangon ja aikoo lähteä.)

Onton: Ervika, odota, mihin kiiruhdat? Minulla on puhuttavaa sinun kanssasi. Juuri tänään oli syytä tavata.

Ervika: Ei sinulla ole mitään puhuttavaa minulle. Ei minulla ole kaupattavaa.

Onton: Se ei ole asia. Toki on kaupattavaa, mutta siitä emme juttele. Minä olen jo kolme vuotta rakastanut sinua, ja nyt minun teki mieli tavata, keskustella. Ymmärrätkö?

Ervika: Me emme ole pari. Turhaan puhut.

Onton: Emme ole pari? Olenko minä huono?

Ervika: Et ole, mutta minä en ole sinua varten. Köyhälle kuuluu köyhä.

Onton: Rukoile pitkään köyhän rikastumiseksi, sehän käy. (Vetää taskustaan silkkiliinan ja panee Ervikan harteille.⁴) Lahja, sinulle, Ervika!

Ervika (antaa takaisin): Ei tarvitse.

Onton: Ervika, rakastan sinua koko sydämeistäni. Ervika, Ervika, kuulehan.

Ervika: No, mitä!? (Aikoo lähteä, Onton kaappaa kiinni.) Päästä!

Onton: Ervika, Ervika...

Ervika: Mitä!?

Onton: Missä Andri on?

Ervika: En minä häntä vahdi.

Onton: No, hyvä on. Mutta rakastatko minua?

Ervika: En! (Menee.)

Onton (kaappaa kiinni): Älä mene tänään. Minä tarvitsen sinua. (Pitää kiinni.)

Ervika: Päästä, pirulainen!

Ervikan aikoessa lähteä Onton ottaa Ervikan vesisangon. Onton vetää Ervikan sivullepäin. Kamppailevat. Ervika tuuppaa Ontonin lähteeseen ja juoksee pois. Alikai tulee ja pysähtyy tärysten.

Alikai: Ervika! Ervika! (Ervika juoksee, sanko jää. Onton nousee lähteestä vihaisena.)

Onton: Mitä sinä täällä kyttää!? Kelvoton, he, ota lahja! (Läimää Alikaita korvalle, Alikai pyörii alas.)

Alikai: Setä, Onton-setä.

Onton: Tarpeen vaatiessa ollaan setä, mutta jos kaikki on järjestyksessä, näin pökkivät...

Alikai: Kiitos, setä. Syököön koira pääsi!

Onton: No, vielä tämä! (Iskee Alikaita nyrkillä.) Toista kertaa älä kulje muiden jälkiä haistelemassa. (Menee.)

Ervika tulee.

Ervika: Alikai!

Alikai (nousee verissä päin): Ervika! (Itkee.)

Ervika: Miksi itket, kun setäsi tarjoili noin hienosti? Tuntuuko hyvältä? Äh, pölkypää, heillä on aina makeat tarjoilut, mutta aina heillä on nyrkit mukanaan.

Alikai: Ervika, sinä se vain olet hyvä.

Ervika: Joutavia puhut. Mikä minussa olisi hyvää, miksi rakastaa minua? Minun isälläni ei ole hopeita eikä kultia. Mennyttä ei saa takaisin, vaikka sielu olisikin katkera, Alikai.

Alikai: Minä en rakasta Marikaita. Häntä minä...

Ervika: Myöhäistä. Kerran kun on tehnyt perheen, siinä pitää elää. Minä säälin sinua, mutta en voi antaa sydäntäni. Loppu mikä loppu. Näkemiin! (Menee.)

Alikai: «Loppu mikä loppu»... Ervika!... Ei enää, aika loppui. Miksi minä synnyin?... (Itkee. Kieriskelee hetken maassa ja nousee sitten äkkiä.) Ei. Jakai-ukkopas, isä, ei varmaankaan tuhoa minua... Ei! Mutta veli touhuu pilatakseen elämän. Haluaa tuhota minut, isän, koko kylän. Andri on vihollinen.

Andri tulee aidan viertä.

Alikai (hiljaa): Juuri hän, juuri hän on kamala ihminen. Hänet minä... (Vetää taskustaan lyhytpiippuisen pyssyn, suuntaa Andria kohti.) Vihollinen!

Andri (näkee Alikain): Alikai! Ketä sinä!? (Ottaa revolverinsa ja menee Alikain luo.) Älä hölmöile, minä olen veljesi.

Alikai: Älä tule! (Piilottaa hissukseen pyssyn.)

Andri: Heh heh heh! Haluaisitko tappaa veljesi, mitä? (Ottaa Alikailta pyssyn, katselee ympärilleen.) Ehei, tällä haapakepilläkö haluat tappaa veljesi?

Alikai (katsoo hölmönä silmät tapilla veljeään): Häivy, elämän pilaaja!

Andri: Sinun veljesi ei ole lehmä, tällä kepakolla et tapa lehmääkään. He, minä annan sinulle toisen. (Antaa oman revolverinsa.) Kokeile. (Alikai ihmettelee.) No, ammu veljesi, kuulet kyllä, tapa veljesi! Äh, sinä voimaton häntäilijä! Ketä kohti sinä pyssyä sohit? Kenen tämä pyssy on? Hä? (Alikai seisoo vaiti.) Tässä, pyssysi, en minä tarvitse. Anna takaisin Jakaille tai Ontonille. Sano, että tällä pyssyllä et veljeltä saanut henkeä. Hah hah hah! Hah hah hah! Kenen käskyä sinä toteutat?

Alikai: En yhden ainoan. Sinä panet kansan sekaisin, varastat heidän leipänsä. Haluat tuhota meidät.

Andri: Sinä pyörit kuin järjetön pässi, Alikai. Ahne Jakai ja Onton käyttävät sinua. Etkö ymmärrä sitä?

Alikai: Jos Jakai-ukkoa ei olisi ollut, minä olisin ajat sitten lykännyt koiranputkea. Hän nosti minut jaloilleni. Mutta sinä jätit minut, viisivuotiaan, ja vanhan äidin, ja lähdit sotilaaksi. Äiti kuoli sinua näkemättä. Nyt olet tullut ja sekoittelet koko kylän.

Andri: Ei, en minä jättänyt teitä. Minut otettiin väkeen. Sinä elit Jakain taloudessa kolmetoista vuotta renkinä. Totta on, että siellä sinä vahvistuit. Mutta sinä itse tiedät: he pettivät sinua. Oman etunsa vuoksi kasvattivat sinut ja käyttivät työssä hyväksi. Nyt sinä nuolet heidän kantapäitään Jakain vanhan tyttären takia. Ei, kaikesta huolimatta sinä et ole heidän lapsensa, olet kuin

muukalainen. Minä säälin sinua. Tiedä, että pian sinä tulet risaksi virsuksi heidän silmissään, tulet tarpeettomaksi... Vihollisen vastainen taistelu, se on meidän isämme.

Alikai: Minä olen oma isäntäni.

Andri: Väärin puhut. Ethän sinä ole oma herrasi. Olet täysi verenimijä. Olet myynyt itsesi Jakaille. Alikai, jätä se talo.

Alikai: Mihin mennä, jos jätän?

Andri: Minä löydän sinulle paikan, tule.

Alikai: Minne?

Andri: Hyvä on. Ole, en minä estä. Jää hyvästi. (Menee. Alikai seisoo hetken jäykkänä, ottaa sitten päästään kiinni, menee aidalle nojaamaan kuin järjetön. On hetken hiljaa.)

Alikai: Andri-veli! Andri-i! (Kulkee edestakaisin.) Minkä suuren synnin tein. Kuinka voin katsoa toisella kerralla veljeäni?... Äh, minkälainen typerys minä olen! Voi, häpeä.

Onton tulee.

Onton: Alikai, pelkäsitkö veljeäsi? Äh, sinut!... No, hyvä on, Alikai-veli. Oli väärin, kun minä löin äsken sinua. Älä ole pahoillasi.

Alikai (kovasti vihoissaan): Älä ole pahoillasi!? Te poljette minua, siitkö ei pitäisi olla pahoillaan. Veljeni ei koskenut minuun sormellakaan. Minua olisi pitänyt lyödä. (Aikoo lähteä, mutta palaa takaisin.) Kerro Jakai-sedälle: minä menen.

Onton: Minne?

Alikai: Veljen luokse. Itseni kaltaisten luokse.

Onton (suuttuneena): Andrin luo!? (Juoksee Alikain luo, ottaa Alikaita rinnuksista ja kääntää hänet.) Häpäisetkö meidän sukumme näin? Ei, et mene. Minä tapan sinut tähän paikkaan. (Alkaa kaivella taskuaan.)

Alikai (kaikin voimin): Äh, tulkoon vaikka maailmanloppu! (Kaataa Ontonin iskemällä häntä rintaan, hyppää saman tien aidan yli ja juoksee.)

Esirippu.

Kolmas osa

Viides näytös

Tuvassa makaavat osastolaiset penkeillä, ja ulkoa kuuluu laulua. Yksi osastolainen istuu ikkunan vieressä pilliä soitellen. Sopron tulee säkkikäärö käsissään. On juovuksissa. Piilottaa säkkinsä uunin taakse. Kulkee pitkin tupaa tupakkaa tupruttaen ja vislaisee.

Sopron (menee osastolaisen luo): Hih hih hih, surkuttelet Mairukin takia, eikö?

Osastolainen: Taasko tänään tulit juovuksissa?

Sopron: Hih hih hih! Miksi Sopron kulkee nälissään, eihän se ole typerä. Juo, on sinullekin juotavaa.

Osastolainen: Ei ole ryyppyjuhlaa.

Sopron: Aina juhlan syy löytyy. (Puhuu hiljaa osastolaisen korvaan.) Mennään edemmäs, sanon yhden jutun.

Osastolainen: Häivy siitä. Voi ihanat sanat sanoa tässäkin. Sano.

Sopron: Järjetön. (Ottaa uunin takaa säkin, vetää siitä vaalean leivän, juuston ja voin. Vislaisee.) Hih hih hih, näetkö? Tätä ette näe missään muualla.

Kaikki nousee. Kiertävät Sopron ympärille.

Äänet: – Mistä löysit nuo?

– Hei, kuules, syödään!

– Syödään!

Sieppaavat Sopronin leivän ja juuston, ja syövät.

– Kiitos, Sopron!

– Heitetään Sopron ilmaan!

– Ei saa!

– Heitetään!

Heittelevät Sopronia ilmaan.

Sopron (nousee seisomaan pöydälle): Hih hih hih... Söittehän? Mutta kylällä kulkiessanne tätä ette näe. Kuulitte, että tšekit ovat ottaneet Kasanin. Moskovasta tulleet kommunistisotilaat ovat päässeet vain Zeljonyj Doliin. Sanotaan, että pelkäsivät mennä Kasaniin ja juoksivat takaisin.

Osastolainen: Tule alas, musta korppi! Älä valehtele!

Toinen ääni: Ehkä Sopron puhuu totta?

Sopron: Sukulaiset, mitä te ajattelette, me olemme mukamas osastolaisia, suojelemme neuvostovaltaa. Syötävää meillä ei ole. Jos tšekit tulevat Kasanista, he tappavat meidät viimeiseen mieheen.

Ääni: – Totta!

– Älkää uskoko Sopronia, koiranpenikkaa!

– Potkaiskaa Sopron-penikkaa!

– Valehtelee, antakaa hänet tänne!...

Osastolainen tarttuu kouralla Sopronia niskasta ja paiskaa sivuun. Andri tulee.

Andri: Mitä tämä tällöinen on?

Osastolainen: Tuomitsemme uuden osastolaisen, Sopronin. Levittää valheita.

Andri: Älkää koskeko! Nouse, Sopron!

Sopron (nousee pelokkaana): Loukkaavat minua, komentaja.

Andri: Kuka sinä olet? Oletko osastolainen vai et?

Sopron: Osastolainen...

Andri (ottaa Sopronin taskusta viinapullon ja revolverin): Mitä tämä on? Mistä toit?

Samalla Alikai tulee.

Alikai: Andri-veli! (Näkee Sopronin.) Ah, Sopron on tullut! Tämä Sopron tässä on Ontonin ja Jakain suuri orja. He värväsivät ja lähettivät Sopronin tappamaan Andri-veljen. Siitä Sopron saa kultaa. Minä tiedän tämän kaiken.

Sopron: E-ei, jumalan nimeen, todella, se on valhetta. (Haluaa päästä pois.)

Andri: Pidätetään! (Sopron tuodaan kisko.)

Alikai (häpeillen menee Andrin luokse): Andri-veli... älä kiroa minua... unohda kaikki... Andri-veli?

Andri: Tulitko sinä meidän luoksemme?

Alikai (käy Andrin kaulaan ja syleilee kovasti): Teidän luoksenne, Andri-veli! Tulin lopullisesti!... (Päästää kätensä. Hänen mielensä taipuu ja puhuu itkunsekaisella äänellä.) Lopullisesti, Andri...

Andri (ottaa Alikain syleilyyn ja suutelee, sitten päästää ja katsoo): Velipoika!... (Syleilee taas, sitten puristavat toistensa kättä.) No, selvä, juttelemme myöhemmin. (Väen puoleen:) Tämä on minun veljeni, ystävät! Mutta pikkuisen pötkö.

Kaikki rientävät Alikain luokse, jotkut syleilevät, jotkut antavat kättä. Hymyillään ja riemuitaan. Etäämpää kuuluu aseiden ääni.

Alikai: Äh, kuinka iloisia olette, Andri-veli.

Andri: Edelleen vielä iloisempaa tulee, veli. (Taputtaa.)

Alikai: Veli, mistä he ovat? Keitä ovat?

Andri: He ovat kaikki meidän lailla köyhiä mareja. He ovat Vurtemin mareja. Neuvostovalta luottaa heidän suojelevan vallankumousta kylissä, hillitsevän vallankumouksen vihollisjoukkoja, Ontonin ja Jakain kaltaisia hämähäkkejä. Ja minä olen heidän komentajansa.

Alikai (näyttää hetken miettivän jotakin): Komentaja?... Ai niin, veli, ai, no... Toveri komentaja, mikä se vallankumous on?

Andri: Äh, minkälainen sinä olet! Kaiken haluat tietää. Kyllä, täytyy tietää... Vallankumous?... No, miten sinulle sitten selittää? (Taputtaa Alikain olkapäätä.) Kuule. Me tässä olemme. Meillä ei ole mitään. Mutta Jakai-«isällä» on kaikkea. Siitä huolimatta mistään maailmassa hän ei saa tarpeeksi, on ahne. Maailmassa on paljon sellaisia. Me ruokimme heidät, mutta itse näemme nälkää ja kärsimme kylmää. Mitä elämää se on!? Meidän täytyy elää. Mutta he eivät anna. Mitä pitää tehdä?

Alikai: Heidät pitää hävittää, veli, hävittää, toveri komentaja!

Andri: Silla lailla, velipoika! Heidät pitää hävittää. Siitä tulee vallankumous. Koko porvaristo pitää hävittää. Ryhdytkö taistelemaan Ontonia vastaan?

Alikai: Ryhdyn... Ryhdyn, veli... Toveri komentaja!

Andri (kaikille): Työ on suuri. Kasan on ollut nyt kolme päivää tšekkibandiittien käsissä. He haluavat ottaa verisillä käsillään meidän onnemme. He haluavat taas syödä köyhän kansan onnen. Tiedättekö te sen?

Ääni: Ymmärrämme!

Andri: Vähän ymmärrätte. Eräät luottavat sen Ontonin ja hänen tuhoamaan lähettämän Sopronin kaltaisiin koiranpenikoihin. Te, osastolaiset, suojelkaa lujasti meidän voittoisaa valtaamme kylissä Ontonin ja Jakain joukolta. Me köyhät olemme kaikki vallankumouksen sotilaita. Ontonin ja Jakain kaltaiset susilaumat pyrkivät ostamaan meidän valtamme. Heidän poikansa karkaavat rintamalta. Ja heidän isänsä auttavat valkoisia, keräävät kullan. Sillä kullalla petkuttavat kansaa ja haluavat ostaa vallan.

Ääni: Ei käy päinsä!

Ervika tulee juosten.

Ervika: Andri-veli... kylässä ei järkeä... lyövät köyhiä ja sotilaita.

Andri: Ketkä?

Ervika: Rikkaiden joukko, Onton, Jakai... Mennään pian!

Andri: Aseet käteen! Liikkeelle!...

Ervika: Alikai!

Alikai: Ervika! (Syleilevät.)

Ervika: No, miten?

Alikai: Loistavasti! (Menevät.)

Esirippu.

Kuudes näytös

Ensimmäisen näytöksen paikka. Leipävaraston vastapuolella vahtikopin edessä on koolla metelöiviä ihmisiä: kiroilevat ja välillä kuuluu karjumistakin.

– Hajotetaan tuusan nuuskaksi!

– Ei saa koskea!

– Pitää särkeä!

– Särjetään!

Ihmisistä muutamilla on säkki. Tšapai tunkeutuu väen läpi ja nousee seisomaan pöydälle.

Tšapai: Naapurit! Mitä te olette ajatelleet? Kenen sanaa te tottelette? Kuka on käskenyt teitä rikkomaan leipävaraston?

Äänet: – Me itse särjimme!

– Itse olemme oman leivän isäntiä! Tule alas hyvällä!

– Alas, koirankuono!

Tšapai: Pysähtykää! Miksi te hajotitte varaston? Ei saa! Olisihan parempi, jos antaisimme tuon leivän sotilaillemme. Minun mielestäni täytyy antaa.

Ääni: Antaa! Antaa!...

Onton: Sinä, ruoja, olet kommunistien perään! (Iskee Tšapain kumoon.)

Jakai: Sillä lailla pitää koirakuonolle. Tallokaa hänet!

Ääni: – Ai ai, kun annoit hyvin, Onton, hah hah hah!

– Rikkaat tappavat köyhät!... Pelastakaa!

Onton (pöydän päällä): Kyläläiset, lyökää yksissä tätä ryökälettä ja sulkekaa vahtikoppiin! (Jakai ja kaksi muuta miestä lyövät Tšapaita ja panevat vahtikoppiin.) Kyläläiset, naapurit! Kuunnelkaa! Tšekit ovat vallanneet Kasanin. Kuulitteko?... Punaiset heittiöt on lyöty hajalle kuin lammasmaa. Valta on meidän omassa käsissä; mitä tahdotte, sitä teemme!

Jakai: Punaiset on lopetettu, hah hah hah! Ajat sitten olisi pitänyt tehdä niin.

Äänet: – Valehtelet, karkuri! Älkää uskoko!

– Valehtelee, ahne koira! Petkuttaja!

Onton: Vaiti!... Niinkö, kyläläiset?

Äänet: – Oikein.

– Pitää ottaa leivät ja jakaa! Emme me tulleet ihmisiä pieksemään.

– Älkää kuunnelko bandiittia!

Jakai: Kaikkia, jotka ovat Andrin puoleen, pitää kiusata! Jotta eivät aiheuttaisi eripuraa.

Onton: Kyllä. Hävittäkää juuri tuollaiset koiranpenikat (osoittaa vahtikoppiin) siihen paikkaan, missä ovat. Se ei jää turhaksi, siitä annetaan kultaa Kasanissa.

Jakai: Ja missä on Andrin toveri, tuokaa minulle!

Onton: Kyläläiset, tuokaa kansaa hämmentävä porukka. Tuomitaan kansan edessä.

Ääni: Äh, kirottu pirulaissakki! Tappavat ihmisiä kullon vuoksi! Odottakaa, koiralauma!

Karasi astuu väen läpi pullistellen vatsaansa ja puristaen huulensa yhteen.

Jakai: Tässä Karasi itse tulee. Hän on mahtimies. Kuunnelkaa, mitä hän sanoo!

Karasi (nousee seisomaan pöydälle): Sukulaiset! Kyläläiset! Ei ole olemassa minkäänlaista lakia leivän jakamisesta eikä lähettämisestä punaisten rintamalle. Leipä on meidän. Köyhät, te tottelette jotakin Andrin kaltaista bandiittia. Ei Andri ole laki. Andri on kapinallinen. Andri on provokaattori. Kyläläiset, minä en anna leipää enkä lähetä sotilaille. Mutta Andriin täytyy käydä käsiksi.

Onton: Aivan oikein!

Jakai: Karasi puhuu totta.

Karasi: Tšekit ovat vallanneet Kasanin. Se merkitsee sitä, että vielä ei tiedä, minkälainen valta tulee olemaan. Heti kun Kasan on vallattu... valta on toinen. Ja meidän pitää auttaa valtaa.

Väen parista: Emme me tulleet katsomaan ihmisten hakkaamista. Joko jaatte leipää tai lähetätte rintamalle!

Onton: Se, joka aukoo naamaansa, sille me hakkaamme järkeä. Tuokaa tänne! (Aktugan ja Tšapai kiskotaan ulos vahtikopista.) No niin, sanopa kosiomies, onko vatsasi nälissään, hä?

Tällöin Karasi pakenee väen sekaan mitään näkemättä tai kuulematta.

Aktugan: Verenimijä. Karkulainen!

Onton: Mitä-ä? Sanopa uudestaan!

Aktugan: Kuulit. Kuka sinut pelasti kuolemalta Saksan-rintamalla? Muistele! Nyt heilut hourupäänä, senkin karjuva porvarisika.

Onton: Minua pilkkaa! (Iskee Aktugania revolverilla. Aktugan notkahtaa.) He, kiitos pelastuksesta! (Taas ponkaisee iskemään, mutta ihmiset eivät päästä häntä.) Äh, teitä! (Menee Tšapain luo.) Iskepä veljeäsi, sitten pelastamme! (Tällöin Jakai naureskelee.)

Tšapai: Veljeä? Sopii.

Onton: No niin, annapa oikein kunnolla!

Väen parista: Tšapai, mitä sinä teet!?

Tšapai: He! (Iskee voimiansa takaa Ontonia. Onton putoaa rähmälleen. Tällöin kuuluu väen parista naurua.)

Ääni etäältä: – Tulipalo! Tu-li-pa-lo!...

– Ontonin talo palaa!... (Onton nousee ja lähtee juoksemaan.)

Väki hajaantuu juoksemalla sinne tänne. Pitkin katua kuuluu karjumista ja huutamista. Tšapai ja Aktugan jäävät seisomaan ihmetyksissään. Kori-ukko tulee yhden pikkupojan tuomana.

Kori-ukko: Ei ole mitään tulipaloa. Kuulin, että Aktugania ja kumppaneita aiotaan hakata, niin minä huusin pelastaakseni teidät!

Aktugan: Minä juoksen osastolaisten luokse. Terve, ukko! (Juoksee.)

Kori-ukko: Ahneet herrat (?) haluaisivat syödä ihmiset. Kirottu joukkio! (Kori-ukon aikoessa lähteä Onton palaa.)

Onton (raivoten): He-hei, vanha koira, pysähdy!

Kori-ukko: Mitä sitten?

Onton: Missä se sinun tulipalosi on!?

Kori-ukko: En minä tiedä.

Onton: «En minä tiedä.» No, kuka tietää?

Kori-ukko: Se tietää, jolle on tarpeen.

Onton: Valehtelet, vanha sokea koira! Kerro! (Kori-ukko ei vastaa.) Missä on kommunisti Aktugan?

Kori-ukko: En minä kulje vartioimassa, mene etsimään.

Onton: Kerro äkkiä!

Kori-ukko: Pirulainen!

Onton: Ääh! (Läimäyttää Kori-ukkoa, ja tämä kaatuu.) Tämäkin vanha koira haluaa tulla kommunistiksi!

Potkaisee. Silloin Tšapai tulee juosten ja käy Ontonin kimppuun. Kamppailevat. Etäältä kuuluu ampumista. Onton juoksee siihen suuntaan. Jakai tulee juosten heinähanko käsissään.

Jakai: Hankoja, kirveitä, hankoja, kirveitä! He-hei! (Lyö vahtikopin vieressä olevaa kelloa.) Hankoja, kirveitä, pyssyjä!... (Myös kirkon kello alkaa kumista. Ihmisiä tulee kadulle. Ryntäilevät ja huutavat.)

– Mitä tapahtuu!?

– Mikä palaa!?

– Sotilaita!

Yksi mies: Osastot, sotilaat ovat tulleet!

Onton: Kyläläiset, ottakaa käteenne mitä sattuu olemaan ulottuvilla! Andrin osasto tulee! Nouskaa osastoa vastaan!

Jakai: Naapurit, sytyttäkää varastoon tuli!

Ensimmäisenä tulee juosten Alikai.

Alikai: Pysähdy, pimeä pöllö! Kädet yös!

Jakai: Poikani! Vävy, mitä sinä... Miksi näin? (Ihmettelee.)

Alikai: Minä en ole koskaan ollut sinun poikasi.

Onton: Alikai! Myit setäsi!

Alikai: Vallankumouksella ei ole setää.

Onton: Äh, ketale! (Ryntää Alikain päälle. Tšapai ja Aktugan tulevat.)

Andri tulee osastonsa kanssa. Hänen rinnallaan on Ervika.

Andri: Kylän bandiittiporukka – Onton ja Jakai – olette pidätetyt! Vastavallankumouksellinen Ibraškin Gerasi, olet pidätetty VTŠK:n käskyn mukaisesti. Vallankumoustuomioistuin tuomitsee teidät. (Kansan puoleen:) Toverit, uusi uutinen: tšekkien hyökkäys Kasanista on hajotettu.

Alikai (juoksee veljensä luokse): Toveri komentaja, hyvinhän me ravistelimme!...

Andri (menee Alikain ja Ervika luokse): No nyt, veli, kaunis Ervika, mekin olemme elämämme herroja. Meidän oikean isämme on vallankumous! (Syleilevät kaikin.)

Esirippu.

Vuonna 1939.

¹ marilainen juhla heinäkuussa

² Vserossijskaja tšrezvitšajnaja komissija po bor'be s kontrrevoljucijej i sabotažem, Yleisvenäläinen vastavallankumouksen ja sabotaasin vastaisen taistelun erityiskomissio, 1917–1922.

³ (tataaria) kaverit

⁴ kihlauksen merkki